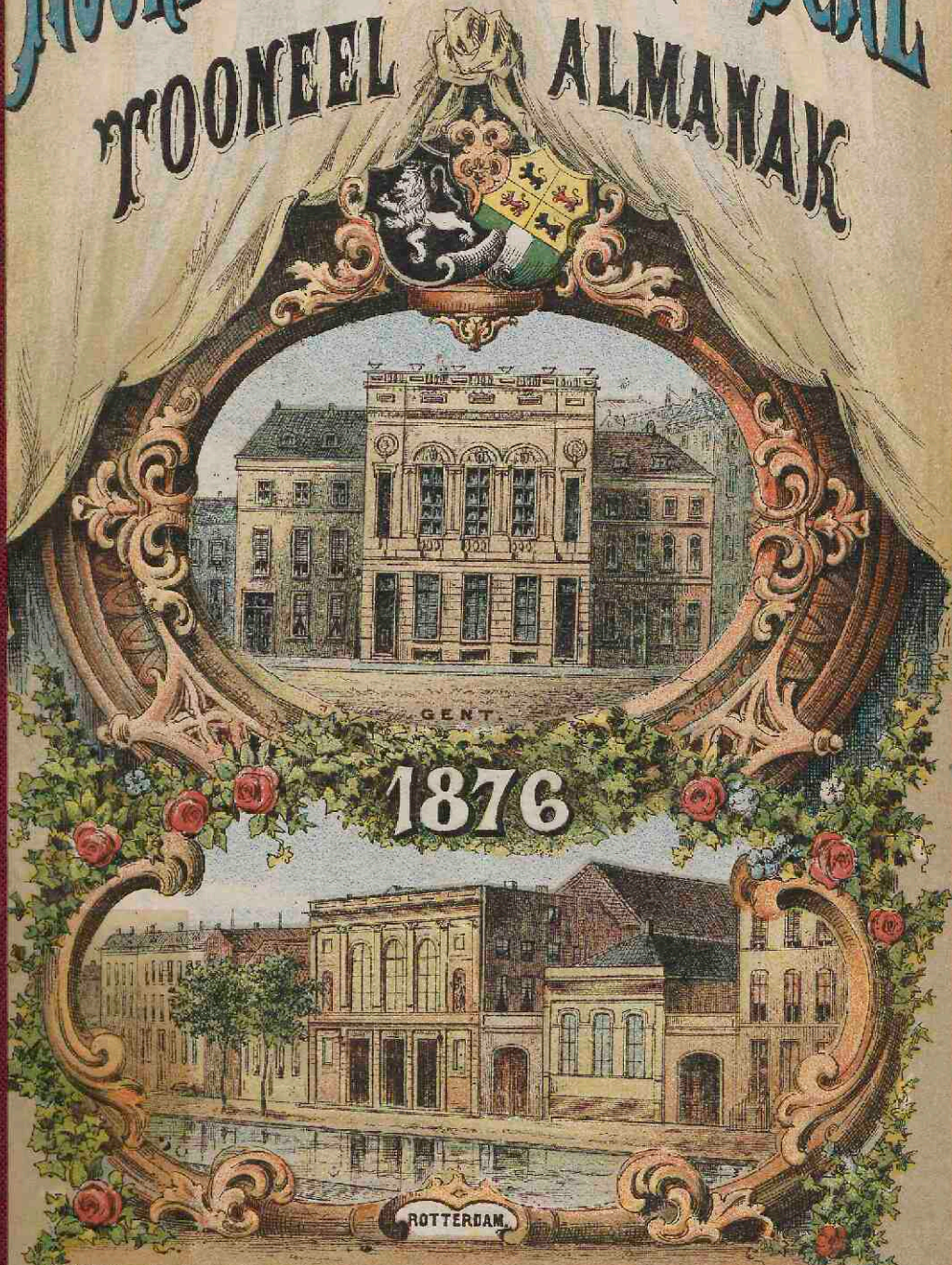

Noord- en Zuid-Nederlandsche Tooneel-almanak voor 1876

<https://hdl.handle.net/1874/214129>

NOORD EN ZUID NEDERLANDSCHE TOONEEL ALMANAK

GENT

1876

ROTTERDAM

UITGAVE VAN G. THEOD. BOM, AMSTERDAM.

*De verzameling
van personen in de bekende
is in der zaak is officieel
1876*

Wij 1214

TOONEEL-ALMANAK

1876.

*60-16
1876*

CATHERINA BEERSMANS.

90

NOORD- EN ZUID-NEDERLANDSCHE
TOONEEL-ALMANAK

VOOR

1876,

ONDER REDACTIE VAN

N. DONKER.

AMSTERDAM, G. THEOD. BOM,

Kalverstraat.

1876.

Gedrukt bij **GEBOEDERS BINGER**, Amsterdam.

Wij hebben, tot inleiding van dezen tweeden Tooneel-Almanak, zeer weinig te melden.

Wij hadden ons geveid de levensbeschrijving, verzeld van het portret van VICTOR DRIESSENS te geven, doch de geëerde Zuid-Nederlandsche Schrijver, die ons zeer welwillend beloofd had de biografie van dien geachten Tooneelkunstenaar te leveren, heeft, door ziekte verhinderd, ons daarin moeten teleurstellen. Wij hopen op een volgend jaar.

Het is misschien niet geheel overbodig te herhalen: dat men in ons boekken meer zoeken moet naar artikelen van historischen, dan van critischen aard. Wie echter daaruit zou opmaken, dat wij aan critiek — goede, degelijke critiek — weinig hechten, zou zich vergissen. Wij danken voor de ondervonden belangstelling, en hebben reeds van verscheiden wenken thans gebruik gemaakt.

Voor het overige mogen inhoud en uitvoering voor zich zelve spreken. Wij zeggen de medewerkers hartelijk dank voor hunne bijdragen! Veel zelfs, wat ons niet onbelangrijk voorkwam, hebben wij, om binnen de palen te blijven, achterwege moeten laten.

Groote veranderingen schijnen in de Noord- en Zuid-Nederlandsche Tooneelwereld op handen te zijn. Zal daardoor werkelijk een betere toestand geboren worden? Wij hopen en vertrouwen het. Moge ook onze Tooneel-Almanak voortdurend daartoe medewerken!

DE REDACTIE.

KALENDER
MET
HISTORISCHE AANTEEKENINGEN.

← JANUARI →

1	Zaterdag. 1874. Mevr. Christine Stoetz speelt voor de eerste maal de rol van Pieternel in de Bruiloft van Kloris en Roosje, welke rol hare moeder van 1837—1872, dus gedurende 36 jaren, vervuld had.
2	ZOND. 1808. M. Westerman vervaardigt zijn eersten Nieuwjaarswensch voor den Amsterd. Schouwburg.
3	Maand. 1829. Overlijden van A. Snoek, beroemd tooneelspeler, Directeur van den Schouwburg te Amsterdam, oud 66 jaar.
4	Dinsdag. E.K. 1678. H. de Boer, tooneelspeler te Amsterdam, erfte van zijn oom, den Gouverneur-Generaal van N.O. Ind. J. Maatsuiker, f 100.000, en verlaat het tooneel.
5	Woensd. 1875. Voornamen ingezetenen van Amsterdam stellen vruchteloze pogingen in het werk, om aan den Schouwburg aldaar een Hoogduitsch Opera-geselschap te verbinden.
6	Donderd. Drie Koningen. 1838. Feestviering bij het 2 ^{de} eeuwfeest van den Amsterdamschen Stads-Schouwburg, met „Gijsbrecht van Aemstel”, daarna „Vondels droom”, tafereel door Mr. J. v. Lennep.
7	Vrijdag.
8	Zaterd. 1619. Burgemeesteren en Schepenen van Leeuwarden verbieden de tooneelvoorstellingen in de Westerkerk aldaar.
9	ZONDAG.
10	Maand. Koppermaandag. 1857. Buitengewone voorstelling ter gelegenheid der Feestviering van het 225-jarig bestaan van het Athenaeum Illustre. Men speelde: „Een Amsterdamsche winteravond”, door Mr. J. v. Lennep, Muziek van den Hoogleeraar den Tex.
11	Dinsdag. V. M. 1857. Buitengewoon Feestconcert in Frascati, ter gelegenheid van het 225-jarig bestaan van het Athenaeum Illustre.
12	Woensd. 1824. J. H. Hoedt viert te Rotterdam zijn 25-jarig jubilé als Tooneelspeler.
13	Donderd. 1864. Vijf-en-twintigjarige tooneeldienst van C. J. Roobol aan den Amsterd. Schouwburg met „Arthur of 16 jaren later”; daarna de eerste opvoering van het groot ballet „de Ezelshuid, of de gestrafte Eigenzinnigheid.”
14	Vrijdag. 1858. Eene eerste voorstelling van „de Profet”, in den schouwburg te Amsterdam, met Mevr. Lehmann en den Heer Liebert, als gasten.

— JANUARI —

- 15 **Zaterdag. 1846.** P. J. Snoeck viert zijn 50-jarig jubilé als tooneelspeler aan den Amsterd. Schouwburg. De 77-jarige jubilaris hield, na het voorstuk, een tweespraak voor het publiek met zijn even hoog bejaarden kunstgenoot F. A. Rosenveldt.
- 16 **ZOND.** 1774. De 10 voorstellingen van Gijsbrecht van Aemstel en van Kloris en Roosje, van 19 Dec 1774 tot 16 Jan. 1775, maakten een ontvangst van f 9970:2:—.
- 17 **Maand.** 1857. De eerste der 26 voorstellingen van „Ben Leil, de zoon van den nacht”.
- 18 **Dinsd.** ☾ **L. K. 1808.** Hulde aan de nagedachtenis van de Tooneelspeelster Helena Snoek, in den Schouwburg te Amsterdam.
- 19 **Woensdag.**
- 20 **Donderd.** 1779. Overleed op zijn landgoed, in de nabijheid van Londen: David Garrick, Englands grootste Tooneelspeler.
- 21 **Vrijdag.** 1795. Heropening van den Amsterd. Schouwburg met het Treurspel: „Gaston en Bayard”, gevolgd door een groot Ballet „Het planten der Vrijheidsboom.”
- 22 **Zaterd.** 1729. Zag de Duitse Dichter en Tooneelschrijver G. E. Lessing te Karnentz, in de Saksche Ober Laweitz, het levenslicht.
- 23 **ZONDAG.**
- 24 **Maand.** 1829. Maarten Westerman viert op het Amsterd. tooneel een rouwfeest, ter nagedachtenis van Andries Snoek.
- 25 **Dinsdag.**
- 26 **Woensdag.** ☽ **N. M.**
- 27 **Donderd.** 1850. De Thieltsche geestelijkheid kondigt in alle missen af, dat de absolutie voortaan zal geweigerd worden aan alle leden der Thieltsche Rederijkerskamer.
- 28 **Vrijdag.** 1718. J. E. Schlegel, tooneeldichter, geboren te Meissen. (Duitschland.)
- 29 **Zaterd.** 1811. Had de eerste voorstelling plaats in het Théâtre Optique van schilder- en werktuigkunde van den Heer F. J. Pfeiffer Jr., Tooneelschilder van den Hollandschen Schouwburg. *Boulingstraat*
- 30 **ZONDAG.**
- 31 **Maand.** 1678. Burgemeesteren van Amsterdam bevelen, dat niemand zonder betaling in den Schouwburg mag worden toegelaten.

—9 FEBRUARI —

1	Dinsdag. 1862. Eerste opvoering van het fraaie ballet "de Zeeroover", in den Schouwburg te Amsterdam.
2	Woensd. Maria Lichtmis. 1654. Eerste opvoering van Vondel's "Lucifer", in den Schouwburg te Amsterdam
3	Donderdag. ☽ <i>E. K.</i>
4	Vrijdag. 1863. Viering der 25-jarige loopbaan, aan den Amsterd. Stads-Schouwburg, van A. Peters. Opgevoerd: "de Zeekapitein", naar het Engelsch, door Mr. J. van Lennep.
5	Zaterd. 1763. Geboorte van Theod. Obelt, tooneelspeler te Amsterdam. Hij vervulde 180 maal de rol van <i>Mevrouw Angot.</i>
6	ZONDAG.
7	Maand. 1517. Oprichting der Rederijkerskamer "In liefde bloeiende", te Amsterdam.
8	Dinsdag. 1679. Plechtige begrafenis van Joost van den Vondel, in de Nieuwe kerk, te Amsterdam. Aan elk der dichters, die zijn lijk naar het graf droegen werd een fraai gedreven zilveren gedenkpenning uitgereikt.
9	Woensdag. ☺ <i>V. M.</i>
10	Donderdag.
11	Vrijdag. 1871. Overleed op den leeftijd van 93 jaar, te Como, de beroemde tooneeldirecteur Philip Taglioni.
12	Zaterd. 1857. 25-jarig jubilé als tooneelspeler van den Heer N. Judels, Directeur van het Salon des Variétés, te Amsterdam, met "de Vrek", naar Molière, en "de Bloedzuigers", door Ruysch, voorafgegaan door een feestcantate, door J. Both.
13	ZONDAG.
14	Maandag.
15	Dinsdag. 1820. Groot Concert van de drie muziekkorpsen der Amst. Schutterij op den Stads-Schouwburg albaar, voor de noodlijdenden door den vreeselijken watersnood.
16	Woensd. 1795. Eerste opvoering, in den Schouwburg te Amsterdam, van W. Haverkorn's treurspel "De aanslag op Antwerpen." N.B. De verdere opvoering van dit stuk werd verboden.
17	Donderd. ☾ <i>L. K.</i> 1875. De Heer F. Kistemaker viert zijn 25-jarigen tooneeldienst.

← FEBRUARI →

- 18 **Vrijdag. 1841.** Jan Hendrik Stoopendaal, tooneelspeler, overleden te 's Gravenhage.
- 19 **Zaterd. 1793.** Na de voorstelling van het tooneelspel „Eugenia” en het zangspel „De Kuiper”, wordt de Amsterd. Schouwburg op last der regeering gesloten, wegens den inval der Franschen en de verovering van drie onzer vestingen.
- 20 **ZOND. 1855.** Eerste voorstelling van „de Ster van het Noorden”. Opera met Mev. Marie von Marra, uitgevoerd in den Amsterd. Schouwburg.
- 21 **Maand. 1861.** Buitengewone voorstelling in het Théâtre Français, ten voordeele der noodlijdenden door de overstroming, gegeven door de werkende leden der Typographische Vereeniging.
- 22 **Dinsdag.**
- 23 **Woensd. 1854.** Benefice van Mevr. Engelman, in den Amsterd. Schouwburg met „Athalia”, treurspel van Racine, waarin Mevr. Engelman de rol van Athalia en de Heer Peters die van Jojada vervulde.
- 24 **Donderd. 1813.** Zinnebeeldige voorstelling ter nagedachtenis van Jacoba Sardet, geb. Wouters, actrice aan den Amsterd. Schouwburg.
- 25 **Vrijdag. N. M. 1655.** Overleed te Leiden, in den ouderdom van 74 jaren, Daniël Heinsius, Tooneelschrijver.
- 26 **Zaterd. 1665.** Eerste opvoering van Vondel's „Palamedes”, in den Schouwburg, te Amsterdam.
- 27 **ZOND. 1858.** Eene eerste voorstelling van „De stichting van Batavia”, door Mr. J. van Lennep, in den Amsterd. Schouwburg.
- 28 **Maand. Vastavond, 1818.** Overleed te Haarlem, Adriaan Loosjes, Petruszoon. In 1790—1793 verschenen van zijne hand 4 dln Tooneel-oefeningen; terwijl hij van 1785 tot 1812, zeventien Treuren Tooneelspelen, waarvan de meesten op Vaderlandsch historisch gebied, in het licht gaf.
- 29 **Dinsdag. 1816.** Bij gelegenheid van het huwelijk van den Kroonprins (later Willem II) met Anna Paulowna, Grootvorstin van Rusland, werd in den Amsterdamschen Stads Schouwburg opgevoerd „Heldenmoed door liefde bekroond”. De Vorstelijke Familie woonde deze voorstelling bij.

↔ M A A R T ↔

- 1   **Woensd. Aschdag. 1865.** Eerste voorstelling van "de Bruid daarboven", van Multatuli.
- 2   **Donderdag.**
- 3   **Vrijdag. ☽ E. K.**
- 4   **Zaterd. 1855.** Z. M. de Koning bezoekt den Schouwburg te Amsterdam. Aldaar werd opgevoerd: "Vier Maart 1855", van A. J. de Bull, Muziek van J. J. Viotta.
- 5   **ZOND. 1858.** Vijf-en-twintig-jarig Jubilé van S. van Biene, als Tooneelspeler te Amsterdam, gevierd in het Salon des Variétés, in de Amstelstraat.
- 6   **Maand. 1784.** Gerrit Karel Rombach wordt te Utrecht geboren.
- 7   **Dinsd. 1799.** Buitengewone voorstelling voor hen, die door den watersnood ongelukkig zijn geworden. Er werd opgevoerd: "De slachtoffers van den kloosterdwang".
- 8   **Woensd. 1855.** Groot vocaal en instrumentaal concert in het Park, door de beroemde Zweedsche zangeres, Jenny Goldschmidt, geboren Lind.
- 9   **Donderd. 1805.** Overleed te Weimar de beroemde Duitsche tooneeldichter, Friedrich von Schiller.
- 10   **Vrijdag. ☺ V. M. Israëlitisch Purimfeest.**
- 11   **Zaterd. 1854.** Eerste voorstelling in den Amsterdamschen Stads-Schouwburg van "de Kruiwagens" (La camaraderie), naar het Fransch van Scribe, door Mr. J. H. Burlage.
- 12   **ZONDAG.**
- 13   **Maand. 1762.** Joanna Cornelia Wattier te Rotterdam, in de Preekheerenkerk, gedoopt, dochter van Jean Baptist, en van Anna Cornelia Bourgelles. Doopgetuigen: de vader, en Anna Margrita Kerckhoven.
- 14   **Dinsd. 1860.** Eerste voorstelling in den Amsterdamschen Schouwburg, van "Slavernij, of de knecht heer over zijn meester," door den Heer S. Cool.
- 15   **Woensdag.**

← M A A R T →

- 16 Donderd. 1871. Het Nederlandsch Tooneelverbond wordt als rechtspersoon erkend.
- 17 Vrijdag. 1836. Hulde, gebracht door Maarten Westerman, aan de nagedachtenis van T. J. Majofski, in den Stads-Schouwburg te Amsterdam.
- 18 Zaterd. ☾ *L. K.* 1776. Debuut van J. Gisser, in het treurspel „De doodelijke minnenijd”, met de rol van „Flaviaan”, en in de klucht: „De vermakelijke rouw”, met die van „Alardus”, in den Schouwburg, te Amsterdam.
- 19 ZONDAG.
- 20 Maandag.
- 21 Dinsd. 2 1857. Eerste voorstelling van „Juffer Serklaas”, van H. J. Schimmel, in den Amsterdamschen Stads-Schouwburg.
- 22 Woensdag.
- 23 Donderd. 1664. Laatste voorstelling in Coster's Academie, te Amsterdam, vóór hare verbouwing.
- 24 Vrijdag.
- 25 Zaterdag. ☉ *N. M.* **Maria Boodschap.**
- 26 ZONDAG.
- 27 Maand. 1847. Teraardebestelling, te 's Gravenhage, van het stoffelijk overschot van J. M. Naret-Koning, geb. Majofski, vroeger tooneelkunstenaar aan den Stads-Schouwburg, te Amsterdam.
- 28 Dinsdag.
- 29 Woensd. 1838. Maria Snoek, geb. Adams, echtgenoot van Andries Snoek, sterft 73 jaren oud, en wordt begraven in de Nieuwezijdsch Kapel, te Amsterdam.
- 30 Donderd. 1871. J. J. Samson, komiek aan het Théâtre Français, in 78-jarigen ouderdom te Parijs overleden.
- 31 Vrijdag. 1875. Opvoering van Grillparzer's „Saffo”, door N. Donker, als benefice-voorstelling voor Mevr. Kleine-Gartman, in het Grand-Théâtre van A. v. Lier, in de Amstelstraat, te Amsterdam.

ed. 1?

← APRIL →

- 22.
- 1 **Zaterd.** **E. K. 1872.** Door de Heeren Dr. Wap, te 's Hage, A. v d. Hoop Jac.z., te Rotterdam, en Mevr J Molster, te Amsterdam, wordt het plan tot een fonds ontworpen, ten bate der overgebleven betrekkingen van den Tooneelkunstenaar Anton Peters, dat, door eene ruime deelneming in geheel Nederland, rijke vruchten opgeleverd heeft.
  - 2 **ZOND. 1638.** Overlijden van Nikolaes van Kampen, Bouwmeester v. d. eersten Schouwburg, te Amsterdam
  - 3 **Maandag.**
  - 4 **Dinsdag. 1778.** Mej. C. Bouhon weigert Zaïre te spelen, waarop door C. Passé, "op order van Gecommitteerden, een Compliment uit een geschrift aan 't Publiek is voorgelezen." Men veranderde de voorstelling.
  - 5 **Woensd. 1778.** Naar aanleiding van het gebeurde op 4 April, wordt door den Notaris Lette aan Mej C. Bouhon hare demissie gezonden.
  - 6 **Donderdag.**
  - 7 **Vrijdag.**
  - 8 **Zaterdag.** ☺ *V. M.*
  - 9 **ZOND. Palmzondag. Israëlit. Paschen. 1845.** Jan Hendrik Hoedt moet wegens ziekte het tooneel verlaten.
  - 10 **Maandag. 1872.** J Tjasink, Directeur van den Amsterd. Stads-Schouwburg, wordt op de meest onderscheidende wijze door Z. M. beuoemd tot Officier der Orde van de Eikenkroon.
  - 11 **Dinsdag. 1821.** Reinier Engelman treedt voor 't eerst te Amsterdam ten tooneele, in de rol van "Sigismundus, of 't leven is een droom"
  - 12 **Woensd. 1777.** In den Amsterd Schouwburg wordt de rol van Sextus, in het Treurspel "Titus", door een liehebber, D. Westerbaan, vervuld.
  - 13 **Donderd. 1861.** Gala-voorstelling in den Stads-Schouwburg, te Amsterdam, met "Lambert Melisz", tooneelspel in 3 bedrijven, door Mevr Muller-Westerman, en het ballet Sataniëlla, tijdens het bezoek van Z M den Koning met H. D. Familie, na den watersnood in Gelderland; benevens een toespraak aan den Koning, voorgedragen door den Heer J. Tjasink, in het karakter van "Joost Huigesloot, Schout der stad Hoorn."
  - 14 **Vrijdag. Goede Vrijdag.**

← APRIL →

- 15 **Zaterd. Israëlit. Paschen. 1847.** Maarten Westerman neemt afscheid van het publiek als Tooneelspeler, met de rol van Jacob, in "Joseph in Egypte".
- 16 **ZONDAG. ☾ L. K. Paschen.**
- 17 **Maandag. 2de Paaschdag.**
- 18 **Dinsdag. 1857.** Z. M. de Koning bezoekt den Amsterd. Stads-Schouwburg; men gaf, op hoog bevel: "Outhoudt uw dag", door Mr. J. Burlage.
- 19 **Woensd. 1773.** De uitgravingen voor den bouw van den Schouwburg op het Leidsche plein begonnen.
- 20 **Donderd. 1854.** Eerste voorstelling van Hoflijk's "Theda", ter feestviering van de 25-jarige verbintenis van C. J. Roobol aan den Amsterd. Schouwburg.
- 21 **Vrijdag. 1860.** 25-jarig jubilé van den Heer A. Rinkes Ballet- en Dan-meester te Amsterdam, gevierd in het Park aldaar, met een concert en bal.
- 22 **Zaterd. 1856.** Eerste optreden van Frans Steger, eerste tenor uit Weenen, in de "Lucie de Lammermoor", in den Schouwburg, te Amsterdam.
- 23 **ZOND. 1874.** De vereenigde Tooneelisten, te Amsterdam, geven "Médéa", treurspel in 3 bedrijven en "Oude zonde", kluchtspel in 1 bedrijf, ten voordeele der gewonden in Atchin.
- 24 **Maand. ☽ N M 1788.** Overlijden van den acteur Gisser, van den Schouwburg, te Amsterdam.
- 25 **Dinsdag. 1861.** In den Stads-Schouwburg wordt de derde gecombineerde voorstelling gegeven en bij die gelegenheid opgevoerd: "Lodewijk de Elfde", gevolgd door het Ballet: "Pantalon, bloemist." De netto opbrengst was f 75.76⁵.
- 26 **Woensd. 1773.** Leggen van den eersten steen voor den houten Schouwburg op het Leidsche Plein te Amsterdam.
- 27 **Donderd. 1844.** Eerste voorstelling in den Stads-Schouwburg, te Amsterdam van: "Demetrius, Keizer van Rusland", door den Heer Joh. Hulman, welk Oorspronkelijk Treurspel veel bijval mocht verwerven.
- 28 **Vrijdag. 1842.** Benefice-voorstelling ten voordeele van den Heer N. Vroombrouck en van Mevr. de wed. J. C. E. Majofski, geb. Adams, vroeger gepensioneerden van dezen Schouwburg.
- 29 **Zaterd. 1854.** Z. M. de Koning bezoekt den Schouwburg, te Amsterdam. Op hoog bevel wordt gegeven: "de Kruiwagens", van Mr. J. Burlage.
- 30 **ZOND. ☽ E. A. 1869.** Laatste voorstelling in het Salon des Variétés van J. E. Duport, in de Nes, te Amsterdam.

— M E I —

- 1 **Maand.** 1870. De Directie van het Théâtre des Variétés van de Heeren Boas en Judels, te Amsterdam, gaat over op den Heer Victor Driessens.
- 2 **Dinsdag.** 1866. Eerste optreden van Mej. S Sablairolles als „Francisca”, in „Moeder en Zoon”, in den Amsterdamschen Schouwburg.
- 3 **Woensd.** 1761. Aug. von Kotzebue, Duitsch tooneelschrijver, te Weimar geboren.
- 4 **Donderd.** 1773. Het heiwerk voor den Amsterdamschen Schouwburg begonnen. In het geheel werden voor dit gebouw 306 palen ingeheid.
- 5 **Vrijdag.** 1866. Eerste optreding in den Amsterd. Schouwburg van den Heer Morin, als Olivier de Jalin, in „de Parijsche Zeden”.
- 6 **Zaterd.** 1874. De heer P. Barbiers, tooneelspeler en een der oprichters der Maats. „Apollo”, in Amerika overleden.
- 7 **ZOND.** 1772. Laatste voorstelling door de Amsterd. Tooneelstukken vóór het verbranden van den Schouwburg aldaar, op 11 Mei.
- 8 **Maand.** ☺ V. M. 1815 Benefice en afscheidsvoorstelling van J. C. Wattier-Ziesenis in den Amsterd. Schouwburg, waar werd opgevoerd „Maria van Lalain”. en „Hulde aan Verdienste, bij het afscheid, enz.” door Westerman.
- 9 **Dinsdag.** 1853. Eerste debuut van Mejufvrouw C. M. E. van Dijk, geb. Albrecht, met de rol van Emile in „de Militaire Stand”, Tooneelstuk in 5 bedrijven.
- 10 **Woensd.** 1853. Eerste der drie voorstellingen door Arthur St. Léon, eerste Balletmeester en Danser van de groote Opera te Parijs, en van Mevr. Plunkett, eerste Danseresse aldaar, in den Schouwburg te Amsterdam; gegeven: „Tartini de Violist”, ballet in 2 bedrijven.
- 11 **Donderdag.**
- 12 **Vrijdag.**
- 13 **Zaterd.** 1829. De Heer C. J. Roobol, later mede-directeur van den Amsterd. Schouwburg, treedt aldaar voor het eerst op in „Armoede en grootheid”, met de rol van Cederström.
- 14 **ZOND.** 1860. Mevr. Rosa de Vries geeft een concert in het Park, te Amsterdam, ten voordeele der algemeene armen van de stad.
- 15 **Maand.** 1843. Eerste debuut van den Heer J. Tjasink met de rol van La Borde, in „Michiel Adriaansz. de Ruiter”.
- 16 **Dinsdag.** ☾ L. K.

- 17 **Woensd. 1856.** Benefice-voorstelling van J. E. de Vries met „Die Jüdin”, opera, onder medewerking van Mevr. Marie von Marra, en de Heeren Franz Steger en Kremenz, eerste Bas, te München.
- 18 **Donderd. 1844.** Werd in den Amsterd. Stads-Schouwburg opgevoerd: „De Turksche Gezant, of de Jonge Juffrouwen Kostschool,” blijspel in 1 bedrijf. Mevr. van Ollefen da Silva draagt in de rol van „Leonore” een dichtstuk voor, getiteld: „Roosje,” door Bellamy; Mevr. Stoetz zingt in die van „Natalie” een aria; terwijl Mevr. Voitus van Hamme een „pas de shawl” danst. Vooraf: „De Dichter en de Tooneelspeler.”
- 19 **Vrijdag.**
20 **Zaterdag.**
21 **ZONDAG.**
22 **Maand. 1665.** Laatste voorstelling in den tijdelijken Schouwburg, op het Droogbak, te Amsterdam, tijdens de verbouwing van den ouden Schouwburg.
- 23 **Dinsd. N. M. 1807.** De Amsterd. Schouwburg wordt heropend met „Fedra”, treurspel, na sedert 9 Mei gesloten te zijn geweest, wegens den dood van Koning Lodewijk’s oudsten zoon.
- 24 **Woensd. 1619.** Prins Maurits woont in Coster’s Academie de opvoering van Hooft’s „Geeraard van Velzen” bij.
- 25 **Donderdag. Hemelvaartsdag.**
26 **Vrijdag. 1665** Opening van den nieuwen Schouwburg te Amsterdam met „Fulvius en Octavia”, door Jan Vos. De verbouwing kostte f 36663.18.8.
- 27 **Zaterd. 1843.** Debuut van den Heer J. Tjasink in den Amsterd. Schouwburg, met Alvaro in „Ines de Castro”.
- 28 **ZOND. 1602.** De Rederijkerskamers „de Lelie” en „de Christus-oogen” geven eenige vertooningen bij gelegenheid der Inhuldiging van Philips Willem van Oranje, als heer van Diest.
- 29 **Maand. Isr. Pinksteren. 1857.** De Heer J. Eduard de Vries geeft, ten bate van „Apollo”, in den Stads-Schouwburg eene voorstelling, bestaande in: „Johanna Gray”, gevolgd door: „Bewaakt haar wel!” De netto-opbrengst was f 179.30.
- 30 **Dinsd. E. K. 1857.** Sluiting van het tooneel. Afscheidsvoorstelling van Mej. Rosa Csillag, de Heeren Franz Steger en Dr. Carl Schmid; opgevoerd werd: „die Jüdin.”
- 31 **Woensd. 1859.** Laatste voorstelling onder Directie van den Heer J. E. de Vries. Tot sluiting van het tooneel werd in den Stads-Schouwburg te Amsterdam gegeven: „Lucie de Lammermoor”.

— J U N I —

- 1   **Donderd. 1538.** Groot landjuweel van Gent, waarbij de „Vio-
lieren”, van Antwerpen, den opperprijs behaalden.
- 2   **Vrijdag. 1744.** Werd te Castrin geboren Otto Christiaan
Frederik Hoffham, schrijver van eenige tooneel-
stukken, waaronder vooral bekend is: „Al stond
er de galg op, of de verijdelde tooneel-comparitie.”
- 3   **Zaterd. 1711.** Overleed te Amsterdam Katharina Lescaijje,
bekend door hare vertalingen van eenige Fran-
sche treurspelen voor den Amsterd. Schouwburg.
Zij was geboren omstreeks 1649.
- 4   **ZOND. Pinkster. 1859.** De eerste gecombineerde voorstel-
ling vindt plaats in den Stads-Schouwburg, te
Amsterdam. Opgevoerd worden: „Shakespeare
terug in zijne geboorteplaats.” en „De Molenaar-
ster van Marly”. De netto opbrengst was *f* 439.72.
- 5   **Maand. 2de Pinksterd. 1860.** Hervat Mevrouw Ristori
hare voorstellingen met „Judith”, bijgestaan door
Mevr. Santani en den Heer Majeroni.
- 6   **Dinsdag. 1606.** Pierre Corneille, Fransch tooneeldichter, te
Rouaan geboren.
- 7   **Woensdag.** ☺ *V. M.*
- 8   **Donderd. 1846.** Mad. Rachel, de beroemde tragédienne, treedt
te Amsterdam op als „Virginie”, in het treurspel
van dien naam.
- 9   **Vrijdag. 1811.** Voorstelling in den Amsterd. Schouwburg
met vrijen toegang, wegens den doop van den
Koning van Rome, zoon van Napoleon I. Werd
opgevoerd „Brittannicus”, treurspel, en „Arlequin,
beeldhouwersknecht,” pantomime.
- 10   **Zaterd. 1854.** Eerste der zeven voorstellingen in den Am-
sterd. Schouwburg van den Heer Regnier, van het
Théâtre Français, en Mej. Emma Fleury, van
l'Odéon, bijgestaan door het personeel van de
Vaudeville Français. Opgevoerd werden: „Le Tar-
tuffe” en „La joie fait peur”.
- 11   **ZOND. 1847.** Hunne Majesteiten bezoeken den Stads-
Schouwburg. Men geeft „De geleerde vrouwen”.
- 12   **Maandag.**
- 13   **Dinsdag. 1758.** Stierf te Amsterdam de tooneeldichter
Sybrand Feitama.
- 14   **Woensdag.**
- 15   **Donderdag.** ☾ *L. K. H. Sakramentsdag.*

← J U N I →

- 16 Vrijdag. 1875. Leggen van den eersten steen voor den ver-
bouw van het Grand Théâtre, in de Amstelstraat,
te Amsterdam.
- 17 Zaterd. 1843. Werd te Dordrecht, door het Personeel van
den Amsterdamschen Stads-Schouwburg opgevoerd:
„Steven Langer, of de Hollandsche Schoorsteen
in het Paleis te Petersburg.”
- 18 ZOND 1772. De Raad van Amsterdam besluit: den grond,
waarop vroeger de Schouwburg op de Keizersgracht
stond, te verkoopen.
- 19 Maandag.
- 20 Dinsdag. 1805. Overleed op zijn buitengoed, genaamd Pun-
tenburgh, bij Amersfoort, Pieter Pijpers, gunstig
bekend als Schrijver en Tooneeldichter.
- 21 Woensd. ● N. M. 1812. Werd geboren A. Peters, beroemd
Tooneelkunstenaar.
- 22 Donderd. 1780. Isaac Duim, Acteur en Boekverkooper overleden.
- 23 Vrijdag. 1665. Werd de Amsterdamsche Schouwburg voor
het eerst op last der regeering gesloten.
- 24 Zaterd. 1673. Overleed, bij de verdediging van Maastricht,
Joan van Paffenrode. Van zijne hand bezitten wij,
onder meer, het Treurspel: „De ondergang van
Willem van Arkel”.
- 25 ZOND. 1864. Eerste optreden bij 't stads-schouwburgsper-
soneel van Mevr. Christ. Stoetz. Er werd ten
haren voordeele opgevoerd: „Moederzegen” en
„Eene les voor de mannen”.
- 26 Maandag.
- 27 Dinsdag 1872. Aanvang van den herbouw des Amster-
damschen Stads-Schouwburgs.
- 28 Woensd ● E. K. 1858. Mevr. Stoetz-Majofski neemt tijde-
lijk afscheid, van het Amsterd. tooneel, en ver-
bindt zich te Brussel, bij een Vlaamsch Tooneel-
gezelschap.
- 29 Donderdag. **H. Petrus en Paulus.**
- 30 Vrijdag. 1851. Door den Heer J. E. Duport, daartoe ge-
machtigd door het Bestuur, wordt in den Hoog-
duitschen schouwburg eene voorstelling gegeven,
bestaande in: „Jarvis, de eerlijke man”, gevolgd
door: „Bewaakt haar wel!” De netto-opbrengst
was f 109.66, met inbegrip van f 50 —, door
H. M. de Koningin bij die gelegenheid geschonken.

← J U L I →

- 1 **Zaterd.** 1818. Plechtige ter aardebestelling der stoflijke overblijfselen van Ward Bingley, in de kloosterkerk, te 's Gravenhage.
- 2 **ZONDAG.**
- 3 **Maandag.**
- 4 **Dinsdag.**
- 5 **Woensdag.**
- 6 **Donderd.** ☺ *V. M.* 1738. Sterft, te Amsterdam, Charles Sebille. Van dezen bezitten wij slechts 3 vertalingen van Fransche Tooneelstukken.
- 7 **Vrijdag.** 1816. Overleed te Cornwallis, de Engelsche blijspel-dichter Sheridan.
- 8 **Zaterd.** 1872. De op dezen datum overleden Tooneelspeler, Anton Peters, was gehuwd met Catr. Hendr ten Boekel, geb. te Amsterdam, 18 Maart 1819 en overleden aldaar, 14 October 1873. Zij werd te Delft begraven bij haren echtgenoot.
- 9 **ZONDAG.**
- 10 **Maand.** 1781. Sterft te Amsterdam Lucas Pater. Onder meerdere Tooneelstukken, troffen wij aan zijn in 1763, bij de viering van het 125^e verjaargetijde van den Amsterd. Schouwburg, uitgegeven zinnebeeldig Divertissement "De juichende Schouwburg.". Hij werd in 1707 te Amsterdam geboren.
- 11 **Dinsdag.** 1667. Sterft te Amsterdam Jan Vos, in leven een der zes Hoofden van den Amsterd. Stads-Schouwburg. Deze Hoofden, later Regenten genoemd, omdat zij tevens Regenten waren van het Weesen Oudenmannenhuis, werden door de Burgemeesters aangesteld, en ontvingen, bij de aanvaarding van hunnen dienst, elk een kleinen ovalen zilveren penning, aan de eene zijde met een *Bijen-korf* en het woord *IJver*, en op de andere zijde met het Stadswapen gestempeld, waaronder de naam des eigenaars was gesneden. Deze penning konden zij leenen aan wien zij wilden, die dan, op vertoon er van, zonder betaling in den Schouwburg werd toegelaten.
- 12 **Woensd.** 1814. Bezoeken H.H. Koninkl. Hoogh. de souvereine Vorst en Zijne Gemalin den Amsterdamschen Schouwburg.
- 13 **Donderd.** 1649. Werd te Groningen geboren Ludolph Smids. Zijn Tooneelarbeid heeft weinig waarde.

Waarom dan hier vermeld?

Waarom dan hier vermeld?

← J U L I →

- 14 **Vrijdag.** ☾ *L. K. 1875.* Vijf-en-twintigjarig jubilé van de beroemde zangeres, Mw. Offermans van Hove.
- 15 **Zaterdag.**
- 16 **ZONDAG.**
- 17 **Maandag.**
- 18 **Dinsdag.**
- 19 **Woensd.** 1821. De nieuwe Schouwburg te Utrecht ingewijd met een vers van en door Westerman voorgedragen. Opgevoerd: „Maria Stuart”, naar het Fransch, en daarna „De arme dichter”.
- 20 **Donderdag.**
- 21 **Vrijdag.** ☽ *N. M.*
- 22 **Zaterdag.**
- 23 **ZOND.** 1806. Besluit van den Magistraat der stad Nijmegen, om den als Tooneelschrijver zoowel als Teeke naar gunstig bekenden Dirk Anthony van de Wart te vereeren een zilveren schenkbord, met het Stadswapen daarop gegraveerd, voor de opdracht van het Geldersche Panorama, door hem geteekend en op zes aan-een-sluitende platen geëtst.
- 24 **Maandag.**
- 25 **Dinsdag.** 1626. Werd te Amsterdam geboren: Geraardt Brandt, beroemd schrijver en dichter.
- 26 **Woensdag.**
- 27 **Donderd.** 1811. Werd de eerste voorstelling gegeven door de Vereenigde Amsterdamsche Tooneelisten, in de Nieuwe Komédie op het Weesperveld, naast de Fransche Manége.
- 28 **Vrijdag.** ☽ *E. K. 1756.* Overleed te Leeuwarden Johannes Buma, schrijver van „de Boerenbruiloft”, enz. Hoewel een geestig, boertig stuk, maken juist de plumpe en grove geestigheid het voor lateren tijd ongeschikt.
- 29 **Zaterd.** 1843. In den Schouwburg te Leeuwarden werd, door het Personeel van den Amsterdamschen Stads Schouwburg, opgevoerd: „De inspraak van het bloed,” door Wiselius.
- 30 **ZONDAG.**
- 31 **Maandag.**

— AUGUSTUS —

- 1 Dinsdag. 1873. „Een bittere Pil”, blijspel in 3 bedr., van Justus van Maurik Jr., wordt bij den Internationa- len prijskamp voor tooneel-letterkunde, te Brussel, bekroond.
- 2 Woensd. 1778. Werd te Dordrecht geboren Johannes Kis- selius, schrijver van verschillende Tooneel- en Treurspelen.
- 3 Donderd. 1561. Landjuweel van Antwerpen. De opperprijs wordt behaald door de Kamer: „de Roos van Leuven.”
- 4 Vrijdag.
- 5 Zaterd. ☺ *V. M.* 1667. Eerste opvoering van Molière's „Tar- tuffe” in het Palais-Royal Théâtre, te Parijs, waarna de opvoering van dit stuk hier verboden wordt.
- 6 ZOND. 1798. W. Zeegers debuteert aan den Amsterdamschen Stads-Schouwburg als „Pasquin” in het tooneelspel „de Glorieuse.”
- 7 Maandag.
- 8 Dinsdag.
- 9 Woensd. 1655. Ter eere van Ar. Nozeman, tooneelspeelster, wordt in den Schouwburg te Amsterd. opgevoerd het Gelegenheidsstukje „De onvergelyckelijke Ariane.”
- 10 Donderd. 1776. Trad David Garrick voor het laatst als Tooneelspeler op.
- 11 Vrijdag. 1801. Werd te Berlijn de barytonzanger, later tooneelspeler, Philip Eduard Devrient geboren.
- 12 Zaterd. ☾ *L. K.* 1785. De door Waldorp voor den Amsterd. Schouwburg geschilderde Gothische zaal wordt het eerst gebruikt voor het treurspel „Maria van Bourgondië.”
- 13 ZOND. 1754. Afbranden van den Franschen Schouwburg op den Overtoom, te Amsterdam
- 14 Maandag.
- 15 Dinsdag. **Maria-Hemelvaart.** 1811. Vrije toegang in den Amsterdamschen Stads-Schouwburg, we- gens den verjaardag des Keizers.
- 16 Woensd. 1864. Feestelijke opening van het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam
- 17 Donderd. 1862. Tooneelprijskamp, uitgeschreven door de Maatschappij „De Vlaamsche vrienden.”
- 18 Vrijdag. 1821. De Schouwburg geopend met „Claudius Civi- lis”, door Haverkorn. Mevr. Kamphuyzen vervulde voor het eerst de rol van Mevr. Grevelink, die, volgens besluit van Commissarissen, niet geëngageerd was. Er kwam ontevredenheid bij het publiek en Mevr. Kamphuyzen moest er al het onaangename van ondervinden

← AUGUSTUS →

- 19 Zaterd. ☉ *N. M.* 1645. Werd geboren Petrus Francius, be-
roemd geleerde, welsprekend redenaar en ver-
dienstelijk dichter. Hij was schrijver van de voor-
treffelijke verhandeling over de „Uitspraak en ge-
baarmaking van den redenaar.”
- 20 ZOND. 1864. Tot opening van het tooneel, wordt op den
Amsterd. Schouwburg vertoond: „Richard III”
van Shakspeare, vertaald door S. A. Kok.
- 21 Maandag.
- 22 Dinsdag. 1618. Werd der Kamer „de Olijftak” te Antwerpen,
van wege en op kosten van den magistraat dier stad,
de uitvoering op het stadhuis toegestaan van het
treurspel „Nero”, vervaardigd door Guilielmo van
den Nieuwlandt, tooneeldichter, schilder en gra-
veur. Hij werd in 1584 te Antwerpen geboren.
- 23 Woensd. 1846. Mevrouw Kleine-Gartman debuteert in „de
Gravin en de Klompenmaakster”, in het Salon des
Variétés in de Nes.
- 24 Donderd. 1839. Opening van het Salon des Variétés van
den Heer J. Duport, in de Nes, te Amsterdam.
- 25 Vrijdag. 1856. Gala-voorstelling in den Stads-Schouwburg,
te Amsterdam, met „Onthoudt uw dag!” van
Mr. Burlage, bij gelegenheid der onthulling van
het Monument voor 1830—31. Deze Voorstelling
wordt alléén door *mannen* bijgewoond, allen Oud-
gedienden. De zaal was eivol.
- 26 Zaterd. ☾ *E. K.* 1868. Dood van Mr. Jacob van Lennep.
- 27 ZOND. 1697. Czaar Peter I van Rusland bezoekt den
Schouwburg, te Amsterdam. Men speelt „de Ge-
waande Advocaat” en het ballet „de Tooveryen
van Armida”.
- 28 Maand. 1873. Mevr. L. J. Stoetz-Majofski geeft hare af-
scheidsvoorstelling bij de Vereenigde Tooneel-
listen, te Amsterdam.
- 29 Dinsdag. 1870. Eerste debuut van A. van Hilten Hz., als
Gawtry in „Nacht en Morgen,” bij de Directie
J. Tjasink.
- 30 Woensd. 1833. Gabriël Valkenier overleden in zijne geboorte-
plaats, Amsterdam, oud 60 jaar.
- 31 Donderd. 1850. Viering van het 75-jarig bestaan van den
Amsterdamschen Stads-Schouwburg.

— ☉ SEPTEMBER ☾ —

1	Vrijdag.	1859.	De Heeren C. J. Roobol en J. Tjasink, benoemd tot Directeuren van den Amsterd. Stads-Schouwburg, openen met „De Geleerde Vrouwen,” naar Molière.
2	Zaterd.	1808.	Vrije toegang wordt verleend aan de bezoekers van den Amsterd. Schouwburg, wegens den verjaardag van Koning Lodewijk Napoleon.
3	ZOND.	☺ V. M. 1856.	Bij de 5 ^{de} , 6 ^{de} , en 7 ^{de} voorstelling van „Onthoudt uw dag,” zingt W. P. de Chav. Vrugt: „de Koning leev” en het „Volkslied.”
4	Maand.	1861.	Mej. Cath. Beersmans betreedt voor het eerst het tooneel in den Cirk-Schouwburg, te Brussel.
5	Dinsdag.	1853.	Eerste debuut van den Heer P. A. Morin en van Mej. S. Sablairolles in „Een meisje zooals er weinig zijn.”
6	Woensd.	1773.	Punt speelt te Rotterdam, buiten de Schiedamsche poort, in de tent van Juffr. Ghyben, als: Van der Werff, in het blij-eindend treurspel „Leidens beleg en ontzet” van Reinier Bontius.
7	Donderd.	1875.	Inwijding van het herbouwde Grand Théâtre van den Heer A. van Lier, wien, bij die gelegenheid, door verschillende Corporatiën, eene schitterende serenade wordt gebracht.
8	Vrijdag.	Maria Geboorte.	1864. Leggen van den eersten steen voor den Nieuwen Schouwburg te Leuven.
9	Zaterd.	1869.	Feestviering bij het 25-jarig bestaan van het Salon des Variétés van de H. H. Boas en Judels, in de Amstelstraat, te Amsterdam, met: „Lustig, deurwaarder-liedjesdichter”, en „Het Koffijhuis der Tooneelspelers.”
10	ZOND.	1787.	De tuin, door Hennin geschilderd voor den Amsterd. Schouwburg, wordt voor het eerst gebruikt in het ballet „Diana en Endimion.”
11	Maandag.	☾ L. K.	
12	Dinsdag.	1854.	De eerste der 15 voorstellingen in den Stads-Schouwburg van: „Ali Baba of de 40 Roovers,” gevolgd door „Pantalon Suikerbakker,” waarin elken avond optreden de Engelsche Gymnastikers: Gebr. Russel.
13	Woensd.	1681.	Burgemeesteren van Amsterdam vergunnen, op daartoe gedaan verzoek, aan de Regenten der Godshuizen den Schouwburg te verpachten.
14	Donderd.	1801.	J. C. Arondeus-Neyts debuteert aan den Amsterdamschen Schouwburg als Clementia in „De jaloersche vrouw.”
15	Vrijdag.	1781.	Heropening van den Rotterd. Schouwburg, met Ward Bingley als Directeur.

← SEPTEMBER →

- 16 Zaterd. 1846. Plechtige teraardebestelling der stoflijke overblijfselen van den Tooneel-Directeur Jan Hendrik Hoedt, op de gemeente-begraafplaats van 's Gravenhage.
- 17 ZOND. ☉ N. M. 1799. Viering van het 25-jarig bestaan van den Schouwburg, te Amsterdam.
- 18 Maandag.
- 19 Dinsdag. **Isr. Nieuwjaar. 1795.** Helena Snoek debuteert in den Schouwburg, te Amsterdam, als Coligny, in het treurspel "Oldenbarneveld", door J. Nomsz.
- 20 Woensd. 1764. Helena Snoek, Tooneelkunstenaresse, zuster van Andries Snoek, wordt te Rotterdam geboren.
- 21 Donderd. 1816. Gala-voorstelling in den Amsterd. Schouwburg bij het bezoek der Koninklijke Familie, na het huwelijk van den Prins van Oranje met Anna Paulowna.
- 22 Vrijdag 1795. Andr. Snoek treedt voor het eerst als tooneelspeler in den Amsterd. Schouwburg op, met de rol van Andreas, in "De deugdzame Galeiroeijer."
- 23 Zaterd. 1862. Tooneel-prijskamp, uitgeschreven door de Maatschappij "de Wijngaerd," te Brussel, op last van het Belgisch Staatsbestuur.
- 24 ZONDAG.
- 25 Maand. ☽ E. K. 1774. Carel Passé treedt te Amsterdam op als Jacob Simonsz. de Rijk, in dat treurspel van Mevr. van Winter geb. Van Merken.
- 26 Dinsdag. 1845. Het stoflijk overschot van R. Engelman, tooneelspeler te Amsterdam, ter aarde besteld.
- 27 Woensd. 1864. Gala-voorstelling, bij gelegenheid van het 3de Congres der Internationale Vereeniging van Sociale Wetenschappen, te Amsterdam, met "Richard III," gevolgd door "De bruiloft van Kloris en Roosje."
- 28 Donderd. **Isr. Grootte Verzoendag. 1850.** Opening der Schouwburgzaal "Tivoli," te 's Hage, Salon des Variétés, onder Directie van den Heer P. C. Rossier-Faassen, Secretaris van de Intendence van den Koninkl. Schouwburg aldaar.
- 29 Vrijdag. 1702. Sterft te Amsterdam Pieter Verhoek, gunstig bekend als Tooneelschrijver en Dichter.
- 30 Zaterd. 1797. Debuut van M. Westerman, te Amsterdam, als Espinoi, in het treurspel "Maria van Lalain." Hij was zoo verlegen, dat hij werd uitgefloten. Kamp-huysen nam zijn rol over.

← OCTOBER →

1	ZOND. 1849. Oprichting der Maatschappij Apollo, te Amsterdam.
2	Maand. 1860. In de eerste dagen van October wordt de Vaudeville Français te Amsterdam heropend, onder Directie van H. X. Reinhard, gewezen Secretaris van J. E. de Vries.
3	Dinsdag. ☺ V. M. Israëliet. Loofhuttenfeest.
4	Woensd. 1846. Pieter Gijswijt, gevierd Tooneelkunstenaar, in den ouderdom van 50 jaar, te Amsterdam overleden.
5	Donderd. 1778. Geboorte van J. F. Pfeiffer Jr., te Luik, tooneelschilder en decorateur van den Amsterdam-schen Stads-Schouwburg
6	Vrijdag. 1792. Debuut van Mej. Obelt, als Gurli, in het tooneelspel „De Indianen in Engeland”.
7	Zaterd. 1628. Werd te Rijnsburg geboren Joachim Oudaan, schrijver van verschillende Tooneelstukken, waaronder „De Haagsche Broedermoord, of dollen blijdschap”, hetwelk omstreeks 1673 in druk verscheen.
8	ZOND. 1859. Mevr. Stoetz-Majofski treedt op nieuw, onder de Directie van de Heeren Roobol en Tjasink, in den Stads-Schouwburg te Amsterdam, op.
9	Maandag.
10	Dinsdag. ☾ L. K. 1857. Een eerste der 22 voorstellingen van „de Ridders van den Nevel”, waarin Mevr. Kleine de rol van Jack Sheppard vervult, met belangelooze medewerking v. Mevr. Engelman-Bia.
11	Woensd. Isr. Vreugde der Wet. 1703. Het reizend tooneelgezelschap, onder Directie van Jacob van Rijndorp, vertoonde, te Koppenhagen, het vreugdespel: „De blijde geboortedag van Frederik IV, Koning der Denen”, in tegenwoordigheid van dien Vorst.
12	Donderd. 1854. Voorstelling der Duitsche opera, te Amsterdam, met „Der Freischütz”, door de Heeren Dalle Aste en Chrudimsky.
13	Vrijdag. 1859. Eerste voorstelling te Amsterdam van het Ital. opera-gezelschap uit Milaan, onder directie van Gebr. Marzzi; opgevoerd „Lucretia Borgia”, waarin de Dames Rosa de Vries van Os en Brambilla, en de Heeren Daniëli en von Marra voor het eerst optreden.
14	Zaterd. 1824. Opvoering van „Het Tempelfeest” bij het 50-jarig bestaan van den (hulp) Schouwburg, te Amsterdam.

OCTOBER

- 15 **ZOND.** 1829. Overlijden van Dirk Kamphuysen, te Amsterdam. Hij was gehuwd met Anna Maria Snoek, zuster van den grooten Andries Snoek.
- 16 **Maandag.**
- 17 **Dinsd.** ☉ *N. M.* 1843. Buitengewone voorstelling, ten voordeele van de kas der Vereeniging tot het verschaffen van arbeid gedurende den winter aan behoeftige werklieden. Men geeft „de Rentmeester.”
- 18 **Woensd.** 1855. Eerste optreding van Mevr. Caroline Lehman, als Donna Anna in „Don Juan”.
- 19 **Donderdag.**
- 20 **Vrijdag.** 1811. Ter gelegenheid van het bezoek van Napoleon I, te Amsterdam, werd opgevoerd „Zemire en Azor” voorafgegaan door „de Zanggodinnen, enz.,” met vrijen toegang.
- 21 **Zaterdag.**
- 22 **ZONDAG.**
- 23 **Maand.** 1845. Reinier Engelman wordt herdacht in den Stads-Schouwburg, te Amsterdam.
- 24 **Dinsdag.** 1518. Burgemeesteren van Amsterdam vergoeden aan de Kamer „In liefde bloeiende” f 29 : 4 stuivers, besteed voor de inrichting van eene kamer boven de Waag, en besluiten, om de jaarlijksche kamerhuur uit de Stadskas te voldoen.
- 25 **Woensd.** ☽ *E. K.* 1835. Vijftigjarig jubilé als tooneelspeler, en vijf-en-twintigjarig jubilé als zoodanig aan den Amsterd Schouwburg, van den komiek F. A. Rosenveldt, met twee blijspelen „De gevangen Amor” en „De honderdjarige man.”
- 26 **Donderd.** 1797. Buitengewone voorstelling in den Schouwburg, te Amsterdam, ten voordeele der gekwetsten, weduwen en weezen, door den laatsten zeeslag. De ontvangst was f 942.—
- 27 **Vrijdag.**
- 28 **Zaterd.** 1863. Eerste voorstelling van „het Geheim van Miss Aurora,” met de geestverschijning, in den Stads-Schouwburg, te Amsterdam.
- 29 **ZONDAG.**
- 30 **Maand.** 1851. Dertigjarige verbintenis aan den Schouwburg van J. J. Stoete. Men gaf: „30-jarige tooneeldienst, of de vertooning ten voordeele van een oud souffleur;” daarna „de Matroos”.
- 31 **Dinsdag.** 1814. F. A. Rosenveldt, vroeger tooneelspeler te Rotterdam, geeft eenige gastvoorstellingen in den Amsterdamschen Schouwburg.

← NOVEMBER →

- 1   **Woensd. Allerheiligen. 1856.** Wederoptreden als Gast van Mevr. M. J. Kleine-Gartman, als tooneel-speelster in den Amsterdamschen Stads-Schouwburg, met „de Lady van Worsley-Hall,” na eenigen tijd aan een ander Gezelschap verbonden te zijn geweest.
- 2   **Donderdag.** ☺ V. M.
- 3   **Vrijdag. 1853.** Eerste voorstelling van „de Oude Korporaal,” waarin de Heer J. Tjasink de rol van den Korporaal Simon vervult.
- 4   **Zaterd. 1854.** Eerste voorstelling van „Othello,” naar het Engelsch, door Mr. J. van Lennep.
- 5   **ZOND. 1751.** Aan de acteurs van den Amsterd Stads-Schouwburg wordt door Regenten toegestaan, eenige voorstellingen ten hunnen voordeele te mogen geven, wegens de schade, door het sluiten van den Schouwburg, ten gevolge van het overlijden van den Prins.
- 6   **Maandag.**
- 7   **Dinsdag. 1797.** Buitengewone voorstelling bij de terugkomst van den Admiraal de Winter. Als eene bijzonderheid wordt gemeld, dat: „De Schouwburg dien avond geheel vervuld was met aanschouwers, sodat er bijna voor geld geen plaats was te bekoomen.”
- 8   **Woensdag.** ☾ L. K.
- 9   **Donderd. 1859.** Opvoering van „Ines de Castro”, waarin Mevr. Van Ollefen da Silva als de Infante weder optrad, en de Heer Anton Bosch met de rol van Pedro debuteerde.
- 10   **Vrijdag. 1618.** Overdracht van het erf, waarop de Academie werd gebouwd, door Lambert Lambertz. op Dr S. Coster.
- 11   **Zaterdag.**
- 12   **ZOND. 1863.** Eerste optreden van Mej M. J. W. Desiré-Artot in „de Regimentsdochter,” in den Stads-Schouwburg, te Amsterdam.
- 13   **Maandag.**
- 14   **Dinsdag. 1781.** Bij herveiling wordt de Rotterdamsche Schouwburg, met den inventaris, verkocht voor f 22,000.—.

← NOVEMBER →

- 15 **Woensd. 1874.** Stella Oristoria di Frama (Mejuffrouw Mina Kruseman) betreedt voor het eerst het tooneel, in den Amsterdamschen Stads-Schouwburg, met de rol van Louise in "Het huwelijk in Indië".
- 16 **Donderd. ● N. M. 1865.** In den Amsterdamschen Stads-Schouwburg wordt ten voordeele van het nieuw te stichten Ziekenhuis, te bouwen uit vrijwillige bijdragen der burgerij, opgevoerd: "Het gebed der schipbreukelingen", gevolgd door "Roodkapje".
- 17 **Vrijdag. 1587.** Geboorte van Joost van den Vondel, te Keulen.
- 18 **Zaterd. 1843.** Optreden van den éénigen leerling van Paganini, Camillo Sivori, in het Théâtre Français, te Amsterdam, bij een concert.
- 19 **ZONDAG. 1843.** Eerste voorstelling van "de Kruisvaarders".
- 20 **Maandag.** De tweede Voorstelling wordt niet gegeven, wegens Kabaal in den Schouwburg, gemaakt dóor eenige Heeren.
- 21 **Dinsdag. 1805.** Vijf-en-twintig-jarig jubilé van J. C. Wattier-Ziesenis, tooneelkunstenaressse, te Amsterdam.
- 22 **Woensd. 1844.** Eerste voorstelling van Mad. Weisz, Ballet-meesteres, te Weenen, met hare 36 jeugdige kweelingen voor den dans.
- 23 **Donderdag.**
- 24 **Vrijdag. ● E. K. 1868.** Wederoptreden en belanglooze medewerking van Mevr. de Vries-Bia, in "Juffer Serclaas", opgevoerd ten voordeele der Maatschappij "Apollo".
- 25 **Zaterdag. 1843.** Opvoering van "Hamlet" naar *Ducis*, met Mevr. Kamphuijzen als Gertrude, en Mevr. v. Ollefen da Silva als Ophelia.
- 26 **ZONDAG.**
- 27 **Maandag. 1843.** Peters kiest voor zijn Benefiet "Othello", naar *Ducis*.
- 28 **Dinsdag. 1696.** Overleed te Amsterdam Pieter Bernagie, schrijver van 15 treur-, blij- en kluchtspelen.
- 29 **Woensdag.**
- 30 **Donderd. 1857.** Bij het 25-jarig herinneringsfeest van de verdediging der Citadel van Antwerpen, werd opgevoerd: "de Welkomstgroet," woorden van S. J. van den Bergh, en vervolgens: "Een schetsboek uit de 23 dagen", door W. J. Hofdijk, met twaalf tableaux vivants; de woorden werden voorgedragen door de Heeren C. J. Roobol en J. Tjasink.

← DECEMBER →

1	Vrijdag. ☺ <i>V. M. 1874.</i> Opening der Tooneelschool van het Nederlandsch Tooneelverbond, te Amsterdam.
2	Zaterd. 1847. Eene voorstelling van „Graaf Willem II, te Aken, oorspronkelijk Treurspel, in drie bedrijven, door Mr. Voorbeytel Cannenburg, waarin de rol van <i>Sikko Sjaardema</i> , door den Heer J. E. de Vries werd vervuld.
3	ZOND. 1818. Benefice-voorstelling in den Amsterdamschen Stads-Schouwburg voor de Wed. van Jan van Well, in leven tooneelspeler.
4	Maand. 1862. De Opera-directeur Michaëli, 's avonds heimelijk uit Amsterdam vertrokken, zonder order op zijne zaken te stellen.
5	Dinsdag.
6	Woensd. 1812. Vrije toegang wordt verleend in den Amsterdamschen Stads-Schouwburg bij het verjaarsfeest der krooning van Keizer Napoleon I.
7	Donderdag.
8	Vrijdag. ☾ <i>L. K. Maria Onbevleete ontvangenis.</i> 1831. De Heer A. P. Voitus van Hamme viert, als Balletmeester, zijn 25-jarige verbintenis aan den Amsterdamschen Stads-Schouwburg: Opgevoerd werd „Stoffel en zijn broërs”, kluchtspel in één bedrijf, door Mr. J. van Lennep, waarin de beneficiant sprekende optreedt.
9	Zaterd. 1813. In den Amsterd. Schouwburg wordt, ten voordeele der ongelukkige inwoners van Woerden, opgevoerd: „Koning Lear”, enz. Daarna: „Het lang gewenschte Vreugdefeest, of het kampement der Kozakken buiten de Muiderpoort.
10	ZOND. 1788. B. Schippers speelde voor den soldaat in „De Dobbelaar”, doch hij weigerde de Oranje cocarde op te zetten en bedankte.
11	Maand. 1804. Jules Janin, de geestige tooneel-beoordeelaar en romanschrijver, te Saint-Etienne geboren.
12	Dinsdag. 1828. Eerste opvoering van „de Staatsman bij toeval”, zijnde het eerste stuk van Mr. J. van Lennep, dat in den Amsterd. Schouwburg vertoond werd.
13	Woensd. 1749. M. Corver treedt te Amsterdam voor het eerst op in een groote rol, en wel als Juba in „Cato”.
14	Donderd. 1864. Eerste voorstelling van „Judith”, ter benefice van Mevr. Kleine-Gartman, in den Amsterdamschen Stads-Schouwburg.
15	Vrijdag. ☼ <i>N. M. 1804.</i> Johs. Jelgerhuijs Rzn. treedt als liefhebber te Amsterdam ten tooneele op, in de rol van „Koning Lear” en verbindt zich in Augustus 1805 voor goed aan den Amsterd. Schouwburg.

← DECEMBER →

- 16 Zaterd. 1862. Mad. Zelia Trebelli, beroemde Italiaansche Opera-zangeres, treedt op in het Grand Théâtor, te Amsterdam, als Arcace in "Semiramide."
- 17 ZONDAG.
- 18 Maand. 1874. De Schouwburg te Kazan in Rusland afgebrand.
- 19 Dinsdag.
- 20 Woensd. 1754. Werd te Amsterdam in het openbaar verkocht de prachtige verzameling Tooneelspelen van Willem Henskens
- 21 Donderd. 1859. Eerste voorstelling in den Amsterd. Stads-Schouwburg van "de Vrouwe van Waardenburg", door Mr. J. van Lennep.
- 22 Vrijdag. 1817. De "Gysbrecht van Aemstel," met nieuwe decoratiën, wordt veertien maal achter-eenvolgend, met eivolle zalen opgevoerd.
- 23 Zaterdag.
- 24 ZOND. ☽ E. K. 1791 A. E. Scribe, Fransch tooneelschrijver, te Parijs geboren.
- 25 Maandag. **Kerstfeest.**
- 26 Dinsdag. **2de Kerstdag.**
- 27 Woensd. 1779. D. Sardet debuteert als "Arent" en zijne vrouw als "Rafaël" in "Gysbrecht van Aemstel," en als Roosje danste zij "De Hornpijp." Zij werden voor vier jaren geëngageerd aan den Amsterd. Schouwburg.
- 28 Donderd. 1774. Opening van den Rotterd. Schouwburg voor het publiek. In 1874 feestviering bij het Eeuwfeest van den Rotterd. Schouwburg. Dr. Wap schrijft daarvoor een Zinnespel: "De Rotterd. jubelende Schouwburg", waarvoor de Directie, namens het publiek, hem een prachtige lauwerkrans, en H.H. Commissarissen een Fransch porceleinen Tafel- en Dessertservies, als hulde en blijk van erkentelijkheid, aanbieden. Men voert vooraf op: het 5de bedrijf van "Maria van Bourgondië", treurspel, waarmede Mevr. de Winter-van Merken, in 1774, het Rotterdamsche toneel liet openen.
- 29 Vrijdag
- 30 Zaterd. ☺ V. M. 1813. De Kroonprins (later Koning Willem II) bezoekt den Schouwburg te Amsterdam. Men gaf "Gysbrecht van Aemstel."
- 31 ZOND. 1799. Voor het eerst vinden wij in dit jaar vermeld, dat Thomasvaër (Majofski) in "De bruiloft van Kloris en Roosje" een toepaslijk vaers reciteerde.

VERJAARDAGEN
VAN DE
VORSTELIJKE HUIZEN
VAN
NEDERLAND EN BELGIË.

		geb. A°.
18 Febr.	Prinses Louisa, Hertogin van Saxen.....	1858.
19 "	WILLEM III, Koning der Nederlanden, Groothertog van Luxemburg, enz.	1817.
28 "	Prins Frederik der Nederlanden.....	1797.
24 Maart.	Prins Philippe, Graaf van Vlaanderen.....	1837.
8 April.	Prinses Sophia der Nederlanden, gehuwd met Karel Alexander, Groothertog van Saxen-Weimar-Eisenach.	1824.
9 "	LEOPOLD II, Koning der Belgen.....	1835.
9 Mei.	Prinses Marianne der Nederlanden.....	1810.
21 "	Prinses Stéphanie Clotilde, Hertogin van Saxen.....	1864.
3 Juni.	Prins Baudouin, zoon van den Graaf van Vlaanderen.	1869.
7 "	Prinses Charlotte, ex-Keizerin van Mexico.....	1840.
13 "	Prins Hendrik der Nederlanden.....	1820.
17 "	SOPHIA, Koningin der Nederlanden.....	1818.
5 Juli.	Prinses Maria der Nederlanden, gehuwd met Willem, Prins von Wied.....	1841.
30 "	Prinses Clémentine, jongste dochter van Z. M. den Koning der Belgen.....	1872.
23 Aug.	MARIA HENRIETTE, Koningin der Belgen.....	1836.
25 "	Alexander, Prins der Nederlanden.....	1851.
4 Sept.	Willem, Prins van Oranje.....	1840.
18 Oct.	Prinses Josephine, dochter van den Graaf van Vlaanderen.	1872.
17 Nov.	Prinses Marie, Gravin van Vlaanderen.....	1845.
30 "	Prinses Henriëtte, dochter van den Graaf van Vlaanderen.	1870.

S T A A T

DER

NOORD- EN ZUID-NEDERLANDSCHE
TOONEELGEZELSCHAPPEN.

SPEELSEIZOEN

September 1875 tot Mei 1876.

NOORD-NEDERLAND.

AMSTERDAM.

S T A D S - S C H O U W B U R G.

COMMISSARISSEN:

JOHs. HILMAN, Ridder der Orde van de Eikenkroon en van den Leeuw van Nassau.

J. F. TACK Hz.

A. J. DE BULL, Ridder der Orde van de Eikenkroon.

DIRECTIE:

J. H. ALBREGT,
D. H. N. VAN OLLEFEN, } *Directeuren.*

C. J. MIENIKUS, *Secretaris en Vertegenwoordiger der Directie.*

JULES DE BOER, *Régisseur.*

G. W. KLEINE, *Tooneelmeester.*

W. WIJSMAN, *Orkest-Directeur.*

J. F. PLAAT, *Décorateur.*

PERSONEEL:

Dames.

— W. J. R. ALBREGT-ENGELMAN.
— S. DE VRIES.
— C. W. F. GÖTZ-SCHEPS.
— A. E. FUCHS.
— EVELINA KAPPER.
— ELISE KAPPER.
— E. C. C. COERDES.
— A. B. L. RUFFA.
— H. W. F. VAN DAM.
— M. J. DE LEUR.
— C. VAN DIJK.
— G. M. SCHEPERS.
— REIJNINCK.

Kinderrollen.

Jongejufvr. BOEDELS.
Jongheer BOEDELS.

Heeren.

— J. H. ALBREGT.
— D. H. N. VAN OLLEFEN.
— L. B. J. MOOR.
— J. SOETER.
— C. VAN DIJK.
— JACQUES DE BOER.
— S. VAN BEEM.
— C. C. VAN SCHOONHOVEN.
— M. VAN BEEM.
— S. STEVENS.
— J. A. CAHEN.
— W. P. DE LEUR.
— J. P. BRAKKEE.
— L. K. W. M. PLAS.
— J. P. A. VINK.
— H. DE LEEUW.
— C. C. VAN DOMMELLEN.
— D. B. W. VAN OLLEFEN JR.

— A. BELINFANTE, *Souffleur.*

VEREENIGDE TOONEELISTEN VAN DEN
STADS-SCHOUWBURG.

Grand Théâtre A. van Lier, Amstelstraat.

DIRECTIE:

W. STUMPF, } *Directeuren.*

L. J. VELTMAN, }

F. GÜNST, *Secretaris.*

L. A. J. KETTMANN, *Régisseur.*

F. STEMMERIK, *Tweede Régisseur en Tooneelmeester.*

L. A. KLEINE, *Muziek-Directeur.*

A. BENAVENTE, *Orkestmeester.*

PERSONEEL:

Dames.

Sociétaires.

M. J. KLEINE-GARTMAN, ver-
eerd door Z. M. den Koning met
de groote Gouden Medaille van
Verdienste.

W. E. ELLENBERGER.

CHR. STOETZ.

A. VERWOERT.

Geëngageerde Leden.

C. W. J. COENEN-VAN OLLEFEN.

CHR. POOLMAN.

A. S. FUCHS-BARBIERS.

G. HIESELAAR.

C. ZIJL-RÖMER.

P. BARBIERS-RÖDL.

A. DONKERWOLK.

J. HIESELAAR.

Kinderrollen.

Jongejuffr. E. POOLMAN.

Jongeheer F. POOLMAN.

Heeren.

Sociétaires.

L. J. VELTMAN.

P. A. MORIN.

F. P. KISTEMAKER.

A. VINK JR.

K. VOS.

L. A. J. KETTMANN.

F. STEMMERIK.

Geëngageerde Leden.

E. J. J. BACHIGALOUPI TOUR-
NIAIRE.

A. VAN HILTEN.

D. M. ELLENBERGER.

J. G. H. MESSERS.

J. DE JONG.

J. G. DE GROOT.

C. J. MORIN.

W. WENSMA.

B. DEUTZ.

I. MEIJER.

WED^e. SAMSON, *Costumière.*

P. AGTERSOON, *Souffleur.*

J. G. STEENMAN, *Kapper.*

D. TELGHUIS, *Hoofdman der zwijgenden.*

THÉÂTRE DES VARIÉTÉS, *Amstelstraat.*

DIRECTIE:

PIERRE BOAS, *Directeur, Administrateur.*
N. JUDELS, *Directeur.*
LOUIS BOUWMEESTER, *Directeur, Régisseur.*
J. VAN PRAAG, *Tooneelmeester.*
D. LARONDELLE, *Orkestmeester.*

PERSONEEL:

Dames

W. SLUIJTERS.
H. SLUIJTERS.
M. ELAART-LOOHULJS.
TH. FRENKEL-BOUWMEESTER.
H. BRUIJN-SABLAIROLLES.
M. VENTA.
J. HUIJZERS-ROZENVELD.
L. LARONDELLE-MILANAIS.
F. VAN DEN BERG.
H. VAN ENGERS.
C. SMIT.
F. DE LA MAR-KLEIJ.
S. HUIJZERS.
W. HIBBELS.

Kinderrollen.

Jongejuffr. HUIJZERS.
Jongheer ROEG.

Heeren.

N. JUDELS.
LOUIS BOUWMEESTER.
C. DE LA MAR.
J. D. BLAASER.
W. VAN HEESBEEN.
D. STRELITZKY.
F. BOUWMEESTER.
H. POOLMAN.
C. W. SNOEK.
J. KETTING.
A. RIBBIUS.
F. J. WERTWEIN.
F. PONTIER.
A. HESSLING.
D. GROEBEN.
A. VAN ZUILEN.
N. TARTOUW.
A. COOSASSE.

L. LAGEWIJN, *Souffleur.*
HAGEN, *Tweede Souffleur.*
WED^e. SAMSON, *Costumière.*
F. PONTIER, *Réquisiteur.*
IVELT, *Décorateur.*

In de Amstelstraat, op den hoek van de Paardenstraat, stond voorheen een koetshuis en daarnaast een tabakswinkel. De Heeren Boas, Judels en Van Biene, toenmaals aan het gezelschap van den Heer J. E. Duport, Salon des Variétés, in de Nes, verbonden, kochten deze gebouwen, en deden op het erf een

schouwburg verrijzen, die tot heden een der meest bezochte uitspanningsplaatsen voor een groot deel van het publiek uitmaakt.

De amotie der oude gebouwen werd 1 Mei 1844 begonnen, en reeds op 24 Augustus — destijds 's Konings verjaardag — van hetzelfde jaar, werd door de Directie Boas, Judels, Kapper en Van Biene, firma Boas en Judels, het lokaal feestelijk geopend.

Aangezien met de directeuren een groot deel van het gezelschap van den Heer Duport mede naar de Amstelstraat was gegaan, konden deze dan ook dadelijk krachtig optreden en mochten zich zoowel te Amsterdam, als op andere plaatsen, waar van tijd tot tijd voorstellingen werden gegeven, in eene groote populariteit verheugen. Eenige jaren daarna verliet de Heer Kapper het gezelschap en vertrok naar Londen. Hierna werd door de Heeren Boas, Judels en Van Biene onder dezelfde firma „Boas en Judels” de zaak voortgezet.

Nadat op 9 September des jaars 1869 het 25-jarig bestaan van het lokaal feestelijk was herdacht, vierde in ditzelfde jaar de Directeur S. Van Biene zijn 30-jarigen tooneeldienst en gaf als afscheidsvoorstelling: Het wonderkapje van Dokter Faust.

Hoewel, bij het einde der voorstelling, door den Jubilaris in hartelijke bewoordingen afscheid van het Publiek werd genomen, bleef hij nogtans mede-eigenaar van het Salon des Variétés.

Op 1 Mei 1870 ging de directie over op Victor Driessens, die er even gelukkig in slaagde, het publiek naar dit lokaal te trekken. Door den Heer Driessens werden de beide gezelschappen, n.l. dat van de vroegere directie en dat, waarmede hij-zelf reisde, vereenigd, totdat de bekende pacht-quaestie van den Stads-Schouwburg hem noopte, tegen Mei 1873 het huurcontract op te zeggen, waarna de Heeren Boas en Judels besloten, de directie opnieuw op zich te nemen, en zich daartoe associeerden met den Heer Louis Bouwmeester, vroeger directeur van een gezelschap te Rotterdam.

T H E A T E R T I V O L I, *Nes.*

DIRECTIE:

HENRI MORRIÈN, *Directeur en Hoofd-Régisseur.*
G. KOTTING, *Tooneelmeester.*
K. H. ROSKAM JR., *Décoratie-Schilder.*
J. KEIJSSER, *Orkestmeester.*
J. DESSAUER, *Koor-Repetiteur.*

PERSONEEL:

Dames.	Heeren.
A. BARBIERS.	F. FUCHS.
A. BEEMS.	H. LÉJUAN.
E. BOUWMEESTER.	H. LOOS.
A. COERSEN.	D. PEREIRE.
S. HEILBRON.	F. SCHUTTERO.
E. KEIJSSER.	L. STOETZ.
P. M. DE PROFT.	F. THÖNISSEN.
E. SCHEFFER.	G. WAGEMANS.
G. STOETE.	
10 Dames Koristen.	9 Heeren Koristen.

A. KLEIJN, *Souffleur.*

S C H O U W B U R G „FRASCATI”, *Nes.*

DIRECTIE:

TOONEEL-EXPLOITATIE „FRASCATI”.
NAAMLIJST VAN HET PERSONEEL, ONDER LEIDING VAN
Den Heer D. W. JACQUI.

Dames.	Heeren.
CHR. LARONDELLE.	D. W. JACQUI.
C. VAN DAM-DE KONING.	N. F. KORFF.
R. VAN GIJTENBEEK.	W. REGGERS.
J. E. VAN ROSSUM-STUTTER- HEIM.	E. J. TARTAUD.
M. ANCHELON-JUNKER.	M. C. J. ALBERS.
G. MEEUWESEN.	W. A. VAN LEM.
	J. Pz. KELLY.
	A. G. RIBBIUS.
	SWIER.
	VAN GRIEKEN.
	H. EDW. CAPADOSE, <i>Souffleur.</i>

GRAND SALON, *Schans bij de Weteringbarrière.*

DIRECTIE:

W. J. GRADER, *Directeur en Régisseur.*
W. A. BRAAKENSIEK, *Secretaris en Tooneelmeester.*
SCHUCH KOHL, *Décorateur.*
H. TEN BRINK, *Orkestmeester.*

PERSONEEL:

Dames.

A. M. E. GRADER-MARSMAN.
A. BAKELS.
H. GRADER.
E. VAN DER HAAS.
A. GRADER.
J. LEMPKE.
    LANGEHOVEN.
    MUNTJEWERF.

Heeren.

W. J. GRADER.
W. VERKERK.
H. E. LANGEHOVEN.
J. H. BAKELS JR.
J. VAN DER NAATEN.
J. TARTAUD.
W. A. BRAAKENSIEK.
    VAN LEERZUM.
    VAN DER HAAS.
G. VAN DEN BERG.

Kinderrollen.

Jongejuffr. J. MÖNCH.
" M. GRADER.

Jongeheer JAC. GRADER
" JOH. GRADER.

WED. J. GRADER, *Costumière.*
JOH. GRADER, *Réquisiteur.*
E. SCHREINER, *Souffleur.*

'S GRAVENHAGE.

KONINKLIJKE HOLLANDSCHE SCHOUWBURG,

Korte Voorhout.

Gesubsidiëerd door Z. M. den Koning der Nederlanden.

DIRECTIE:

J. C. VALOIS, Ridder der orde van de Eikenkroon, *Directeur.*

W. F. REYNDERS, *Secretaris.*

C. R. H. SPOOR, *Régisseur.*

J. E. VAN BERGEN VAN DER GRIJP, *Tooneelmeester.*

J. STRELITZKI, *Orkestmeester.*

PERSONEEL:

Dames.

W. G. VALOIS-SABLAIROLLES.

C. L. H. IBURG-NEYTZ.

CHRISPIJN-VAN WESTERHOVEN.

C. L. FAASSEN-VAN VELZEN.

— WILHELMINA VALOIS.

JOHANNA VALOIS.

— E. DENIS-KNIJP.

K. VAN VELZEN.

R. LORJÉ-VERPLANCKE.
VAN GELDER.

J. J. V. TEN HAGEN.

E. A. C. TEN HAGEN.

Kinderrollen.

Jongevrouw SOPHIA SPOOR.

" MARIE LORJÉ.

Heeren.

— C. R. H. SPOOR.

ROSIER FAASSEN.

H. G. KIEHL.

G. VAN BEEK.

— C. P. F. BIGOT.

A. WIJNSTOK.

J. E. VAN BERGEN VAN DER
GRIJP.

H. A. VAN DEN BERG.

M. A. VAN DER LUGT MELCERT.
CHRISPIJN OTTEN.

H. LORJÉ.

— W. C. POTTHARST.

A. KIEHL.

VAN EWIIJK, *Souffleur.*

ROTTERDAM.

ROTTERDAMSCH E SCHOUWBURG.

COMMISSARISSEN:

W. S. BURGER Wz
A. VAN DER HOOP Jac.Zn.
Mr. A. HOYNCK VAN PAPENDRECHT.
D. VAN DER POT.
E. C. VIRULIJ.

DIRECTIE:

J. H. ALBREGT,
D. H. N. VAN OLLEFEN, } *Directeuren.*
B. LAMOT, *Secretaris.*
JULES DE BOER, *Régisseur.*
J. C. VAN BOCHOVE, *Tooneelmeester en Decoratie-schilder.*
W. WIJSMAN, *Orkest-Directeur.*

PERSONEEL:

Dames.

W. J. R. ALBREGT-ENGELMAN.
S. DE VRIES.
C. W. F. GÖTZ-SCHEPS.
A. E. FUCHS.
EVELINA KAPPER.
ELISE KAPPER.
E. C. C. COERDES.
A. B. L. RUFFA.
H. W. F. VAN DAM.
M. J. DE LEUR.
C. VAN DIJK.
G. M. SCHEPERS.
REIJNINCK.

Kinderrollen.

Jongejufvr. BOEDEL.
Jongeheer BOEDEL.

Heeren.

J. H. ALBREGT.
D. H. N. VAN OLLEFEN.
L. B. J. MOOR.
J. SOETER.
C. VAN DIJK.
JACQUES DE BOER.
S. VAN BEEM.
C. C. VAN SCHOONHOVEN.
M. VAN BEEM.
S. STEVENS.
J. A. CAHEN.
W. P. DE LEUR.
J. P. BRAKKEE.
L. K. W. M. PLAS.
J. P. A. VINK.
H. DE LEEUW.
C. C. VAN DOMMELEN.
D. B. W. VAN OLLEFEN JR.

A. BELINFANTE, *Souffleur.*

NIEUWE SCHOUWBURG, *Coolsingel.*

NIEUWE ROTTERDAMSCH E SCHOUWBURG-VEREENIGING.

FINANCIËELE COMMISSIE, gekozen uit de Aandeelhouders:

CHs. ROCHUSSEN.

EDM. VAN HOBOKEN VAN RHOON EN BAARLAND EN PENDRECHT.

J. J. TIELE.

TOONEELBESTUURDERS:

A. J. LE GRAS, W. J. VAN ZUYLEN, J. M. HASPELS.

ADMINISTRATIE:

A. J. LE GRAS, *Régisseur.*

F. C. VAN SOEST, *Décoratie-schilder.*

H. G. HUYGENS, *Tooneelmeester.*

G. K. G. VAN AAKEN, *Orkestmeester.*

PERSONEEL:

Dames.

JTTE. HEILBRON.

J. H. HASPELS-VALOIS.

W. VAN OFFEL-KLEIJ.

L. LA RONDELLE-BOUWMEES-
TER.

W. J. R. BUDERMAN-VAN DIJK.

E. VAN RIJK.

J. GARTMAN.

H. LUERS.

P. DE HEER.

S. VAN BIENE.

Heeren.

D. HASPELS.

A. J. LE GRAS.

W. J. VAN ZUIJLEN.

J. M. HASPELS.

M. VAN NIEUWLAND, Jr.

S. H. SPOOR.

H. J. KEERWOLF.

W. VAN KORLAAR.

H. VAN OFFEL.

J. M. BUDERMAN.

M. M. KREUKNIET.

LANDMAN.

H. G. HUIJGENS.

H. E. DUBOIS.

J. G. DURIVOU, *Costumier.*

T. VAN DER FEHR, *Requisiteur.*

Mej. J. E. VAN BERGEN VAN DER GRIP, *Souffleuse.*

ZUID-NEDERLAND.

ANTWERPEN.

SCHOUWBURG.

BESTUUR:

VICTOR DRIESSENS, *Algemeene Bestuurder.*
DÉSIRÉ CORLIJN, *Secretaris.*
F. VAN DOESELAEER, *Régisseur.*
A DEBOER, *Tooneelmeester.*
C. LENAERTS, *Orkestmeester.*
HENRY VAN AEL, *Hoofdmachinist.*

PERSONEEL:

DRAMA; TOONEEL, ZANG- EN BLIJSPEL.

Dames:

Mej. CATHARINA BEERSMANS.
Mevr. JULIE VERSTRAETEN-
LACQUET.
Mej. MARIE VERSTRAETEN.
Mevr. E. CORYN-DRIESSENS.
" H. TORMYN.
" M. KAMPHUIZEN.
" E. DIERCKX-BROECKX.
" BOESNACH-LORIÉ.
" L. LEMMENS-BEERSMANS.
Mej. MATHILDE.
" JOHANNA ASSELBERGS.
" JEANNETTE.
" CLEMENCE.
" TRINETTE.

Heeren:

VICTOR DRIESSENS.
ED. HENDRICKX.
DÉSIRÉ CORLIJN.
JOS. DIERCKX.
L. DAENENS.
HENRY VAN KUYK.
F. VAN DOESELAEER.
W. LEMMENS.
F. NUGGELMANS.
J. BOESNACH.
FREDERIK VETS.
HENRY VERSTRAETEN.
F. SCHRAMADE.
J. DUPONT.
J. KOPS.
J. JANSSENS.
A. CLARISSE.
H. RAUPPE.
J. BRASCH.
A. LEYKENS.

BEDIENDEN.

Mr. KAMPHUIZEN, *Buralist, gelast met de verhuring van plaatsen.*
Mev. DEBOER, *Tweede buralist.*
F. DERICKX, *Eerste controleur.*
J. VAN BEYGAARDEN, *Gelast met het abonnement.*
F. DENECK, *Tweede controleur.*
D. CORYN, *Kleedingbezorger.*
M en Mev. L. GRETZINGER, *Kappers (coiffeurs).*
L. BASTIAENS, *Opgever (souffleur).*
J. SCHRAM, *Tooneelbediende.*
J. STEVENS, *Bode.*

VOLLEDIG ORKEST.

G E N T.

N E D E R L A N D S C H T O O N E E L.

DIRECTIE: { J. FAUCONNIER, *Directeur.*
RANS,
ADOLF VAN WETTEREN, } *Tooneelmeesters.*
VAN HAUTE, *Orkestmeester.*

PERSONEEL:

DRAMA EN TOONEELSPEL.

D a m e s.	H e e r e n.
Mej. E. DE TERRE, <i>Eerste hoofdrollen.</i>	BEEMS, <i>Hoofd- en Karakter rollen.</i>
Mev. HUART - BACHEL, <i>Minnares- en coquetterollen.</i>	RANS, <i>Eerste jonge rollen.</i>
" RANS-OVERHEYDEN, <i>Luimige Minnaresrollen.</i>	WANNYN, <i>Gemarkeerde rollen.</i>
—Mej. E. FUCHS, } <i>Jonge rollen (ingénue).</i>	VAN DEN KIEBOOM, <i>Redeneerende rollen.</i>
" ZENAÏDE, }	J. BARGER, <i>Minnaars- en luimige rollen.</i>

D a m e s.		H e e r e n.
Mev. FAUCONNIER, Moeder- en Karikatuurrollen.		GEERTS, Luimige rollen.
Mej. ROSA,		DE MAERTELAERE, Tweede luimige rollen.
" LEONIE,	} Rollen van gedienschtigheid.	COCKELBERG, Tweede Vader- en Karikatuurrollen.
" JEANNETTE DE WITTE,		HUART, Tweede Minnaarsrollen.
" J. VANDERHAEGHE,		STAUTEMANS,
" M. DE GRYSE,		PONTSEELE, } Rollen van gedienschtigheid.
" M. ANDRIES,		GOMES.
		SPIESSENS,
		VERSTURME,

B L I J S P E L.

D a m e s.		H e e r e n.
Mev. RANS-OVERHEYDEN, Eerste luimige rollen (<i>Soubrette</i>).		BEEMS, Vaderrollen.
Mej. ELISABETH FUCHS, } Minnaarsrollen		VAN DEN KIEBOOM, Oude Komiek- en Karikatuurrollen.
" ZENAÏDE, } rollen		J. BARGER, } Boertige rollen.
Mev. HUART-BACHEL, Cocquette rollen.		GEERTS,
Mej. DE TERRE, Moederrollen.		RANS, Eerste Minnaarsrollen.
Mev. FAUCONNIER, Karikatuurrollen.		WANNYN, Jonge rollen.
		COCKELBERG, Tweede Vaderrollen.
		DE MAERTELAERE, Tweede Komiekrollen.
		HUART, Tweede Minnaarsrollen.

DE VAERE, *Controleur*.
 MAES, *Opper-Machinist*.
 SIELBO-ERFFELINCK, *Kleeding-bezorger*.
 J. VERMEULEN, *Perrukier*.

DE TOONEELSCHOOL.

Tot eer van ons land zij geboekt: dat het denkbeeld: om het nationaal tooneel te verheffen door een zorgvuldige opleiding der toekomstige kunstenaars, niet van vandaag of gisteren is. Ook waren alle belangstellenden 't in beginsel steeds eens, dat het doel, 't welk men beoogde, alleen door de stichting van een school te bereiken was; dat al wat men op andere wijze in 't werk stelde, slechts als surrogaat dienst kon doen. Verspilde men daaraan toch zijne krachten, 't was omdat het eenig wenschelijke ver boven bereik en macht lag. Behoef ik, dit vermeldende, te verzekeren, dat 't geenszins in mijne bedoeling ligt, dat minder doelmatige daarom als geheel zonder waarde voor te stellen? Doch evenmin mag de teleurstelling, op dien anderen weg onderzonden, ooit ten nadeele komen van onze belangstelling en onze goede verwachtingen van de tooneelschool.

Wij moeten, om billijk te oordeelen, ons den geheelen omvang van behoeften en wenschen helder voor oogen stellen. 't Wordt dan duidelijk, dat halve hulp in deze werkelijk den naam van hulp niet verdiende; dat alleen door een radicale behandeling ons tooneel kan worden gebaat.

Ik zal hier niet onderzoeken, in hoever de klachten over het bestaande tooneel gegrond waren, maar alleen vermelden

welke verbeteringen de voorstanders van den schouwburg sinds jaren met klimmenden aandrang verlangd hebben en nog steeds verlangen. Deze lijst van grieven zal wel niet volledig zijn; doch hoe meer men haar uitbreidt, hoe meer in 't oog zal vallen, dat elke kleine handreiking zoo goed als een bespotting, op zijn zachtst genomen, tijd en geld verspillen was. Ziehier zoo 't een en ander wat de vrienden van het tooneel gaarne anders zouden willen hebben:

Ze zouden wenschen, dat alle acteurs en actrices zonder onderscheid eene beschaafde uitspraak hadden; dat dit eerste vereischte van iemand, die in het publiek optreedt, niet tot de uitzonderingen behoorde. Men hoort op ons tooneel wel veel Amsterdamsch, Haagsch en Rotterdamsch spreken, en dat niet altijd uit de beste wijken dier steden, maar zelden Nederlandsch, waarbij alle klinkers en medeklinkers tot hun recht komen.

Verder zijn de Hollandsche tooneelkunstenaars, die naar den eisch een stuk proza of een gedicht kunnen voordragen, met een lantaarntje te zoeken. Nog steeds blijft het galmen maar al te veel in den smaak.

Zou 't alverder een onbescheiden verlangen zijn, dat alle tooneelkunstenaars ten minste met de eerste beginselen der drie vreemde talen bekend mochten zijn, die soms in zuiver Hollandsche stukken, maar uit den aard herhaaldelijk in vertalingen, voorkomen?

Men meent ten overvloede, dat er van geen grondige studie eener rol sprake kan wezen, indien de tooneelkunstenaar niet eenigermate vertrouwd is met de letterkunde en hare voornaamste producten, indien hij een vreemdeling is op het gebied der aethetica. Ook geschiedenis, aardrijkskunde, teekenen en wat verder tot een beschaafde

opvoeding behoort, kunnen niet worden gemist. Tooneelspelen is geen handwerk, maar een kunst. Al moge een enkel genie zonder leiding den weg naar den tempel weten te vinden,... bij de meerderheid zal de aanleg het gemis aan vorming niet vergoeden. Ook kan niemand alleen tooneelspelen, en maakt een enkel kunstenaar geen gezelschap. Plaats het genie onder goedgevormde medespelers,... het zal des te meer en des te beter uitblinken.

't Valt niet te ontkennen, dat de kring, waarbinnen vele kweekelingen voor het tooneel zich tot nog toe bewogen, machtiger invloed op hen oefende dan de toevallige belangstelling van meer beschaafde lieden. De kweekelingen der toekomst aan die invloeden te onttrekken, of voor 't minst in andere omgeving een tegenhanger tegen het ongepolijste te zoeken, lag daarom mede al aanstonds in het doel der vrienden van ons tooneel. Doch zonder de oprichting eener school bleef ook dit een vrome wensch. Mijns inziens moet daarin zelfs de voornaamste oorzaak gezocht worden van de teleurstelling nu en dan ondervonden. Niet, alsof 't noodig of ook maar wenschelijk zou zijn een slagboom op te werpen tusschen de tooneelwereld van gisteren en die van morgen; maar wij moeten minstens over zooveel tijd van de leerlingen kunnen beschikken, dat hun kan onderwezen worden wat wij voor hen noodig achten, en daarbij tevens de zekerheid hebben, dat het gezaaide niet straks door moedwil of domheid opgegraven en naar alle winden verstrooid worde. Men make zich toch niet te gauw de illusie, alsof allen, die zelve dag aan dag kunnen ondervinden wat hun ontbroken heeft, gretig en dankbaar een beter opleiding voor hunne kinderen zouden aanvaarden. De tooneelwereld is te dien aanzien misschien niet zooveel slechter, maar

zeer stellig ook al niet beter dan de andere wijken der maatschappij.

Wij zullen 't hierbij laten. 't Is genoeg herinnerd te hebben, hoe alles meer en meer naar *de school* heen wees. Het Tooneelverbond sprak dit luide uit. De ondervinding, door de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen opgedaan, bevestigde het. En dus werd ten laatste tot de oprichting besloten. Het Nut verklaarde zich bereid tien duizend gulden ter beschikking van het Verbond te stellen, zoodra de tooneelschool op deugdelijken grondslag zou rusten, en bleef onderwijl nog twee jaar lang een subsidie van twee duizend gulden aan de school uitkeeren, als vergoeding voor het onderwijs der kweekelingen, die rechtstreeks pupillen van het Nut geweest waren, of van die, welke de Maatschappij alsnog mocht verlangen aan de school te doen opleiden. Met dien steun begon men op kleine schaal, in de hoop eenmaal in staat te zullen wezen de stoutste verwachtingen te bevredigen. Slechts in één opzicht meende men zich niet te mogen bekrimpen. Aan het gehalte van 't onderwijs mocht niets ontbreken, al waren de lokalen betrekkelijk klein en het uitwendig aanzien der inrichting meer dan nederig,... te nederig zelfs bij zoo'n bescheiden optreden.

Nu zou men kunnen vragen: of de school het doel niet voorbij streeft? Indien de voorstanders van het nationaal tooneel niets meer, ofschoon dan ook niets minder verlangen, dan dat alle acteurs en actrices beschaafde menschen en de kringen, waarin zij zich bewegen, daarmede in overeenstemming zullen zijn, zou 't eenvoudigst en tevens 't best wezen onze kweekelingen, evenals alle andere knapen en meisjes, de gewone school te doen bezoeken.

Oógenschijnlijk is er veel ter gunste van dit denkbeeld te

zeggen. Doch springt niet aanstonds in het oog dat, zoo ergens, bij de opleiding van den tooneelkunstenaar het professioneele vlak naast de algemeene ontwikkeling staat? Het programma van de tooneelschool bewijst, dat men hierop bedacht is geweest. Reeds aan het kunstmatig lezen moet daar een grooter deel van den tijd worden besteed dan elders. De mimiek, de voordracht, de aesthetiek, de kennis van het kostuum, het dansen, en wat niet al meer, hebben op de tooneelschool hun eigenaardig belang. Ook behoeft het ter nauwernood herinnering, dat de studie der letterkunde daar meer dan op eenige andere school naar het drama gericht is; dat in de eigenlijke techniek alle studiën samenloopen. De stichters van de tooneelschool hebben 't een en ander streng in het oog gehouden.

Ik wil nu ten slotte een kort overzicht geven van 't gebeurde gedurende den eersten cursus, ditmaal een cursus van negen maanden. Veel bijzonders viel er niet voor. Door de goede samenwerking van den directeur en alle leeraren onderling kon het onderwijs van den aanvang geregeld gegeven worden. Bijzondere vermelding verdient daarbij de toewijding van Mevrouw Kleine-Gartman aan haar zeker niet gemakkelijke taak. Aan het einde mocht zij met den Heer Rennefeld en de andere onderwijzers den dank der Commissie van Toezicht aanvaarden, niet als een plichtpleging, maar als een welverdiende hulde. De vorderingen, door de leerlingen gemaakt, bleken zeer bevredigend te zijn en gaven goeden moed voor de toekomst. In aansluiting aan hetgeen reeds in den vorigen jaargang van dezen Almanak werd vermeld, deel ik hier mede, dat het aantal van hen, die zich voor den eersten cursus aanmeldden, zeven bedroeg, waaronder twee leerlingen — een jongen en een meisje —, die van de Maat-

schappij tot Nut van 't Algemeen waren overgenomen op den boven vermelden voet. Van de vijf andere aspiranten, die na afgelegd examen waren toegelaten, werden twee in den loop van den cursus van de school verwijderd, ... de eene als onvatbaar om het onderwijs behoórljk te volgen, de andere wegens gebreken, die voor raad noch waarschuwing zwichtten en door ieder met recht beschouwd werden als onvereenigbaar met de eischen van zindelijkheid en fatsoenlijkheid.

Ofschoon — zooals later bij het overgangs-examen aan 't eind van den cursus bleek — de beide kweekelingen van 't Nut de anderen ver vooruit waren, achtte de Commissie van Toezicht, in overleg met den Directeur, 't wenschelijk gedurende het eerste jaar geen splitsing in klassen te maken, maar het onderricht door allen gezamenlijk te doen volgen. Na het zoo éven vermelde overgangs-examen is dit veranderd. Er zijn nu twee leerjaren van het programma in werking. De tweede klasse bevat de beide leerlingen van 't Nut. De eerste klasse telt er zes, ... drie, voor wie 't noodig én nuttig geoordeeld werd den eersten cursus nog eens te herhalèn, en drie leerlingen, die bij den aanvang van het nieuwe schooljaar aan 't examen voldeden, twee meisjes en een jongen.

Wij mogen 't er voor houden, dat de tooneelschool alsnu gevestigd is en men gerust op den ingeslagen weg kan voortgaan. 't Eenige wat nog een rechtmatige bezorgdheid inboezemt, is de toestand der finantieën. Ofschoon door Z. M. onzen geëerbiedigden Koning een schitterend voorbeeld gegeven is, en de afdeelingen van het Tooneelverbond voortdurend, ja, boven verwachting snel in ledental toenamen, blijft er nog veel te wenschen over. Toch hebben wij goeden moed.

De eerste stap is gedaan. De resultaten, aanvankelijk verkregen, zijn bevredigend. Aan den ijver van directeur en leeraren valt niet te twijfelen. Mij dunkt, ook de belangstelling van het publiek zal niet op zich laten wachten. Waar meer en meer de overtuiging veld wint: dat het tooneel een leerschool van goede zeden en een kweekplaats van goeden smaak moet wezen, is 't niet vermetel te vertrouwen, dat de vaardigheid om deel te nemen aan zoo'n goed en edel werk als de opleiding onzer tooneelkunstenaars, daarmee gelijken tred zal houden.

H. DE VEER.

EEN PAAR WOORDEN

VAN DEN ONSTERFELIJKEN

Mr. W. BILDERDIJK

AAN DE KUNST-VERSLAGGEVERS.

Geen aanhang, die men aait, en vrij van wrok en veeten,
Bejaag' men gunst noch goud, maar vonnis' naar geweten,
En wacht' zich, dat geen woord, der vrije pen ontvlocid,
Een boezem kwetsen zou, waarin een kunstvonk gloeit!

NOG EEN PAAR WOORDEN AAN DEN TOONEELSPELER.

Natuurlijkheid is de eer der kunst,
En eenvoud haar vermogen,
En zonder eenvoud en natuur
Is al, wat kunst heet, logen!

DE
ROTTERDAMSCH E SCHOUWBURG,
VOOR
HONDERD JAREN EN THANS,
DOOR
W. N. PEIJPERS.

Een Rotterdammer, die veertig jaren telt, herinnert zich zeker, dat op den hoek der Zwarte Paardenlaan, aan den Binnenweg, een uitspanningstuin bestond, op welks grond een houten Schouwburgtent was opgeslagen, waarin »liefhebberij-comedie” gespeeld werd. De namen der voormalige ondernemers dier publieke vermakelijkheid waren: C. Droog, later de Wed. B. Zom. Dat er wel eens iets *droogs* ten tooneele werd gebracht en de *som* er niet altijd de kunst loonde, waren zeker de oorzaken van het verval dezer lokaliteit, die plaats maakte voor burgerwoningen. Toch bezat die plek voor de kunstminnaars iets historisch. Het was dáár, waar, op Woensdag 26 Mei 1773, de grondslag werd gelegd van den later gestichten Rotterdamschen Schouwburg.

Het wekt aandacht in onze dagen, dat er zooveel vóór en tegen het tooneel geschreven wordt. De ééne richting, die van »brave Hendrik en kleine Piet”, wil er een def-

tige zedeprekschool van maken; de andere verdedigt het drama, als de beste lokspijs voor het groote publiek. Het was er voor honderd jaren, en vroeger, al niet beter mee gesteld. Stapels schotschriften en hekeldichten, luim en ernst, met vader Pels zijn fraai geïllustreerd »Gebruik en misbruik des tooneels» aan het hoofd, zijn dáár, om den vinnigen strijd te bewijzen, over dit onderwerp, in den goeden deftigen pruikentijd gevoerd.

Toen de oude Amsterdamsche Schouwburg door brand vernield was, en achttien slachtoffers de hoofdstad in rouw dompelden, werden tal van pennen gescherpt om te bewijzen, dat hij gelukkig is:

„die kan wegen
Der dingen juiste middenmaat.”

en dat hij,

„Die 't goede kiest en 't kwaade laat,
Staat nergens in verlegen;
Daar d' eene gaert vergiftig roet,
Vind d' and're somtijds lievelijk zoet.”

zoals de Heeren Boddaert, Steengracht en la Rue zich in hun gedicht »voor en tegen den Schouwburg» uitdrukten in 1773.

Bijna een jaar had te Amsterdam, na den brand, het gehaspel tusschen heeren regenten van den Schouwburg en de acteurs, die door de ramp hun bestaan verloren, geduurd, en nog was hun geen andere plaats aangewezen, waar zij op nieuw hun taak konden hervatten. Jan Punt, even beroemd acteur als kunstgraveur, die bij den brand — hij bewoonde tevens als kastelein den Schouwburg — zijne bezittingen verloor, stelde zich aan het hoofd van een aantal tooneelkunstenaars van den Amsterdamschen Schouwburg, en vestigde zich met hen te Rotterdam, waar eenige kunstvrienden,

met de overliden van het wijnkoopers-gilde, den talentvollen grijsaard — Punt telde toen twee-en-zestig jaren — in zijn plan steunden. Tot het stichten van een nieuwen Schouwburg in de Maasstad was zoo spoedig tijd noch lust op dat oogenblik; maar op de bedoelde plaats had, zeven jaren te voren, de stalhouder Leendert Erkelens — nog voor weinige jaren wezen twee springende zwarte paarden, die bepaald niet door Kobelt geschilderd waren, op de staldeuren 's mans bedrijf aan — een »Apollo-tempel" laten bouwen »voor de gaande en komende" priesters van Febus. Zooals die »tempel" toen was, konden daarin de tooneelspelers van Amstels Stads-Schouwburg niet optreden. Onder Punt's leiding werd er veel aan verfraaid, zelfs het decoratief met zorg behandeld en, naar het fransche voorbeeld van Laïresse, met kunstsmaak voltooid.

Niet de stadsregeering, maar die van Schieland, op wier grondgebied de tent stond, had toestemming te geven tot de uitvoeringen; vandaar, dat een der Maecénen, die de zaak voorstonden, Mr. Joh. Adr. van der Hoeven, baljuw en dijkgraaf van den eedlen hove en hooge vierschaar van Schieland, raad in de vroedschap der stad Rotterdam, enz. enz. enz. aan het hoofd van het inwijdingsboekje, op hoogdravenden toon vereeuwigd wordt.

De onbekende dichter van dit »zinspel", lid van het dichtgenootschap »Kunst wordt door ijver aangekweekt", roept den Baljuw in zijn »toewijding" toe:

„Doorluchte Hoofdzuil! die het heilig Recht helpt schragen,
Aanmoediger der nutte kunst!
Uw heusche en vriendelijke gunst
Gunne ons dit voorspel u, uit achting, op te dragen.
Kan, daar de schouwburg ongestoord
't Gordijn ontsluit in Schielands oord,

De Tempel van Apoll' geopend u bekooren,
Dan blijf die, daar de laster woedt,
Voor snoode vitterij behoed;
Dan achten we onzen tijd en arbeid niet verloren,
En zien ons werk met eer verrijkt,
Daar 't met uw naam aan 't voorhoofd prijkt."

En de »laster woedde" dan ook als een orkaan. Het regende schotschriften uit Amsterdam, Rotterdam, Dordt, enz. over het vertrek der Amsterdamsche Artisten naar de stad der Maas, in weerwil dat de directeur Punt aldaar leed »aan eene gevaarlijke krankheid." Men oordeelde en veroordeelde, koos partij voor Punt, Corver of Spatzier — de drie hoofd-akteurs dier dagen — noemde Nikolaas Evers — acteur en Punt's boekhouder — »een tooneelbezem, die groen en rijp speelt", en spilde lof of smaadde naar welgevallen. Het spelen der artisten van den Amsterdamschen Schouwburg te Rotterdam, in den zomer, was echter geen nieuws. De treurspelspeelster Maria Ghijben — zij speelde met veel lof de Semiramis en Phedra — bezat een tent en was in den zomer directrice van een Hollandsch gezelschap, uit Amsterdamsche tooneelspelers samengesteld. Men speelde dan in een tent buiten de Schiedamsche poort. Na haar dood in 1759 namen Corver en Bouhon — haar schoonzoon, gehuwd met haar dochter Cornelia — deze ambulante directie op zich. 1)

De Amsterdamsche tooneelisten hadden reden om misnoegd te zijn. Door de regenten op half traktement gesteld, na den brand, werd niets voor hen gedaan, om hun een

---

1) Cornelia volgde haar moeder in het treurspel op. Als Camilla, in Horatius, was zij beroemd. Haar man, een Noord-Nederlander, heeft uitgemunt als arlequin en komiek in vele blijspelen van dien tijd.

nieuwe speelplaats te geven, hoezeer Punt er ook voor ijverde en plan en schets leverde. Het griede hen, dat door de regeering aan den Vlaming Neyts, onder wiens voorstelling van de opera »de Deserteur” de brand ontstond, permissie werd gegeven voor zestig representatiën, in een tooneel-lokaal aan den Overtoom, en hun niet. »Zoo vonden de vreemde operisten te Amsterdam hun brood in het ongeluk, en de nationale hun ondergang”, zegt een tijdgenoot. Bittere klacht, maar in satyrischen dichtvorm, werd ook hierover aangeheven door zekeren meester Franciscus, zich noemende: Corespondent van den beroemden astrologist Ludeman. Deze meester Frans droomde een »zeldzame droom”, waarin Momus en Mercurus aan hem verschenen, hem droomend vermaakten en redeneerden. Vol van vuur, zegt Momus:

»Driemaal triomf! hoor ik de Muizen ¹⁾
Thans roepen, nu de Rottestroom
Er veele doet van 't IJ verhuizen,
Die zich neerzetten aan haar zoom,
Om ijvrig daar hun kost te winnen,
Des zomers, als de nijvre bij!”

» Waarmeê toch?” vraagt Mercurius, en Momus antwoordt: »Met de Poëzij!” — Hij verhaalt: dat zij met het bouwen van een nieuwen Schouwburg te Amsterdam aan een dooven mans deur klopten. Mercurius vraagt aan den God van den vitlust; hoe het kwam, dat men'er voor vreemden een tentje bouwde en niet voor eigen. Momus antwoordt:

»Kan dat Mercurus aan mij nog vragen?
Daar hij bewust is dat een vrouw,
Die schoon heet, ligtlijk kan behagen;”

---

¹⁾ Voor Muzen.

en dat men vreemden in ons land eerder de hand boven het hoofd houdt dan eigen. Ook waren de vromen er tegen. »Weet'', vervolgt Momus:

„Dat die aan de Rottestroomen
d' Acteuren van 't roemwaardig IJ,
Meest allen hebben aangenomen,
En haar actrices ook daarbij!"

En op Mercurius' vraag: »Zal men er dan opregten een Schouwburg?" antwoordt Momus: »Nee, een oude tent zal men tot aan den grond toe slechten en weer opbouwen!"

Momus schijnt dus met den »Apollo-tempel'', op den Binnenweg, als Olympiër, niet hoog weg te vliegen. Na nog eenig gerijm over het stichten van een nieuw tooneel aan het IJ, vraagt Mercur: waarmede men het openen zal. Momus antwoordt: »met de wonderlijke vlugt

Van al de actie-handelaren,
Bedrogen zelve door Mercur,
Die al hun goude' en zilverbaren
Verloren door hem in één uur!"

Mercur wordt boos, snelt heen en de droomer ontwaakt. Toen men op den Binnenweg speelde, schreef een Rotterdammer, zich noemende »Klikspaan'', een open brief over het nieuwe engagement, door de Amsterdamsche artisten te Rotterdam gesloten. Zijn vreugde hierover werd door een Amsterdamschen »Appeliaan'' in een plat schimpdicht getemperd en de tooneelisten, die vertrokken, daarin scherp doorgehaald. Een ander wierp hun geen travers, maar een »Dwarspaal'' voor de voeten. Er kwam nog een »Roskam'' overheen en — misschien baatte het der veel besprokene zaak meer dan het haar schaadde — tegen

den 26^{en} Mei 1773 zag men, op brug en muur in de Maasstad, de opening van een vasten Schouwburg aldaar aangekondigd, met de opvoering van: »de opening van Apolloos tempel, zinnebeeldig voorspel met zang en dans», en »Gabinia», treurspel van Feitama. De dunk, dien men in die dagen van het hoog vereerde publiek had, schijnt niet al te nobel geweest te zijn, want op de biljetten stond onderstaande »waarschuwing.”¹⁾

Het aanzienlijk gezelschap, met den baljuw en dijkgraaf Van der Hoeven aan het hoofd, liet zich in het nieuwe schouwburg-lokaal niet wachten. Punt had een nieuw voor-
doek geleverd met zijn spreuk: »*Finis coronat opus*” in top; een wit met bloemen omslingerd pedestal droeg den drietand van Neptunus en den Mercuriusstaf; bijen zweefden rondom de bloemen en in gulden letteren las men daaronder:

„De nijvre bijenzwerm, de ramp aan 't IJ ontkomen,
„Aast dankbaar op 't gebloemt, aan Maas en Rottestroomen”.

De dichter van het voorspel had, evenals Jan de Marre in zijn eeuwgetij, waarmede het honderdjarig bestaan van den afgebranden Schouwburg te Amsterdam gevierd werd, Apollo met zijn Muzen, en nog vele andere zinnebeeldige personen, op den Zangberg saamgeschaard. Punt stelde een twee-en-zestig jarigen Apollo voor, en werd verschrikt door »een akelig geluid en dito onweersvlagen”, die den brand van Amstels schouwtooneel aankondigden. De Faam en Dicht-

---

1) »Niemand zal in den Schouwburg flesschen met wijn of anderen drank mogen brengen, tabak rooken, of eenige baldadigheden plegen, het zij met zingen, schreeuwen, razen, schelden, fluiten, of met notendoppen en eenige andere vuiligheden op den aanschouwers te werpen, op verbeurte van drie guldens, ten behoeve van den armen, en daarboven uit den schouwburg geleid te worden”.

kunst schetsten dit onheil, nadat Apollo en de Zanggodinnen de vlucht namen. De Nijd, in het kleed van Zorg, komt de Kunstgoden bedreigen. Men rukt haar het kleed af. Zang en Danskunst verschijnen in den zwaren rouw, dien zij afwerpen. De Nijd verdwijnt en het tooneel verandert »in een aangenaam landschap, met een fraaien tempel in 't verschiet." Daaruit komen Melpomene en Thalia, die de anderen omhelzen. Er wordt gedanst en gezongen, en een programma in dicht gegeven, van al het fraais, dat men vertoonen zal, waarna Apollo weer verschijnt en op Mr. Van der Hoeven het volgende lofdicht afvuurt:

O, Schitterend oogelijn van Schieland! Eer der braven,
Die met onkreukbre trouw het heilig recht helpt staven,
Die nutte kunsten kweekt en wetenschap bemint.
De dichtkunst zingt uw lof, nu ze in dat hoog bewind
U als haar schutsheer groet ...
Blijf Schielands wettig recht met allen lof bestieren!
Minerva dekke uw kruin met blinkende eerlouwrieten!"

Ook de »Groot-achtbre vaders, met nimmer sluimerende oogen", en verdere Maecéenen ontgingen de lofspraak niet van Febus-Apollo; met zang en een »generaal ballet" tot slot, was de opening voltooid. Daar men nog geen »Konst en Vliegwerken" had kunnen aanbrengen, moest het dalen en stijgen in een wolk, en het »zinken ten afgrond" wegblijven, en verdwenen de goden en godinnen als gewone menschenkinderen. Geen »schrikkelijke onweersvlagen, maar toch een akelig geluid", of liever gekraak, kondigde onder de voorstelling bijna een gevaarvol »vliegwerk" aan. De »engelenbak" dreigde met zijn last te bezwijken en velen namen verschrikt de vlucht.

Alsof de tegenstelling niet scherper kon gezocht worden, traden daarna de »heidensch" grieksche goden, met hun gevolg, in het Christelijk-historisch treurspel »Gabinia" op:

„Die kruisheldin, die steeds uitmuntende in haar zeden,
Om 't christelijk geloof noch ramp noch dood ontziet
En glorierijk het hoofd aan 't scherpe slagzwaard biedt.”

Het »zinnebeeldige voorspel" werd drie malen opgevoerd, in 1773, dus nog éénmaal meer dan »Rotterdams jubelende Schouwburg" in December 1874. Zooals met vele wapenspreuken, die de gebeurtenissen logenstraffen, ging het ook met Punt's schermspreuk, dat het einde het werk kronen zou.

Punt dacht niet, — wij volgen hier zijn keurigen levensbeschrijver, Simon Stijl — dat hier ooit tegen hem, die in vollen luister als Apollo optrad, een Marzyas of Pau zou optreden; doch hij wist, dat het nergens aan Midassen ontbreekt. Het regeeren is zoet; maar onder de zon is geen zoetheid, die zoo licht aan 't gisten slaat en in 't wrangste zuur verandert. De Rotterdamsche liefhebbers ondervonden zoowel het een als het ander. Men besloot op den Coolsingel een nieuwen Schouwburg te bouwen, die niet zonder regenten zou kunnen bestaan. Maar hoe dan met Punt, die nu alles zoo geregeld bestierde? Wel, die zou kastelein zijn, gelijk hij te Amsterdam geweest was. Binnen vier maanden was het zoover gebracht, dat Punt zijn magnifcaat moest afleggen om de waardigheid van kastelein uit handen van zijn heeren en meesters te ontvangen. Hij werd vooreerst kastelein van de tent en zou het vervolgens van den nieuwen Schouwburg zijn, op Amsterdamsche voorwaarden, die op verre na geen Amsterdamsche voordeelen aanbrachten. Ondertusschen be-

taalde men rijkelijk de kleëren, de sieraden en al den toestel, dien men van hem overnam. Men raadpleegde hem in alles en volgde wel eens zijn raad. In December 1774 waren de nieuwe Schouwburg en het huis van Punt gereed en opende men dien den 27^{en} met van Merkens treurspel, »Maria van Bourgondië”, en Apollo’s aanspraak aan Bestuur en publiek, door Punt voorgedragen. Ook werden de toeschouwers nog op een ballet en een kluchtspel, »Blindemannetje”, vergast.

’t Ging echter niet op den duur in goede harmonie. De regenten namen een houding aan, waarbij geene Puiterveensche deftigheid in vergelijking kwam. ¹⁾ Zij voerden, met een veelbelovend en nietsbeduidend gelaat, een toon van overreding, die al hunne misslagen voor tegenspraak bevestigde. Punt zag, met het levendigst ongeduld, dat alle schikkingen op verwarring uitliepen, terwijl men den goeden smaak, zelfs in zijne beginselen, zocht te dempen. Hierin werd veel kwaads gewerkt door Corver, vroeger een leerling van Punt en nu in alles zijn tegenstrever. Corver zou hier uit den Haag komen, en ondanks zijne »onzoivere oitspraak” en valsche, piepende stem, zijn hart ophalen met de trotsche heldenrollen. Punt werd eindelijk het tegenwerken moede en moest het besluit nemen de oude Maasgoden te verlaten en in Amsterdam de etsnaald weêr ter hand te nemen, in afwachting hoe de tooneelzaken zich daar zouden schikken. In September 1777 nam hij

---

¹⁾ Simon Stijl, leven van Jan Punt. De »Puiterveensche deftigheid” doelt op het oude kluchtspel: »Beslikte Zwaantje of het Puiterveensche geregt”, bekend ook door de etsprent van Troost, in de serie platen, naar de beroemde blijspelen van dien tijd.

afscheid met de rol van Ninus, in het treurspel Semiramis. Hij schreef aan een vriend: »tegen October hopen wij in onze geboorteplaats weder te komen wonen en uit onze ballingschap terug te keeren, om het verraderlijke Rotterdam te ontwijken. Dit verraad is ons zeker door Corver, dien wij het brood hebben gegeven, berokkend". Punt betrad het openbaar tooneel niet meer. Hij stierf 18 December 1779.

Rotterdam dankt hem, behalve de fraaie allegorische koperplaten in den Rottestroom van Dirk Smits, enz. den grondslag tot het stichten van haren Schouwburg. In hoeverre deze, in het breede tijdvak eener eeuw, aan zijn kenspreuk beantwoordde en door ijver vruchtbaar was, zullen wij in korte trekken schetsen.

Het blijkt ons dagelijks, hoe de concurrentie in alle zaken het goede werkt. Verheffing van het betere, vernietiging van het minder goede. Hoe dokter Stijl Punt ook roeme, aan den wansmaak werd ook onder hem maar al te veel toegegeven. De burgemeester van der Werf, met een carrépruik, en »Egmond en Hoorne", met het schavot en de afgeslagen hoofden, waarbij tot afwisseling door juffrouw Wouters, in het mannenpak, de hornpijp werd gedanst, konden op den duur de goedkeuring van het beschaafd publiek niet wegdragen. Marten Corver, leerling van Punt in de ets- en schilderkunst, geboren 1727 en sedert zijn een-en-twintigste jaar reeds tooneelspeler aan den Amsterdamschen Schouwburg, had te Parijs de talenten van dien tijd bestudeerd, in den Haag, in de Assendelftstraat, een eigen Schouwburg gesticht, en concurreerde, in de tent buiten de Schiedamsche poort, tegen

Punt. De voorstanders besloten hem tot eenige voorstellingen te engageeren en den 17^{en} October 1774, trad hij het eerst op als Zamor, in Alzire en gastreerde, altijd nog in den »Apollo-tempel» van Erkelens, tegen *f* 80.— per avond.

Heeren Commissarissen, waaronder vooral Cornelis van der Pot, besloten toen naar een betere gelegenheid tot het stichten van een eigen Schouwburg uit te zien; men vond daartoe een tuin aan den Coolsingel, die het eigendom was van den horlogemaker Gibs en den timmerman de Boors, welken tuin Commissarissen aankochten voor de som van *f* 6350.— door associaties van *f* 1000.— te zaam gebracht, waarbij nog *f* 8000.— aan overgenomen tooneelgoederen kwamen. De bouwmeesters van den toen ten deele van hout gebouwden Schouwburg, die ons nog versch in het geheugen ligt, waren de timmerman Ebenhorst van Amsterdam en de architect der stad Rotterdam: Paulus Verhellouw. Zij, die als minste inschrijvers de aanbesteding verkregen, waren de timmerbazen W. Spanjaart, A. Wels en de metselaar A. Maastrigt. Het decoratief werd geleverd door de kunstschilders Van der Wall te s'Hage en N. Muis te Rotterdam. De geheele voltooiing bedroeg de som van *f* 56469.—; de aandeelen van *f* 1000.— werden nu op *f* 1500.— gebracht, en het gebouw in Juni 1775 voor *f* 50000.— geassureerd. Gelijk wij boven zeiden, werd de Schouwburg geopend Dinsdag 27 December 1774, alleen voor bestuurderen, aandeelhouders en genoodigden, waaronder de magistraten der stad, dijkgraaf en leden van het hoogcollege van Schieland en Cool. Woensdag daaropvolgende was het nieuwe gebouw voor het publiek geopend en van deze

gelegenheid maken wij gebruik om even een blik te slaan op het gebouw, de zaal en het tooneel.

Door de steenen voorpoort tredende, bemerken wij een gebouw, goeddeels van hout opgetrokken, langwerpige vierkant, grijs geverwd en met lofwerk versierd; op de frontispice, in een feston, het gelauwerd hoofd van Apollo. Drie ingangen geleiden ons naar de breede binnenplaats en het gebouw zelf, rondom door een flinke ruimte omgeven. Het parterre telt dertig met groen laken bekleede banken, aan 260 toeschouwers zitplaats biedende; daar achter is, door schotwerk afgesloten, de schellings of staanplaats, zoodat hier de naam van »Paradijs" of »Engelenbak" niet van toepassing is op dit »schellinkje." Boven deze staanplaats is het amphitheater; terzijde van het parterre, aan elken kant, zijn zes loges, en boven, geheel de zaal rondlopende, is de galerij, of twaalf stuivers plaats. De kap der zaal is met pleisterwerk versierd en het geheel wit geschilderd, met vergulde paneelen afgezet. Arm-luchters verlichten de loges, waarbij een fraaie lichtkroon, met lampen de helderheid der zaal verhoogt. Op het voordoek prijkt een altaar, door bloemen omslingerd, omgeven door bijen en de gewone attributen van de vier zusterkunsten; bovenaan staat de spreuk »Door ijver vruchtbaar," onder het altaar, het versje:

„Al wat de bijen hier uit keur van bloemen trekken,
Zal Rotte en Maas tot roem en nutte leering strekken."

Terzijde van het tooneel verheffen zich de beelden van Thalia en Melpomene, goed gebeeldhouwd, en ten geschenke gegeven door den mede-commissaris, Mr. Thymen Abraham Elzevier, die aan het conterfeitsel der beide

Muzen *f* 327,20.— ten offer bracht. Het zijn dezelfde beelden, die thans, sedert 1852, de voorzijde van het nieuwe gebouw versieren.

Maar zie, de gordijn gaat op! Het tooneel stelt voor: een bosch. Een wolk daalt en vader Punt, als Apollo, in wit satijnen mantel, met zilver gegarneerd, daalt van den Helikon. Hij verlaat zijn luchtkaros en declameert de verzen van den Commissaris Gelinus van Spaan, waarin hij de bestuurderen van Rotterdam en Schieland begroet, de dichters tot medewerken en den toeschouwer tot ondersteuning aanspoort. Een serieus ballet eindigt dit voorspel. Daarna hebben wij gelegenheid Van Merkens »Maria van Bourgondië» te zien opvoeren, waarin Punt en diens zoon Spatsier, Evers, Ek, Van der Stel, Revier en Boers optreden, en de dames Punt en Molster de »Maria en Margaretha» spelen. Om ook aan Thalia te offeren, zien wij het kluchtspel »Blindemannetje», van Dancourt, met de noodige dansen, door de dames Van der Stijl, Wouters en Granjé bevallig uitgevoerd. Voldaan keeren wij huiswaarts, niet bevreesd om den anders schaarsch verlichten Coolsingel te passeeren, die, bij gemis van stadslantaarns, tijdens de voorstelling door brandende pektoortsen in hellen glans ligt.

Na het vertrek van Punt ging het bestuur van den Schouwburg over in handen van Marten Corver, door Stijl gelaakt, maar door andere bevoegde rechters geprezen. Van Kampen noemt hem een Nederlandsche Talma; Siegenbeek zwaait hem lof toe; Collot d'Escury zegt, dat »zijn naam met dien van onze beroemdste tooneelspelers met recht door de nakomelingschap geëerbiedigd wordt,» en Bilderdijk getuigt van hem: dat hij grooter tooneelspele

dan Punt was, en eene oneindige studie van zijn kunst gemaakt had. Zeker is het dat hij een nieuwe en tot onzen tijd gevolgde manier van declameeren invoerde, zoo ook het gebruik van kostuum, in het karakter van de rollen.

De Schouwburg was thans gevestigd, en niets ontbrak er aan dan bloei en vooruitgang. Elk jaar sloot met een tekort, dat reeds in 1773 bij de *f* 8,000.— bedroeg. Commissarissen trokken de milde handen terug en besloten het gebouw te verpachten. Als pachtster deed zich op Maria Elisabeth de Bruyn, bloedverwante van Punt's eerste vrouw, Anna Maria de Bruyn, en eene zeer verdienstelijke tooneelspeelster. Zij huurde de onderneming, doch maakte slechte zaken. Corver had zich in datzelfde jaar, 1779, aan het tooneel onttrokken. Te vergeefs bood de pachtster *f* 1500.— als rouwkoop aan van de *f* 3,400.— huur, die zij betalen moest. Een deel van haar vermogen ging met deze onderneming te loor. Zij poogde dit met een ambulans gezelschap terug te winnen; maar van het eene uiterste tot het andere vervallende, werd zij kostjuffer in een klooster te Antwerpen, woonde later bij de Wed. Punt, die weder kasteleinesse van den Rotterdamschen Schouwburg geworden was, ging andermaal in gemeld klooster en keerde weder naar Rotterdam terug. Rollen in mansgewaad, schermen, dansen en zingen waren gaven, waardoor zij bijzonder heeft uitgemunt.

Rotterdam, dat, ondanks haar burgers zich uitsluitend aan den handel wijden, op menig beroemd kunstenaar roemen mag, heeft ook aan de tooneelwereld menig talent geschonken. Willem van Dinsen, beroemd blijspelspeler in zijn tijd, en Hermanus 's Gravenzande, waren Rotterdam-

mers van geboorte. Ward Bingley, die zich reeds op achttienjarigen leeftijd bij het gezelschap van Corver verbond; Andries Snoek, met zijne zusters Helena en Anna Maria, later Mevrouw Kamphuyzen; Valekenier en de beroemde Johanna Cornelia Wattier, zagen hier het eerste levenslicht. Wattier's zuster, Anna Maria, werd de echtgenoot van Ward Bingley, die hem eene dochter en drie zonen schonk. Deze dochter, Johanna, werd de echtgenoot van J. H. Hoedt, die later met zijn zwager, Willem Adriaan Bingley, het bestuur onder de firma Hoedt en Bingley op zich nam.

Op drie-en-twintig jarigen leeftijd verbond de veelbelovende tooneelspeler Ward Bingley zich met het drietal Malet, Rivier en Rijpland, om den Schouwburg in de Maasstad te exploiteeren en huurde hem in October 1780 voor *f* 2500.— in het speeljaar; maar drie maanden later klinkt het bevel, dat, tengevolge van den oorlog met Engeland en den kwijnenden handel, de nieuwe Apollo-tempel moet gesloten worden. Het verkoopen van den Schouwburg werd er het gevolg van. Inderdaad werd tegen 7 November 1781 die verkoop, met alle decoratiën en kostumes, in het logement het »Zwijnshoofd», op de groote markt, waar nu de winkel van Sinkel prijkt, aangekondigd. Toen voor *f* 25,000.— opgehouden, werd zeven dagen later de geheele zaak voor *f* 22,000.— toegewezen aan eene vereeniging van 25 leden, die daarvan ruim *f* 19,000.— aan de hypotheekhouders afloste.

In September 1783 opende zich het voordoek weder en waren Ward Bingley en Mad. Fleury huurders. Zij gaven er Hollandsche en Fransche voorstellingen. Franschen, Duitschers en Nederduitschers, speelden er bij afwisseling;

een der directiën, Moulin en Flamme, maakten met hare Fransche opera zulke slechte zaken, dat zij in November 1791 failliet gingen en met de Noorderzon vertrokken. Een jaar later trad Andries Snoek als directeur op. De toekomst beloofde, door zijn voortreffelijk gezelschap, nieuwe lauweren.¹⁾ De macht des tegenspoeds liet hem echter slechts tien dagen dit bestuur. De benarde omstandigheden des lands geboden op nieuw den Schouwburg te sluiten. Snoek had groote schade bij dit besluit en verkreeg van Commissarissen een voorschot van *f* 625.— en begaf zich met zijn gezelschap naar Brabant. In het jaar 1795 had hij op nieuw het speelrecht te Rotterdam verkregen, maar hij wenschte er van ontslagen te zijn en betaalde de *f* 625.— terug. In dit jaar opende zich de glansrijke loopbaan van Nederlands eersten tooneelkunstenaar. Snoek en zijn gezelschap traden voor het eerst te Amsterdam op in het door den tooneeldichter Pieter Pijpers gestichte tooneelgebouw »Utile et Amusant” en voldeed er zóódanig, dat Commissarissen van den stads-Schouwburg aanzoek deden hem daaraan te verbinden. Hij nam dit aan, maar niet zonder dat ook geheel zijn gezelschap met hem zou geëngageerd worden. Aan dit besluit, dat hem eere aandoet, werd gevolg gegeven.

---

¹⁾ Dit bestond voornamelijk uit de volgende personen, waarvan menige naam nog met roem wordt herdacht. Behalve Andries Snoek, waren daaraan verbonden: zijne zusters Helena en Anna Maria, (Mevr. Kamphuyzen), Theodorus Johannes Majofski, Tennis Christoffel Beyninck, Andries Roos, Pieter Snoeck, Willem Zeegers, Amandus Adams, Gerrit Adams, Maria Adams (later echtgenoot van Andries Snoek) Marianne Adams, (later gehuwd met Majofski) Mimi Adams, Hille Roos, geb. Rivier en Johanna Brakenhoff, geb. Vermijlen.

De »Fransche tijd» met zijn schoone droomen en bang ontwaken was aangebroken. De Rotterdamsche Schouwburg opende weder zijne deuren, maar onder Franschen dwang. Generaal Bonnar voerde ook daar den staf. Ward Bingley en een Fransch gezelschap, bestuurd door den Heer Mariage, speelde er van tijd tot tijd, en het was in 1797, dat ook de Maasstad Talma bewonderen mocht. In het begin der 19de eeuw speelde nu en dan Snoek met de Amsterdamsche tooneelsten te Rotterdam, en in 1808 werd het terrein, door den aankoop eener bleekerij voor de som van f 3,900.—, aanmerkelijk vergroot. Ward Bingley moest, op last van den generaal Jaubert, zijn privilege met een Fransch directeur deelen, en allengs nam het Fransch bestuur geheel het beheer van den Schouwburg in handen.

Zuchtte, in die jaren van druk en strijd, ook de Rotterdamsche Schouwburg onder het knellend juk der overheersching, het was binnen zijn wanden dat een der eerste vrijheidsleuzen in het »Oranje boven!» klonk. Op Zaterdagavond, 13 November 1813, werd in den Schouwburg gespeeld: »De twee Grenadiers of het misverstand.» De verdienstelijke komiek F. A. Rosenveldt — om de keurige créatie van »de vrek» in zijn tijd zeer beroemd — trad in dit stukje op, zijn hoed versierd met een zes ellen lang oranje lint, dat hij met den hoed juichend boven het hoofd zwaaide. De Fransche politie-commissarissen, A. Gaillard en Amalry, zich met velen van het Fransche krijgsbestuur in den Schouwburg bevindende, verzuimden niet dit voorval te rapporteeren. Rosenveldt werd des nachts, op de Schie, hoek eerste Schielaan, waar hij logeerde, van het bed geligt en den volgenden dag naar Frankrijk vervoerd, »om daar gedurende langen tijd en

onder nameloos ziele- en lichaamslijden, in verschillende kerkers te versmachten, totdat hem eindelijk de ontvluchting gelukte, waarop hij bij een korps emigranten in dienst trad en eindelijk, ofschoon eerst in het laatst van April, naar zijn, evenals hij, bevrijd Vaderland wederkeerde." ¹⁾

Met de bevrijding van ons Vaderland, ging ook de tooneel-
speelkunst een nieuwe toekomst tegemoet. Snoek, aan het
hoofd der zijnen te Amsterdam, Ward Bingley, te 's Hage
en Rotterdam, vormden die beide gezelschappen, waarin
talenten schitterden, wier namen onsterfelijk zijn, en wier
voortreffelijk spel den dichters geest inboezemde tot het
schrijven en bewerken van stukken, die het roemrijkst tijd-
perk vormden voor het Nederlandsch tooneel.

Den 26^{en} Juni 1818 overleed Ward Bingley te 's Hage. Tien
dagen te voren had hij aan Commissarissen doen weten,
dat hij het tooneelbestuur door ziekte moest uit de hand
leggen, daartoe zijn zonen Hoedt en Bingley aanbevelende,
wien voor het volgende speeljaar het bestuur werd opge-
dragen. Van dit tijdstip kenmerkt zich, op het Haagsch
en Rotterdamsch tooneel, het glansrijk tijdvak van de »Ko-
ninklijke Zuid-Hollandsche Tooneelisten'', dat nog voor
zooveler geest staat. Hoedt, Bingley, Mevrouw Hoedt,
Stoopendaal, Mevrouw Stoopendaal-van Elten, — die nog
voor weinige jaren op 74-jarigen leeftijd, tot afscheid van
het tooneel, de blinde moeder speelde in »Maxwell of de offer-
dood'' — Schouten, de marqué par excellence, van der Grijp,
Rosenveldt, zoon van den voorgaande, Gijswijt, Hammecher,
de dames Iburg, Wicard, Vink, Sablairolles en zoovelen, die

---

¹⁾ G. van Reijn, Historische Herinneringen, naar aanleiding van
het gedenkeest van Nederlands bevrijding. p. 25.

aan het Zuid-Hollandsch tooneel hunne krachten wijdde. Peters, die in Augustus 1844 voor het eerst te Rotterdam in het tooneelspel Magdalena optrad, verkreeg na Hoedt en Bingley de directie en het was in zijn tijd dat de Rotterdamsche Schouwburg eene verbouwing onderging, waardoor hij zijn tegenwoordig uiterlijk verkreeg.

In 1851 besloten Commissarissen het onaanzienlijke gebouw te doen herbouwen, hetgeen door den timmerman G. J. de Haas werd aangenomen en onder leiding van den architect A. W. van Dam voltooid. Den 7^{den} Juni 1852 werd de eerste steen gelegd door G. van der Pot, zoon van den Commissaris des Schouwburgs, en in Augustus 1854 het werk geheel voltooid. In Augustus 1853 gaf men de eerste voorstelling in de nieuwgebouwde zaal met »Adel en Mathilde" van Wiselius. Peters en Mevr. van Ollefen da Silva speelden de titelrollen, gevolgd door een zinnespel van F. H. Greb: »Het Feestvierend Rotterdam." Nadat later het Haagsche tooneelgezelschap, onder directie van J. C. Valois, geregeld het Rotterdamsche tooneel bespeelde, besloten commissarissen tot het vestigen van een eigen Hoogduitsche opera en Nederduitsch tooneelgezelschap, waartoe de directie aan J. Eduard de Vries, die toen de voornaamste artisten van den Amsterdamschen stads-schouwburg aan zich verbonden had, zou worden opgedragen; hetgeen dan ook plaats had in 1860. Sedert bestaan beide zaken nog in vollen bloei: het Nederduitsch tooneelgezelschap sedert September 1868 onder het bestuur van de Heeren Albregt en van Ollefen; dat der Hoogduitsche opera onder leiding van den Heer Jean Pfläging. Heeren commissarissen, aan wier volharding en steun de kunst te Rotterdam zooveel dankt, en die tooneel

en decoratief in dit jaar, 1875, op onbekrompene wijze lieten verfraaien, zijn thans: W. S. Burger Wz., A. van der Hoop, Jac. Zn., Mr. A. Hoyneck van Papendrecht, D. van der Pot en C. E. Viruly. Menig buitenlandsch talent trad in dezen Schouwburg op; menig feest werd hier gevierd. Om eenige te noemen: Talma, Duchenoy, Rachel, Aldridge, Ristori, Devrient, Agar, enz. Hoe sterk de herinneringen echter aan de treurspelgaven van Wattier bij ons voortleefden, bleek nog bij de laatste voorstellingen van Rachel, toen vader IJntema haar als »vaarwel" toezong:

„Vaarwel,
Rachel!
Uw kunstvermogen,
Schoon tegen goud ons toegewogen,
Hoe zinkt het weg bij dat van de eenige Wattier!
Verrees zij uit het stof der graven,
Uw Phedra, uw Hermioné —
Herinnering, gij kunt het staven! —
Verstoven als het schuim der zee!" —

Had de Schouwburg in 1790 Prins Willem V en zijn hof binnen zijn muren begroet, in 1841 was het Koning Willem II en de Koningin Anna Paulowna, die de gala-voorstelling, tijdens hun verblijf in de Maasstad, bijwoonden. In 1863 werd er Neêrlands verlossing plechtig bij het halve eeuwfeest herdacht. De zaal was door de Vries en Grootveld prachtig en zinnebeeldig Historisch gedecoreerd. Bij dit feest werd opgevoerd: »Vaderland en Oranje", Historisch-dramatische schets in 7 Tafereelen, door F. H. Greb en W. N. Peypers, hetgeen daarna achttien malen werd herhaald. In November 1867 vierden hier de Rotterdamsche oudstrijders van de jaren 1830-32 den 35-jarigen gedenkdag van de verdediging der Citadel van Antwerpen.

De zaal was toepasselijk versierd; de directeur, D. H. N. van Ollefen, droeg een gedicht voor: »'t Is u bekend!”, vervaardigd door schrijver dezes, dat door een dramatisch taferel in vier afdeelingen »Moed en trouw,” mede van schrijver dezes, gevolgd werd. Vrijdag 1 September 1871 ontsloot de Schouwburg weder de deuren voor een luisterrijk bezoek. Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden woonde het feest bij van 's lands weerbaarheid en vereerde hierdoor den Schouwburg, in gezelschap van den geachten burgemeester, Joost van Vollenhoven, en tal van autoriteiten, met zijne Hooge tegenwoordigheid. Zijne Hoogheid werd begroet met een »Welkom!”, voorgedragen door den direkteur J. H. Albrecht, woorden van W. N. Peypers. Daarna werd opgevoerd: Twee Invaliden” en »De Weerbaarheid”, oorspronkelijk gelegenheds-blijspel met zang, door denzelfden, muziek van W. Wijsman. Den 28 December 1874 vierde de Schouwburg zelf feest. Honderd jaren was het geleden, sedert hij op deze plaats gesticht werd.

Feestelijk werd dit feit herdacht door een gezamenlijke uitvoering van het Hollandsche personeel en dat der Duitsche opera. Behalve de Feest-ouverture: Zur weihe des Hauses, van Beethoven, werd ook een feest-ouverture van den Heer Wijsman uitgevoerd; het vijfde bedrijf van het treurspel „Maria van Bourgondië”, voor honderd jaren geleden gespeeld, werd op nieuw vertoond, als ook »De Militaire Willemsorde”, van R. Faasen, en »Rotterdams jubelende Schouwburg”, Historisch zinnespel van Dr. Wap, die bij deze gelegenheid, als feuilleton, een geschiedkundige schets in de nieuwe Rotterdamsche Courant gaf van het Rotterdamsch tooneel, waaraan wij mede menige bijzonderheid, hier vermeld, danken.

Moge de nieuwe Eeuw, die met het jaar 1875 voor Maasstads schouwburg is ingetreden, de afgelopen overtreffen, en een vroeger door ons geuite bede aan de voorstanders der tooneelspeelkunst gehoor vinden:

Laat de kunst dan tieren
Op dit plekje grond,
Blijf getrouw haar vieren,
Waar ze een steunpunt vond.
Wat ook moog' gebeuren,
Laat haar nimmer treuren,
Sterk haar voor uw deel;
Wat men ook moog' drijven,
Laat het bloeijen blijven,
't ROTTERDAMSCH TOONEEL!

B L A D V U L L I N G.

DE GIERIGAARD.

Een vrek viel eens in een rivier, die diep
En stroomend was. Een visscher, die het leven
Hem redden wilde, sprong hem na, en riep
Den man toe, dat hij hem een hand zou geven.
»Wat?... geven?» riep de vrek, terwijl hij zonk;
»Ik kan niets geven!»... En de man verdronk!

JACOB SKRAMM.

Naar het Duitsch van BLUMAUER.

IETS OVER DEN LEIDSCHEN SCHOUWBURG IN DE ACHTTIENDE EEUW.

I.

»Belofte maakt schuld” zegt een Oud-Hollandsch spreekwoord. Deze twee naamwoorden zou men ook van plaats kunnen doen verwisselen, zonder aan een *paradox* het aanzijn te geven; want zoo belofte schuld maakt, de schuld doet niet zelden belofte geboren worden, zooals het woord »promesse” in ons handelsrecht reeds genoegzaam aanduidt. Ook ik ondervond de waarheid dier bewering, toen ik den ijverigen Uitgever van dit jaarboekje eene bijdrage daarvoor toezeide, en toen de tijd van vervulling der toezegging gekomen was, in plaats van het beloofde, eene nieuwe belofte zond, aan welke ik bij deze gevolg geef.

Gelukkigerwijs voor mij, dat ik geene uiterst belangwekkende bijdrage had toegezegd, want dan zou ik alweer *in mora* moeten gesteld worden, daar het stukje, dat ik aanbied, eenvoudig dient om mijn woord in te lossen en ik dus al dadelijk eene verontschuldiging bij de hand heb, indien een man »van den scherpen zwaarde”, of liever van de scherpe penne, het door mij hier geschrevene mocht begroeten met de vriendelijke uitspraak, die Robertus Nurks hooren deed, toen hij den ongelukkigen Hildebrand zijne gewaarwordingen, opgewekt door het zien van zijn reisgezelschap, ten beste gaf.

Toch heb ik nog eene andere reden dan het inlossen van

een gegeven woord, om deze bijdrage in te zenden. Ik meen namelijk, dat dit jaarboekje ook bestemd is steenen of steentjes aan te brengen, waaruit eenmaal het gebouw eener volledige geschiedenis van het Nederlandsch tooneel zoude kunnen worden opgetrokken, en, is deze meening juist, dan volgt hieruit dat de Leidsche Schouwburg niet geheel onbesproken kan blijven. 't Is waar, dat het aloude Lugdunum Batavorum zich niet mag beroemen op daar woonachtig geweest zijnde en tot groote talenten gerijpte acteurs of actrices; dat het zich moest behelpen met de kruinkes, die van de tafels der Amsterdamsche of Haagsche rijken vielen; maar die kruinkes werden in vrij grooten getale gestrooid en strekten ten voedsel aan honderden mannen en jongelingen, die er eene liefde voor kunst en poëzie aan te danken hadden, welke hen in gewichtige betrekkingen des levens bijbleef. Waar het personeel der Schouwburg-bezoekers niet geteld maar gewogen werd, zou wellicht geene stad in Nederland Leiden kunnen evenaren, veel minder overtreffen. Velen onzer hooge staatsambtenaren en voorname letterkundigen, onzer geneesheeren en predikanten, onzer rechtsgeleerden en docenten hebben den vloer van »den bak» doen trillen onder het angstverwekkend *applaus*, waarmede een gevierde kunstenaar of beminnelijke *artiste* werd begroet, en een Homerisch gelach aangeheven, als een »Priester zonder roeping», een

»*Allumeur de quinquet, qui voudrait être acteur*», op de planken verscheen, om er zijne onbeholpenheid ten toon te stellen en verveling in het rond te verspreiden.

En daarom vraag ik eenige oogenblikken uwe aandacht voor de steentjes, die ik, met oppermans-achtige bescheidenheid, aan het oordeel van den metselaar der toekomst onderwerp.

II.

In Leiden stond de wording van het tooneel in een nauw verband met het bestaan en verval der »Kamers van rhetorische», die vooral in de tweede helft der zestiende eeuw in vollen bloei waren, zooals blijkt uit tal van geschriften, in dat tijdvak verschenen, en de prijskampen, hier ter stede uitgeschreven en gestreden, waarbij de onvermoeide Stads-secretaris en Notaris Jan Van Hout zich niet weinig weerde en uitstekende diensten bewees. Trouwens, hij was de eenige niet onder Leidens hooggeplaatste personen, die zich in de rij der »Rhetorischen» schaarde, en vooral de »Witte Acoleykens», onder de zinspreuk »Liefde is 't fundament», mocht er zich op beroemen, tal van regeeringspersonen onder hare leden te tellen.

En waarlijk, afgezien van het genot dat »de oefeninghe der poëterije» aanbood, was het eene daad van staatsmanswijsheid dier regenten om tegenover de macht der tamelijk heerschzuchtige predikanten eene andere te stellen, die, even goed als de kansel, uit het volksleven ontstaan en in dat leven geworteld was. Die macht was het tooneel, hetzij op markt en plein, hetzij later in den meer gemak aanbiedenden Schouwburg. Waar het een Jan Jansz. Den Talingh in het hoofd mocht komen van den predikstoel »Die van den Gherechte» als »epicureesche zwijnen» te betitelen, stond een Van Hout, beter nog een Piero »Gerechtsboô zijner Stadt en Rhederijckerszot», gereed den geestelijken heeren vermaningen toe te dienen, welke ten doel hadden: hen naar het zuiver geestelijk domein terug- en van het wereldlijk gebied af te dringen.

Dan ook hier zou het overbekende woord van den epigrammendichter Owen, het: »De tijden veranderen en wij met hen» blijken waarheid te zijn. De goede dagen van Jan

Dircx Van Noortsant, »Keiser van de kamer: Lyeffde is 't fundament'', en Pieter Van Longespée, die dezelfde hooge betrekking bij de Kamer: »In Lyeffden groeijende'' vervulde, waren voorbijgegaan; toen in 1618 en 1619 de Redrijkerskamers, onder bedekte woorden, de mistastingen en gebreken van de leden der regeeringen begonnen aan te vallen of aanschouwelijk te maken, en de overheid aanving te begrijpen, dat het niet langer mogelijk voor haar was »de maet te slaen'', op welke de »Rhetrozynkens'' te dansen hadden. Eerst scherpe plakaten, toen het onthouden van vroeger verleende gunsten, waren het gevolg van dat begrip, zoodat de vroeger bloeiende kamers langzamerhand te niet gingen en het ook hier was:

»*Le combat cessa faute de combattants*''.

III.

En hoe stond het inmiddels te Leiden met het toen in andere groote steden reeds bloeiende tooneel?

Ik moet hierop het antwoord schuldig blijven. Wel schijnt het, dat er voor de stichting van den Schouwburg reeds eene vereeniging van acteurs, wellicht leden eener liefhebberij-komedie, zooals wij het zouden noemen, bestond, omdat Van Mieris in zijne beschrijving van Leiden gewaagt van den tooneelspeler J. Van Rijndorp, die in 1705 leefde en in zijn oog den lof verdiende van te zijn »een bezadigde stedeling, wiens bescheiden gedrag bekend was''; maar hij voegt er verder niets bij, dat 's mans kunstvaardigheid in het licht doet treden, wellicht, opdat aan de bekende bescheidenheid geen nadeel mocht worden toegebracht. In een ander nameloos geschrift hooren wij van hem gewagen als van een groot dansmeester, die in zijn leven echter een

zeer verkeerden pas uitvoerde, namelijk: op den dag, toen hij Juffrouw Van Rijndorp ter vrouwe nam, reden waarom hij dan ook alweer de bescheidenheid had, zich terug te trekken in eene andere woning, waar hij weigerde zijne, naar 't schijnt vrij boosaardige, wederhelpt te ontvangen. Dit was echter nog niet het geval in 1704, toen hij zich wendde tot »de Edel Groot Achtbare Heeren Die van den Gerechte der stad Leiden'', te kennen gevende, „hoe dat hij Suppliant op eene reedelijke conditie seer gaerne met HEd. Groot Achtb. zoude handelen, nopens het optimmeren ende appropriereen tot een Schouwburg van het leedige erf op de Oude Vest, alwaar de mousterij is afgebrand, verzoeckende dat HEd. Groot Achtb. te dien einde eenige favorable conditiën gelieven te laten opstellen en den Suppliant daarop mondeling te hooren.”

Uit eene marginale aantekening, op dat request gesteld, blijkt, dat eene commissie uit »den Geregte'' met Van Rijndorp »over en wederover'' gesproken had, dat de goede verwachting, die men koesterde, dat de suppliant en de zijnen zich ook in de toekomst met »alle vereijste modestie en behoorlijkheid, zooals goede ingezetenen betaamt, zouden gedragen'', de Heeren had doen besluiten, den genoemden Van Rijndorp, »zijne huysvrouw en kinderen'' toe te staan op den grond der zoo-even genoemde mousterij te maken en behoorlijk te onderhouden »een bequaam gebouw'', zooals de Caart, daarvan gemaakt en aan de Heeren Van den Geregte vertoond, aanwees; wel beter, maar niet slegter, hebbende een groot portaal met twee deuren, ofte in twee gedeeltens openslaande deuren aan het water, ende twee bijzondere deuren in de steeg, daarnevens aangelegen; »welk gebouw zoude dienen om aldaar op het tooneel te vertoonen ende te spelen allerhande soorten van zedige, deftige

ende onaanstootelijke treur- ende blijspeelen ende geene andere." Verder werd aan de familie Van Rijndorp, »haarluyder leven lang gedurende gepermitteerd" die tooneelvertooningen te doen plaats hebben gedurende »tweemaal drie maanden in het jaar, te weten: van omtrent de Meysche kermis voor den tijd van drie maanden; ende van omtrent de maand October voor gelijke drie maanden. Ende dat op vier bijzondere dagen in de week, te weten: des Maandags, Dinsdags, Vrijdags en Saturdags alleen ende op geen andere daagen als in de kermisweek, wanneer de geheele week door gespeeld zal mogen worden". Bovendien zouden de acteurs drie honderd gulden 's jaars moeten betalen aan het »Arme Weeshuys", te Leiden, en moeten »respecteeren de Hoogtijden ende weeken van voorbereydinge ende uytdeeling van het Nagtmaal, zooals Burgemeesteren zullen oordeelen te behooren". Die Burgemeesteren behielden zich echter het recht voor, »om bij opkomende, gansch ongelukkige en fatale tijden" het vertoonen van treur- en blijspelen, ook op anders niet in het verbod begrepen dagen te verbieden en werden door »Die van den gerechte" gemachtigd om den der stad behoorenden grond van de afgebrande mouterij aan Van Rijndorp, zonder betaling van kooppenningen of kosten, over te dragen; terwijl bovendien voor een zesetal jaren vrijstelling werd verleend van de »ordinaris en extra-ordinaris verponding", die voor het eerst in 1711 over het pand zou worden omgeslagen. De Edel Groot Achtbaren gingen nog verder. Zij zeiden aan Van Rijndorp eene premie toe van vijf honderd gulden, »eens uyt te tellen" bij het begin van den opbouw en beloofden, dat zoo lang hij, zijne vrouw en kinderen in leven waren, aan geene andere personen verlot tot het geven van tooneelvoorstel-

lingen zou verleend worden, en ten blijke, hoezeer het hun ernst was met hunne dus betoonde bewijzen van belangstelling, voegden zij er de bepaling bij: dat de bouw van het huis zoude moeten worden aangevangen »in den voortijd” van het jaar 1705 en daarmede geregeld moest worden voortgegaan, waartoe de timmerman Dirk van Soest — waarschijnlijk de bouwmeester van den nieuwen Schouwburg — zich borg moest stellen.

Het is mij niet mogen gelukken, het tijdstip vermeld te vinden, waarop de Schouwburg voltooid en geopend werd. Wij vooronderstellen echter, dat dit in de maand October 1705 zal geschied wezen, en dat »Leidens ontzet”, van Reinerus Bontius, dat te dien tijde zoozeer in den smaak van het publiek viel, zal gebruikt zijn, om het Leidsch tooneel op waardige wijze in te wijden.

Moet ik mij ten deze tot eene gissing bepalen, even weinig is mij bekend omtrent de innerlijke waarde van het tooneelgezelschap, dat op den nieuwen Schouwburg de eerste vertooningen gaf. Het eenige licht, daarover ontstoken, straalt uit een brief zonder dag- of onderteekening, waarvan een afdruk voor mij ligt, en waarin Juffrouw Van Rijndorp, die toen 72 à 73 jaren oud moet geweest zijn, wordt geschetst als eene vrouw »gerimpelt van weezen, geel van couleur, hetgeen zij door blanketsel tracht(te) te verbergen”, en van haar verklaard wordt: »Men zegt, dat zij in haar jeugd een groot actrice is geweest”. De brieveschrijver be- toont zich te dien aanzien zeer ongeloovig; maar aangezien uit geheel dit nameloos, dus niet zeer betrouwbaar geschrift, blijkt van eene zucht tot beledigen, die niet schroomt in het huiselijk leven door te dringen om den gehaten persoon te treffen, meen ik mij althans op zijne waarheids-

liefde te kunnen verlaten, waar hij doet uitkomen, dat zijn slachtoffer indertijd eenige reputatie als actrice genoot. Wij zouden dus van dien brief, welke geacht wordt aan een tooneeldirecteur geschreven te zijn, verder zwijgen, ware het niet, dat daarin eenige bijzonderheden voorkomen, welke het Leidsch tooneel in de achttiende eeuw kenschetsen.

Omtrent Leiden zelf wordt gezegd: »de stad is niet volkrijk en de gegoedste lieden hebben hunne gezelschappen of concerten, die zij niet gaarne breeken”. De »burgerman” wordt daarin afgeschilderd als iemand, voor wien de prijs zoo laag zou moeten gesteld worden, »dat men hem voor niet liet passeeren”,... iets wat natuurlijk te minder opging, wanneer men bedenkt, dat de Directeur te betalen had aan de Armen twee stuyvers en aan de eigenaresse van den Schouwburg (Juffrouw Van Rijndorp) drie stuyvers van ieder persoon, die de voorstelling bijwoonde; welke laatste betaling echter tot de helft gereduceerd werd voor de bezoekers, welke zich met eene staanplaats tevreden stelden. Om nu te beoordeelen, in hoeverre deze uitkeeringen al dan niet te bezwaard waren voor de ondernemers van publieke vermakelijkheden, zouden wij niet slechts de prijzen der plaatsen, maar ook de meerdere of mindere opkomst moeten in aanmerking nemen,... eene becijfering, waarvoor ons alweder de maatstaf ontbreekt.

En hiermede is mijne bijdrage ten einde.

»Dunnetjes!” hoor ik uitroepen door iemand, die aan iets vloeibaars denkt bij het lezen dezer regelen, en ik geef het hem gewonnen. Hij oefene echter eenig geduld. Bij een diner gaat immers altijd de soep andere gerechten vooraf.

Leiden, 22 Juli 1875.

J. M. E. DERCKSEN.

DE SCHOUWBURG TE ARNHEM.

In het buitenland zijn de Schouwburgen in den regel een sieraad van de steden. Namen van Duitsche, Fransche, Spaansche of Italiaansche steden, waar de Schouwburgen onder de monumenten worden gerangschikt, behoeven wij wel niet te noemen. Nederland verkeert niet in dat geval. Tot voor weinige jaren bezat zelfs de hoofdstad een gebouw, dat haar meer tot schande dan tot eer strekte, vooral met het oog op hen, die het eenmaal betraden. De hofstad is niet rijker bedeed. Wanneer op den gevel geen affiches waren, zou de vreemdeling niet spoedig op het denkbeeld komen, dat daarbinnen de Koninklijk-Nederlandsche Tooneelstukken en het Groot-Fransche-Opera-gezelschap beurtelings optraden. In de meeste andere steden is het nog erger gesteld.

Arnhem maakt eene uitzondering op den algemeenen regel. Bedriegen wij ons niet, dan is Arnhem de eenige stad van minderen rang, die een Schouwburg bezit, waaraan niet oorspronkelijk eene andere bestemming was gegeven en daar deze Schouwburg nog slechts van eenige jaren herdagteekent, kan men dus à priori aannemen, dat hij aan de tegenwoordige eischen der kunst zal voldoen.

Tot 1865 toe werden de voorstellingen door de tooneelgezelschappen, welke Arnhem bezochten, in een gebouw in de Bakkerstraat gegeven, dat thans den naam draagt van Centraal Gebouw en voor een gedeelte voor het houden van venduties, of het geven van bals, enz. dient, voor een gedeelte in gebruik is genomen voor vergaderingen, inzonderheid ook van die voor den handwerksstand. De vochtige, donkere zaal kon een honderd of wat personen bergen, en bij de groote uitbreiding en vermeerdering van bevolking, welke Arnhem sedert den aanleg van den Rijnspoorweg en de aansluiting van den Noorderspoorweg ondervond, openbaarde zich steeds krachtiger de behoefte aan een Schouwburg, evenredig aan het groot aantal aanzienlijke en bemiddelde personen, die zich in de prachtig gelegen hoofdstad van Gelderland vestigden. De schoonheid der omgeving was voor hen wel de voorname reden om herwaarts te komen, maar ook het intellectueele leven heeft zijne eischen, en tot deze behoort het bezit van een Schouwburg.

Reeds lang werden er pogingen aangewend om daarvoor het noodige kapitaal te bekomen. Maar zijn er velen, die een schouwburg wenschen, niet te groot was het getal dergenen, die hiervoor ook eenig geldelijk offer over hadden, of daaraan wagen wilden. In 1862 trad echter eene commissie op, die zich deze zaak krachtig aantrok. Zij bestond uit vier aanzienlijke ingezetenen: de Heeren W. S. van den Bergh van Heinenoord, W. L. van Eck, J. L. van Toll, en M. Weimar ten Cate. Zij organiseerden eene leening, waarvan de aandeelen *f* 250.— bedroegen, van welke aandeelen jaarlijks twee-en-twintig werden uitgeloot, met eene premie van *f* 250.—, een van *f* 100.—, vijf van *f* 50.— en vijftien

zonder premie. Bovendien werden nog voordeelen, met betrekking tot de plaatsen, toegekend aan hen, die eene gift van *f* 1000.— of *f* 500.— deden.

De gemeente garandeerde de leening en stelde voor het bouwen van een Schouwburg het Koningsplein beschikbaar, dat door zijne ligging in de nabijheid der aanzienlijkste wijken en ook van den kant der gemeente zich zeer aanbeval en voorts dit voordeel opleverde, dat het gebouw geheel vrij kon staan.

De som, voor een Schouwburg noodig, werd geschat op *f* 130.000.— Thans bevestigde zich, wat wij zoo straks zeiden, dat, zoo velen een Schouwburg wenschten, daarom niet allen bereid waren om er iets voor bij te dragen. Ondanks alle aangewende pogingen, slaagde men er niet in, het vereischte kapitaal bijeen te brengen. Men bekwam dat eerst, toen de gemeente eene subsidie had toegezegd van *f* 20.000.—, onder voorwaarde dat op den 1sten November 1863 minstens voor *f* 80.000 zoude zijn ingeschreven. Het maatschappelijk kapitaal was nu samengesteld als volgt: 407 aandeelen à *f* 250.— *f* 101.750.— aan verschillende giften *f* 8250.— bijdrage van de gemeente *f* 20.000.— Toen de Schouwburg voltooid was en in de kosten van ameublement, decoratief, enz. was voorzien, bleek het, dat er nog een tekort was van *f* 4800.—. Ook dit werd door de gemeente aangevuld.

De gemeente-architect F. W. van Gendt J.Gz. werd met den bouw belast. Hij trad daarbij in overleg met den gemeente-architect van 's Gravenhage, den Heer W. C. van der Waeyen Pieterssen. In het voorjaar van 1864 werd met het bouwwerk begonnen, dat voor *f* 77.777.— gegund was aan den aannemer C. Bosman; terwijl deze de aftimmering aannam voor *f* 15.400.— De zaal met plafond en devantures,

zoo ook het groote gordijn, werden geschilderd door den Heer Joh. Stortenbeker, te 's Gravenhage, en de decoraties door den Heer A. Graux, te Amsterdam. De gaskroonen werden in de fabriek van den Heer Scholte, te Amsterdam, en de stalles en stoelen in de fabriek der gebroeders Horrix, te 's Gravenhage, gemaakt.

De Schouwburg werd ingewijd den 9^{den} November 1865, met de opvoering van Cremer's »Emma Berthold.» Dat stuk werd dien avond voor de eerste maal ten tooneele gevoerd en deze aanbeveling pleitte voor die opvoering ook, dat Cremer een Gelderschman is en in zijne jeugd in Arnhem heeft gewoond.

Dit is in korte trekken de geschiedenis van het gebouw, dat door zijn fraaien gevel den Eusebius binnensingel opluistert en waarvan de inrichting algemeen wordt geprezen. Door drie boogvormige deuren komt men in eene wijde vestibule. Aan de rechterzijde is het bureau voor het bespreken der plaatsen, dat op den avond der voorstellingen bestemd is voor hen, die hier hun rijtuig willen wachten, of door personen, die bezoekers komen halen. Deze zaal heeft een zij-uitgang, die onder een overdekte gaanderij naast het gebouw uitkomt, waar de rijtuigen voorkomen, wier file hier begint en zich achter den Schouwburg door de Walstraat uitstrekt, een weinig bezochte straat, zoodat de passage niet wordt belemmerd.

Aan de linkerzijde is de rookkamer. Met het oog op het groot aantal van hen, die niet een ganschen avond zonder sigaar kunnen wezen, is deze zaal te klein. De architect had blijkbaar vertrouwd, dat ook in Arnhem zou plaats hebben, wat men in het buitenland en tot dusverre ook in Amsterdam ziet, dat in de pauzen de heeren en dames zich

zouden vereenigen in den smaakvollen, ruimen foyer, boven de vestibule, waar echter niet mag worden gerookt.

In den eersten tijd zag men daar ook vele dames; maar geleidelijk is dit uit de mode geraakt. Thans is het eene uitzondering, dat dames zich daar vertoonen, en meestal nog zijn het personen, die voor de eerste maal den Schouwburg bezoeken en nu alles eens willen zien. Voor het overige verzamelen zich hier in de pauzen de heeren, die gaarne aan eene luchtige, goed verwarmde, fraai ingerichte zaal, het genot van enkele trekken aan een sigaar willen opofferen. In dezen foyer zijn verscheidene geschenken door voorstanders van het tooneel aangeboden, onder anderen pendules door den Heer A. E. Cohen.

Het voornaamste deel van een Schouwburg is het tooneel, en dit is geheel naar de eischen van den tegenwoordigen tijd ingericht. Het spreekt vanzelf, dat het niet zoo groot kan wezen als in de voorname steden van het buitenland. Bij opvoering van groote opera's levert het eenig bezwaar op, maar in den regel is het voldoende. Zoo dit eene fout is, dan is zij in geen geval aan den architect te wijten; deze moest rekening houden met het kapitaal, dat voor het gebouw beschikbaar was gesteld. Had hij uit ruimer beurs kunnen putten, zeker had dan de geheele Schouwburg een grooter omvang gekregen, en waarschijnlijk had hij dan, in plaats van gelijk thans, een vierkanten, een ronden vorm bekomen, waardoor minder ruimte verloren zou zijn gegaan, ofschoon de bouwmeester daarvan zooveel mogelijk partij heeft getrokken.

Het tooneel heeft een breede achterdeur, die in de Walstraat uitkomt. Niet slechts bij brand wordt hierdoor aan het personeel een zekere redding gewaarborgd,... het hoofddoel

er van is: op eene gemakkelijke wijze groote tooneel-accessoires, of ook paarden, op de planken te kunnen brengen. Het voetlicht, zoowel als dat der coulissen, is met ijzergaas overdekt, zoodat er voor de acteurs geen gevaar bestaat, dat hunne kleederen in brand zullen geraken. De tooneeldecoratiën, aanvankelijk slechts weinige, zijn voortdurend, vooral in den afgelopen zomer zeer vermeerderd, terwijl tevens toestellen zijn aangebracht om, evenals dit te Amsterdam geschiedt, met weinig krachtsinspanning de verschillende schermen omhoog te trekken, of neder te laten. Tevens is aangeschaft een plafond bij kamerstukken, wat de illusie voor den toeschouwer verhoogt, maar vooral zeer gewaardeerd wordt door de tooneelspelers, die het tegen de nedervallende koude beschut. Door een der tegenwoordige directeuren, *) den Baron van Tuyll van Serooskerken, is bovendien een vloerkleed ten geschenke gegeven. Ook andere tooneelbenoedigheden van waarde heeft men aan de mildheid van den Heer van Tuyll te danken; terwijl vaak door hem voor sigaren, wijn, enz., zoo deze voor de voorstelling noodig zijn, gezorgd wordt.

Zoo het Tooneel gunstige omstandigheden voor den acteur aanbiedt, niet minder zal hij de inrichting der kledkamers waardeeren. De hoofdacteurs hebben eene afzonderlijke kamer, en alle vertrekken kunnen worden verwarmd. Behalve deze vertrekken, is voor hen ook een foyer ingericht. Van de andere lokalen, bergplaatsen, enz., meenen wij te kunnen zwijgen. Alleen verdient de ruimte en doel-

---

*) De Directie bestaat thans uit de Heeren W. S. van den Bergh van Heinenoord, F. W. L. van Eck, Mr. J. C. van Pelt, Mr. F. Böhlingk, en C. J. Baron van Tuyll van Serooskerken.

matigheid er van vermelding. Een van die lokalen is voor bibliotheek bestemd.

Wat de plaatsen voor de toeschouwers betreft, ter weerszijden van het tooneel zijn drie boven elkander geplaatste loges d'avant-scène; de rechter midden-loge is voor de Directie ingericht en staat in gemeenschap met de directie-kamer, die tevens toegang tot het tooneel geeft. In de pauzen vindt men hier vaak een der hoofd-acteurs of actrices, die van het Bestuur steeds een hartelijke ontvangst genieten. De benedenste avant-scènes zijn loges grillées.

Tachtig stalles nemen de ruimte in, op het orkest volgende, waarin voor plus minus dertig muzikanten plaats is. Daarachter is het parket. Rondom het parket zijn de baignoires, zestien in getal, de meest gezochte plaats van vele Arnhemmers, omdat zij hier de voorstelling kunnen bijwonen, zonder verplicht te zijn toilet te maken. Dit laat men over aan hen, die bij voorkeur op den eersten rang zich plaatsen, welke boven de baignoires een weinig uitsteekt en bij goed bezette voorstellingen de élite der ingezetenen bevat. In elke dezer twintig loges is voor vier of zes personen plaats. Van den tweeden rang wordt weinig gebruik gemaakt. Het verschil in prijs met den eersten rang is te gering om de gezeten burgerij niet liever in de baignoires of stalles te doen plaats nemen, waar in den regel zeer vele dames worden gezien. Op de goed bezochte avonden vindt men ook in het parket talrijke dames, daar dan ook het parket, evenals de tweede rang, met den eersten gelijk wordt gesteld. De derde en vierde rang worden gewoonlijk slecht bezocht. Men mist in Arnhem die klasse der bevolking, welke door goede muziek wordt aangetrokken. Alleen wan-

neer Hollandsche stukken worden opgevoerd, is de bovengalerij dicht bezet; vooral bij volksvoorstellingen, gelijk zeer dikwijls op Zondag-avonden worden gegeven, is daar slechts met moeite plaats te bekomen.

Wij gelooven het voornaamste omtrent de inrichting van den Schouwburg te hebben medegedeeld. Tot aanvulling vermelden wij nog, dat op de corridors, die, ten gevolge der beperkte ruimte, welke beschikbaar was, niet zeer breed zijn, steeds goed wordt gestookt en dat ook op de derde verdieping een foyer is voor bezoekers der hogere rangen.

De toegangsprijs is bij gewone voorstellingen *f* 1.50 voor den eersten rang; de andere rangen naar evenredigheid. Bij het opvoeren van opera's of het optreden van beroemde kunstenaars wordt die prijs verdubbeld, waartoe de directie wel genoodzaakt is, wil zij de grootere kosten goedmaken, daar de Schouwburg slechts 800 zitplaatsen bevat. Het spreekt echter vanzelf, dat bij buitengewone gelegenheden nog een paar honderd bezoekers meer de voorstelling kunnen bijwonen.

De bijwoning echter, wanneer er een gevierd stuk wordt opgevoerd, heeft vrij wat moeite in voor velen. De aandeelhouders hebben recht op plaatsen. Jaarlijks, in November, wordt onder hen geloot, en de laagste nummers hebben de eerste keus. Eerst echter kiezen zij, die een *don gratuit* van *f* 1000.— of *f* 500.— hebben gegeven, de loge, welke zij begeeren en waarvoor zij bij alle voorstellingen slechts den halven toegangsprijs betalen.

Daar nu het aantal aandeelhouders vrij groot is, zijn alle plaatsen op den eersten rang in de baignoires en en in de stalles bezet, evenals een gedeelte van het parket en van den tweeden rang. Zij, die „naar de

komedie willen gaan”, zouden dus, wanneer alle aandeelhouders van hun recht gebruik maakten, op den tweeden rang, in het parket, of op de boven-galerijen moeten plaats nemen. Gelukkig echter maken niet alle aandeelhouders van hunne plaatsen gebruik; eenigen zelfs ziet men nooit in den Schouwburg; anderen slechts bij Hollandsche voorstellingen; terwijl uit den aard der zaak altijd sommigen zijn verhinderd. Voor die beschikbare plaatsen wordt geloot op den speeldag, na één ure; vóór dien tijd moet een aandeelhouder kennis geven, indien hij zijne plaatsen wil innemen. Hij, die eene voorstelling wil bijwonen, moet dus vooraf van een der eigenaars diens plaatsen bekomen, of wel zich aan de loting onderwerpen, in welk geval hij het treffen kan, dat hij slechts op den derden of vierden rang eene plaats kan bekomen. Bij opera's, of wanneer een beroemde kunstenaar optreedt, is het dan ook geene zeldzaamheid aanzienlijke ingezetenen, die geen aandeelhouders zijn, te zien op hetgeen men in Amsterdam »het schellinkje” noemt. In den regel echter, wanneer er »niets bijzonders wordt gegeven”, kan men, ook zonder moeite, goede plaatsen bekomen, wanneer men tijdig zich aanmeldt.

Die moeielijkheid om plaats te krijgen is oorzaak, dat sommige familiën den Schouwburg bijna nooit bezoeken. Zij willen zich de daartoe vereischte moeite niet geven, en de gewoonte om er heen te gaan doet haar ook te huis blijven dan, wanneer die moeite niet van haar wordt geëischt. Dat is een gevolg van het betrekkelijk gering aantal plaatsen: 800 voor eene bevolking van ruim 30.000 zielen. Wij herhalen echter ook hier: dat de schuld niet te wijten is aan den bouwmeester. Deze moest zich regelen naar het

beschikbaar gestelde kapitaal en de ruimte, waarbinnen hij zich moest beperken. Alles daarentegen, wat van hem afhing, is, zoo niet volkomen, onberispelijk, — welk menschelijk werk is dat? — maar zeker toch met zorg, talent en smaak tot stand gebracht, en elk detail getuigt voor de bekwaamheid van den Heer van Gendt, die evenals in menig ander openbaar gebouw, dat Arnhem versiert, het bewijs gaf, in hooge mate berekend te zijn voor de moeilijke taak, die een gemeente-architect te vervullen heeft. Nog altijd wordt het door zeer velen betreurd, dat een misverstand aanleiding is geweest, dat Arnhem hem moest verliezen.

De voorstellingen in den Schouwburg zijn afhankelijk van de dagen, die de tooneelgezelschappen beschikbaar hebben. Door de Directie worden met verschillende van deze overeenkomsten gesloten; terwijl wij aan hare zorg het te danken hebben, dat de beste buitenlandsche kunstenaars, die ons land bezoeken, ook hier optreden. Zij komen gaarne in Arnhem, daar het publiek goeden kunstzin heeft en het talent weet te waardeeren. Bij spektakel-stukken komt het schaarscher op; des te talrijker, wanneer die acteurs optreden, welke den goeden smaak huldigen, zooals het Tooneelgezelschap onder de Directie der Heeren Albregt en van Ollefen, of wanneer een vermaarde actrice, zooals Mevrouw Kleine, eene voorstelling geeft.

October 1874.

GRAND THÉÂTRE VAN A. VAN LIER.

Heb ik verleden jaar, om der volledigheds wille, een kort opstel geplaatst over dezen Schouwburg;... het gebouw heeft sedert eene zoo groote verandering ondergaan, dat het, als geschiedkundig feit in de theater-wereld, niet onvermeld mag blijven. Thans immers mag Amsterdam bogen op twee Schouwburgen, die met vele der groote buitenlandse steden kunnen wedijveren.

Waarlijk, de vroegere Hoogduitsche Schouwburg heeft zijne geschiedenis, die zelfs waard zou zijn wat vollediger behandeld te worden, dan in dit cadre past.

De eerste geregelde voorstellingen van een Duitsch tooneel, te Amsterdam, dagteekenen uit het laatste vierendeel der vorige eeuw, en werden gegeven in een tent achter het Rechthuis van de Diemermeer. Later richtten eenige vermogende ingezetenen van Amsterdam voor gezamenlijke rekening een Hoogduitsch tooneel op, in een huis naast het Roomsche Armenkantoor, op de Keizersgracht, alwaar echter slechts de eigenaars, met hunne famieljes en geïntroduceerden, toegang hadden. Het gebouw werd spoedig te klein, waarna de Hoogduitsche Schouwburg, in de Amstelstraat, werd gesticht. De voltooiing had plaats in 1790. Behalve dat de Heer van Lier, helaas! de muren van gebakken steen

met portland cement heeft laten volgooien, heeft het gebouw uitwendig den oorspronkelijken vorm behouden.

De Schouwburg werd, vóór de laatste verbouwing, door het levend geslacht vrij algemeen klein en onaanzienlijk genoemd. Het was dan ook allengs verouderd, en, hoewel zij er somtijds met succes in werden opgevoerd, was het ongeschikt geworden voor de groote effekt-operas en dramas van lateren tijd. Toen het echter den 19 Januari 1791, met de voorstelling van het drama: »het Kind der liefde" en een proloog met zang van den Heer J. A. Dietrich, genaamd: »de Triumf der Kunst", werd geopend, erkende men algemeen: dat »de ervaren en kunstrijke stads-architekt, de Heer van der Hart", de stichting met »allen mogelijken roem ten uitvoer had gebracht:" Maaskamp in zijn tableau d'Amsterdam getuigt dat: »l'édifice est bien beau", terwijl Ferrier in zijn guide d'Amsterdam, te Brussel in 1837 uitgegeven, nog meent, dat het »le plus grand et le plus beau" van Amsterdam is! Ik laat natuurlijk dit oordeel voor zijne rekening. Van de allereerste vertooningen, onder het bestuur van meergenoemden Heer Dietrich, wordt in de »maandelijksche Nederlandsche Mercurius" niet minder getuigd, dan dat het gezelschap »grooten lof verwerft door overheerlijke vertooningen van de zwaarste treurspelen en operas."

Eenige jaren lang maakten de Amsterdammers alhier kennis met de dramas van Kotzebue en Iffland en de operas van Mozart en Von Winter. Volgens Van de Vijver geraakte, na de omwenteling van 1795 »de zaak op de flesch, waardoor de deelnemers van hunne interesten des uitgeschoten gelds werden beroofd." In dien eersten tijd was de zaak in handen van een collegie, dat zijne commissarissen had gekozen in de Heeren T. L. Braunsberg,

Wegman, Westen, Sigrist en D. Splitgerber; terwijl commissarissen voor het gebouw waren: De Heeren S. van Nooten Just, Antoni Warin, D. J. R. Deimans en G. Sawijer.

Na de catastrophie in 1795, werd het gebouw dan aan dezen, dan aan genen troep verhuurd, doch meestal met slechten uitslag. Een joodsch gezelschap voerde zeer verdienstelijk operas uit, doch moest evenzeer de onderneming staken. Toen werd het ingenomen door koorddansers en andere kunstmakers.

Toen Amsterdam echter, onder Lodewijk, de hoofdstad van het Koninkrijk Holland was geworden, vestigde zich hier eene goede Italiaansche opera, waaraan zelfs twee dichters, de Heeren Gaetano Rossi, schrijver van den tekst der bekende opera van Mercadante, genaamd *Il Giuramento*, en *Buonavoglia* verbonden waren. Later gaf ook een Hoogduitsch gezelschap, in afwisseling met het Italiaansche, zijne voorstellingen; doch, hoewel gesubsidieerd door Koning Lodewijk, moesten de ondernemingen, ten gevolge der geringe ondersteuning, worden geschorst, zoodat wij lezen in de „Nouvelle statistique historique d'Amsterdam, van Hoy: „ce théâtre a été supprimé”, en wat verder: »c'est dans ce local que se font actuellement les tirages de la loterie impériale de France; ils ont lieu le 2, 12 et 22 de chaque mois, à midi.” De welluidende tonen van prima donnas en zangers hadden plaats gemaakt voor het schorre geschreeuw der omroepers!

Na de omwenteling, immers reeds den eersten Januari 1814, werd de Deutsche Schouwburg weder geopend met de opvoering van *Hans Pumpenickel*, Posse mit Gesang, in drie bedrijven, gevolgd door het gelegenheidsstukje: *Wir dürfen wieder spielen*, beiden vervaardigd door den directeur

J. H. Dessaur, met muziek van B. Koch. Intusschen waren de acteurs allen echte Amsterdammers, die zich van de Duitsche taal bedienden. Die toestand kon niet lang duren, zoodat ook deze onderneming spoedig te niet ging. Met een Engelsch gezelschap ging het niet beter; doch een toestand van wat langeren duur werd geboren, toen een Hoogduitsch gezelschap, onder Haverkorn, kwam opdagen.

Toen waren de Heeren Splitgerber en Warin de commissarissen van het gebouw. De exploitatie werd wel aan zich voordoende directiën afgestaan; maar »tot behoud van huiselijke orde en veiligheid» bleef het oppergezag altijd aan die Heeren toevertrouwd; hoewel zij, hetgeen ook wel in den aard der zaak lag, daarvan slechts een zeer bescheiden gebruik maakten. Haverkorn was eene *grande utilité* in den besten zin des woords. Geroutineerd acteur en vrij goed zanger, was hij altijd gereed om leemten aan te vullen, hetzij men een bas, bariton of tenor noodig had. Slechts als prima donna of contr'alto paraisseerde hij niet! Bijna zijne geheele famielje, o. a. de aan hem vermaagschapte famielje Schirmer, had hij aan zijn lievelingstooneel verbonden. De administratie hield hij zelf met zorg, en de calligrafische bewijzen zijner vaardigheid op dat punt zijn nog bij den Heer Splitgerber te vinden.

Het was in de jaren 1816 en 17 en wat later dat o. a. de tenors Julius Miller en Rosner daar op de handen werden gedragen. De echte muziek liefhebbers van dien tijd worden zeldzaam; toch zullen er nog enkelen zijn, die met geestdrift spreken over Millers Titus, opera van Mozart, die vroeger veel genoegen gaf en thans reeds lang, vreemd genoeg, geheel van het repertoire is verdwenen.

Haast ontelbare malen geraakten de directiën *en décon-*

future; maar terwijl het belangstellende publiek op den duur voor de onderneming niet groot genoeg was, had men toen nog eenige vermogende Duitsche en andere famieljes, voor wie het hooren van goede Duitsche muziek behoefte was geworden, zoodat men voor de instandhouding veel geld over had. Vooral de Heer Munter onderscheidde zich, en was geruimen tijd de huurder van het gebouw, die met raad en veel geld de zaak op de been hield. Dit geschiedde ongeveer in 1825 en wat later.

Hoewel toen nog een kind, herinner ik mij echter zeer goed hoe, gedurende de kermisweken, de troep van Hoedt en Bingley zijne voorstellingen gaf; terwijl des Zondags avonds de concerten van „*Eruditio musica*” een goeden naam verwierven. Toen was het ook, dat verscheidene jaren achtereen de namen der Duitsche zangers: Albert, Nagel, Weber, Mager en Schmiedecke haast op elk affiche voorkwamen. De tenor Albert werd met genoegen gehoord, doch had voor de heldenrollen gewoonlijk een jeugdigen zanger naast zich. Nagels baritonstem was niet zeer krachtig, maar zijn geroutineerd spel en zijn leelijke, doch karakteristieke kop maakten een groot effect in fantastische rollen als der Vampyr of Hans Heilung. De dikke bassetaille Weber was onbetaalbaar in Marschners drinklied, uit de Vampyr; trouwens hij-zelf was van meening, dat men door alle jaargetijden heen goed, ja stevig moest drinken. Mager moet een flinke basstem gehad hebben, want men maakte in die dagen eene woordspeling op hem en den franschen zanger Nourrit, namelijk, doelende op de beide stemmen: »Nourrit est maigre, mais Maigre (Mager) est nourri.” Mager kon verschrikkelijk eten; geen wonder! de arme man verbeeldde zich, dat hij een haan in zijn maag had, die alles verslond

wat hij binnen kreeg. Schmiedecke en zijne vrouw waren utiliteiten, maar de dikke Schmiedecke had er goed slag van om de koren, die destijds vrij goed waren, te doen instudeeren, en was bij alle Duitsche famieljes overbekend als pianist voor soirées dansantes. Toen schitterden de dames Micolino, die door hare taille als Romeo in Bellini's opera zeer voldeed, Eschborn, die, meen ik, het eerst de Norma hier deed bewonderen, de leelijke, maar zeer verdienstelijke Ernst Seidler, enz. Men gaf toen de operas van Mozart, Weber, Marschner, Spohr, Beethoven, Paer, Rossini, Auber, Cherubini, Herold, Boieldieu, terwijl Bellini's ster door de wolken brak. Misschien zou men, naar de tegenwoordige eischen, met die voorstellingen nu niet tevreden zijn geweest; vermoedelijk eischt men thans van de hoofdpersonen meer volume van stem; toch vermeen ik, dat het *ensemble* toen beter in elkander zat, dan hetgeen men ons tegenwoordig vaak opdischt; want er was toen bij eene kern uit het publiek groote geestdrift voor de echt Duitse, zoogenaamd klassieke muziek, en wanneer een zanger het waagde, door eenige ongepaste versieringen hun Mozart te ontheiligen, dan klonk het bestraffend door de zaal: *nicht brodiren!* En dat alles was nog in den goeden, ouden tijd, dat men op de affiches schreef: »Anfang halb 7 Uhr, Ende gegen 10 Uhr!» Het was een soort van groote famielje, die den toon gaf, zoodat zelfs voor de kinderen der geabonneerden gezorgd werd, als men de opera-voorstellingen afwisselde met kluchten als Hans Pumpnickel, Lumpaci-vagabundus of das Fest der Handwerker. Voorzeker nu, dat de italiaansche, hartstochtelijke melodieën en de fransche effectwerken het harmonisch genot der hoogduitsche muziek grootendeels hebben verdrongen, gevoelt men be-

hoeft aan groote tooneelen; maar het mag gevraagd worden: of voor een Freyschütz, een Figaro's Hochzeit, een Fidelio en dergelijken, de kleinere, eenigszins meer huiselijke entourage zoo ongeschikt was. Stellig mag het onze verwondering opwekken, dat alhier, waar zoo veel rijke duitsche famieljes wonen, de Duitschers niet meer schijnen te hechten aan die gemoedelijk-geestige en geestig-gemoedelijke uitingen hunner sterk sprekende nationaliteit.

Doch de gouden eeuw der Duitschers liep ten einde. Verscheidene winters werd toen het theater bespeeld door Italianen, die aan de scheppingen van Bellini en Donizetti eene groote populariteit verschaften. De directeur heette de Landi en de bekwame Pedrotti was de orkest-directeur. Men weet, hoe achtereenvolgend de prima donnas Matthey, Donatelli, Villo Ramos, Boldrini, del Carmen, de Contr'alto Bertrandi en anderen het publiek als het ware hebben betooverd en hoezeer de operas Norma, I Puritani, Lucia di Lammermoor, Il Bravo, Semiramide, Tancredi en andere, het publiek in vervoering brachten. Ook hoe daar de dames Milanollo, door haar fraai genuanceerd vioolspel, ons betooverden. Tegenover al dat succes stond zeer vaak ook middelmatigheid en slechte opkomst van het publiek, zoodat de opera-voorstellingen steeds een klaar denkbeeld van ebbe en vloed gaven.

Korten tijd heeft ook een Engelsch gezelschap tooneelvoorstellingen gegeven. Vooral Miss Davenport speelde de Lady Teazle, uit Addison's School for scandal en andere blijspelrollen, uitmuntend.

Nog verdient het buitengewoon succes van Fräulein Zerr, in den jare 1845, bijzondere vermelding. Haar Regiments-tochter was onverbeterlijk, en ook in de Norma, hoewel

hare lieve, doch kleine taille voor die partij minder geschikt scheen, wist zij allen te boeien, ja, te betooveren. De Duitsche troep, waartoe zij behoorde, was beneden het middelmatige; maar alles werd vergeten om haar te kunnen zien en hooren, die elken avond met bloemen en kransen begroet werd in een tijd dat de bloemenregen op het tooneel nog tot de zeldzaamheden behoorde.

In den jare 1852 werden de Heeren Schoeman en van Lier eigenaren van het gebouw. Aangemoedigd door het succes der Salons des Variétés van de Heeren J. E. Duport en Boas en Judels, werd de Hoogduitsche Schouwburg nu verdoopt in »Grand théâtre des Variétés." Nu werd er, gedurende de voorstellingen gedronken en gerookt, zooals men dat toen in de »Salons des Variétés" gewoon was; maar die toestand duurde niet lang. Weldra behoorde de Schouwburg uitsluitend aan den Heer A. van Lier Jz., die de beste kunstenaressen, die aan dat theater verbonden was, Mejufvrouw de Jong, huwde, het Hollandsch Variété-gezelschap ontbond, de sigaren enz. uit de zaal verbande, den naam veranderde in „Grand théâtre" en een Hoogduitsch tooneelgezelschap engageerde; terwijl ook de Zuid-Hollandsche tooneelisten en het Rotterdamsch gezelschap, onder J. Ed. de Vries, en de Fransche opera uit den Haag, voorstellingen gaven. Wat deze glans-periode van den Schouwburg betreft, kan ik mij, om in geene herhalingen te vervallen, refereeren aan het kort verslag in den vorigen almanak. Over het algemeen werd nu de tooneelspeelkunst — voornamelijk die van Duitschland — hier meer

gehuldigd dan de muziek, wanneer men daarvan uitzondert de zoogenoemde Opera's van Offenbach. De Orpheus in der Unterwelt werd meer dan honderdmaal opgevoerd.

Den 7^{den} September 1875 werd in dit lokaal een zeer opmerkelijk feest gevierd. In ongelooflijk korten tijd, immers gedurende een zomerseizoen, had de Heer van Lier, gesteund door den bekwamen architect en aannemer J. C. van der Kley, van den verouderden Muzen-tempel een Schouwburg gemaakt, die waarlijk weinig te wenschen overlaat. De zaal kan nu gemakkelijk duizend à elfhonderd — driehonderd meer dan vroeger — personen bevatten. De vergrootingen zijn zoo harmonisch en doelmatig ingericht, dat men haast niet gelooven kan, dat hier slechts eene metamorphose heeft plaats gehad. Smaakvol, niet bont, misschien zelfs een weinig al te sober, maar in ieder geval met distinctie, zijn de verschillende ornamenten op het scherm, de loges en de allerliefste loges grillées aangebracht. Wat echter dit theater zeer gunstig zelfs van dat op het Leidse plein onderscheidt, zijn de uitmuntende inrichtingen en machineriën, op, onder, boven en achter het tooneel vervaardigd. Lezen wij reeds bij den ouden Wagenaar over de vroegere machineriën: »hier zijn deze werktuigen zoo vernuftig ingericht, dat, door middel van dezelve, een enkel man alle de Tooneelschermen in een oogenblik kan in beweging brengen, waartoe elders de hulp van zestien menschen wordt vereischt'',... waarlijk, de machineriën, voorzorgsmaatregelen, electriche schellen, zinkluiken, in een woord: alles, wat tegenwoordig kan verlangd worden voor een theater naar den eisch, is hier vereenigd.

Nog een enkel woord ten slotte. Wij bezitten thans twee fraaie schouwburgen, en wij zijn dus op dat meer materiële gebied, zeer vooruit gegaan. Helaas! konden wij dit ook getuigen wat de voorstellingen zelve betreft! De Heer Van Lier echter, de man van zooveel ondernemingsgeest en ondervinding, de man die ons zooveel *waarachtig* kunstgenot heeft verschaft en nog daarmede voortgaat, zal als zijne ondervinding moeten getuigen: dat de minst degelijke voorstellingen hem op den duur het meeste geld hebben opgebracht. Een draak of klucht heeft, geldelijk gesproken, altijd nog meer waarde, dan het heerlijkste meesterstuk! O tempora! o mores!

N. D.

H A A R L E M.

Van de 9 Liefhebberij-Tooneelen te Haarlem, in 1873 aanwezig, bestaan nog »Apollo», »Vriendschap en Genoegen», »Melpómene en Thalia», benevens »Door Inspanning Uitspanning». De overigen zijn met deze vereenigd of uit elkaâr gegaan; terwijl de »Ripperda-Vereeniging», bestaande meestal uit Onder officieren der Schutterij, jaarlijks eene voorstelling geeft op den verjaardag van Z. M. den Koning.

EENIGE HANDVESTEN DER STAD AMSTERDAM.

KEUR

- 5 *Oct.* 1696. Dat aan niemand zal toegelaten worden chocolade of eenig ander liqueur ofte confituren in den Schouwburg te verkoopen; alleen blijft het aan den kastelein geoorloofd bier en Oranje-appelen te verzorgen, gelijk van ouds gebruikelijk was.
- 31 *Januari* 1720. Dat niemand eenig geraas, getier, gefluit, tabak rooken of andere baldadigheid, hetzij met actiën of woorden in den Schouwburg zal mogen maken op eene boete van *f* 3.— voor de eerste maal en *f* 10.— voor de tweede maal.

Dat niemand billetten van de bordjes, waarbij bekend gemaakt wordt wat er gespeeld zal worden, zal vermogen af te scheuren op eene boete van *f* 25.— voor de eerste maal en *f* 50.— voor de tweede maal.

Gelijk ook niemand zal vermogen billetten in de stad aan te plakken, of onder de hand uit te geven van diegenen, die van buiten de Jurisdictie van deze stad mogen komen te spelen, op eene boete van *f* 50.— voor de eerste maal en voor de tweede maal gelijke boete van *f* 50.— en arbitrale correctie daarenboven.

Dat geene poëten, noch anderen onder malkanderen eenige contracten, cabalen of verbindtenissen zullen vermogen te maken, om daardoor den Schouwburg of Regenten van het Burger-Wees en Ouden-Mannenhuis te beledigen en het inkomen van voorzegden Schouwburg te ruïneeren, op eene boete van *f* 1000.— voor de eerste maal, en voor de 2de maal op gelijke poene en arbitrale correctie daarenboven naar exigentie van zaken.

En eindelijk, dat de acteurs en actrices in hunne contracten, met regenten van beide Godshuizen gemaakt en bij hen onderteevend, getrouw zullen onderhouden en nakomen, en dat, ingeval zij dezelve kwamen te verbreken, hare dienst te quiteeren of zich met anderen, om elders te spelen, te engageeren, tegen dezelve zal worden geprocedeerd, als men tegen dienstboden, die uit heur huur loopen of zich anders ongeregeld gedragen, gewoon is te procederen.

28 *Januari* 1757. Alzoo mijne Heeren van den gerechte der stad Amsterdam dikwerf klachten zijn ter oore gekomen, dat niettegenstaande bij keuze van 31 Januari 1720 reeds verscheidene orders ten opzichte van den Schouwburg zijn geëmaneed en de onordentelikheden van sommige acteurs en actrices in het niet waarnemen der orders van regenten, het tegengaan of niet volbrengen van de bij hun gemaakte en onderteevende conventiën, ja zelfs tot het dadelijk verlaten van den Schouwburg thans zoo verre zijn gevonden, dat, indien daarin niet behoorlijk wordt voorzien, niet alleen alle subordinatie van de regenten van het Burger-Wees en Ouden Mannenhuis zoude vervallen, maar ook bijgevolg daardoor werkelijk nadeel aan de respectieve Godshuizen, ter wiens faveure de Schouwburg is opgerecht, worden toegebracht. Zoo is 't, dat mijne voorzegde Heeren, inhererende de voorzegde keuze op dit subject gemaakt, nader hebben goedgevonden te ordonneeren en te statueeren, zooals HEd. ordonneeren en statueeren in deze, dat indien voortaan eenige acteur of

actrice zich onbehoorlijk tegen voorzegde regenten gedraagt, naar exigentie van zaken arbitrairlijk zal worden gecorrigeerd en zoo, wanneer een van dezelve, zonder onderscheid wat kunst dezelve exerceert, zich onderwindt om, zonder schriftelijk consent van voorzegde regenten, gedurende den tijd van haar engagement hare dienst te quiteeren, dezelve voor den tijd van zes weken zullen worden gezet te water en brood.

SCHOUWBURGVERHURING EN RECETTEN.

Gedurende de Fransche Overheersching (Na 9 Juli 1810) was de Amsterdamsche Schouwburg verhuurd aan de Heeren Snoek en Majofski, tegen een vasten huurprijs. Daarentegen genoten genoemde Heeren eene percentsgewijze retributie van alle publieke gemakkelikheden, speelhuizen en dergelijke etablissementen, tot zelfs van de bordeelen inclus. Alles van dien aard was schatplichtig aan de Directie van den Schouwburg te Amsterdam, als Hoofdplaats van het Departement der Zuiderzee. Zoo was ook destijds elke Hoofdplaats van een Departement op dezelfde voorwaarden de zetelplaats van een Schouwburg. Te Rotterdam (Monden van de Maas) Ward Bingley, te Middelburg (Monden van de Schelde) Kraayenstein, enz. enz., en geene gevestigde Schouwburg-Directie mocht in een ander Departement het veld gaan afstroopen.

In 1820 was de recette van den 14 Augustus tot en met 19 Mei 1821, van de Hollandsche voorstellingen te zamen *f* 27,292.6 stuivers, terwijl Madame Catalani op 13 tusschenavonden in datzelfde jaar *f* 28,320.14.— stuivers ontving.

Opbrengst van Benefice-voorstellingen, gegeven in den Stads-Schouwburg te Amsterdam, door verschillende Artisten, in A°. 1816, als voor:

D. KAMPHUIJZEN, met »Julius van Sassen"...	f 1184. 15 St.
C. VAN HULST, » »De zoon in vijandelijke dienst".....	» 935. 12 »
M. WESTERMAN, » »De Misdaad uit eergierigheid".....	» 1300. 15 »
ROMBACH, » »De behoeftige uit weldadigheid".....	» 1019. 17 »
JELGERHUIS, » »Epicharis en Nero"....	» 645. 2 »
MW. GREVELINK, » »Cajus Marius Coriolianus".....	» 606. 5 »
P. GREIVE, » »De invloed der gelijkenis"....	» 645. 7 »
MW. KAMPHUIJZEN, » »De Vrouw in drie gedaanten".....	» 1393. 17 »
JAN VAN WEL, » »Robbert Hennebo, of een Amsterdamsch zomernachtje".....	» 1532. 3 »
Jufvr. POLLY, eerste danseuse, met »Het sprakelooze meisje".....	» 1553. 1 »

In 1805 werd in de maand Juni in den Hoogduitschen Schouwburg in de Amstelstraat, te Amsterdam, door WARD BINGLEY ontvangen, in zes voorstellingen, waaronder op 29 Juni »Aballino of de Grootte Bandiet".... f 3081. 8 St.

In 1806 werd in denzelfden Schouwburg door eenige gecombineerde artisten van den Stads-Schouwburg gegeven, alleen in de maand Juni, acht voorstellingen, die te zamen opbrachten..... » 3794. 8 »
waaronder een Benefiet-voorstelling van »De Kwade Luim," voor Mevr. A. HILVERDINK geb. C. CORVER..... » 694. 18 »

Kopie.

AMSTERDAM den 8sten April 1835.

WEL ED. HEER!

In de maand Januarij ll. ontving ik eene missive, onder-
teekend »*Beminnaren van het Treurspel,*» houdende uitnodi-
ging om mij aan het Nationaal Tooneel te verbinden.—
Steeds huiverig dezen loopbaan intetreden, heb ik daaraan
alstoen niet voldaan; thans echter ontvang ik bij missive eene
tweede uitnodiging en waarbij ik van een andere zijde, op
eene hoogstvereerende en kiesche wijze, op nieuw tot dat
einde word aangezocht, terwijl stijl en taal ten duidelijkste
verraad dat de Schrijvers tot het gedistingeerde Publiek
behoren. —

Ik heb vermeend deze onderscheidene roepstemmen niet
langer te moeten weerstand bieden; alvorens echter eene
reuzenstap te doen, heb ik besloten eene proeve op een
of ander klein Tooneel afteleggen, en als het meest ge-
schikte is mij daartoe de Schouwburg van den Heer GRAS,
in de Elandstraat, voorgekomen.

Bijgaande Circulaire zal UWEd. verder onderrigten, ter-
wijl ik de hoop voede bij deze Voorstelling met de tegen-
woordigheid van UWEd., Uwe familie en Vrienden te
worden vereerd.

Met het meeste gevoel van hoogachting heb ik de Eer
mij te noemen,

Wel Ed. Heer!

UWEd. Dw. Dienaar,
H. C. DRESSELHUY S.

EEN VERRE TERUGBLIK OP NEDERLANDSCH
DRAMATISCH GEBIED,

DOOR

Dr. W A P.

1.) WARD BINGLEY. — 2.) ANDRIES SNOEK.

1.) WARD BINGLEY.

Bij nasporingen op geschiedkundig terrein gebeurt het niet zelden, dat men iets vindt, wat men eigenlijk niet zocht, zonder te ontdekken, wat men wel gaarne gewenscht had te vinden. Mij ging het dikwerf zoo.

In de Koninklijke Bibliotheek, te 's Gravenhage, zou ik zeker nooit naar eene Buste van Ward Bingley gezocht hebben, en zie, daar verhaalt mij de altijd bijzonder dienstvaardige Heer en Vriend Bibliothecaris Campbell, dat er in die Boekerij zich een Borstbeeld van dezen grooten Tooneelkunstenaar bevindt, afkomstig van 's mans dochter, Mevrouw Hoedt, en ontvangen na den dood van haar Echtgenoot (1846), den Heer Tooneeldirecteur J. H. Hoedt. Zij had dat Beeld aan den vorigen Heer Bibliothecaris, Holtrop, overgedragen, en sedert kon men het vinden en zien ter plaatse, waar de Heer Campbell het gaarne den belangstellenden toonen zal, gelijk hij er mij vriendelijk opmerkzaam op heeft gemaakt. Wie de maker van die Buste is, bleek niet; of de gelijkenis voldeed, heb ik niet vernomen, en ik-zelf herinner mij het

gelaat van den grooten Acteur volstrekt niet meer, daar ik, toen hij stierf (1818), slechts twaalf jaren oud was.

Mij dunkt, òf het Tooneelverbond, òf de Rijksc commissie voor Vaderlandsche Monumenten, zou zich dit Borstbeeld wel mogen aantrekken, en het eens vergelijken met dat, wat men te Rotterdam, in den foyer van den grooten Schouwburg, vindt, bij de Buste van WATTIER.

* * *

Doch nu verder, ter zake van Bingley.

Bij gelegenheid mijner navorschingen, betrekkelijk het Rotterdamsche Tooneel, toen die Schouwburg (28 December, 1874) zijn honderdjarig bestaan zou vieren, is het mij goed en deugdelijk gebleken, dat Ward, de Zoon van William Bingley, en van Anna Stanton, te Rotterdam, in de Engelsch-Episcopale kerk, gedoopt is den 27sten Januarij, 1757, en dat hij is overleden te 's Gravenhage, aan de Nieuwe-haven, Wijk L, Nr. 240, den 26sten Junij, 1818, 's avonds ten 11 ure, zijnde Weduwnaar van Anna Maria Wattier, zuster der beroemde Actrice Joanna Cornelia Wattier-Ziesenis.

Zijn zoon, Willem Adriaan, (geb. in 1791, en in 1843 overleden) kondigde, met 's mans schoonzoon, Jan Hendrik Hoedt (geb. in 1779, en in 1846 overleden), ook in naam der overige broeders en zuster, Bingley's overlijden aan in de 's Gravenhaagsche Courant, Nr. 78, daarbij vermeldende, dat hij hun, na eene ziekte van 17 weken, door den dood was ontrukkt. Genoemde zoon en schoonzoon, ontzettend klein tegenover den grooten vader, volgden hem, tot het overlijden van laatstgemelden, in de Koninklijke Nederlandsche Schouwburgdirectie op. De Staatscourant van den 29sten Junij, 1818, Nr. 150, bracht een voorloopig woord

van hulde aan Ward Bingley's verdiensten als Tooneelkunstenaar toe, en noemde hem tevens: »een braven man, wiens verlies zéér betreurd wordt.» Doch, den 1sten Julij, 1818, in Nr. 152, wijdde diezelfde Staatscourant aan Bingley's nagedachtenis een uitvoerig artikel, wat wij hier laten volgen, als een merkwaardig bewijsstuk van de belangstelling, door onze Regeering, in die dagen, voor Kunst en Kunstenaren loflijk betoond.

WARD BINGLEY.

„De beroemde Nederlandsche Acteur, Ward Bingley, van wiens overlijden wij, in ons nummer van Maandag ll. de treurige tijding hebben medegedeeld, is, in den jare 1757, te Rotterdam, van Engelsche ouders, geboren. Zijn vader bestemde hem tot den koophandel, en zijn oom van moederszijde, de heer Stanton, te Rotterdam, nam hem te dien einde bij zich op het kantoor. Doch de jonge Ward, zijne bestemming voor het Tooneel gebiedend voelende, vertoonde zich in zijn achttiende jaar onder het Gezelschap van den verdienstelijken Corver, die hem in deze moeilijke kunst tot leermeester verstrekte. In den jare 1779 betrad hij voor het eerst het Amsterdamsche Tooneel. Een doldriftig kabaal, door de omstandigheden van dien tijd (het begin van den Engelschen oorlog) aangevuurd, maakte deze eerste representatie van een Acteur, dien men in het algemeen voor een Engelschman hield, eenigszins onstuimig; doch later, bij eene representatie van het treurspel Achilles, waarin hij de rol van Achilles vervulde, behaalde zijn overheerlijk kunsttalent de wel-

verdiende zege, en hij werd met geestdrift toegejuicht. Van dien tijd af, legde hij zich onophoudelijk op zijn beroep toe, en deed zich daarin meer en meer bewonderen. Zijn dramatisch talent werd zóó buigzaam, dat hij evenzeer in de comische rollen als in het treurspel uitmuntte, en de bespottelijke *Vuurbal*, in »het Zestienjarig meisje,” — een door hem-zelf uit het Engelsch in het Nederduitsch overgebracht stukje — veroorzaakte even zoo veel gelach, als de hooghartige »*Cid*” bewondering, of de sombere »*Hamlet*” medelijden verwekte. Het zou ver buiten ons bestek vallen, al de rollen van oude en nieuwere treur-, tooneel- en blijspelen op te noemen, waarin hij uitmuntte; het zal genoeg zijn, te zeggen, dat, welke rol hij ook op zich nam, hij zich steeds onderscheidde, en dat zijne tegenwoordigheid op het tooneel, tot zelfs in de laatste jaren van zijn leven, nooit miste, aan de vertooning gloed en leven bij te zetten en de aandacht der toeschouwers te boeijen.

»Wij mogen echter een doorslaand bewijs der buigzaamheid van 's mans kunsttalent niet met stilzwijgen voorbijgaan. Reeds lang had hij er zich op toegelegd, om eenige rollen uit treurspelen ook in de Fransche taal te leeren, en de vertooningen, die hij in den jare 1811 op het Fransche tooneel te Amsterdam heeft gegeven, als wanneer hij de zware rollen van »*Philoctète*” en van »*Le Roi Lear*”, in de treurspelen van dien naam, vervulde, hebben een talrijk publiek in de gelegenheid gesteld, om te kunnen oordeelen, in hoe ver hij in deze zijne proeve is geslaagd. Eenige boezemvrienden van den overledene zouden brieven hebben gezien, waarbij hij uitgenoodigd werd, om, te Parijs, op het *Théâtre Français*, in beide gemelde rollen, op te treden, welke uitnoodiging hij echter, om hem daartoe nopende

redenen, goedgevonden zou hebben van de hand te wijzen. Zeker is het, dat hij de rol van »King Lear," ook in het Engelsch, uit dat treurspel van den beroemden Shakespeare, bestudeerd had, en volkomen gereed was, die, in laatstgemelde taal, te spelen.

»In den jare 1796 verliet hij het Amsterdamsche Tooneel, hoezeer steeds bereid, om, wanneer zijne tegenwoordigheid aldaar gevorderd werd, de rollen, die men zonder hem niet kon bezetten, volvaardig op zich te nemen, en met zijne gewone bekwaamheid uit te voeren. Hij nam toen de Directie op zich van een Gezelschap tooneelspelers, welke hij echter reeds lang te voren, in de zomertijden, wanneer zijn pligt hem niet bij het Amsterdamsche Tooneel riep, van tijd tot tijd had gevoerd, en stichtte, met dit Gezelschap, het Hollandsche Tooneel, te Rotterdam. In de verschillende steden van Holland, waar men dikwijls het genoegen smaakte, hem te zien, heeft iedereen kunnen oordeelen, hoever hij het, door een regelmatig gedrag, door eene buitengewone standvastigheid en moed, in dit allermoeijelijkste vak gebragt heeft. De talrijke beneficenten, die hij, bij iedere gelegenheid, ten voordeele der armen, der door brand en watersnood ongelukkig gewordenen, ten behoeve der algemeene wapening, of gekwetste en verminkte militairen, heeft gegeven, zijn zoovele onwraakbare getuigen, zoowel van zijne menschlievendheid, als van zijne vaderlandsliefde, die dan ook de oorzaak was, dat hij zich, onder de Fransche overheersching, in 1813, de vervolging der Politie op den hals haalde.

»Een gunstig voorkomen, eene groote beweegbaarheid van gelaatstrekken, een schoon, welluidend spraak-orgaan, een nooit falend geheugen, en vooral eene diepe kennis van zijne Kunst

en van het Tooneel, kenschetsten dezen grooten Acteur, die, nog weinige dagen vóór zijn langdurig lijden, den beminnaars van het vaderlandsch Tooneel het genoeg verschaftte, van in eene voorstelling van het treurspel »Maria van Lallain, of het beleg van Doornik,» in de rol van Farnèse, met de beroemde tooneelspeelster Wattier-Ziesenis, zijn kunsttalent, in tegenwoordigheid der Koninklijke Familie, op eene wijze te zien ontwikkelen, welke niemand voor de sluiting van zijn tooneelloopbaan, en voor eene laatste poging van zijn kunstvermogen zou hebben gehouden, en die niet alleen bij alle toeschouwers, maar ook bij talrijke andere ingezetenen der residentie en omstreken, den — nu, helaas! voor altijd onvervulden — wensch had overgelaten, om nog meermalen in de gelegenheid te zijn, het kunstvermogen van Ward Bingley, in soortgelijke representatiën, met welke men zich vleijen mogt, te bewonderen.

»De door een ieder beminde, maar vooral door de leden van zijn Gezelschap, dien hij ten vriend, vader en leermeester verstrekte, bijna aangebeden en diep betreurde afgestorvene laat drie zonen en ééne dochter na, in huwelijk verwekt bij Mejufvrouw Wattier, de zuster van Neêrlands eerste tooneelspeelster, Mevrouw Wattier-Ziesenis. Twee dezer nakomelingen, de Heer W. Bingley en Mejufvrouw J. C. Bingley, huisvrouw van den verdienstelijken Acteur Hoedt, volgen met roem den loopbaan huns vaders. Men zegt, dat de Heeren Hoedt en Wm. Bingley provisioneel de Directie van het Nederlandsche Tooneel alhier zullen aanvaarden, en men vertrouwt met reden, dat het hun gelukken zal, den braven, van een ieder geachten man, ook in dit gedeelte van zijnen arbeid, te evenaren.

»Het stoffelijk overblijfsel van den Heer Bingley is heden, in de Kloosterkerk alhier, ter aarde besteld.»

Te vergeefs heb ik in de grafregisters der Kloosterkerk, te 's Gravenhage, onderzoek gedaan naar de plek, waar zijne asch, den 1sten Julij 1818, ter ruste werd gebracht. Jammer en onbegrijpelijk genoeg: geen steen heeft die aangeduid, geen letter haar vermeld!

---

2) ANDRIES SNOEK.

Ziehier eenige bijzonderheden, door mij betrekkelijk dezen grooten Tooncelkunstenaar opgedaan, en die, meen ik, voor de geschiedenis moeten bewaard blijven.

Joannes Snoek was de vader, en Helena de Ruyter de moeder van een kind, dat in de Rooms-katholieke Predikheeren- of Dominicanen-kerk, aan den Steiger, te Rotterdam, door Andreas de Ruyter en Anna de Ruyter, — waarschijnlijk oom en tante (broeder en zuster van de moeder) — ten Doop geheven, en in het Doopregister der Paters, op de bladzijde van den 15^{den} Augustus, 1766, als ANDREAS ingeschreven werd. Deze was nu de later zoo beroemd geworden Acteur Snoek, wiens leven, zweven en streven, als zóódanig, hier en daar, voldoende beschreven en dus te over gunstig bekend is, om er nogmaals op terug te moeten komen. Alleen willen wij hier aantekenen, dat op zijn graf, in de Zuiderkerk, te Amsterdam, een steen ligt, met het opschrift: DIRK KAMPHUYZEN.

Dit nu wil zeggen, dat dáár mede begraven is de bekende Acteur van dien naam, die met Snoek's jongste

zuster, ¹⁾ Anna Maria, gehuwd was en, te Amsterdam, den 15^{den} October, 1829, overleden, hier den 20sten daaraanvolgende werd ter aarde besteld. — Snoek's Grabschrift luidt als volgt:

HIER RUST
HET STOFFELIJK DEEL
VAN
ANDRIES SNOEK
OVERLEDEN IN AMSTERDAM
DEN 3^{den} JANUARI 1829
IN DEN OUDERDOM
VAN 63 JAREN.

In het Begrafenis-Journaal van Primo Januarij 1821, tot Ultimo December 1855 leest men:

Amsterdam, 1829, Januari : 8.

Andries Snoek, oud 63 jaren.

Op de Princegracht, No. 4914.

Met de handbaar.

Kerkregt. . . . f 8.—.

Baar en Roef. » 1.50.

Begraafloon. . » 2.50.

---

¹⁾ Deze is den 27sten Junij, 1849, bij het stoffijk overschot van haren Echtgenoot ter ruste gelegd. — Zij was eene bekwame Tooneelkunkenares, die, in alle employen, een groot repertoire had en, zoo wel in Treur- als Blijspelen, de eerste rollen vervulde. — Hare oudere zuster, Helena Snoek, eene beroemde Actrice, was gehuwd met Pieter J. Snoek, doch van eene andere familie, en ook een goed Kunstenaar. Zij werd, te Rotterdam, geboren den 20sten September, 1764, en stierf, te Amsterdam, den 31sten December 1807.

Onze vermaarde Acteur rust dus in een eigen graf, dat van zijn schoonbroeder Kamphuyzen, die hem, negen maanden later, daarin gevolgd is.

Snoek bezat eenig vermogen, en bewoonde, des zomers, onder Schalkwijk, in de provincie Utrecht, een lief buitentje, met name Bagatelle. Zijne echtgenoot, Maria Adams, zuster van Majofski's vrouw, was eene Belgische, te Brugge, in Westvlaanderen, geboren, waar hij haar, op zijne vroegere Brabantsche reizen, had leeren kennen. Haar tooneeltalent werd geroemd. Eene belemmering in het spraakvermogen maakte echter, dat zij, na twee jaren lang daarvoor te vergeefs middelen ter verbetering beproefd te hebben, op Donderdag, den 6^{den} November, 1817, bij monde van haren Echtgenoot, en zelve tegenwoordig zijnde, een Afscheidsgroet, in dichtmaat (door Maarten Westerman geschreven), ten tooneele, aan het Amsterdamsche Schouwburg-publiek toebragt, en voorts, na nog negen jaren haren man overleefd te hebben, in 73-jarigen ouderdom, te Amsterdam, stierf, den 29sten Maart, 1838. Haar graf is in de Nieuwe-Zijds-kapel, aldaar.

Mevrouw Snoek was, evenals hij, katholiek, en alzoo is, door hare vrome zorg en bemoeijing, na den dood van den beroemden Tooneelkunstenaar, voor hem eene Lijkdienst gehouden, in de kerk het Vrede-duifje, door den Eerw. Heer Pastoor J. Gerteler, en bij welke rouwplegtigheid het *Requiem* van J. C. Bertelman uitmuntend werd uitgevoerd.

Snoek, die te Amsterdam slechts een paar kamers betrok, als hij ze daar 's winters noodig had, is dus op dat kwartier, Prinsengracht, No. 4914, ook overleden. Zijne weduwe,

wie hij een klein kapitaaltje naliet, is later bij haren schoonbroeder en hare zuster Majofski gaan inwonen, en bij hen ook overleden. Zij genoot, na den dood van haren Echtgenoot, uit hulde aan diens nagedachtenis, eene jaarlijkse toelage van den Koning, en, als weduwe, uit het Amsterdamsche Tooneelfonds mede eene bijdrage. Algemeen en groot was de achting, welke deze waardige Vrouw en Tooneelkunstenaresse levenslang genieten mogt.

OP EENE AFBEELDING VAN

WARD BINGLEY,

IN HET KARAKTER VAN AVOGARO,

IN HET TREURSPEL *Gaston en Bayard*.

Zie hier, door Pfeiffers hand, den grooten Bingley leven,
Met Avogaro's woede en valsheid op 't gelaat.
Den wrok, die sprekend hem op 't grimmig aanzicht staat,
Weet hij, op 't schouwtooneel, zich-zelf door Kunst te geven.
Aanschouwer! sta met mij, op 't zien des beelds, verstomd,
Dat Kunst dus 't gulst gelaat en 't braafste hart vermoet.

I. G. DOORNIK.

DIRK SARDET, te Amsterdam, 1747 geboren, in 1770 opgetreden bij de Vlaamsche Operetten-troep van Neyts, speelde, na den brand van den Amsterdamschen Schouwburg (1772), bij Corver, te Rotterdam, huwde in 1774 met

de verdienstelijke Actrice (Weduwe) Lamberger, geb. Wouters, met wie hij ook in 1779 tot den Amsterdamschen Schouwburg overging, en daar 1 Maart, 1814, zijn afscheid speelde in de rol van den »Graaf van der Mulde, in Kotzebue's Onechte Zoon." — Maarten Westerman was de tolk van zijne dankbaarheid, in eenige verzen, bij het publiek. Met een schouwburg-pensioen van duizend gulden, dat hij drie jaren slechts genoot, naar 's Graveland vertrokken, is hij daar den 4de Junij 1817 overleden.

BLADVULLING.

Twee heeren ontmoeten elkander op straat; daarop heeft het volgende gesprek plaats:

- A. En waar kom jij zoo laat vandaan?
B. Ik ben in de komedie geweest.
A. En nu alweer hier? Wat geven ze daar?
B. Guldens!... Elke plaats een gulden!
A. Och, ik meen wat ze er tegenwoordig geven?
B. Beijersch bier, punsch, thee, al wat je maar hebben wilt!
A. Maar, vent! dat meen ik niet! Wat speelden ze?
B. Viool, klarinet... enfin! een heel orkest!
A. Mijn hemel, dat is niet om uit te houden!
B. Dat vond ik ook en daarom ben ik maar heengegaan!
-

THEODORUS JOANNES MAJOFSKI

zag den 16^{den} Juli 1770, te Leiden, het eerste levenslicht. Zijne ouders waren Josephus Majofski, uit Lithauen, en Maria Ravens, geboortig uit Leiden.

Van al hunne kinderen was Theodorus Joannes het eenige, dat reeds zeer vroegtijdig een hartstochtelijke neiging voor het tooneel deed blijken; terwijl zijne ouders hem gaarne tot eene andere betrekking in de maatschappij zouden hebben opgeleid. Nauwelijks zestien jaren oud, trad hij bij het tooneelgezelschap, onder directie van Van Dinsen, op, nadat hij zich reeds een paar jaren vroeger aan een liefhebberij-tooneel, te 's Hage, had verbonden. Op negentien-jarigen leeftijd verliet hij het gezelschap van Van Dinsen, om tot dat van J. Adams over te gaan. Een jaar later, in 1790, huwde hij met Joanna Christina Elisabeth Adams, een der dochters van genoemden directeur, en tooneel-speelster bij dat gezelschap. In dat zelfde jaar nog trad hij te Amsterdam op met de rol van *Rammes*, in het treurspel *Zelmire*, van de Belloy. Hij scheen toen nog geen vast engagement te hebben kunnen vinden, aangezien hij gedurende eenige jaren, eerst in Brabant en Vlaanderen, en later in verschillende steden van Nederland, optrad. Toen hij in 1794 te Utrecht eenige voorstellingen gaf,

werd hij, benevens zijne echtgenoot, door de toenmalige regenten van den Amsterdamschen Stads-Schouwburg uitgenoodigd, zich aan dat tooneel te verbinden, welk vereerend aanbod door beiden werd aangenomen.

Al dadelijk bij zijn verbintenis aan den Stads-Schouwburg, te Amsterdam, waar zijne talenten, vooral in het Blij-, Tooneel- en Zangspel, welke het Treurspel begonnen te verdringen, meer en meer op prijs werden gesteld, bracht hij met eenige der eerste sujetten een onderneming tot stand, tot het geven van voorstellingen voor eigen rekening in de provincie-steden, en dat wel des zomers, gedurende de maanden dat de Stads-Schouwburg gesloten was. Aan deze in vele opzichten moeilijke en gewaagde taak bleef hij getrouw tot aan zijn dood, daar hij-zelf den zomer van het jaar, waarin hij overleed, bepaald had tot zijne aftreding als directeur.

In 1810, tijdens de inlijving van de voormalige Republiek der Vereenigde Nederlanden bij het Fransche Keizerrijk, legde het Stedelijke Bestuur de directie van den Stads-Schouwburg neder. Toen aanvaardde F. J. Majofski, met den onvergetelijken Andries Snoek¹⁾ en de onvergetelijke Wattier-Ziesenis, die zware taak, en bleef die tot in het jaar 1820 vervullen. Later stelden zijne ijverige pogingen tot verheffing van den luister van het Nationale Tooneel hem, door de welwillende medewerking van eenige zijner Kunstbroeders, in staat, om ook in de Belgische provinciën, gedurende een reeks van jaren, voorstellingen te geven, die onder 's Konings speciale goedkeuring plaats vonden en door Z. M. geldelijk werden ondersteund.

¹⁾ Andries Snoek was gehuwd met de zuster van Majofski's vrouw, Mevrouw M. Adams; hij was dus Majofski's zwager.

De veelvuldige en hoogst moeilijke werkzaamheden, aan het Directeurschap verbonden, 't welk Majofski dus drievoudig bekleedde, konden den onvermoeiden kunstenaar niet beletten, bij meest alle voorstellingen op te treden, en zijn rollen met dat talent te vervullen, dat hem gedurende meer dan veertig jaren de toejuichingen van het publiek deed verwerven.

Niettegenstaande het Treurspel niet het gebied was, waarop de natuur hem zijne plaats als kunstenaar bepaaldelijk had aangewezen, verdient de waardige wijze, waarop door hem jaarlijks de rol van Bisschop Gozewijn, in Vondels *Gijsbrecht van Aemstel*, werd voorgesteld, hier niet onvermeld te blijven. De majestueuse houding, het eerbied- en liefde inboezemend gelaat, de hartroerende stem van den zieleherder, wekten bij de aanschouwers steeds vernieuwde belangstelling. In het Blij- Tooneel- en Zangspel, ... daar, waar het ongekunsteld voorstellen van goedgehartige, luimige, vroolijke, ernstige en teerhartige, of in welk opzicht ook, origineele karakters gevorderd werd, was Majofski geheel op zijne plaats.

Wij zouden de ons toegewezen ruimte ver overschrijden, als wij een overzicht van Majofski's uitgebreid repertoire, of een beredeneerde beoordeeling der verschillende door hem vervulde rollen zouden leveren. Wij zullen ons dus tot de vermelding van eenige rollen bepalen, waarin hij ongeëvenaard bleef.

In het bekende stuk: de *Abt de l'Epée* stelde hij dien deugdzaam, zachtaardigen, wijzen en bekwamen man, die, bij een hemelsche goedheid, den hoogsten moed paart, op zulk een waardige wijze voor, dat de zoon en opvolger van onzen Nederlandschen de *l'Epée*, de heer Guyot, te Groningen, den tooneelkunstenaar daarover persoonlijk zijne

bewondering te kennen gaf, en er hem opmerkzaam op maakte, hoe, door eene zonderlinge speling der natuur, Majofski's gelaatstrekken met die van den Franschen geestelijke veel overeenkomst hadden.

Als contrast met die rol noemen wij Luitenant Stern, een menschenhatend soldaat in *De Speler*. Dit karakter werd door Majofski zóó meesterlijk weergegeven, dat hij telkens, als hij in die rol optrad, den aanschouwers tranen van aandoening wist te ontlokken.

De onnoozele lichtgeloovigheid van den door den veinsaard verblinden Orgon, in Molière's *Huichelaar*, de naïeve verbazing, als hij diens streken eindelijk in al hun afschuwelijkheid heeft leeren kennen, werden zoo onnavolgbaar schoon door Majofski geschilderd, dat men onwillekeurig uitriep: »Dat is een Orgon, zooals Molière zich dien moet hebben gedacht!»

Lisimon in Gessner of *Het Zwitsersche huisgezin*, Galotti in Lessing's meesterstuk *Emilia Galotti*, de Opperjager in *Ifflands Jagers*, de Baron in de *Onechte Zoon*, Pachter Welling in *De Zilveren Bruiloft*, Frits Berg in *De Groote Wereld en Goedhartigheid*, Peter Plum in *Armoede en Grootheid*, Goedonthaal in *Het Militair Arrest*, Majoor Bohm in *De Militaire Stand*, Frans Bertram in *De Verzoening*, enz. enz. geven hem ruimschoots gelegenheid om zijne natuur- en kunstvermogens op eene schitterende wijze ten toon te spreiden. Al deze rollen waren even zoovele tropheeën voor 's mans roem, en zullen, zoo vaak zij door anderen worden gespeeld, aan zijn onverbeterlijk talent herinneren.

Majofski wist in al zijn rollen die hem eigene physio-

nomie, dat hem eigenaardige in manieren op het tooneel te brengen, dat hem in het dagelijksch leven karakteriseerde. Het kostte hem blijkbaar niet de minste moeite, noch veel studie, om zich te verplaatsen in de rol, die hij vervulde. Stelde hij een deftig, welopgevoed man, een eerbiedwaardigen grijsaard, een lustigen drinkebroër of een vroolijken landbewoner voor, ... al die verschillende karakters waren steeds naar het leven gekopieerd. De buitengewone talenten, die men in hem bewonderde, kunnen niet ontkend worden; maar de rechtvaardigheid eischt op te merken, hoe buitengewoon de natuur hem begunstigd had. De zwarigheden, welke andere kunstenaars te overwinnen hebben, schenen voor hem niet te bestaan. Met een groote vatbaarheid, een heerlijk orgaan en een zeldzame tegenwoordigheid van geest bevoorrecht, gevoelde hij zich op het tooneel even goed te huis als in den huiselijken kring.

Maar vooral prijkte deze gunsteling der natuur met groote begaafdheden, als hij in het Zangspel optrad. Als men zich den ontzag inboezemenden Hoogepriester Zoroaster in Mozart's Tooverfluit, den levenslustigen Papageno in hetzelfde stuk, den braven Micheli in Armand en Constance, den Meloman in de Melomanie, Barbeau in De Zangzieke Kleerenmaker, Jérôme in Het Geheime Huwelijk, den bespottelijken Larifari in Het Vrouwkje van den Donau en eindelijk den gullen Thomasvaer in De Bruiloft van Kloris en Roosje herinnert, kan men hem in geen dier karakters de grootste bewondering ontzeggen. Zijn volle, heldere en diepe basstem wist hij zoodanig te buigen, dat in elk der genoemde rollen, het karakteristieke van den zang naar de rol gewijzigd was, zonder dat de welluidendheid iets daarbij

verloor. De wijze, waarop hij de rol van Bartolo, in Rossini's Barbier van Seville, speelde en zong, lokte steeds de vreemde zangers, aan de Fransche en Duitsche opera hier ter stede verbonden, naar den Stads-Schouwburg. In die rol was Majofski ontegenzeggelijk onovertreffbaar en niet te evenaren.

Steeds vol ijver in het volbrengen van zijn plichten als Directeur en medelid, was hij voor een ieder minzaam en hulpvaardig. Maar boven elken lof verheven was de wijze, waarop hij als echtgenoot en vader in zijn gezin gehuldigd en vereerd werd. Als zoodanig was hij een toonbeeld van huiselijke deugden en goede hoedanigheden. Liefderijk, bezorgd, en altijd opgeruimd van gemoed, was hij het hoofd, de beschermer, de heul en de troost van al de zijnen. Aan een aartsvaderlijk uiterlijk paarde hij een aartsvaderlijke bezadigdheid en goedheid.

Den 22sten Februari 1836, bij de opvoering van Zij is krankzinnig, werd Majofski op het tooneel ongesteld. Met bijzondere tegenwoordigheid van geest ondersteunde Mevrouw Engelman hem, en bracht hem naar zijn kleedkamer.

Dadelijk werd geneeskundige hulp ingeroepen. De heelmeeester Kappelhoff, in den Schouwburg aanwezig, snelde onmiddellijk ter hulpe, en stelde met de uiterste omzichtigheid en bijzondere kordaatheid alle middelen in het werk; maar alles was te vergeefs. Na weinige minuten bespeurde de lijder, dat het oogenblik, waarop zijn loopbaan een einde zou nemen, was aangebroken, waarna hij met duidelijke stem uitriep: »Mijn God, wees mijn ziel genadig!» en spoedig daarop gaf hij den geest.

In Majofski vond men bewaarheid wat de anders zoo strenge Formey zegt: dat vroolijkheid het kenteeken van

een goed hart is. Opgeruimder van gemoed dan Majofski was, heeft men zelden iemand ontmoet. Daarbij was hetgeen men in het dagelijksch leven »humeur” pleegt te noemen bij hem altijd hetzelfde. Vandaar, dat zijne vroolijkheid ongekunsteld was; dat hij de opgeruimdheid niet alleen op het gelaat vertoonde, maar dat die ook werkelijk in zijn binnenste huisvestte. Zelden ook zag men een gelaat, dat op den eersten blik al dadelijk zooveel vertrouwen inboezemde, en dit droeg er veel toe bij, dat hij voor het beschaafde publiek steeds een aangename verschijning op het tooneel was. Zijn kalmte van geest, die, wat er ook gebeuren mocht, hem geen oogenblik verliet, wekte telkens nieuwe hoogachting, nieuwe bewondering op bij hen, die hem omringden. Majofski was een van die wezens, die het vluchtig en zoo vaak met bitterheid doorvlochten menschelijk leven veraangenaamde voor allen, die tot zijne omgeving behoorden. Geen wonder dus, dat hij niet alleen als man van groot talent werd betreurd, maar ook, dat hij als lid der beschaafde maatschappij, als vader des huisgezins, als gulle vriend, nog lang bij allen, die hem gekend hebben, in dierbaar aandenken zal blijven.

Wat na 't luidruchtig vieren
Gesloopt word' door den tijd,...
Nooit dorren de Eerlouwrieten,
Majofski toegewijd!

DR. FRANCESCO.

JAN EDUARD DE VRIES.

Op den 29sten September 1875 werd op de Ooster-begraafplaats, te Amsterdam, ter aarde besteld het stoffelijk overschot van een man, die, meer dan een halve eeuw aan het Nederlandsche tooneel verbonden, daarop grooten invloed heeft uitgeoefend: het lijk van Jan Eduard de Vries werd er in de groeve neergelaten.

De overledene had den leeftijd van ruim zeven-en-zestig jaren bereikt, daar hij den 16^{den} Maart 1808, te Amsterdam, het eerste levenslicht had aanschouwd.

Ofschoon hij de afstammeling was van een der doorluchtigste geslachten, waarop Nederland roem draagt, dat van den Admiraal Marten Harpertsz. Tromp, was de jeugd van de Vries in geenen deele een gulden tijdperk. Tegenspoed drukte het ouderlijk gezin, toen Jan Eduard nauwelijks de knapenjaren was ingetreden, en hij was nog slechts een jongeling toen hij zijn vader, den schilder Willem de Vries, door den dood verloor.

De jeugdige Jan Eduard troostte zijne moeder, Sara Vis, en beloofde haar, zijne zusters en een jongeren broeder tot steun te verstreken. Geen overmoed, maar een vaste wil, gepaard aan het gevoel van kracht, deden hem die gelofte afleggen. Op de voortreffelijkste wijze heeft hij zijn woord gestand gedaan. Hij wist aan zijn geliefden bloed-

J. EDUARD DE VRIES.

verwanten het noodige te verschaffen en hun later zelfs een onbekommerd bestaan te verzekeren. Zijne zuster Cato bleef zelfs een lid van zijn gezin tot weinige maanden voor zijn dood, toen zij hem voorging in de eeuwige rust.

De aanleg van den jeugdigen knaap was die eens kunstenaars. Het schoone boeide hem boven alles, en ofschoon zijne jeugd door geen helder zonlicht werd bestraald, hij achtte zich toch een bevoorrecht wezen, toen hij op twaalfjarigen leeftijd als leerling werd opgenomen door den beroemden decorateur van den Stads-Schouwburg, Pfeiffer.

Kweekeling en tevens bewonderaar van een meester, wiens onvermoeide studie het was, het tooneel-decoratief tot volkomenheid te brengen, ging de Vries met reuzenschreden vooruit op den weg, door hem gekozen. Woekerende met zijn tijd, bezocht hij tevens de Academie aldaar, waar hij de opmerksaamheid boeide van den verdienstelijken Oostendenaar Tieleman Franciscus Suys, den bouwmeester der Mozes- en Aäronskerk, op de Houtgracht. Die onderscheiding had de Vries te danken aan zijn ijver en ontluikende talenten. Op zeventienjarigen leeftijd (1825) verwierf hij de groote zilveren medaille der loffelijke instelling.

Om zijne betrekkingen beter te kunnen ondersteunen, verzocht de Vries, dat hem, bij zijne werkzaamheden op het atelier, die van souffleur bij de voorstellingen mocht worden opgedragen. Commissarissen vertrouwden haar den ijverigen jonkman toe, die zich van zijne nieuwe taak kweet op eene wijze, welke de bewondering wegdroeg van allen, die tot de onderwereld bij het voetlicht in betrekking stonden. Werden de acteurs en actrices door zijne duidelijke, tijdige hulp gebaat, ... de regisseur had in Jan Eduard de Vries een onvermoeid alter ego gevonden.

Gedurende zestien jaren arbeidde de Vries op de werkzalen van het theater nevens den verdienstelijken Pfeiffer, toen deze den Schouwburg en der kunst ontviel. Het verlies scheen voor allen onherstelbaar, die niet met de werkzaamheden op het atelier bekend waren. Doch de Commissarissen van den Schouwburg hadden reeds te zeer de waarde van de Vries leeren kennen, om niet te weten, dat zij in den bekwaamsten van Pfeiffer's leerlingen een talent bezaten, dat de ontstane leemte kon en zou aanvullen. Geen oogenblik behoefde de gang van zaken verstoord te worden, en, met het volste vertrouwen op een gelukkig slagen, werd Jan Eduard nog in hetzelfde jaar, 1836, tot theater-decorateur aangesteld.

Het eerste zelfstandig optreden van de Vries was allergelukkigst. De decoratiën in het zangspel *Brama en Zoloë* en het ballet *Aladin of de Wonderlamp* hielden door vinding, smaak en pracht het publiek opgetogen. Onverpoosd lokte dit ballet avond aan avond duizenden naar den Schouwburg. Terecht getuigde daarvan een kundig beoordeelaar: »Met de uiterste zorg en den volmaaktsten tact zijn alle effecten in dit tooverspel berekend, is het climax in het decoratief in acht genomen. De »schamele hut», waarop eensklaps in het droomgezicht »het brandende paleis» volgt, om straks weër voor eene schitterende »galerij» plaats te maken, die op hare beurt vervangen wordt door het »gewelf in het paleis van Aladin», een groot, somber, fantastisch decoratief, dat het oog voorbereiden en te ontvankelijker maken moet voor den indruk, dien de ontwerper heeft willen maken met het levendige coloriet van eene prachtige »troonzaal» en van een »vertrek met muren van kristal en edelgesteenten». En na al die schittering van licht en

kleuren, die gloeiende verwen, die oostersche pracht, de »zaal van brons,” een meesterstuk van perspectief en toon, eene stoute, ernstige schepping. Het »lichtpaleis”, tintelend van zonneglans, met een betooverend vergezicht, besluit de reeks tafereelen. Voeg nu bij dit alles de schilderachtigste en rijkste costumes, in onophoudelijke afwisseling, waarbij de schitterendste helmen en kurassen, met gouden en zilveren glansen, en de bewering zal niet overdreven schijnen, dat hetgeen de verbeelding zich bij het lezen der Arabische Nachtvertellingen scheppen kan, verwezenlijkt is in dit ballet.”

Zegepraalde de Vries over technische moeielijkheden, hij stiet soms op hinderpalen van onwil en verwaandheid, die zijn streven belemmerden, zoo niet beteugelden. Een voorbeeld daarvan levert de geschiedenis van November 1840 op.

Voor de ontvangst van Koning Willem II, om te Amsterdam den eed op de Grondwet af te leggen, was onder meer het versieren der hoofdpleinen aan den theater-decorateur opgedragen. De houten hulpbeurs op den Dam stelde een struikelblok in den weg om deze schoone plaats een feestelijk aanzien te geven. De Vries ontworp echter een gelukkig plan, dat, terwijl het den langen houten wand verving, tevens de schoonste lijnen te aanschouwen gaf. Het decoratief stelde drie gothische tempels voor, aan elkander verbonden door eene reeks van veertien nissen, allen naar dezelfde bouworde ingericht. Een uitmuntend transparant, »de Stedemaagd van den Amstel, die des Tweeden Willem's borstbeeld met een lauwerkrans kroonde”, was het pronkstuk van den middelsten en fraaisten tempel. Naast het voetstuk, waarop 's Konings borstbeeld rustte, de Nederlandsche Leeuw, met 's Rijks wapen en andere

teekenen van gezag. In het verschiep ontdekte men een bekoorlijk landschap met welig geboomte en een meesterstuk van architectuur. De twee kleinere tempels, elk door twee Amsterdamsche wapenschilden gedekt, prijken met transparanten, waarin de koophandel en zeevaart, de kunsten, de wetenschappen en de landbouw met hunne attributen zinnebeeldig waren voorgesteld.

Voor de nissen had de Vries de wapenschilden bestemd der elf provinciën, van Luxemburg, van Batavia en Suriname, ten einde daardoor den band te gedenken, die het Vaderland met den beminden Vorst zamenvlecht. Om zeker te zijn, dat deze schilden aan de eischen der heraldiek zouden voldoen, had de Vries een jeugdig beoefenaar der geschiedenis om inlichtingen gevraagd en naar de verkregen opgaven de blazoenen geschetst en afgewerkt. Reeds stonden de kolossale cerebogen gereed om naar de open nissen vervoerd te worden, toen de directeur van Stads publieke werken de blazoenen verwierp, omdat »zij niet overeen kwamen” met de afbeeldingen der wapens, die hij op eene medegebrachte kaart aantoonde. De criticus zag voorbij, dat die kaart een prul was van Belgisch maaksel, wemelende van fouten. Had hij slechts den omtrek van Amsterdam nagezien, hij ware bekeerd geworden: de naam Schellingwoude was vervormd tot een dier onuitsprekelijk Hollandsche namen, waarvan Waalsche geschriften wemelen. Wat nu de wapens betreft, geen enkel was juist. Het wapen van Drenthe ontbrak geheel, doch daarvoor was een tweede wapen van Overijssel gegeven, doch niet zooals dit thans gebruikelijk is, maar gelijk het vóór het midden der 17de eeuw soms voorkwam: met de baar van azuur vóór den leeuw. Te vergeefs be-

weerde de Vries, dat hij zich verzekerd hield wél ingelicht te zijn: de directeur hield vast aan zijn prul, en — hoe noode ook — de Vries moest zich onderwerpen, want er was geen tijd om verdere inlichtingen te vragen. Wel bleef de straf voor den criticus niet uit, want de directeur der Stads publieke werken moest van de verzamelde Staten — wier tolk o. a. de Avondbode was, — menig scherpe opmerking vernemen.

Eerlang had de verpachting van den Schouwburg aan particuliere personen plaats. De vereeniging, die het beheer met zijne lusten en lasten op zich nam, bestond uit zeven personen, en rekende zich gelukkig de Vries in haar midden te bezitten (1841).

De vennootschap dezer zeven directeuren duurde ongeveer vier jaren, doch werd door den dood van den hoofddirecteur Reinier Engelman, in 1845, ontbonden. Hierop aanvaardden, als tooneeldirecteuren, de Heeren Maarten Westerman en Jan Eduard de Vries alleen het bestuur. De eerste, een vaderlander van den echten stempel en verdienstelijk dichter, was als voor die taak in de wieg gelegd. De tweede, onovertroffen in het decoratief, stond zijn ambtgenoot waardiglijk ter zijde. Doch duizend moeielijkheden werden hun bereid, niet het minste doordien zij bij voortduur tegen kabalen en naijver te worstelen hadden. Niettemin, de achtenswaardige Westerman en de werkzame de Vries wisten zich staande te houden, en toen de dood den eerstgenoemde uit het leven rukte, (1852) werd de Vries alleen directeur.

Bij de onthulling van Rembrandt's standbeeld (in Mei 1852), vierde de Vries den schoonsten triomf, want zijn genie had een meesterstuk van decoratief voortgebracht, waarover

nog heden schilders en beeldhouwers met vervoering spreken. Ten einde de feestvierende menigte te verrassen, had onze Jan Eduard Rembrandt's Nachtwacht, door een *tableau vivant*, in zijn geheel, volkomen als het tafereel en van treffende gelijkenis saamgesteld. Terwijl de feestmuziek heerlijk weerklonk, werd de gordijn weggeschoven. Verbaasd, verrukt staarden allen op de verrassing hun bereid: zij zagen de figuren uit de wereldberoemde schilderij van den feestheld levend voor zich, in dezelfde kleedij, in dezelfde bekoorlijke groepeerings, als de groote Rembrandt die gedacht, die op het doek getooverd had. Eindelijk baande de geestdrift zich een weg. Een daverend »bravo!" klonk van aller lippen. De naam van de Vries weergalmden duizendvoudig door de zaal.

Was de Vries reeds in 1837 tot lid der Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten benoemd, de Maatschappij *Arti et Amicitia* gevoelde, dat zij hem de grootste eer schuldig was, die zij hem kon bewijzen. Nog denzelfden avond van den zoo heerlijk verworven triomf, benoemde zij hem tot haar honorair lid.

Sedert dat onvergetelijke uur werd de hulp van de Vries ingeroepen bij elke groote feestviering, zoo te Amsterdam als elders. Onvergetelijk werd voor hem het feest bij de inwijding van het Monument voor het Metalen Kruis van de Hoofdstad, den 27sten Augustus 1856. De vertooning van het Onthoud uw dag, van Mr. J. H. Burlage, was een der glanspunten van deze nationale herinnering: Zij hield het publiek opgetogen van bewondering. Bij 's Konings bezoek aan de Hoofdstad, in April 1857, werd Onthoud uw dag op nieuw uitgevoerd, en Z. M. was over die voorstelling zóó voldaan, dat hij Jan Eduard de

Vries benoemde tot ridder der Orde van de Eikenkroon.

Triomf volgde op triomf, vooral toen de Vries in April 1859 zijn veertigjarige verbinding aan het tooneel vierde. Doch deze triomfen brachten tevens een wedijver voort, die niet altoos de edelste middelen bezigde. Een gevolg daarvan was, dat bij een raadsbesluit van den 18den Mei 1859, met 17 tegen 12 stemmen, het bespelen van den Amsterdamschen Schouwburg werd gegund aan de heeren Roobol en Tjasink.

Zóó werd de Vries verwijderd van de plaats, waar hij veertig jaren achtereen met zooveel roem was werkzaam geweest, dat de Burgemeester, eene maand vóór die noodlottige stemming, zich met de voornaamste burgers der Hoofdstad had vereenigd, om hem een album met hunne handteekeningen en een aanzienlijk geschenk in zilver en goud, ter belooning van zijn ijver en talenten, aan te bieden. Geen wonder, dat de stedelijke Commissarissen voor den Schouwburg, H. C. Cruys, H. J. Modderman en Mr. M. H. 's Jacob, na deze beslissing hunne betrekking nederlegden.

Was voor de Vries de teleurstelling groot, dat anderen zijne plaats zouden vervullen, zeven eerste artisten van den Schouwburg drongen bij hem aan, zelfstandig op te treden. Zij verplichtten zich hem niet te verlaten, en volgden hem, toen hij in 1860, eerst in het Fransche Vaudeville-theater op den Singel en vervolgens in Frascati een nieuw tooneel ontsloot.

De nieuwe, meesterlijk geschilderde decoratiën, vooral in de Gysbrecht van Amstel, voldeden zoo zeer, dat de voorstellingen in Frascati, waartoe zeer goede krachten medewerkten, een drukken toeloop hadden. Doch die staat van zaken duurde slechts kort, daar de Magistraat van Rotterdam nog in 1860 de Vries het directeurschap aanbood

van een Hollandsch tooneel- en Duitsch opera-gezelschap, welk aanbod gereedelijk werd aangenomen.

Van 1860 tot 1867 behaalde de Vries, zoo te Rotterdam als te Utrecht — welker schouwburg hij in 1855 had aangekocht — de schitterendste overwinningen, niet alleen op het tooneel, maar bij elke gelegenheid waar het gold Vaderlandsche feesten op te luisteren. De Oranje-feestviering te Rotterdam in 1863, leverde de overtuigendste bewijzen van zijn talent en vaderlandsche gezindheid.

Had de Aladin bekoord, had Rembrandt's Nachtwacht de bewondering weggedragen van Holland's schilderschool, had Amsterdam tallooze decoratiën van de Vries als meesterwerken leeren kennen, de Rotterdamsche tooneelbezoekers herinneren zich met bewondering o. a. zijn Lohengrin, Faust, Tannhäuser, Alida van Holland, Oberon, la Muette, Hans Heiling, de Catacomben, Alceste, Templer und Judin, de Schipbreuk van Lapeyrouse, de Vliegende Hollander, de Robijn, Moeder- Slavin- en Koningsbruid, het Vergaan der Medusa, Asschepoester, Orpheus, de schoone Slaapster in het bosch, Gysbrecht van Amstel, Duizend Vresen en de Verkwister.

In 1867 lag de Vries zijne betrekking als Directeur te Rotterdam neder, om, meer rustig, zich aan het beheer van den Schouwburg te Utrecht toe te wijden. Rust evenwel mocht hij niet genieten: reeds in den zomer van 1868, werd hij geroepen, om als Directeur het beheer van het Paleis voor Volksvlijt te Amsterdam op zich te nemen. Het was een zware, moeilijke taak, want de schoone stichting van den edelen Samuel Sarphati verkeerde in groot gevaar om te gronde te gaan.

Den 7^{den} September verklaarde Jan Eduard de Vries, » dat hij het Paleis zou redden van den ondergang», en hij hield woord. Zijn smaak en technisch talent werkten als een magneet, om het publiek naar het Frederiksplein te trekken, zoowel bij de talrijke tentoonstellingen van nijverheid, van bloemen, van kunstwerken, van vreemde schepselen, die telkens afwisselden, als bij de vaderlandsche feesten, de tooneelwerken, de opera's, de balletten, de kinderpartijen, die hij ontwierp en door zijne talenten opluisterde. Aan hem heeft het Paleis gemakkelijke trappen naar de galerijen, evenals sierlijke gezelschapszalen te danken. Hij wrocht veel om den tocht af te sluiten, bouwde het tooneel en bracht veel bij tot de stichting van het orgel, dat bij de feestelijke herdenking van Amsterdam's optreden in de geschiedenis, den 27sten October 1875, ten eerste male zijn verrukkelijke toonen hooren liet.

Een jaar na de komst van de Vries te Amsterdam, zong Dr. Wap hem toe (7 Sept. 1869):

Een wakker hoofd, een eerlijk hart, een warm gemoed;
Voorstander van wat waar en groot is, schoon en goed;
Een onverwrikbre wil, die rotsen kan verzetten;
Een kalme ziel, wie niets in 't streven kon beletten;
Een vaste hand, die steeds het doelwit treft;
Een Ridder, die den zin van de Eikenkroon beseft;
Een echte Menschenvriend, slechts door de zucht gedreven,
Om andren van zijn vlijt het ruimste deel te geven;
Een rustloos ijveraar voor Neêrland's Nijverheid,
Die 't Haar gesticht Paleis van d' ondergang bevrijdt;
Een onuitputlijk brein van altijd nieuwe vonden,
Welks lof eerst 't nageslacht naar waarheid zal verkonden,
Als 't U de Lauwer der onsterflijke Eere plukt:
Ziedaar, DE VRIES! Uw Beeld, naar 't leven uitgedrukt.

De feestviering van den 27sten October 1875, waarnaar de Vries zoo reikhalzend uitzag, mocht hij niet bijwonen: on-

verwachts en bijna plotseling werd hij den 25sten September 1875 uit het leven weggerukt.

De lijkrede, door den Voorzitter van Commissarissen, de heer A. C. Wertheim, bij de plechtige ter aardebestelling van de Vries gehouden, was een warm woord van gehechtheid en dank.

Dat woord getuigde hoe hoog de Vries bij het bestuur van het Paleis stond aangeschreven. De redenaar bracht hulde aan de nagedachtenis van den ontslapen kunstenaar, vooral ook met betrekking tot hetgeen deze nu zeven jaren achtereen was geweest voor het Paleis, dat hij van den dreigenden ondergang had gered en tot een hoogen trap van bloei opgevoerd. Meer dan velen oppervlakkig meenen, had de Vries, getuigde de spreker, ook de hoogere beteekenis van het Paleis begrepen en verder gezien dan die »enge wanden'', zoodat hij voor de schoone stichting verstrekkende plannen voor volgende tijden had gevormd.

De getuigenis van den Heer Wertheim, welke al dien tijd met en nevens de Vries gewerkt had; die hem zoo van nabij in zijn leven en streven had gadeslagen; die gezien had met hoeveel moed, talent en volharding de Vries zijne bijna wanhopige taak had opgevat en volvoerd, — die getuigenis van den Heer Wertheim was eene schoone, onbetwistbare lofspraak.

De redenaar deed daarbij te recht uitkomen, hoe de Vries in alles en altijd dezelfde was gebleven; de eenvoudige, brave man, die zijne afkomst niet verloochende; die, gelijk hij van de onderste sport des maatschappelijken ladders was opgeklommen, later anderen hielp opstijgen en groot maakte; die van alles, wat het zijne was, wist mede te deelen, zoowel in den artistieken, als in den stoffelijken

zin; die veel schoons in het openbaar, veel goeds in het verborgen had verricht, en die zich in zijn veelbewogen leven onderscheiden en staande gehouden had, groot en sterk door de drie schoonste eigenschappen des mans: volharding, menschenliefde, geestdrift.

Dr. Wap, die de Vries geluk had gewenscht toen deze het eerste jaar van zijn beheer over het Paleis had doorworsteld, bleef niet achter het afsterven van zijn vriend te gedenken. Hij wijdde hem de woorden:

Onwrikbaar, waar het gold, iets groots en schoons te stichten,
Volhardend, nooit vermocid, waar Kunst hem riep aan 't werk;
Toesnellend met zijn kracht, waar andrer krachten zwichtten,
En, door zijn kloek verstand, bij d' arbeid reuzensterk. —
Moog' 't Nijverheidspaleis SARPIATI'S Naam bewaren,
Voor 't breidelloos geweld der eeuwen, in haar vaart,
Die van DE VRIES zal naauw zich aan den zijnen paren
En blijvend zijn vereend, door tijd en nijd gespaard.

De Vries was twee malen gehuwd. Zijne eerste gade, met wie hij zich in 1837 door het huwelijk verbond, C. Sophia Karels, werd hem den 4 Juli 1842 ontrukkt. Zijne tweede gade, Maria Francisca Bia, vroeger weduwe van Reinier Engelman, stond hem in zijn verscheiden, als eene liefderijke verpleegster op zijde.

Hij heeft geene eigen kinderen nagelaten.

Zijn asch ruste zacht!

P. H. WITKAMP.

CATHERINA BEERSMANS.

Geen vak der kunst, of de Vlamingen kunnen zich op een groot aantal beoefenaars beroemen, die hunnen naam over gansch den aardbodem bekend maakten en overal met lof doen uitspreken.

De tooneelspeelkunst schijnt op dezen algemeenen regel uitzondering te willen maken, en Thalia en Melpomene moeten wel treurig zijn, hier zoo weinig noemenswaardige beoefenaars te vinden in vergelijking harer zusters.

Men zou zich bedriegen, wanneer men denkt, dat dit toe te schrijven is aan de weinige belangstelling van het Vlaamsche volk voor het tooneel. De talrijke, veel te talrijke, tooneelmaatschappijen in ons land zijn dáár, om iedereen van het tegenovergestelde te overtuigen.

Stellig is de tooneelspeelkunst wel het moeielijkste vak der kunst, daar men op gegeven oogenblikken moet uitdrukken, aan anderen mededeelen, doen gevoelen, wat zekere personen, op bepaalde oogenblikken en in zekere omstandigheden gewaar werden.

Evenals de beeldhouwer en schilder, om dit alles in zijne werken te kunnen weergeven, studie behoeft, zoo is dit insgelijks voor hen, die zich tot het tooneel gedreven voelen. En waar is het, dat zij, die tooneelkunstenaar geboren zijn,

die studie kunnen opdoen, hunne natuurlijke gaven kunnen ontwikkelen?

Eene tooneelschool bestaat bij ons nog niet, en al wie het tooneel betreedt, moet maar, zonder voorafgaande studiën, rollen vertolken, karakters wedergeven.

Hoe moeielijk zulks is, laat zich begrijpen en velen zien den droom, welken zij eens koesterden, een verdienstelijk tooneelist te worden, nimmer verwezenlijken.

Niettegenstaande dit alles, is de geschiktheid van ons volk voor het tooneel zóó groot, dat wij op eenige artisten kunnen wijzen, die gerust naast de bijzonderste van den vreemde optreden mogen.

Onder dezen behoort in de eerste plaats onze

CATHERINA BEERSMANS,

de trots, de hoogmoed der Vlamingen, de schitterendste star aan onzen tooneelhemel.

Turnhout, in de Kempen, is de plaats, waar Catherina Beersmans, op 9 Mei 1845, het eerste levenslicht aanschouwde.

Zeker bestaat er in ons land geene plaats, minder geschikt om iemand lust tot het tooneel in te boezemen, dan dit stille, doode en als het ware van iedereen vergeten Turnhout, waar de menschen afgezonderd leven en zich weinig bekommeren met wat er buiten hunne stad omgaat.

Voor weinige jaren achtervolgde men nog te Turnhout Antwerpsche tooneelliefhebbers, die er eene voorstelling geven moesten; ten huidigen dage mag de tooneelmaatschappij, welke er gevestigd is, de vrouwenrollen door geene vrouwen laten vervullen, en het bijwonen eener vertooning is der Turnhoutsche vrouwen ten strengste verboden.

Beersmans was nog zeer jong toen zij haren vader verloor. Hare studiejaren waren ver van geëindigd; maar om in het onderhoud van een talrijk huisgezin te voorzien, was de moeder verplicht, hare dochter vroegtijdig van de school te nemen, om haar het borduren te laten leeren. Gelukkig werd zij niet veroordeeld om eeuwig over haar werkkussen gebogen te liggen, want in 1857 vestigde hare familie zich met der woon te Brussel.

Menig jaar ging er nog voorbij, alvorens Beersmans den voet in den schouwburg zette.

Eindelijk toch brak dit gelukkig oogenblik aan, en het eerste wat zij opvoeren zag was het drama: *De Armen van Parijs* en het blijspel *'s Avonds in de Mane*. Met oplettendheid volgde zij al de bewegingen, al de gezegden. Zij gaf hare verwondering, hare aandoening, hare vreugde te kennen noch door tranen, noch door gelach, noch door van die kinderlijke, onweerhoudbare uitroepen; zij bleef onbeweegbaar, nadenkend.

Den ganschen dag speelde het in haar hoofd wat zij gehoord, wat zij gezien had, en terwijl zij het huiswerk verrichtte, zong zij gedurig de koepletten, zoo goed mogelijk weder samengebracht, welke in *'s Avonds in de Mane* voorkomen.

Op zekeren dag kwam bij haar te huis een harer ooms, die te dien tijde voorzitter der *Veldbloem* was. Hij hoorde hoe zijne nicht, al werkende, vroolijk de koepletten uit van Peene's stuk door het huis deed weergalmen. Toen hare moeder hem zei, dat Netje nog enkel dacht en droomde aan komedie, raadde hij haar sterk aan, »Netje actrice te laten worden, want dat men daar veel geld mede kon verdienen.»

De goede man spotte misschien, toen hij dat zei, en had stellig nooit kunnen voorzien, noch durven voorspellen, dat

zijne nicht eens de talentvolle Beersmans worden zou, die thans door Noord- en Zuid-Nederland bewonderd wordt.

Van »actrice worden" wilde hare moeder eerst niet weten.

Haar oom ging met Netje nog menigmaal naar den Schouwburg, waarheen zij zich hoe langer hoe meer getrokken gevoelde, en hij wist haar ten laatste te bewegen, op een liefdadig concert der Veldbloem, de romance te zingen: Raad eener Moeder.

Groot was haar bijval.

Felix Van de Sande, toen bestuurder van den Vlaamschen Schouwburg, te Brussel, merkte haar op door het juiste gevoel, waarmede zij deze romance had voorgedragen, en verzocht haren oom, haar eens bij hem te laten komen.

Verheugd over den bijval harer dochter, overgehaald door de schitterendste beloften voor de toekomst, liet hare moeder haar gaan.

»Nog zie ik mij zelve, als was het gisteren, — zegt Beersmans — heel eenvoudig gekleed, gansch bestaan en verlegen, bij Van de Sande binnentreden. Eerst deed hij mij eenige malen de zaal op en neder wandelen en toen een stuk lezen uit De Gierigaard, van Conscience. Beiden moet ik naar zijnen zin gedaan hebben, want ik werd dadelijk geëngageerd tegen 5 frank per cachet."

Voor de eerste maal trad zij op in het blijspel: De vrouw, die haren man doet herbakken. Hare debuts waren niet zeer gelukkig, want, ofschoon zij slechts enkele woorden te zeggen had, viel zij tweemaal op het tooneel. Later nog trad zij op als Jaquinet in Paljas, dat was alles voor het eerste jaar. Het volgende jaar kreeg zij belangrijker rollen, waarvan zij zich altijd tot ieders voldoening wist te kwijten.

Beersmans kwam naar Antwerpen in 1863 en heeft ons

sedert dien niet meer verlaten, dan enkel om des zomers, wanneer hier het tooneeljaar gesloten is, Noord-Nederland voor haar uitstekend talent in bewondering te brengen.

Welk oneindig verschil tusschen Beersmans, die wij op 20 September 1863 voor de eerste maal de planken der Variétés zagen betreden in de onbeduidende rol van Pepita, goedgeluk-zegster, in De Bultenaar, en Beersmans, wier schitterende gaven wij onlangs nog toejuichten als Koningin Louise, in Multatuli's Vorstenschool!

Enkel kleine rollen werden haar het eerste jaar toevertrouwd. Ontbrak haar nog de bekwaamheid om die rollen met talent te vervullen, zoo zorgde zij er altijd voor, hare rollen goed van buiten te kennen, sloeg bijzondere aandacht op hare kleeding en trachtte aan de verschillende meiden, kameniers, dochters en boerinnen, waaruit haar répertoire toen was samengesteld, een ander karakter te geven. Dikwerf, gelukte het haar en weldra verwierf zij de gunst van ons publiek, dat met vreugde haar ernstig streven naar vooruitgang opmerkte.

Beersmans's opvoeding was niet volmaakt. Zij begreep dat het onmogelijk was eene goede tooneeliste te worden, zonder een schat van kennis te bezitten. Zich de spreuk herinnerende: »Het is nooit te laat om te leeren'', zette zij zich aanstonds aan het werk, bracht hare ledige oogenblikken door met het lezen van boeken, welke zij niet verslond om er den inhoud, de ontknooping van te kennen, maar welke zij met de meeste oplettendheid las, al de karakters naging en enkel dan toewierp, wanneer zij op elk »waarom'' een gegrond »daarom'' antwoorden kon; ook in de geschiedenis, die zoo onmisbare bron voor haar vak, oefende zij zich ernstig.

Hare veelzijdige begaafdheid, haar juist oordeel, hare uitgebreide kennis over de voortbrengselen onzer letterkunde, zelfs over de vreemde, waarvan zij de vertalingen las, verschaffen thans het meeste genoegen, de aangenaamste en gezelligste gesprekken aan hen, die het geluk hebben met haar in betrekking te zijn.

Ondanks al haren ijver en werkzaamheid, ware zij wellicht nooit de Beersmans van heden geworden, zonder de goede lessen en verstandige raadgevingen, welke zij ontving van den toenmaligen bestuurder Eloy Lemaire, een man van veel tooncelkundige kennis. Hij ontwaarde alras de natuurlijke gaven, waarover Beersmans beschikte: eene rijzige gestalte,... een beweegbaar gelaat, waarop zij zoo gemakkelijk kon uitdrukken, wat in haar binnenste omging,... eene wel-luidende stem, die tot het hart der toeschouwers weet door te dringen,... hare gemakkelijheid in het opvatten van karakters,... hare natuurlijke houding,... hare losse bewegingen,... dit alles was gevoegd bij de buitengewone neiging, welke zij voor het tooneel had. Lemaire voorzag in Beersmans meer dan eene gewone tooneelspeelster. Hij trok zich harer bijzonder aan, en het is ook onder zijne kundige leiding, dat zij die rassche vorderingen maakte.

Het volgende tooneeljaar kreeg zij, naast de mindere rollen in tooneel- en blijspel, ook titelrollen in drama's te vervullen. Zoo zagen wij haar reeds optreden als *Mistress Sheppard* in *De Londensche Bandieten*, die diep ongelukkige moeder, die haren zoon, het hoofd der bandieten, boven alles lief heeft, immer voor zijn leven belangstigd is, krankzinnig wordt bij zijne aanhouding, steeds zijn hoofd op het schavot ziet rollen en, ondanks zijn plichtverzuim, alles inspant om haren Jack te redden; als *The-*

resa de Catalaansche in De Dochter der Vodenrapers, die minnende, maar tevens ook jaloersche, vurig hatende, valsche vrouw; als Marie Anna, in dit zoo echt schoone figuur, die volkswrouw, die niets kent dan liefde, wier echtgenoot alles verbrast, het leven van haar kind in gevaar brengt, zoodat zij zich verplicht ziet, ondanks haar diep gegriefd moederhart, haar kind aan het vondelingenhuis toe te vertrouwen; in de dubbele rol van Margot en Leonora de Concini, in Margot de Bloemenverkoopster, twee zeer uiteenlopende karakters; Margot eenvoudig, liefhebbend, beminnenswaardig, oprecht;... Leonora vleiend, indringend, hatelijk, valsch, wreed.

Het was stout, op twintigjarigen leeftijd, na zoo korten tijd in de tooneelwereld te zijn, in dergelijke rollen reeds voor het voetlicht te durven komen; het was stout vooral, die rollen zoo spoedig te durven aannemen na Mej. Eug. de Terre, die toen zóó hoog in de gunst van ons publiek stond en van wie men altijd zei: »Zóó komt er nooit eene meer!''... Het valt niet in ons plan, hier eene vergelijking te maken tusschen het talent van Mej. Eug. de Terre en dat van Mej. C. Beersmans; maar wij mogen toch met een enkel woordje aanmerken, dat het gezegde van ons volk geen evangelie was.

Waren de rollen, welke Beersmans thans te vervullen kreeg, wel eens boven hare krachten, toch werkte zij onverpoosd en altijd maar ijverig voort;... ten dien koste immers alleen bestond er mogelijkheid een naam in de tooneelwereld te verwerven?

Heden, dat haar talent onbetwistbaar is,... heden, dat zij stellig aan het hoofd onzer Nederlandsche tooneelbeoefenaars staat,... heden toont zij nog denzelfden ijver in het

aanleeren harer rollen. Nimmer betreedt ze in eene nieuwe rol voor de eerste maal de planken dan met een zekeren angst. Verlangend is zij steeds te vernemen, of zij hare rol goed vervulde, en bereid de opmerkingen, welke men maken zou, aan te nemen, althans indien zij gegrond zijn.

Vroeger werkte zij om iets te worden; thans om te blijven, wat zij door werken geworden is.

Welke les voor onze jonge tooneelspelers, die — het zij in het voorbijgaan gezegd — zich heel dikwerf de moeite niet geven hunne rollen van buiten te leeren; zoo maar voor het publiek verschijnen, zonder te weten wat zij zeggen moeten, dus ook niet, welke karakters zij weer te geven hebben; die het woord »studeeren" niet eens begrijpen; het te klein achten na te zien, hoe meer gevorderde tooneelisten hunne rollen vertolken, en heel dikwerf zelven de schuld zijn, dat zij nooit iets worden dan gebrekkige tooneelspelers.

Van jaar tot jaar bemerkte het publiek met vreugde de verwonderlijke vorderingen, welke Beersmans maakte; van jaar tot jaar verzwaarde hare taak; maar ook van jaar tot jaar verdubbelde haren ijver, hare werkzaamheid en geene enkele kan ook, als zij, zoo zeer op de genegenheid des publieks zich beroemen, waarvan zij de lievelinge, de afgodin is.

Wie zich daarvan overtuigen wil, wone slechts eene harer benefiet-voorstellingen bij, wanneer eene talrijke en geestdriftige menigte zich in de zaal verdringt, bloemtuilen en kronen haar van alle zijden toegeworpen, geschenken haar namens het kunstlievend Antwerpen overhandigd en gedichten door de vereerders van haar talent toegezongen worden.

Een boekdeel zouden wij kunnen vullen, wilden wij hier al de gedichten, brieven van gelukwenschingen, haar door Noord- en Zuid-Nederlandsche letterkundigen in verschillende omstandigheden gestuurd, overschrijven.

Uit dien rijk gevulden korf gelegenheids-verzen willen wij enkel de volgende plukken:

Itaalje sier' zijn Ristori met bloemen;
En trotsch en fier toon' Frankrijk zijn Agar;...
Wij, Vlamen, kunnen onze BEERSMANS roemen,
Aan ons tooneel de schitterendste star!

welke met eene onbeschrijflijke geestdrift door het publiek bijgetreden werden; en dan het laatste gedicht, haar, op 17 Februari 1875, door een onzer jongste dichters, toegezongen:

Men zegt dat bloemen siddren van genot,
Wen poezle maagdenhand ze plukt
En kozend bergt op 't lievend herte;

Men zegt, dat sterren tintlen van genot,
Wen 't vuurge jongelingsoog ze zoekt
En vriendlijk toeknikt uit de verte;

Men zegt, dat beekjes murmlen van genot,
Wen blauwe lucht en groenend strand
Zich spieglen in 't kristallen water;

Men zegt, dat kunstnaars leven van genot,
Wen 't saamgestroomde volk ze dankt
In stillen zucht of schel geschater....

Gij, geurge bloem uit Vlaandrens frissche Leemden,
Gij, heldre ster aan Vlaandrens kunstentrans,
Gij, reine bron, vol trouwen spiegelglans,
Gij, kunstnares, vereerd door vriend en vreemden,
Alom geroemd, gevierd, bemind;
Door ons, als moeders troetelkind,
In 't hart en op de hand gedragen,
Gij moogt van hoogst genot gewagen!

Want duurzaam is de blijde herinnering
Aan zóóveel zaalge en prachtige avondstonden,
Toen heel een volk, in één gevoel verzwonden,
U luistrend aan de tooverlippen hing;
Toen maagd en vrouw van wellust opgetogen,
U tegenloech, een' warmen traan in de oogen,
Om zóóveel moed en kracht in 't minnend hart,
Om zóóveel trouw en eer in bange smart:
Toen 't kleine Neêrland, weildedronken,
Met luiden lof en gulle gunst,
Ten dank zijn „liefde” u heeft geschonken,
Om zóóveel schoons, om zóóveel kunst!

Bloei, bloem in Vlaandrens frissche beemden!
Blink, ster aan Vlaandrens kunstentrans
Vliet, bron vol trouwen spiegelglans!
Leef, kunstnares! door vriend en vreemden
Geroemd, gevierd bemind!
Leef, Neêrlands troetelkind!
En dank, met ons, om al 't genot,
Uw' Moedertaal, uw' Kunst, en... God!

Het zou ons onmogelijk zijn al de rollen aan te halen,
waarin wij Mej. C. Beersmans sedert 1863 zagen; men
zal zulks begrijpen, wanneer men de volgende tabel zal

overloopen hebben, waaruit blijkt dat Mej. C. Beersmans optrad

in:	Drama's.	Tooneelspelen.	Blij- en Zangspelen.
1863—64	10	3	14
1864—65	15	5	18
1865—66	11	5	16
1866—67	9	3	7
1867—68	6	6	11
1868—69	5	8	9
1869—70	8	3	1
1870—71	7	1	—
1871—72	9	9	2
1872—73	10	5	1
1873—74	7	3	—
1874—75	3	7	1
	100	58	80

Te zamen op 12 jaren in 100 verschillende dramas, 58 verschillende tooneelspelen, en in 80 verschillende blij- en zangspelen.

Zooals men ziet, bepaalt Beersmans vak zich niet enkel bij het drama en tooneelspel, maar ook in het blijspel heeft zij soms nog rollen te vervullen, en zij bezit de wonderlijke gave zich in alles even verdienstelijk voor te doen. Is zij driftig, aangrijpend in het drama, dan is zij eenvoudig, onderscheiden in het tooneelspel, levendig, geestig, eigenaardig in het blijspel.

Zaagt gij haar b. v. nooit optreden in: Engeltje de Koewachtster, wanneer zij den gendarme, vader Plasschaert, zoo listig weet te verleiden en zijne aandacht van haren minnaar, die achtervolgd wordt, weet af te trekken; wanneer zij vader Plasschaert dansen doet, om hem be-

handig de voorwerpen te ontnemen, welke haar minnaar gebruiken kan?

Of in Pompier en Rifleman, als Siska, de keukenmeid, het hoofd der samenzweering, om het huwelijk harer meesteres met eenen »engelschen rifleman" te beletten? Of wel in Siska van Roosemael, de dochter van den eenvoudigen kruidenier, die door hare verfranschte opvoeding, welke zij in de kostschool ontving, van niets anders meer droomt dan van mooie kleederen, romans, muziek, théâters, bals, soirée's; die den eeuwenouden winkel der van Roosemael's in een »magasin à l'instar de Paris" veranderen wil; die haren vader en hare moeder naar soirée's medevoert, waar die ongelukkige menschen uitgelachen worden en tot spot dienen der andere genoodigden; die door dit voorval eindelijk de oogen opent en van de fransche Eudoxie weder de vlaamsche Siska wordt?

Of wel nog in Louissette, de Liedjeszangster, die met eene guitare aan den hals, de cafés-chantants afloopt, al hare schijn-aanbidders weet van kant te krijgen en niemand anders bemint dan Cesar, den bas, haar medegezel, zelfs dan, wanneer zij, zoo onverwachts als maar mogelijk is, eerste zangeres aan de duitsche opera wordt?

Of . . . Maar waar zou het eindigen, moesten wij al de blijspelen aanhalen, waarin haar levendig en zwierig spel uwe lachspieren in beweging brengt!

Ook in het lustige tooneelspel, waarin vooral zooveel opmerkzaamheid gevergd wordt, is zij goed te huis; dat bewijzen: Neen, Vrouwen tranen en Ik inviteer mijn Kolonel, waarin zij twee aardige vrouwenkarakters heeft weer te geven. In het eene weet zij te fleemen, te vleien, alles in het werk te stellen, omdat haar man toch maar eens een

beslissend »neen” zou uitspreken; in de anderen beveelt zij, is zij de baas, en weet zij te regeren als een tiran, die ten laatste toch van alle dwingelandij afziet. En Twee Katten voor eene doode Musch, de kwezel Ursula, die, zoo het schijnt, alleen leeft voor de kerk en om haren oom op te passen; die van de wereldsche vermaken hoegenaamd niets weten wil, maar die toch niet te min verliefd is op een Brusselaar, hem eene trouwbelofte weet te doen teekenen, en die enkel haren oom oppast om de erfenis.

En Laura, in het Wiegje, die goede huismoeder, die door hare vriendin bekoord wordt om een bal bij te wonen; haren echtgenoot fleemt om er te mogen heen gaan; ziende dat fleemen alleen niet gelukt, zóólang middelen uitzoekt, totdat zij toch gaan mag; wanneer eensklaps het verzuim harer plicht, dat zij moeder is, dat zij haar kind aan vreemde zorgen moet toevertrouwen, haar te binnenkomt en zij te huis blijft bij »het wiegje.”

Met hoeveel losheid en vroolijkheid weet Beersmans dit alles weer te geven; op welke natuurlijke en schalksche wijze weet zij dit alles te zeggen; hoe juist is hare opmerkingsgeest tot in de kleinste bijzonderheid; hoe ongedwongen weet zij uwen lachlust op te wekken, zoodanig dat gij u-zelfen afvraagt: of het wel die Beersmans is, die u somtijds, weinige oogenblikken te voren, tranen afdwong, toen gij haar zaagt als Suzanna, in De Koopman van Antwerpen, de plichtvergetende echtgenootte en moeder, die, uit vrees van door schaamte onder de oogen haars echtgenoots te sterven, vlucht, zich van hare kinderen afscheurt, met een hart vol liefde voor hen en vol berouw over haren misstap; die altoos het verlies harer kinderen betreurt en wanneer het toeval haar hen later doet weder-

vinden, alles inspant om hun geluk te bewerken, waarvan zij de levende hinderpaal is. Ge moet zien hoe vriendelijk hoe liefdevol zij hen nadert; ge moet hooren welke zachte woorden zij hun toespreekt. Zij wil echter niet langer de schuld zijn van het ongeluk harer dochters en besluit te sterven; maar eerst toch wil zij nogmaals hare kinderen zien. Hoe waar, hoe aandoenlijk, hoe schoon geeft zij het tooneel weder, wanneer zij eindelijk door hare dochters als hunne moeder herkend wordt.

Als Jack Sheppard in De Londensche Bandiden, de koning der oude munt, met haar gelaat dat woestheid verraad, met die ontzagwekkende blikken, die van wreedheid spreken, met die zachte stem, die getuigt dat hoofd en hart van Jack niet overeenstemmen. Welke vlugheid in het spel en welke liefde straalt er in al de handelingen door voor zijne moeder. Nog klinken ons de woorden in het oor, welke Jack Sheppard in het derde tafereel uitspreekt, wanneer hij zijn eerste waagstuk begaande, bemerkt dat hij gaan kan, zonder dat men hem hoort: »Dat heb ik van mijn vader geërfd!» waarmede hij als 't ware de noodlottige herinnering aan zijnen vader, die hem op den weg der misdaad voorging, schijnt te vervloeken... Welke huivering, welke vrees grijpen alsdan het publiek aan, wanneer als het ware een helsch vuur in Beersmans oogen blinkt!... Hoe schoon is de tegenstelling, wanneer hij eenige oogenblikken later, een traan in zijn oog voelende, met vreugde uitroept: »Tranen?... Ha! dat heb ik van mijne moeder geërfd!» Dan, dan leest men tot in het diepste zijner ziel; men ontwaart een edel hart en men gevoelt medelijden met den beruchten Jack Sheppard. Wie kan bij dien uitroep zijne tranen weerhouden?

Ofschoon wij nog verscheidene harer rollen in drama's zouden kunnen aanhalen, waarin zij uitblinkt, willen wij haar enkel meer nagaan als Julia Favelli, in Ben Leil, de Zoon van den Nacht, eene rol, die verleden winter geheel Antwerpen naar den schouwburg loopen deed om haar te bewonderen, vooral in het beroemde bedrijf De twee Moeders, waarin het Beersmans gegeven was, hare uitstekende dramatische gaven kwistend ten toon te spreiden. Hier treedt zij op als moeder, die in de gedachten verkeert dat de man, dien zij in haar huis als haren zoon beschouwt, haar zoon niet is. Zij wordt in dit gevoel versterkt door het gezicht eens gevangenen, in wien zij al de trekken haars beminden echtgenoots wedervindt, zelfs de witte haarlok op het voorhoofd, het bijzondere kenmerk der Scylla's. Slechts één mensch in de wereld kan haar het geheim ontsluiëren, het is de opvoedster van haren zoon. Met omzichtigheid hoort zij Ghebel uit; deze beweert dat Donato wel degelijk de zoon van Julia is; zij zwerft het zelfs... Julia geeft zich niet verloren; zij gaat met zachtheid, veinzerij en beloften te werk; dan, ziende dat dit niet gelukt, zegt zij dat Donato noch de trekken, noch het hart, noch den moed, noch den geest van haren echtgenoot bezit; zij noemt hem een verkwister, een verbrasser, beschuldigt hem van verscheidene misdaden, van lafheid, van eerloosheid, en gaat zoo ver dat Ghebel, zich niet meer kunnende bedwingen, uitroept: dat Donato haar zoon (van Ghebel) is.

Diep is de indruk, die Beersmans telkens in dit tooneel teweeg brengt. Men hangt als het ware aan hare lippen. Elk woord wordt met eene kracht, een vuur, eene overtuiging uitgesproken, dat het recht naar het hart gaat. Men

volgt haar met de blikken; geen enkel harer bewegingen laat men ontgaan, en men juicht van harte toe, wanneer zij eindelijk Ghebel haar geheim heeft weten te ontrukken.

Meesterlijk, onovertreffbaar mag zij genoemd worden in de rol van Julia Favelli.

Er blijft ons thans nog Mej. C. Beersmans in het eigenlijke tooneelspel een oogenblik te bewonderen, in die stukken, het moeielijkste van al om te spelen, omdat hier het hart veel meer dan het hoofd dient werkzaam te zijn.

In Mathilda of een Vrouwenhart b. v., waarin de schrijver zich ongetwijfeld als doel voor oogen gesteld heeft de verheerlijking der vrouwenliefde, die dikwerf miskend en verdrukt wordt, maar waarin de vrouw kracht en moed genoeg vinden kan, om immer standvastig en trouw aan haar eens gegeven woord te blijven, en om het geluk en de tevredenheid, zelfs in een arm huisgezin, te laten heerschen. Mathilda is eene dier echt vrouwelijke wezens, die de vooroordeelen der wereld trotseert, hare familie verlaat, en te gelijkertijd rijkdom en weelde; die de armoede en de ontbering in het aangezicht durft zien, om haren Berthold, den man, dien zij boven alles lief heeft, te volgen.

Zulk een liefdebeeld, een echt vrouwelijk karakter, is ook Vroni, in De Goudboer... Vroni ook bemint en ook hare liefde wordt gedwarsboomd; het vooroordeel verzet er zich tegen; zij heeft Toni nogtans zoo lief; in zijne tegenwoordigheid echter spreekt zij hem ter nauwernood een woord toe. Waartoe zou het dienen? Verzetten een eeuwenoud vooroordeel en de geldzucht van haren vader zich niet tegen haar huwelijk? Is Toni afwezig, dan spreekt zij gedurig over hem; dan is zijn naam altijd op hare lippen. De kracht niet bezittende om, evenals Mathilda, zich boven

het vooroordeel en den wensch haars vaders te plaatsen, zal de liefde haar dooden. Wat is die trotsche, fiere, soms jaloersche, in schijn hatende, maar in der waarheid teederminnende Vroni voor Beersmans eene prachtige rol! Hier geene klassieke bewegingen, geen dramatische toon in de stem. Zij laat zich gaan, volgt de inspraak haars harten, die haar geleid, en onmogelijk zou het wezen natuurlijker te zijn.

Eene rol, waarin wij Mej. C. Beersmans niet onbesproken willen voorbijgaan is: Louise, in Multatuli's Vorstenschool, de moeielijkste, die stellig ooit geschreven werd.

Over het stuk willen wij niet spreken. Heel Nederland moet het op dit oogenblik reeds kennen. Wij zullen ons enkel met de rol van Louise bezig houden en zie hier hoe een Gentsch blad zich over Mej. Beersmans uitlaat:

»Er is een rol in het stuk, die al de anderen verre overheerscht; zij is de geest, het leven, het doel van het stuk;... die rol is die van Louise, de Koningin. Zij werd vervuld door Mej. Beersmans, die er een ware zegepraal in behaalde, waardoor zij den laatsten twijfel deed vallen, die in Noord-Nederland nog bestond aan haar overheerlijk, haar onovertroffen talent.

De rol der Koningin scheidt zich duidelijk in twee deelen af, die wij zullen noemen het theoretische en het practische. Het eerste, bevattende het eerste en derde bedrijf — in het tweede verschijnt de Koningin niet — en het tweede, bevattende de twee laatste bedrijven. In het theoretische deel van hare rol is de Koningin, zooals hare moeder ze noemt, eene dweepster, die droomt van hervormingsplannen voor de wereld, van opbeuring der werkersklas, van een leven vol arbeid, vol daden, vol lijden misschien, maar ook be-

kroond met het rein en verheven genot, dat ons de vervulde taak schenkt. Dit gedeelte van hare rol is zwaar,... haast ondankbaar. Het was dan ook bewonderenswaardig en genotvol te zien, hoe Mej. Beersmans die moeilijkheden wist te overwinnen. In het eerste bedrijf speelde zij hare gedachten met eene kunst, die den strengsten rechter onverdeelde bewondering moest afdwingen. Geen gebaar, geen stap werd gedaan, geen lid, geen vezel verroerd, geen woord gesproken, dat niet was wat het zijn moest, dat niet meesleepte, verrukte, bekoorde. En men denke niet aan een klassiek, ingestudeerd, afgemeten spel... Verre van dat! Het was de kunst, gepaard met de begeestering, die in vele plaatsen doorschitterde; het was de natuur, vereenigd met 't ideaal-schoone, dat betracht en bereikt werd.

In het tweede deel van hare rol — het handelende deel — stond zij niet minder hoog. Daar toonde zij, gelijk in des dichters opvatting lag, dat de dweepster niet alleen eene droomster was, maar dat zij wilde en kon verwezenlijken wat zij voor goed en schoon hield. Hier was handeling, vastheid van spel, afwisseling van toon, kleur, in een woord, aan de waarheid ontleend, in volle mate aangebracht. Het gevoelen van hare rol, het innige van hare opvatting, de warmte in de waardigheid harer uitdrukking, alles mocht ook hier meesterlijk heeten.

Mej. Beersmans toonde zich inderdaad vrouwelijk, dat is: gevoelig, vatbaar voor elken indruk, maar roerend dan ook en indrukwekkend door gansch het stuk. Zij, die ook Mej. Kruseman in dezelfde rol gezien hebben, getuigen eenparig: dat zij uit dit oogpunt verre boven hare voorgangster staat. Hare melodieuze stem geeft daarbij aan hare zuivere uitspraak, aan het vloeiende van haar vers

iets eenvoudigs en hartelijks, dat het tegenovergestelde is van al wat aan stroefheid of pedanterie zou kunnen doen denken.”

De Noord-Nederlandsche bladen spreken allen met evenveel lof over onze Beersmans in de rol van Louise.

Mej. C. Beersmans' talent is zóó veelzijdig, dat, hoe lang onze arbeid ook zijn moge, wij niet eindigen kunnen, zonder ons haar ook als declamatrice te herinneren. Sedert jaren reeds hadden Noord-Nederlandsche kunst-maatschappijen haar uitgenoodigd om een dichterlijk gewrocht te komen voordragen, waarop zij telkens weigerend geantwoord had. Verleden winter heeft zij echter aan dien wensch toegegeven, waardoor zij hare kunstenaressen-kroon met een nieuwen edelsteen verrijkte, en trad voor de eerste maal op te Rotterdam, op 19 Januari 1875, in de Maatschappij van Fraaie Kunsten en Wetenschappen. Of zij bijval genoot, getuigt ons de volgende beoordeeling, welke wij uit de Nieuwe Rotterdamsche Courant overnemen:

»Na de pauze trad Mej. C. Beersmans op en reciteerde Van Beers' »Kerkportaal.” Ondanks het gezochte en ziekelijke, dat dit gedicht eigen is; ondanks de moeilijkheid, welke het, als gedeeltelijk in den dramatischen toon geschreven, den recitator biedt, oogstte Mej. Beersmans er welverdiende toejuichingen mede.

»Haar meer dan gewoon talent kwam ook in 't reciet schitterend uit, al was 't de eerste keer, dat zij dergelijke voordracht ondernam. Zij kleurde soms wat sterker dan diegene wenschen zou, voor wien de soberheid van 't klassieke een der kenmerken is van de hoogste kunst; maar toch, welke zeggingskracht, welke mimiek, wat actie!

»Hoe diepen indruk maakten, door haar voordracht, deze algemeen bekende verzen.

»Dat was te danken aan de kunst, die de eigen tonen wist te vinden voor de teederste en de heftigste, de lichtzinnigste en de ernstigste gedachten.

»Dat Mej. Beersmans meer dan eene gewone tooneelspeelster is; dat zij een van de zeer weinigen is, die de gaven, in eene tragedienne vereischt, bezitten, . . . dat bewees zij gisteren avond opnieuw.

»En Nederland heeft haar nog niet weten te winnen voor zijn Tooneel! Men laat nog toe, dat ze zich verslijt aan spektakelstukken, in plaats dat ze een eereplaats inneemt op een onzer eerste schouwburgen, bij een onzer beste troepen, rollen vervullend, harer waardig!

Een tragedienne van haar talent zou 't misschien mogelijk maken, dat 't edelste genre der tooneeldichtkunst — het treurspel — in Nederland weder in eere werd hersteld.

»Of onze tooneelbestuurders dat begrepen, en niet rustten, voordat ze aan Rotterdam Mej. Beersmans hadden geschonken!

»Met dien wensch keerde het talrijke publiek stellig huiswaarts.»

Ook in onze stad had zij een buitengewonen bijval, telkenmale wanneer zij hier als declamatrice optrad, en wij herinneren ons nog de daverende toejuichingen der menigte, de gelukwenschingen, welke zij ontving van Burgemeester en Schepenen, toen zij verleden jaar het Sinte-Greoffeest onzer weeskinderen zoo belangeloos met haar uitstekend talent opluisterde.

Onze taak is vervuld, en wij eindigen met den wensch uit te drukken: dat Mej. C. Beersmans nog vele jaren aan ons Nationaal Tooneel, waarvan zij het sieraad is, als de schitterendste star moge blinken!

EDWARD VAN BERGEN.

Antwerpen, November 1875.

À MADEMOISELLE C. BEERSMANS,

ARTISTE DRAMATIQUE,

LORS DE SON ANNIVERSAIRE (9 MAI 1868).

L'éloquence du coeur consiste en ce langage
Qui sans art, sans détours s'adresse au sentiment,
C'est la larme dans l'oeil au moment du voyage,
La poignée de main qu'on se donne en rentrant.
N'attends donc pas de moi, le jour de ta naissance,
Un luxe de grands mots; mais agrée mes vœux,
Mes vœux pour que du Ciel l'infinie clémence
Sème de fleurs tes pas,... rende tes jours heureux!
Bien que jeune déjà tu brilles sur la scène,
Noble et simple à la fois, ton jeu va droit au coeur;
Ne change en rien ce jeu!... Thalie et Melpomène
Te prêtent à l'envi le beau titre de... soeur!

MR. C. T. VAN DER BRUGGHEN V. L.

HET LIEFHEBERIJ-TOONEEL

EN

DE WEDSTRIJDEN.

Het weder toenemen in bloei en aanzien van de redrijkers-kamers en tooneel-gezelschappen is een verblijdend teeken. Dat weder ontwaken uit een sluimering van twee à drie eeuwen is een terugkeer tot de zeden en liefhebberijen onzer voorvaderen, en hoezeer ook ingenomen met al het schoone onzer schoone eeuw, kan men toch niet zeggen, dat eenige terugkeer tot de zeden onzer vaderen ook niet iets goeds kan hebben. Dat leven en teeken geven van leven is een bewijs van toenemende belangstelling en liefde voor het tooneel bij de gegoede burgerij. Het is te gelijk het gevolg en het onderhoud van die liefde en belangstelling. Er zijn menschen genoeg — dat weten wij wel — die met een soort van bespottende minachting uit hunne verstandige hoogte neêrzien op die dwaze diletantten, welke zij kunstbedervers noemen, en wat de toeschouwende leden betreft, die worden, zeggen zij — de hoog verstandige lieden — ook niet enkel door kunstliefde bezield en zoeken dikwijls heel iets anders dan het doel der vereeniging, waar zij leden

van zijn, zou doen vooronderstellen. Daar is zeker wel iets van aan. Niets is op deze wereld volmaakt; tooneel-gezelschappen ook niet, en men zou dus lang kunnen wachten, indien men wachten moest, totdat er volmaakte menschen of zaken te vinden zijn, om iets goed te mogen noemen. Zonder zoo veel-eischend te zijn als die hoog verstandige lieden, zeggen wij dus: dat het bestaan en werken van liefhebberij-tooneel-gezelschappen goed en nuttig is. Kunst liefhebben en kunst beoefenen zijn bijna onafscheidelijk. Dit is met alle kunsten het geval. Men vindt ook liefhebberij-schilders, liefhebberij-muziekanten en liefhebberij-dichters, en wat zij leveren, is ook niet altijd even mooi; maar zij hebben allen één doel, namelijk: kunst beoefenen, en goed beoefenen, zoeken naar de middelen, studeeren, zich-zelf volmaken, en dat doel is immer en altijd goed. Wilden wij geestig zijn, wij zouden misschien kunnen zeggen: dat de kunst ook wel eens door andere personen mishandeld wordt dan juist door de dilettanten; maar wij willen ernstig zijn en blijven... En buitendien, het door een onhandigen kunstenaar of liefhebber verknoeien van een rol bederft het tooneel evenmin, als een slechte schilderij de schilderkunst. Dat is eenvoudig een mislukt werk, dat sterft en vergeten wordt. Hetgeen de kunst bederft en in aanzien doet minderen, is iets anders.

Dat is: de exploitatie om geld of applaus. Een komiek die, hoewel zijn kunstenaars-hart het beter weet, door grimassen en paillasserien den lachlust tracht op te wekken, of een *marqué*, die, om meer effekt te maken, grijnst en al wat leelijk is *chargeert*, doet meer kwaad dan de onhandige speler, die, uit gebrek aan tooneel-routine, zijne partij te stijf of verkeerd voordraagt. Wat echter het meest kwaad doet

en de kunst ondermijnt, is het winstbejag van vele tooneel-directiën, die, om betere recetten te maken, den wansmaak van het publiek zoeken te vleien en stukken, onzinniger en onzedelijker het eene meer dan het andere, ten tooneele brengen. Die stukken, die men honderd maal hier en honderd maal dáár vertoont, behoeven niet genoemd te worden. Wij kennen ze allen. Juist tegen dat kwaad is het bestaan en het werken der liefhebberij-tooneel-vereeningingen niet het, — dat zou te hoogmoedig klinken! — maar een geneesmiddel. Men ga maar eens de lijst na der stukken, welke door liefhebbers worden gespeeld. Onzedelijke stukken nooit; onzin en Offenbachiaantjes evenmin; ook geen stukken, in welke een olifant de meest interessante figuur is. De keuze der liefhebbers valt meestentijds op goede werken en het allermeest op stukken van onze Nederlandsche auteurs, die, helaas! minder dan te weinig op de repertoires onzer werkelijke schouwburgen voorkomen. De eigenlijke rederijkers zijn zij, die geen comédie spelen, maar zich geheel bepalen bij het voordragen van gedichten. Deze doen ook veel nut, daar zij de kennis van onze Hollandsche dichtwerken uitbreiden en den goeden smaak bevorderen. Zeker is het, dat menig dichtstuk, dat overwaardig is bekend te zijn, ongelezen en onbekend in de boekenkast zou blijven, indien het niet door de liefhebbers van het rederijken ten gehore werd gebracht.

De Vlaamsche kamers hebben nog een ander doel, dat even prijzenswaardig is, namelijk: de instandhouding der moedertaal, die in het verfranschte België al meer en meer zou worden verdrongen. Zij kiezen dan ook voor hunne voorstellingen uitsluitend stukken van Hollandsche en Vlaamsche schrijvers, en die kamers, welker aantal groot is, hebben

veel, zeer veel bijgebracht om de rechten der Nederlandsche taal te handhaven en te doen eerbiedigen.

Wel wetende, dat de kunst, wanneer zij slechts uit liefhebberij beoefend wordt, niet dan eene betrekkelijke hoogte kan bereiken, en dat de liefhebber niet veel meer kan beoogen dan in de schaduw te gaan van degenen, die hun gansche leven aan de kunst hebben toegewijd, hebben wij alleen over het doel der vereenigingen gesproken en de verdienste der liefhebbers in het midden gelaten. Wij zullen er ook niet over spreken. Alleen mogen wij zeggen: dat niemand werkelijk kunstenaar wordt, zoo niet eene hoogere hand een zekere vonk van het heilig vuur in hem gelegd heeft,... en gelijk niet allen, die van professie acteurs werden, zich kunnen beroemen er toe voorbestemd te zijn, kan het ook gebeuren, dat personen, die van nature de kunstgave bezitten, door de omstandigheden en de omgeving, in welke zij geplaatst zijn, die gave niet alleen niet kunnen ontwikkelen, maar zelfs het bezit er van niet eens vermoeden. Aan zulke personen, hoe gering ook hun aantal zij, geven de liefhebbers-vereenigingen gelegenheid, hun natuurlijke aanleg te volgen, zich te ontwikkelen en eenige vruchten voort te brengen. Zulke personen bestaan — wij zeggen nogmaals: hoe gering ook hun aantal zij—; maar dat zij bestaan is zeker, en al ware het getal nog kleiner, al zijn de vruchten, die zij op de baan der kunst voortbrengen nog zoo ontdaan van de bladeren en de bloemen, die alleen meer studie en routine kunnen opleveren, toch zal het oog van den waren kunstkenner die vruchten van wild en ongekweekt gewas erkennen en met ons de vereenigingen loven, die aan de kleine vonk gelegenheid gaven te ontbranden en haar spaarden voor algeheele uitdooving onder de koude asch van materieele zorgen en wereldsche beslommeringen.

Na deze misschien wat te woordenrijke inleiding over het doel der liefhebberij-tooneel- en reciteer-gezelschappen, gaan wij over tot de zaken en feiten, aan welke de Redactie van dit boekje een plaatsje wilde inruimen, namelijk: de wedstrijden. Ook die behoorden tot de zeden der voorvaderen. Op uitnoodiging van eene kamer, kwamen er uit verschillende steden verscheidenen bijeen, om in het voordragen van dichtstukken, het uitvoeren van tooneelspelen, het zingen van liederen, ook wel in het maken van verzen te concurreren. Een algemeene optocht, »landjuweel" genaamd, en de uitreiking der prijzen, soms zeer verschillend en vreemd van aard, besloot het feest, dat gewoonlijk nog al vroolijk en luidruchtig was. De tegenwoordige Vlaamsche kamers hebben het eerst weër die teekenen van hernieuwd leven gegeven. Vlaanderen begreep, dat in de vereeniging van Zuid- en Noord-Nederlanders een groote steun voor hunne zaak lag, en in de laatste jaren werden door de kamers uit Antwerpen, Lier, Geerardsbergen, Ostende, Gent, Brussel, en andere plaatsen, prijskampen uitgeschreven, waaraan gezelschappen uit onze Hollandsche steden met graagte deelnamen... Lang zullen wij met genoegen de gulle en vriendschappelijke ontvangst herdenken, ons in die Vlaamsche steden te beurt gevallen. Zoowel de Vorstelijke Familie als de Staat van België, zoowel de Stedelijke Overheden als de Burgers, hebben, door geldelijke bijdragen en bewijzen van sympathie, de pogingen der kamers ondersteund en hunne ondernemingen zooveel mogelijk vergemakkelijkt. De Hollandsche kamers konden niet langer nalaten, het goede voorbeeld te volgen, en dit jaar werden door de vereenigen Thalia, te Dordrecht, en Vreugdendal, te Breda, aan de Zusterkamers in Holland en België uitnoodigin-

gen gezonden tot deelneming aan wedstrijden op het gebied van tooneelkunst. Evenals altijd, bleven die oproepingen niet onbeantwoord, en hoewel de opvoering van oorspronkelijke Nederlandsche stukken hier niet, als elders, bij het programma werd vereischt, is toch de keuze der medewerkende vereenigingen bijna uitsluitend op die werken gevallen. Alweêr wordt dus door de liefhebbers gelegenheid gegeven, stukken te zien en te hooren, die door werkelijke tooneelgezelschappen niet of bijna niet worden vertoond.

Zulk een wedstrijd wordt altijd geopend met het bijeenkomen van deputaties uit de verschillende concurreerende gezelschappen, die in optocht, met muziek en banieren, zich naar een aangewezen lokaal begeven, waar zij door de uitschrijvende kamer, soms door de stedelijke autoriteiten, feestelijk worden ontvangen. Te Breda heeft dit feest den 2^{den} October plaats gehad. De kamer »Vreugdendal», bijgestaan door de Muziek-vereenigingen »Breda's Mannenkoor» en »Vlijt en Volharding», had aan de bijeenkomende kamerleden een heerlijk feest bereid. In den optocht, die onder het lossen van kanonschoten zich in beweging had gesteld, zagen wij de banieren van de Koninklijke Maatschappij »De Jonge Tooneelliefhebbers» en »De Morgenstar», uit Brussel, van »Hoop en Liefde», uit Antwerpen, van »Vrede en Vriendschap», uit Rotterdam, en van anderen, allen versierd met de medailles, hier en elders behaald. Uit Amsterdam bemerkten wij een deputatie der Vereeniging »V. U. O. G.»; eene andere met de banier der »Dilettanten-club», terwijl de president, een zestal werkende leden en een zusterlid der Koninklijke letterlievende Vereeniging »Hooger zij ons Doel» zich om de blauwe banier met gekroonde zilveren ster schaarden.

Twee herauten, in middeneeuwsch kostuum, de vaandrig van »Vreugdendal», te paard, en eene eerewacht der schutterij gingen den optocht vooraf; terwijl een zinnebeeldige wagen, met de Godin der Rhetorica, te midden van andere symbolische figuren, de oude kamer »Vreugdendal» voorstelde. Daar omheen sloten zich eenige leden in het kostuum dier dagen, alsook Roever Jan, de nar, die zich achter op den wagen bevond. Den deken, Mr. Adriaan, was het mennen der paarden, dus ook de gansche kamer of wagen toevertrouwd. In het lokaal, het Hof van Holland, bijeen gekomen, werden, na een kort woord van hartelijk welkom aan Zuid- en Noord-Nederlanders, door den Heer Jan Philipsen, voorzitter der Kamer, gesproken, de herinnerings-diploma's aan de tegenwoordig zijnde presidenten der verschillende vereenigingen uitgereikt; terwijl de eerewijn rondging en menigeen oude kennissen en vrienden ontmoette, herkende en de hand drukte.

Te twee ure begaven zich de feestelingen naar de Schouwburgzaal, waar de officieele opening van den wedstrijd zou plaats hebben, en waar de autoriteiten en een aanzienlijke schare belangstellende heeren en dames reeds bijeen waren. Een schoon, toepasselijk lied, Welkomstgroet getiteld, op zeer verdienstelijke wijze door »Breda's Mannenkoor» gezongen, opende het programma dezer bijeenkomst, waarna de door verschillende werkjes reeds zoo gunstig bekende Heer Philipsen, als Voorzitter van »Vreugdendal» en van de regelingscommissie eene feestrede uitsprak, waarin het doel van den wedstrijd en de geschiedenis der feestvierende kamer met boeiende woorden werden geschetst. Reeds in 1492 hadden de leden van »Vreugdendal» het geluk hunne verdiensten als rederijkers te zien bekronen in de stad Leuven, waarheen zij, met vergunning der

Edel-Achtb. Heeren Bestuurderen hunner stad, gereisd waren om aan den aldaar uitgeschreven prijskamp deel te nemen, en in 1555 noodigden zij op hunne beurt de zusterkamers tot een wedstrijd uit, die met allen luister gevierd en met den besten uitslag bekroond werd. Het voetspoor hunner vaders glansrijk volgende, hebben de leden van het jongere »Vreugdendal» in 1873, bij den wedstrijd te Geerardsbergen (België), een prijs voor het drama behaald, terwijl ook een der prijzen van uitmuntendheid hun ten deel viel, en thans, in 1875, hebben zij een wedstrijd voor drama en blijspel uitgeschreven, waaraan een twaalftal vereenigingen, uit Holland en België zullen deelnemen. Die wedstrijden, gewoonlijk internationaal genoemd, zijn — sprak de begaafde redenaar — nationaal; want de taal is gantsch het volk en wij, Vlamingen en Hollanders, hebben slechts ééne moedertaal: de Nederlandsche, die van af Duinkerken tot in het land van Kleef verstaan wordt; die in Oost en West en aan den zuidelijksten uithoek van Afrika gesproken wordt!

Jammer is het zeker, dat de ruimte hier niet toelaat de feestrede in haar geheel weêr te geven. Allen, die aan de ontwikkeling, den bloei en de instandhouding onzer taal hebben gewerkt, werden herdacht, van Jacob van Maerland tot aan vader Willems en onzen grooten Jacob van Lennep... »Oude veten zijn vergeten!» heeft hij gezegd, »niet vergeten van af heden,» vervolgde de spreker, »maar reeds voorlang. Die verbroedering is een feit, dit feest eene bijeenkomst van broeders, die een krans willen vlechten ter eere hunner gemeenschappelijke moeder,... de taal!

Met dankbaarheid werd vermeld, dat niet alleen het stedelijk bestuur van Breda op grootsche wijze zijn steun

en hulp aan dezen wedstrijd had toegezegd, maar ook dat het H. H. M. M. den Koning der Nederlanden en den Koning der Belgen behaagd had, ieder een massief gouden medaille toe te zeggen. Ook H. M. onze Koningin en H. H. K. K. H. H. de Prinsen Frederik en Hendrik der Nederlanden waren niet achtergebleven in het schenken van Hoogst derzelve goedkeuring en steun aan den uitgeschreven prijskamp.

Na een warm woord van hulde en dank aan allen, die de ondernomen zaak hadden geholpen en gesteund en een hartelijk welkom aan de uit heinde en verre bijeengekomen gasten, liet de geachte president een woord doorschemeren van het feest der uitreiking, dat wel is waar nog verre, maar toch in de toekomst ligt en sloot zijn aanspraak met de woorden: »Eere den strijders van Zuid en Noord! Eere der Kunst! Eere der gemeenschappelijke taal!»

Dat deze feestrede tot het einde toe met belangstelling werd aangehoord, behoeft niet te worden gezegd, evenmin dat een warm en algemeen applaus den dank der vergadering bewees. Dat applaus, hoe luid ook, zweeg weldra voor de klanken der harmonie-muziek van »Vlijt en Volharding», waarna »Breda's Mannenkoor» een slotzang, »Holland en Belgie» getiteld, zóó schoon uitvoerde, dat het publiek om eene herhaling verzocht.

Ten laatste werd door den Heer L. van Lier, voorzitter der »Dilettanten-club», het woord gevraagd, om eenige toepasselijke dichtregelen van een onzer Amsterdamsche dichters voor te dragen, waarna aan den voorzitter van »Hooger zij ons Doel», den Heer A. H. Hedden, ongevraagd het woord gegeven werd. Uit naam der Koninkl. Amsterdamsche Vereeniging bracht hij hulde aan

de ontwerpers van den wedstrijd, dankte voor de vele zorgen en moeite, die het bestuur en de rogelings-commissie zich voor dit feest van kunst en broederschap hadden getroost, en wenschte dat de ijverige leden der kamer »Vreugdendal" hunne grootsche onderneming met veel succès mochten bekroond zien.

Van daar begaf men zich naar de bovenzaal in het Gouden Kruis, of naar zijn logement, om wat te eten en uit te rusten. Omstreeks zeven uur was de schouwburgzaal weder even gevuld, om door »De Jonge Tooneelliefhebbers", van Brussel, die de reeks der voorstellingen zouden openen, het drama *Lena*, van den gevierden Vlaamschen schrijver Desiré Delcroix, te zien spelen. De voorstellingen zullen om de veertien of soms om de acht dagen, plaats hebben; de laatste op den 26sten Februari 1876. De Jury bestaat uit de Heeren P. F. Brunings, Armand Sassen, I. Huygens, I. W. A. Uelman, en I. Duparc Jr, aan welke de bekende schrijver Dr. J. Nolet de Brauwere van Steeland, hoewel te Brussel wonende, op later verzoek zijne medewerking heeft toegezegd.

De voorstelling van *Lena* was zeer verdienstelijk. Had den wij ons niet voorgenomen, de talenten der liefhebbers onbesproken te laten, dan zouden wij van de meeste der vertooners met lof spreken, en van sommigen veel goeds zeggen, ook wat betreft het blijspel *Wit en Zwart*, van Van Peene, dat als nastuk gegeven werd. Jammer is het voor die ijverige en verdienstelijke Maatschappij, dat zij zich niet aan de artikels van het programma heeft kunnen houden en verscheidene hoofdrollen heeft moeten stellen in handen van acteurs en actrices van beroep, die misschien dien avond niet of nog niet in engagement waren, maar desniettemin

hun leven lang tooneelspelers van professie zijn geweest en blijven Dit kan voor de Jury nog lastige kwestieën genoeg geven.

Hiermee liep het feest ten einde. Wat na de voorstelling door liefhebbers van laat opblijven nog is gedaan, en het gulle onthaal, door de gasten, die niet dadelijk moesten vertrekken, den volgenden dag overal genoten, dit alles behoort minder tot ons verhaal, en wordt alleen als aangename herinnering aangestipt.

Te Dordrecht heeft een dergelijk feest plaats gehad op den 5^{den} September l.l. Daar wij niet overal kunnen zijn, waren wij daar niet aanwezig, en zullen er dus ook niet in details over spreken; alleen kunnen wij melden: dat zij, die er geweest zijn, even opgetogen en voldaan zijn teruggekomen. Op den 18^{den} October zal door »Hooger zij ons doel" daar gespeeld worden het drama van Schimmel, Schuld en Boete, en tot nastuk Comedietranen, vrij vertaald uit het Fransch, door een lid der vereeniging. Te Breda zal diezelfde vereeniging concurreeren op 5 Februari 1876 met het drama Lena en het blijspel Artikel 214, of De vrouw is verplicht haar man te volgen, naar het fransch, geheel en al door werkende en zusterleden der vereeniging uit te voeren. Om alleen bij de Amsterdamsche gezelschappen te blijven, melden wij nog, dat de vereeniging »V. U. O.G." te Dordrecht en te Breda zal geven: Floris V, van Bilderdijk, en Tooneelstudiën, van Justus van Maurik, tot nastuk; terwijl Zoo werd hij rijk, van A. Ruysch, en De Oude vrijgezel, naar het Duitsch, te Breda, en De Rustverstoorder, naar Benedix, met Goeden morgen Heer Fischer, te Dordrecht, door de Dilettanten-club zullen vertoond worden.

Met nog een enkel woord over de letterlievende vereeniging »Hooger zij ons doel" sluiten wij dit misschien wat lange artikel. Deze vereeniging, die in de laatste jaren tweemaal den eersten prijs en eens den tweeden prijs voor het drama bij de wedstrijden van Lier, Geerardsbergen en Brussel behaalde, ... die menigmaal voor menschlievende doeleinden krachtig werkzaam was, en wier leden bij den historischen optocht, ter gelegenheid van 's Konings 25-jarig jubilé, drie groepen volledig bezette — behalve de ruiters — mocht op 25, 26 en 27 September haar veertigjarig bestaan vieren. Bij die gelegenheid was een wedstrijd uitgeschreven in uiterlijke welsprekendheid voor leden der kamers, deel uitmakende van het Nederlandsch Rederijkers Verbond. De Leden der uitschrijvende Kamer namen geen deel aan dien strijd. De Jury bestond uit de Heeren J. Schimmel, W. J. Hofdijk en J. H. Rennefeld, en door drie-en-twintig sprekers werd aan den kamp deelgenomen.

Hoewel nog niet genoeg uitgewerkt om er bepaald over te kunnen spreken, mag toch voorloopig worden gemeld, dat het plan bestaat gedurende de aanstaande wintermaanden een grooten wedstrijd voor Zuid- en Noord-Nederlandsche Kamers hier te doen plaats vinden. Veel moeite, veel zorgen, misschien meer nog dan elders, zullen de bestuurderen zich hier moeten getroosten... Laat ons hopen en vertrouwen dat de Koninklijke Letterlievende Vereeniging steun en hulp zal vinden, en dat de hoofdstad en hare kunstminnende burgerij bij zooveel andere steden niet achter zullen blijven!

October 1875.

C. ED. TAUREL.

VORSTENSCHOOL EN PUBLIEK,

DOOR

S O R A N U S.

Ziehier dus reeds één verdienste in mijn stuk: het kan dienen als graadmeter onzer beschaving. Wie 't met eenig genoegen leest, heeft behoefte aan school, catechisatie en roede. Wie 't mooi vindt, wordt van de beurs gedrongen en in de sociëteit gedeballoteerd. En mochten er *par impossible* onverlaten gevonden worden, die zich aan een roekeloos „heel mooi” te buiten gingen... zij zijn rijp voor het tuchthuis.

MULTATULI.

't Was een groote gebeurtenis in de tooneelwereld, toen op den avond van den 1sten Maart, in den Schouwburg te Utrecht, Multatuli's »Vorstenschool” werd opgevoerd.

Van uit de hoofdsteden des lands waren vele edelen op 't gebied van den geest overgekomen, om 't wonder te aanschouwen. Twee jaren lang had Het Tooneelverbond op de opvoering aangedrongen. Mr. J. N. van Hall had in 1873, in Het Ned. Tooneel, 3^e afl., op 't einde van zijn beschouwing over »Vorstenschool,” aldus gesproken:

»En nu: wat zal het lot van dit drama zijn? Zal het gelezen worden door de Leden van het Koninklijk Huis, door de Ministers, door de hoogere en lagere hofbedienden, door de mannen van het behoud en door de mannen van het liberalisme, door onze kunstenaars, onze ambtenaren, onze advocaten, door onze Van Huisde's en onze Hesselveld's?

Zal het Nederlandsche volk toonen, zulk een werk waardig te zijn? Staat het hoog genoeg dat volk, om dat kunstwerk te begrijpen en te waardeeren? En dan, zal het stuk opgevoerd worden?

Zijn onze tooneelspelers in staat, al het fijne en verhevene, het artistieke van deze »Ideeën en action" te vatten en 's dichters kunstwerk weër te geven — als een kunstwerk?"

't Was daarom zeker van de Heeren Le Gras, van Zuylen & Haspels een gewaagde stap, om tot de opvoering te besluiten. Zij moesten een drama op 't tooneel teruggeven, dat, zoowel door strekking als inhoud, een groote tegenstelling vormde met de stukken, die in den regel op 't Nederlandsch tooneel worden opgevoerd.

Weken vooruit hoorde men van ijverig studeeren en repeteeren. De auteur zelf steunde de repetitiën door zijn krachtige persoonlijkheid.

Al wat dan ook op 't gebied van den geest zich ridder of schildknaap achtte, de geheele letterkundige- en tooneelwereld staarde in gespannen verwachting naar de dingen, die komen zouden.

Zij, die de eerste opvoeringen niet konden bijwonen, grepen gretig naar de dagbladen, en zochten weldra ook naar een gelegenheid, om een ééinig kunstgenot te smaken, om ook te genieten van de grootsche gedachten van Multatuli,

niet slechts geschreven in een boek, maar levend den volke verkondigd.

De geheele Nederlandsche dagbladpers was in volle emotie. Geen courant in Nederland, die niet eenige kolommen wijdde aan »the topic of the day". Het Handelsblad, Het Vaderland, de Nieuwe Rotterdamsche Courant, Het Nieuws van den dag, Het Dagblad van Z.-H. en 's Gravenhage, Het Nederlandsch Tooneel, de Vox Studiosorum, de Zaanlandsche Courant, De Delfshavensche Courant, Het Zondagsblad, Ons Streven, De Week, Het Utrechtsch Dagblad, De Oude Rotterdamsche Courant, De Zwolsche Courant, Het Amsterdamsch Advertentieblad, De Telegraaf, De Steenwijker Courant, Recht door Zee en nog zooveel anderen, zij allen spraken met minder of meer lof van 't stuk en de opvoering; maar allen vereenigden zich om een bewijs van hulde te brengen aan de jeugdige directie, die de baan had gebroken en moeite noch kosten had gespaard om voor 't eerst een oorspronkelijk stuk van hooge waarde op te voeren.

't Valt zeer moeielijk, om, waar zoovelen, zoowel apostelen als leeken op 't gebied der kunst, hun stem hebben laten hooren, een eigen gevormd oordeel uit te spreken.

Wanneer men den arbeid van Multatuli aan critiek zou willen onderwerpen en zich zou verstouten een minder gunstig gevoelen te uiten, vele zijner ijverigste aanbidders zouden u begroeten met een: »Gij, Droogstoppel!... gij!"... Of wanneer men de loftrompet blies over een werk, door velen in ons vaderland als een meesterstuk erkend, een Van Vloten in duodecimo zou u weldra »bemodderen"... De groote man uit Bloemendaal zou u misschien niet eens de eer waardig keuren, door zijn grove hand heen en weer te worden geschud.

Ook ik heb „Vorstenschool” zien opvoeren, en wel voor een publiek, grootendeels bevooroordeeld zoowel tegen den schrijver als tegen de vrouw, die als actrice de rol van koningin vervulde. Twee achtereenvolgende avonden heb ik de gefluisterde, zoutelooze aardigheden moeten aanhooren van velen, die, bij 't naar huis gaan, zich veelal de uitdrukking lieten ontvallen: »'t Is niet onaardig! 'k Moet toch eens wat van dien vent lezen!” — Waar zulke talenten(?) zich hebben doen hooren, zwijge de leek. Terecht zegt Vosmaer in »Een en ander” (Vaderland 4 Maart 1875):

»Het is grappig om te zien, hoe zulke stuurlieden, die zelfs geen eindje touw kunnen lasschen, en in een woordenboek moeten opzoeken, wat lij en loef is, aan wal staan te bewijzen, dat de lading slecht gestuwd is; dat gij te scherp bij den wind gaat; dat de bout van een rondhout slecht geklonken is; ja! dat uw geheele schip geen zee kan bouwen!”

Men behoeft slechts de critiek van „Vorstenschool” in het Zondagsblad van den 6^{den} Maart 1875 te lezen, om van de waarheid van Vosmaer's beweren overtuigd te zijn.

»Publiek, ik veracht u met groote innigheid!” heeft eenmaal Multatuli, in een vlag van sombere bitterheid, uitgeroepen. 't Was op 't moeilijkst oogenblik van zijn »Struggle for life.” Publiek heeft natuurlijk die uitdrukking zeer kwalijk genomen. 't Gaf zich-zelf geen reken-schap, dat de groote denker daarvoor wel zijn redenen kon hebben. 't Is hier de plaats niet, om in een beschouwing te treden van den worstelstrijd, dien de man heeft moeten voeren, eer hem, op het Rotterdamsche tooneel, op den zilveren lauwerkrans, de woorden toeschitterden: „Eerst de wil, nu de kracht, in 't eind de overwinning!”

Er ligt veel verguizing, veel lijden, veel miskennis achter den avond, waarop de Delftsche studenten »den man van Lebak” hun sierlijk huldeblijk aanboden. In ieder ander land dan Nederland had Multatuli niet jaren moeten wachten, eer hem zulke bewijzen van sympathie werden gegeven. »Die bewijzen kwamen van het publiek, dat Multatuli vereert,” zegt Vosmaer zeer naïef in zijn »een en ander.”

Hij houde 't mij echter ten goede: Publiek deed dat niet. Edeldenkende mannen, gevormd in een betere school dan die der alledaagschheid, wisten ook bij verschil van gevoelen, niet alleen den genialen schrijver, maar ook den strijder voor recht en billijkheid te eeren!

Van waar dan de toeloop, die „Vorstenschool” bijna overal te beurt viel?

Er waren twee groote drijfveeren, die Publiek de voorstellingen van Vorstenschool deden bezoeken:

- 1°. Hoop op 't hooren van wat schandaal;
- 2°. De rol der koningin en vooral de actrice, die haar speelde.

Niet de prachtige taal van 't stuk, de nieuwe ideeën, de duizend en een lessen dreven de massa naar de verschillende schouwburgen, waar 't stuk werd opgevoerd; 't was niet de zucht om eenmaal eene vrouw gekuischt Hollandsch te hooren spreken, of een waarachtigen koning op 't tooneel te zien, ... neen! men wilde de émancipatrice, de moderne Judith bekijken, zooals men Millie Christine, 't vierbeenig-monster, liedjes wilde hooren zingen; en bovendien, had men niet hooren mompelen van zeker tweede bedrijf, waarin »Uniformsverandering,” het hoofdthema was? ... Nu, ja! men wist wel, wat daarmee bedoeld werd. Toen eenmaal de nieuwsgierigheid bevredigd was, ... toen men zag, dat de

actrice tot de bevallige vrouwen en niet tot de monsters met baarden behoorde,... toen Publiek de hersens had stomp gedacht, waarom de koning op 't eind van dat beruchte tweede bedrijf toch zoo boos werd,... Publiek, dat wel eens van Kopenhagen, maar nooit iets van Koningin Mathilde of den Minister Struensee had gehoord,... toen ging 't naar huis en zeide: »Ik moet toch eens iets van dien vent lezen!» Vooral 't publiek te Amsterdam beschouwde de opvoering als een »relletje." (S. v. v.) Men zoekt verband tusschen de aanwezigheid van het Hof in het Paleis op den Dam en de opvoering van „Vorstenschool" in Frascati. Louise's vertolkster werd bij de opening der bloemen-tentoonstelling, die ten tijde der opvoeringen in het Paleis van Volksvlijt werd gehouden, bekeken — dat is 't woord! — als een natuurphenomeen. De dames vooral muntten uit door onwelvegelijke nieuwsgierigheid. 't Was dan ook waar: zij verdienden daarmee een rijksdaalder; zij behoefden nu niet meer naar Frascati te gaan; want het stuk zelf moest erg langdradig zijn en vol politiek, en van politiek wilden zij niets weten! Zij begrepen echter niet, dat daar nog iets anders te hooren en te leeren viel. Zij konden daar ten minste een lesje nemen in 't zuiver uitspreken harer moedertaal, waaraan zij met haar sierlijk accent: »Daar Sit Se!" zooveel behoefte schenen te hebben.

't Gewone schouwburgbezoekend publiek is in de laatste jaren zeer slecht opgevoed. De slecht vertaalde spektakelstukken met annexe moorden en vergiftigingen hebben 't gewend doen worden aan een taal en een bulderende voordracht, die beneden critiek zijn. Zelfs onze beste acteurs moeten, om den broode dikwijls, hunne talenten leenen aan 't opvoeren van die tooneelmonsters. 't Behoeft dan ook niemand

te verwonderen, dat Publiek bedorven is en door overprikkeling minder of bijna in 't geheel niet geniet bij de opvoering van een stuk als »Vorstenschool." Ik zag 't soms met bepaald goede intentie luisteren naar de woorden van Louise; maar 't ging veelal te hoog, of liever: voor goed begrip stond Publiek te laag! Slechts de lagere rang gaf veelal door toejuiching te kennen, dat de woorden van Louise werden begrepen, als zij in 't eerste bedrijf spreekt over 't hongerlijdend volk:

« . . . . . Maar, moeder, hoe zoudt gij en ik zijn,
Indien, van kindsbeen af, ons gansch bestaan,
Ons wenschen, willen, streven . . . alles zich
Had opgelost in 't ééne woord: gebrek?"

't Geheele betoog van de koningin, in het derde bedrijf, was veelal Hebreeuwsch voor een groot deel der toeschouwers. Zij zagen elkander aan, alsof zij wilden zeggen: »Wat bedoelt ze?"

't Publiek, dat wèl begreep, maar veelal te gemakkelijk is om eigen meening te vormen, sprak in den regel de verslagen en recensien der dag- en weekbladen na.

Ik heb mij de moeite getroost om de critiek dier bladen, zooveel ik die machtig kon worden, te lezen. 't Ware te wenschen geweest, dat ook tegenover de vrouw, aan wie wij 't naast de directie te danken hebben, dat »Vorstenschool" is opgevoerd, wat meer welwillendheid ware betoond. Zoo hier en daar echter zag men de adder onder het gras schuilen! Zeer juist merkte een verslaggever op: »Uit de onderscheidene gevoelens kan dit worden opgemaakt, dat 't oordeel in dezen nog niet onbevangen genoeg is, en dat bij velen vroegere opvattingen zich nog deden gelden."

Er moest wraak genomen worden op de actrice voor woorden en gezegden, geschreven en gesproken door een vrouw, — en dat nog wel eene Hollandsche! — die voor 't eerst in Nederland den moed had voorlezingen te houden en harde waarheden te zeggen!... Zij streed tegen de Criticasters, die niet in staat zijn zelve iets te leveren,... tegen den eigenwaan van sommigen,... tegen de veilheid van anderen!

't Ware te wenschen, dat tooneelrecensenten wat meer nadachten bij 't schrijven hunner feuilletons; dat zij begrepen, dat 't oordeel van Publiek zich vormt naar hunne meeningen... Indien Publiek wist, hóe en wáár vaak die recensies in elkander worden gezet, 't zou ze minder voor orakels aanzien. Voor den echten verslaggever »is 't onbekende geen hinderpaal, 't verborgene zelfs een geliefkoosd veld.»

„..... *La critique est aisée,*
Et l'art... kritiek is zelf 'n kunst, en niet
De lichtste, al wordt ze druk beoefend. O!
Wie afkeurt, toone, dat z'n oordeel rijp is;
Dat hij gewerkt heeft!.....”

En heeft de koningin geen recht te zeggen:

„Ik.....
... Vorder stamboom en kwartieren van
Den vreemdling, die... in klub of krant of kamer,
'n Lans — 'n polsstok dikwijls! — vellen wil,
En zich daar opdringt als 'n ridder van
Den geest, en zonder hij te zijn, zich w ij noemt!
Ik zoek den naam der kombattanten in 't
Tournooi. En 'k wil de sporen zien,
De gouden riddersporen, en ik vraag,
Ik, koningin van wapenen, waar die
Verdiend zijn?.....”

Heeft Publiek, als 't zich verkneukelt, wanneer een

auteur of acteur is »afgemaakt,» zich wel eens rekenschap gegeven, hoeveel nachtwaken, hoeveel talent en nadenken er noodig zijn, om slechts een dragelijk stuk te schrijven, welk een inspanning en hoeveel zorgen de opvoering van een tooneelstuk na zich sleept?

Niemand heeft dan ook trouwens ontkend, dat de taak van 't personeel, dat „Vorstenschool” vertolkte, niet méér dan moeielijk is geweest! Men kan de eischen voor de rol van Louise bijna niet te hoog stellen!... Een Koningin!... en welk een Koningin? Een fijngevoelige vrouw, die, van nature vroolijk en schertsend, bijna al haar idealen ziet verdwijnen door de intrigues van een hofkliek, en die eindelijk, als 't haar gelukt te triumfeeren, zich zoo edel wreekt. Een Koningin, die niet tevreden is, dat haar naam alleen een plaats bekleedt in d'Almanach de Gotha, maar ook verlangt, dat deze ingeschreven wordt in de Annalen van de Mensheid. Toen »Vorstenschool” voor 't eerst in de »Ideeën” verscheen, dacht niemand, dat er ooit een actrice zou worden gevonden, die zich aan die rol zou wagen. En dan de Koning?... Hoe moeielijk is niet 't tooneel der »schouderweren” en hoe uitstekend liep 't geheele tweede bedrijf van stapel! Hoe fijn en in alle nuances werd de Koning weêrgegeven, of — om met de woorden van Multatuli te spreken — »gered”! Hoe wist de acteur, die buiten zijn emplooi Von Schukenscheuer voorstelde, tot in de minste bijzonderheden dien halven idioot u levend voor de oogen te tooveren, en geen oogenblik in stem, gebaren en voorkomen den »Auf Ehre fameusen” hoveling te vergeten, die zoozeer de hilariteit opwekte! Voor dat alles is studie, veel studie noodig! Een Hollandsch acteur moet zich meer moeite getroosten, dan een vreemdeling, om succes te hebben. Hij weet, dat 't veel-

hoofdig monster, de publicke opinie, bij iedere schrede, die hij over zijn wereld, 't tooneel, doet, met de meeste inspanning, fouten in hem wil zien, en dat, daargelaten nog persoonlijke sympathieën of antipathieën, 't mode is, minachtend de schouders op te halen en te beweren: dat men zoo iets in het buitenland veel beter heeft gezien. t Is ordinair geestdrift te toonen, tenzij voor vreemdelingen en bij de opvoering van »Vorstenschool" zal 't menigeen vreemd zijn voorgekomen, dat hij van 't tooneel weër zijn moedertaal hoorde!

En hebben nu de voorstellingen van »Vorstenschool" den toeloop gehad, dien men met recht zou verwachten? Maakte Publiek 't zich tot een eer, mede een hulde te brengen en aan 't kunstgewrocht van Multatuli en aan 't uitstekende spel der vertooners? Ik geloof, dat de directie der Rotterdamsche Schouwburg-Vereeniging daarover zelf 't beste oordeel zou kunnen vellen. Uit een financieel oogpunt gesproken, heeft de opvoering misschien bevredigende baten afgeworpen.

De opvoeringen geschieden in Nederland en België als volgt:

- Te *Utrecht*, den 1sten en 5^{den} Maart.
» *Rotterdam*, » 2^{den}, 4^{den}, 6^{den}, 9^{den}, 11^{den}, 13^{den},
16^{den}, 18^{den}, 21sten, 23sten Maart, 3^{den}
April, 3^{den} en 6^{den} Mei.
» *Leiden*, » 3^{den} en 15^{den} Maart.
» *Delft*, » 10^{den} Maart.
» *Haarlem*, » 19^{den} »
» *Dordrecht*, » 22sten »
» *Amsterdam*, » 7^{den} 8sten 9^{den} en 10^{den} Maart.
» *Antwerpen*, » 9^{den} Mei.
» *Zwolle*, » 11^{den} »

- » *Leeuwarden*, » 22^{den} en 14^{den} Mei.
- » *Winschoten*, » 27sten Mei.
- » *Harlingen*, » 30sten »
- » *Sneek*, » 2^{den} Juni.
- » *Enkhuizen*, » 15^{den} »
- » *Gouda*, » 30sten Juli.

dus totaal 36 malen.

Op den 3^{den} en 6^{den} Mei, te Rotterdam, werden de rollen van de koningin en Hanna respectievelijk door de Dames ten Hagen en Larondelle-Bouwmeester gespeeld; terwijl sedert 't vertrek van de Dames Kruseman en Baart op den 15^{den} Mei diezelfde rollen steeds door eerstgenoemde dames werden vervuld.

Dus zes-en-dertig malen!... Hoe bedroevend steekt dit cijfer af bij dat der opvoeringen van »De twee Weezen" en »Madame Angot"! De Residentiestad scheen geen lokaal te bezitten, dat de deuren kon of wilde openen voor het verkondigen van »de staatkundige en sociale ketterijen van Koningin Louise".

In Amsterdam bleven de aangekondigde opvoeringen na den 10^{den} April achterwege. Zeer zeker toonde Publiek aldaar niet door herhaalde talrijke opkomst, dat 't belang stelde in dit évenement in de tooneelwereld,... een flauwheid, die men niet zou verwachten van een bevolking, die toch 't meest in de gelegenheid is, om ware kunst te zien en te hooren. »Madame Angot" beleefde in Amsterdam alléén meer dan honderd opvoeringen!

*) 't Bewijs is echter geleverd, dat een oorspronkelijk Hol-

---

*) Op deze redeneering valt veel af te dingen. Zou men niet geneigd zijn te gelooven, dat „*Vorstenschool*" reeds geheel van het repertoire verdwenen was? Toch heeft Mejuffrouw BEERSMANS nog onlangs de *Koningin*

landsch stuk op een Hollandsch tooneel succes kan hebben... We hebben hier echter met geen succes d'estime te doen. Integendeel!... Vooroordeel en onwetendheid gingen hand aan hand, om de opvoering in een kwaad daglicht te stellen. Menig huisvader zal zijn dochter hebben te huis gehouden, uit vrees voor Multatuli's ideeën, — die man is immers zoo slecht! — of voor de emancipatie-denkbeelden van die vrouw, die in 't publiek leest tegen betaling van entrées. De couranten hadden gezegd, dat de taal in 't stuk soms plat was, en dat er een woord in voorkwam, dat geen fatsoenlijk meisje mocht hooren of lezen. De schrijver is een vrijdenker of zoo iets!

Bovendien is 't een feit, dat, hoe verbreid de werken van Multatuli ook in zekeren kring mochten zijn, er nog velen in den lande wonen, die nauwelijks zijn naam kennen. De opvoering van »Vorstenschool» is daarom reeds onze natie ten zegen, omdat zij de aandacht op zijne werken vestigde. En noodig was dat zeker!

Ik heb met den grootsten ernst, toen Multatuli, op 't congres van sociale wetenschappen, eenige jaren geleden, in 't Koninklijk Paleis, te Amsterdam gehouden, zulk een schitterende rede had uitgesproken, iemand in een gezelschap hooren beweren: dat Multatuli geen persoon maar een club of — om met de woorden van den Amsterdammer te spreken — »een college» (*) was! Die mijnheer, lid van »Arti» en

---

gespeeld. Niet alleen hier, maar overal worden de spektakelstukken dikwijls achtereen opgevoerd, doch worden dan meestal voor goed in de doos gelegd. Goede stukken blijven een sieraad voor het repertoire.

Noot van de Redactie.

*) In Amsterdam noemt men College de zangverenigingen, rederijkerskamers, muziekgezelschappen, enz. die in besloten kring

van »Artis” stond met zijn opinie niet alleen, en men wilde nauwelijks mijne verzekering gelooven, dat ik op dien denkwaardigen Zaterdag iemand, wiens pseudoniem Multatuli was, een philippica had hooren houden tegen het wanbestuur in Indië.

Mochten dan ook al nieuwsgierigheid en zucht tot schandaal sommigen naar de voorstelling hebben gelokt en onwetendheid en vooroordeel velen hebben tegengehouden, zij, die bezielde zijn met een zucht voor 't verhevene en edele, voor 't schoone en 't goede, voor al wat wel klinkt en liefelijk luidt, zij hebben genoten, in dubbele mate genoten! De voorstellingen van »Vorstenschool” hebben den moed aangewakkerd der mannen, die, belangstellende in ons tooneel en in onze taal, nog altijd de hoop koesteren, dat de tooneelspeelkunst in Nederland een betere toekomst te moeten gaan; dat nog eenmaal een gouden eeuw zal aanbreeken! Die mogelijkheid bestaat. Maar dan ook niet de handen in den schoot gelegd!... Het voorbeeld van Multatuli werke aanstekend op allen, in wier harten 't heilige vuur blaakt, op wier voorhoofd 't genie zijn stempel heeft gedrukt. Daar zijn er weinigen, dat weten we; maar zij zijn er toch! Laten zij ook voor ons nationaal tooneel

» . . . . . gevoelen, denken, werken, streven
En vruchten dragen, honderd . . . duizendvoud!”

SORANUS.

Vooral om de belangrijke historische bijzonderheden, heeft de Redactie deze goedgeschreven bijdrage geplaatst. Zij

---

voorstellingen geven voor leden, vooral, als na afloop gedanst wordt. «Naar 't college gaan” is derhalve de algemeene wensch der jonge dames uit den gegoeden burgerstand.

herinnert echter Heeren inzenders, dat onze Almanak geen critisch karakter moet dragen. Ware dit zoo niet, ze zou grooten lust gevoelen, om hier en daar, tegenover des schrijvers waardeering van Multatuli's product, de houding van ons publiek en die van Mejuffrouw Kruseman hare eigene opmerkingen te stellen, op het gevaar af om, bij verschil van opinie op sommige punten, te worden gerangschikt onder hen, die gevormd zijn in de school der alledaagschheid. In ieder geval verdient het évenement der opvoering van »de Vorstenschool" niet onvermeld te blijven in ons jaarboekje.

DE REDACTIE.

B L A D V U L L I N G .

**HOOGST NOODIGE VERANDERING OP DE GORDIJN
VAN DEN
STADS-SCHOUWBURG.**

ER STAAT TEGENWOORDIG (1824) TEN ONRECHTE:

Der kunsten God aan 't Y, met geestdrift aangebeên,
Kroont hier, in 't heilig koor, verdienste en deugd alléén.

MOET ZIJN:

Het kunstkabaal¹⁾ op 't Plein,²⁾ steeds onderling te onvreên,
Schenkt domoors vast bestaan, en zendt 's lands kunst'naars heen!

Ex tempore

(get.) XIMENES.

---

¹⁾ De vijf commissarissen. ²⁾ 't Leidsche Plein.

GRILLPARZER'S SAFFO.

Toen de Heer Veltman mij verzocht om de Saffo te vertalen voor de Vereenigde Tooneelsten, was ik dadelijk daartoe bereid, hoewel ik, behalve het genot, dat de vertaling van een meesterstuk gedurende den arbeid verschaft, weinig anders meende te mogen verwachten, dan hoogstens eene waardeering van enkele kenners. Dat toch eene zóó verhevene en eenvoudig saamgestelde, zelfs, als men wil, wat den vorm betreft eenigszins verouderde tragedie — ik denk hier niet alleen aan het vasthouden der eenheden van tijd en plaats, maar ook aan het groot aantal vrij lange monologen — bij ons publiek niet zou aanslaan, was mijne innige overtuiging. De uitkomst echter heeft die overtuiging gelogenstrakt, en dit is alweer een verblijdend teeken. Zoolang stukken als Saffo, de Vorstenschool, Uitgaan, — ik noem ze in een adem, niettegenstaande ze slechts in dit opzicht met elkander overeenkomen, dat ze met onbetwistbaar talent geschreven zijn — nog zoo verdienstelijk gegeven en door het publiek zoo gunstig opgenomen worden, mag men niet geheel wanhopen aan eene betere toekomst voor het tooneel.

Ook ten aanzien der critiek heeft mijn werk veler aandacht tot zich getrokken. Men heeft mij veel aangenaams gezegd en men heeft aanmerkingen gemaakt. Daaronder zijn meer dan een waarvoor ik erkentelijk moet wezen. Wel verre dan ook,

dat ik thans anti-critiek zou wenschen te leveren, zeg ik openlijk dank voor alles, ... ook voor dat, wat mij minder juist voorkwam, maar waarin ik toch geen kwade bedoeling heb kunnen ontdekken. Alleen wil ik opkomen tegen de op- of aanmerking — hoe het te noemen? — van sommigen, alsof men beter deed oorspronkelijk werk dan vertalingen te leveren. Ik geloof, dat wij evenveel behoefte hebben aan goede vertalingen van uitheemsche meesterstukken, als aan oorspronkelijk werk, en vooral, dat er geen beter middel bestaat om eenmaal in staat te zijn meesterstukken te scheppen, dan door de vreemde in onze taal te vertolken.

Om daarvan geheel doordrongen te zijn, moet men zelf zulk eene vertaling hebben gemaakt. Men geraakt er zóó in t'huis, ... men begint het werk zóó lief te krijgen, dat men zich haast niet kan voorstellen, van eigen producten nog meer te kunnen houden. In die stemming verkeerde ik in den winter van 1874, en daaraan heeft het volgende gedicht zijn aanzijn te danken. Ik heb daarbij eenige ophelderingen gevoegd, die, naar ik hoop, met eenige ingenomenheid zullen worden begroet.

S A F F O - F A N T A S I E.

SONETTEN-KRANS,

aangeboden, met de vertaling van GRILLPARZER'S TRAGEDIE,
aan MEVROUW RENNEFELD-LOWENSTAM.

De historische Saffo.

*Drong daar zelfs door, hoe diep dan ook verscholen,
Historievorschers blik, die de oudheid als doorziet,
En met een critisch oog het kaf van 't koren wiedt,
De waarheid speurt en opheft uit haar hollen.*

Het volk gelooft al 't geen het is bevolen ;
't Praat alles kleurloos na; maar weten doet het niet
Eentoonig als de taal, die 't water van den vliet
Staag hooren doet, steeds klatrend op den molen.
De wetenschap heeft Saffoos daân ontdekt,
Dat Faon nooit haar min heeft opgewekt,
Geen wanhoop ook haar dichterhart bewogen,
Haar gaaf heeft Lesbos' jeugd tot heil verstrekt,
Haar leven door geen zelfmoord is bevlekt,
Door de eeuwen heen ligt klaar voor veler oogen.

De mythische Saffo.

Door de eeuwen heen ligt klaar voor veler oogen,
Ja, klaarder nog dan wat geschiednis meldt,
Hoe Faon haar op haren tocht verzelt,
Haar teedre min, en hoe zij werd bedrogen.
Men hoort haar klacht; men ziet haar diep bewogen,
En, daar haar 't leven niets dan onheil spelt,
Breekt zij den band, die haar te pijnlijk knelt,
Opdat haar dood haar roem nog moog' verhoogen.
Wat Clio meldt laat koud de kunstnaren,
In Saffo's beeld zij 't beeld der min ontwaren;
Haar lied is van die min de trouwe tolk.
Wat poëzie bezielt leeft voort na jaren,
Ja, eeuwig blijft, gedragen door de scharen,
Wat eens 't genie deed schittren voor een volk.

Grillparzer's Saffo.

Wat eens 't genie deed schittren voor een volk,
Brengt vruchten voort, ook nog in laatre tijden;
Ook thans, als toen, valt menigeen in 't strijden,
In 't hart gewond door wanhoop's scherp dolk.
Nog schept genie een gloedrand om de wolk,
Verkwikt ons nog en schenkt een zoet verblijden,
Ook waar wij zien het lot van hen, die lijden,
't Wordt alles goud, is slechts 't genie de tolk.
Wat eens bewaard werd, houdt de kiem ten leven...
Zoo kan de korrel graan weêr vruchten geven,

Bij mummiën gelegd door Rhamses volk;
Zoo kan weer Saffo-zelf voor onze blikken zweven,
Ja, in haar nieuw gewaad op nieuw voor ons verheven,
Gelijk het licht, dat doordringt door de wolk.

Idealen.

Gelijk het licht, dat doordringt door de wolk,
Bij 't levenwekkend stralenschieten,
Natuur verkwikt en doet genieten,
En vreugd verwekken zal bij heel het volk, ...
Zoo is 't, ... ja! meer zelfs voor den dichter, tolk
Der eeuwge bron, die steeds blijft vlieten,
Ook voor wie hier het leven lieten,
En weér tot leven wekt in 'safgronds kolk.
Daar rijst de hemel voor zijne oogen,
Hij ziet de Godheid in den Hoogen.
Bezielend door zijn ideaal,
Zingt hij zijn lied en innig diep bewogen,
Gevoelt hij, hoe zijn godentaal
Bij oud en jong de vreugde zal verhoogen.

Het levend woord.

Bij oud en jong de vreugde zal verhoogen
Het ideaal, als 't goed begrepen wordt,
Het ontevreden volk, dat schimpt en mort,
Aan damp en mist, zij 't tijdelijk, wordt ontogen.
Eens dichters taal is duister voor zijne oogen,
Schoon 't enkel aan geoeffendheid hem schort;
Maar wordt de paarlenschat hem ingestort
Door 't oor in 't hart, gevoelt het zich bewogen.
Laat poëzie dan klinken door de zaal;
Zij zal bij 't volk weérklinken duizendmaal,
Verstommen doen en wrevel, wrok en logen,
Mits dat het woord zij levend door de taal,
De kunst het beeld ons klaar voor de oogen maal'...
Ach! zonder kunst is ieder beeld ontogen.

Grillparzer.

Ach, zonder kunst is ieder beeld ontogen!

Wat uit de ziel komt, tot de ziele gaat.

Wat hartstocht is, hetzij dan liefde of haat,
Treff immer, als 't veredeld treedt voor oogen.
De mensch, waar hij verkeert, voelt zich bewogen,
Zoodra hij ziet een menschelijke daad.

Het kunstgewrocht, dat, als 't zijn volk verlaat,
Zijn kracht verliest, dat werk is ras vervlogen.
Wat leven heeft, zal eeuwig blijven leven,
En overal, waar menschen denken, streven.

Wie dichter is, leeft niet slechts voor één volk.
Moog' dan uw beeld, o Duitscher! voor ons zweven,
Ja! ons verrukken zelfs, zij 't ook omgeven

Als met een floers, der droefheid sombre tolk.

Kleine-Gartman.

Als met een floers, der droefheid sombre tolk,
Ze omhuld is, . . . als met lachjes om den mond
Ze ons tegentreedt, . . . zij overwint terstond
En overal, bij priester, vorst en volk.
Reeds zien wij in haar hand de blanke dolk;
Reeds hooren wij wat kwelling ze ondervond;
Wij voelen hoe zij is in 't hart gewond,
En zien haar storten in des afgronds kolk.

Grillparzer heil! . . . Gij hebt een tolk gevonden!
Heel Nederland zal uwen roem verkonden.

Voor Neêrland dringt uw straal ook door de wolk,
En Saffoos groote naam klinkt thans uit duizend monden . . .
God lof! want wordt geen licht uit hooger sfeer gezonden,
De schoonste gaarde is slechts een zwarte kolk.

F a o n.

De schoonste gaarde is slechts een zwarte kolk
Voor 't hart des jongelings, waarin toch de eierzucht brandt
Hij minacht wat hij ziet, droomt zich een vaderland,
En vindt geen ideaal bij eigen volk.

Het vreemde schijnt van 't hart de zuivre tolk
En grijpt hem in 't gemoed... Verrukking overmant
Zijn gansche wezen, zelfs zijn hart en zijn verstand.
Zie 't fonklend oog!... Het bliksemt uit de wolk!
Toch grijpt hij, bij het ommedwalen,
Maar al te vaak naar idealen,
En vindt, na korten tijd, zich wreed bedrogen...
Zoo kan in schitterende zalen
Het fonklend kunstlicht ons bestralen,
Als niet de zon verrijst aan 's hemels bogen.

Melitta.

Als niet de zon verrijst aan 's hemels bogen.
Gij zijt die zon, Melitta!... Ge overwint.
Als gij verschijnt, o rein, aanvallig kind!
De jongling voelt: uw ziel spreekt uit uwe oogen,
En als gij schreit, hoe wordt zijn ziel bewogen;
Want Meëly is vaak Liefdes trouwe vrind,
Sinds hij uw tranen zag, hij vurig mint,
Slechts voelt dat gij zijn weelde kunt verhoogen.
Of zal hij nog naar idealen streven?
Uw eenvoud, uw natuur is ziel en leven.
Daar, waar de reinheid zich aan schoonheid paart,
Voert zij de ziel des stervlings hemelwaart.
Hoe kan een vrouw ooit rijker schatten geven?
Materie... ligt bedolven onder de aard.

R h a m n e s.

Materie ligt bedolven onder de aard.
Verscholen zijn al de edele metalen.
Door moeite alleen kan men dien prijs behalen,
En heeft men 't goud,... nog is het niet veel waard!
Zijn glans wordt dan slechts niet geëvenaard,
Als 't door polijsting voor elks oog kan pralen;
Dan is 't een schat; met woeker zal 't betalen
Al de energie, waarmede 't is vergaard.
Die weet "te tempren door welluidendheid,"
't Genie door wetenschap ten goede leidt,

Voor zulk een heerlijk doel geen zorgen spaart,
Heeft voor den mensch een kostlijk goed bereid,
Dat goed, waar menigeen vergeefs om vleit
Is goud en diamant u... alles waard!

Eucharis.

Is goud en diamant u alles waard,
Dan is geen kunst voor u geboren.
Het schoonste landschap gaat verloren,
Heeft men geen oog voor 't schoon der aard
Maar wie geoefendheid aan kunstmin paart,
Geniet met oog en ooren.
Wat andren nauwlijks hooren,
Voert hij nog meê naar eigen haard.
Een klein verhaal, met kunst geschreven,
Is dikwijls in ons brein gebleven ...
Zoo blijv' haar taal dan niet voor ons verscholen.
Wordt, kunstnaar! door uw streven
Ook 't kleine niet verheven,
Begraaf u dan in diepe, donkre holen!

Het Volk.

Begraaf u dan in diepe, donkre holen,
Is kunst voor u slechts zinnelijk genot,
Uw woord sticht kwaad; vergiftigd is uw spot,
Gij, die der maagd de reinheid hebt ontstolen.
Wij zien het toch, om eenzaam rond te dolen
Is van het waar talent, helaas, vaak 't lot!
Bedorven is het volk door vod bij vod.
Men haakt op elk gebied naar beetre scholen.
Eén school toch is er reeds, waar aesthetiek
Inheemsch is, waar de tale wordt muziek.
U roep ik toe, o volk, mij dier en waard,
Niet op de straat, niet onder úw publiek
Leert gij 't begrip van taal en van mimiek!...
Maar voelt ge 't niet, 't worde u geopenbaard!

Mevrouw Rennefeld-Lowenstam.

„Maar voelt ge 't niet, 't worde u geopenbaard,”
Ik dacht aan hem, met U vereend in trouwe
Toen ik dit zong, en ook aan u Mevrouw!
O, kom bij 't feest! ... Uw bijzijn is mij waard;
Want als daarginds de menigte is geschaard,
Zit menigeen er ligt, die 't zich berouwe ...
Slechts Offenbach beheerscht thans jonge en ouwe!
Verheven kunst, ... zij schijnt gevaagd van de aard!
Wel hem dan nog, wiens blik toch soms een wezen
Van smaak ontmoet ... Wat schoon is, uitgelezen,
Vindt meestal slechts verblijf bij eigen haard.
De kunstgod is de Zon ... Werk voort dus zonder vreezen!
De Zon dringt in Uw huis ... Zal 't volk ook dáár genezen?
De zon heeft ook de schatten dáár vergaard!

N. Donker.

De zon heeft ook de schatten daar vergaard,
Waar dichtkunst gloeit in 't menschelijke hart.
O! voelde een elk den waren toon der smart,
Dan ware een elk het prachtig schouwspel waard.
Slechts dáár, waar kunst aan ware kunst zich paart,
Daar schenkt zij gloed, die elke koude tart.
O, als 't tooneel alleen betreden werd
Door kunstenaars van Kleine's eedlen aard ...
Grillparzer, goede spelers, goed publiek,
Wat waar' dat al te zamen magnifiek!
Voorzichtig! ... Er ligt nog iets in den molen!
Vertaler, ge eischt te veel! ... Is 't volk zóó ziek?
Wie weet, uw taal, klonk zelve ze als muziek,
Drong daar zelfs door, hoe diep dan cok verscholen.

S L O T Z A N G.

(Sonettenband.)

*Door de eeuwen heen ligt klaar voor veler oogen,
Wat eens 't genie deed schitteren voor een volk,
Gelijk het licht, dat doordringt door de wolk,
Bij oud en jong de vreugde zal verhoogen.*

*Ach! zonder kunst is ieder beeld ontogen
Als met een floers, der droefheid sombre tolk.
De schoonste gaarde is slechts een zwarte kolk
Als niet de zon verrijst aan 's hemels bogen.
Materie ligt bedolven onder de aard.
Is goud en diamant u alles waard,
Begraaf u dan in diepe, donkre holen.
Maar, voelt ge 't niet, 't worde u geopenbaard:
De zon heeft ook de schatten daar vergaard,
Drong daar zelfs door, hoe diep dan ook verscholen.*

H. TH. BOELEN.

OPHELDERINGEN.

Sonettenkrans. Wat is een Sonettenkrans? Alverens die vraag te beantwoorden, zal ik mij eerst bepalen bij het Sonet. Ik vind daarvan in den »Poëtischer Hausschatz des deutschen Volkes» van Dr. O. L. B. Wolff, de volgende verklaring: »Onder de kleinere lyrische vormen, die uit de poëzie van het zuiden zijn ontleend, is het Sonet, hoewel het menigvuldigst gebruikt, een der zwaarste. Daar het meest dient om menschelijke gevoelens en bevindingen te schilderen, of af te spiegelen, zoo moet de toon gematigd zijn, zooals trouwens de strenge vorm reeds aangeeft. Zelden heft het zich op tot de vlucht der Ode. Het is gebonden aan de volgende wetten.

a. Het mag slechts een hoofddenkbeeld inhouden, hetwelk met zijne inkleeding en ontwikkeling juist de ruimte van het Sonet moet vervullen.

b. Het bestaat uit 14 regels, van welke de eerste acht, en de laatste zes in den zin met elkander overeenstemmen, en wel zóó, dat de acht eerste in twee coupletten, elk van vier regels, slechts twee rijmen hebben, die, op verschillende

wijzen, ieder viermaal op elkander slaan. De zes laatste in twee coupletten, ieder van drie regels verdeeld (Terzinen), kunnen twee of drie eindrijmen bevatten.

De Sonettenkrans bestaat uit vijftien Sonetten. De slotregel van het eerste Sonet is de aanvangregel van het tweede, enz. tot het veertiende toe, waarvan de slotregel de eerste regel van het eerste is. Het vijftiende, of zoogenaamde Meestersonet bestaat uit de veertien slotregels der voorgaande.

In het nederduitsch heb ik nooit een Sonettenkrans aangetroffen; in het hoogduitsch bestaat er een, wat den vorm betreft, zeer verdienstelijke, van J. W. Riemer.

Acht ik het Sonet, en nog veel minder de Sonettenkrans, een geschikte vorm om als ontboezeming van een dichterlijk gemoed te worden gebezigd, ... hier, waar het de appréciatie van een kunstwerk geldt, moest, dunkt mij, de kunstmatige, doch haast muzikaal-welluidende vorm, mits het mij gelukken mocht de moeielijkheden te overwinnen, de waarde van mijn gedicht verhoogen.

De historische Saffo. Het wordt thans door de geleerden als zeker aangenomen, dat er een groot verschil bestaat tusschen de ware Saffo en de Saffo, zooals wij ze kennen door overlevering en kunstgewrochten. Dr. Hermann Koechly, ordentlicher Professor der griechischen und römischen Literatur und Sprache an der Universität in Zürich, geeft in zijne Akademische Vorträge und Reden, en meer bepaald in zijne verhandeling: Ueber Sappho, mit Rücksicht auf die gesellschaftliche Stellung der Frauen bei den Griechen, zeer belangrijke bijzonderheden, die kortelijk hierop nederkomen:

De woonplaats van Saffo was Lesbos, thans Mitylene geheeten, een eiland tegenover de kust van Troas gelegen en ongeveer 26 quadraatmijlen groot. Het is een prachtig en zeer vruchtbaar land. »De wijnstok vindt men er niet, zooals elders, met moeite zich aan olmen en pijnboomen vastklemmende, ... neen! als klimop, in allerhande bochten en wendingen, bedekt hij in rijken overvloed den grond, zoodat — gelijk een man der oudheid zegt — het pas gespeende kind slechts de handjes behoeft uit te strekken, om de gave Gods te proeven". De vrouwen op Lesbos werden reeds door Homerus wegens hare schoonheid geroemd. In de muziek, bij de Grieken nog veel meer dan bij ons verwand aan poëzie, is Lesbos eeuwen lang de toongeeftster geweest. Buitendien was het eene krachtige en onverschrokken natie, die „het ros der zeeën als koene koopvaarders en zeehelden wist te bestieren". Het volk, door krachtsontwikkeling groot geworden, was den overmoed der adellijke heeren moede, waaruit, ongeveer 589 voor Christus, onder leiding van Pittakos, eene omwenteling plaats greep, en de adel gebreideld werd. In dezen bloeitijd leefden Alkaos — bij ons wel Alceus genoemd — die revolutieliederen schreef, en Saffo, die de liefde bezong.

Saffo, of in het grieksch Sappho, — liever nog in het dialect van haar stam Psappha, ... dat wil zeggen: de klare of de heldere — is geboren te Eresos in 620 v. C. Zij leefde in Mitylene, hoofdstad van Lesbos, in gelukkige, zelfs rijke omstandigheden. Zij had daar twee broeders, waarvan de een schenker, de andere een rijk koopman was. Ze was gehuwd, en had eene dochter, naar Saffo's moeder, Klaïs, geheeten. Dat dochtertje bezingt zij op de volgende wijze:

„Ja, een heerlijk kind en bloeiend als gouden bloempjes,
Pralend door bevalligheid, mijne lieve Klaïs!
Die 'k voor 't geheele Lydië, voor het schoone Lesbos
Nimmer geven zoude.”

Voor het overige weet men slechts, dat zij aan het hoofd stond eener school van dichtersessen; dat zij haren broeder in hare poëziën heeft aangevallen wegens zijn in hare oogen compromitterend huwelijk; dat zij tegen 596 v. C., vermoedelijk om politieke redenen, verbannen is geweest, doch dertig jaren later nog leefde op Lesbos, waar zij begraven is. De dichter Alkaos schijnt te vergeefs naar hare liefde gedongen te hebben. Hij noemt haar »de glimlachende, reine, vioolkleurige gelokte (veilchengelockte) Saffo”, gelijk ze ook door anderen als brunette en klein van gestalte wordt afgemaald.

Hoe hoog zij aangeschreven staat, bewijzen de volgende regelen van een harer bewonderaars: »deze wondervrouw waarvan de wedergade in den loop der eeuwen niet is aanschouwd.” Zij heeft o. a. twee odes vervaardigd, die zóó beroemd zijn geworden, dat ze haast in alle beschaafde talen zijn vertolkt. De hartstochtelijke liefde bezielt ze. Een van deze heeft Grillparzer in zijne tragedie — echter, vreemd genoeg, niet in de oorspronkelijke, echt Saffische maat, die van het bekende gedicht van Matthisson, genaamd: Adelaïde — overgenomen. De andere kan men in Bilderdijs werken vinden. De grootste grieksche dichters achtten het niet beneden zich, gelegenheids-gedichten te maken, en zoo zijn er van Saffo's hand zeer opmerkelijke bruiloftsliederen. Ook getuigt hare poëzie veel meer van smaak voor natuurschoon dan men bij andere Grieksche dichters opmerkt. Behartigingswaardige lessen vindt men bij haar in overvloed, b v.

»Als zich de toorn verheft in het harte,
Hoed u voor de ijdel klappende tong.»

»Nooit brengen de rijkdommen alleen, zonder de deugd,
u zegen.

Maar beiden vereend voeren tot der zaligheid hoogste
hoogte.»

»Hij, die schoon is, verschijnt voor het oog slechts schoon;
Maar die goed is, bewijst na onderzoek ook dat hij schoon is.»

Koechly heeft zelfs aangetoond, hoezeer Saffo's leerstellingen
met die van Soerates overeenkomen.

De mythische Saffo. Zooals gewoonlijk, wanneer de
kunst zich van een figuur der geschiedenis meester maakt,
is ook hier de overlevering meer dan de historische waar-
heid tot het volk doorgedrongen. Hoe is echter de Saffo-
mythe ontstaan? Koechly geeft daarvoor zijne welgefunde-
eerde meening.

De oude Grieken waren verdeeld in drie volksstammen,
namelijk: de Jonische, waartoe de Atheners, de Dorische,
waartoe de Spartanen, en de Aeolische, waartoe onder an-
deren de bewoners van Lesbos behoorden. Er was, wat de
denkbeelden omtrent de roeping der vrouw betreft, een
groot onderscheid tusschen de Jonische en de beide andere
volksstammen. Eene vrouw als Saffo was in de oogen van
den Athener niet veel meer dan een blauwkous en, terwijl
zij van den eenen kant door ieder werd bewonderd, waren
er in Athene niet weinigen, die haar bespottelijk trachtten
te maken. De hartstochtelijke ode, in mijne vertaling begin-
nende met: »Eeuwig schitterende Aphrodite!» gaf aanleiding
tot parodiën en sprookjes, alsof ze haar eigen zielstoestand
wedergaf; terwijl het toch, bij nadere studie, vrij duidelijk

gebleken is, dat de woorden gericht zijn tot eene van Saffo's leerlingen, die haar ging verlaten om in het huwelijk te treden. In het begin is de geheele liefdesgeschiedenis van Saffo slechts als blijspel en satyre tegen geëmancipeerde vrouwen gebezigd, en het storten in de zee wordt daarin niet behandeld als zoenoffer der liefde, maar veeleer — en niet weinig ondeugend — als middel ter afkoeling. Eerst later heeft de tragische zijde van het onderwerp de komische geheel verdrongen.

Grillparzer's Saffo.

Wat eens bewaard werd, houdt de kiem ten leven;
Zoo kan de korrel graan weer vruchten geven,
Bij mummiën gelegd, door Rhamses volk.

Het is bekend, dat men in zeer modernen tijd de graan-korrels, die de Egyptenaren — het volk van Sesostris of Rhamses de Grootte — bij hunne mummiën nederlegde, heeft gezaaid, en dat die korrels, na zoo vele duizenden jaren van afsluiting, welvoorziene aren hebben voortgebracht.

Idealen. Hier heb ik mij, wat maat en rijm betreft, nog al belangrijke afwijkingen van het gewone Sonet veroorloofd. Werkelijk heeft, ook wat de hoogere vlucht, die het onderwerp vereischt, dit gedicht van veertien verzen meer van een Ode dan van een Sonet. Is dit een gebrek, of veeleer als een afwisseling te waardeeren? Ik laat het oordeel aan den lezer.

Grillparzer. Deze dichter, voor weinige jaren zelfs bij de Duitschers, en thans nog ten onzent, te weinig gewaardeerd, is een der beste dramatische dichters. Hij behoeft

in dat opzicht nauwelijks voor Schiller uit den weg te treden. In 1790 te Weenen geboren, debuteerde hij den 31sten Januari 1817 in diezelfde stad met: *die Ahnfrau* en had dadelijk veel succes. Men verweet echter den dichter, dat hij het publiek geboeid had door allerhande fantastische, aangrijpende hulpmiddelen en toen bewees Grillparzer, door zijn *Saffo*, die reeds den 21 April 1818 werd opgevoerd, dat hij al deze hulpmiddelen kon ontberen. Eenvoudiger drama als dit is nauwelijks denkbaar. Daarna heeft hij nog verscheidene meesterlijke drama's geschreven, die echter niet allen de populariteit zijner eerste werken mochten verwerven. Hij waagde zich eindelijk ook aan het blijspel, maar was daarin minder gelukkig, zoodat het ondankbare publiek hem zelfs uitfloot. Na dien tijd heeft hij nog wel, en zelfs zeer verdienstelijke, dramas geschreven, zooals uit zijn nalatenschap blijkt, doch niets meer laten opvoeren. Hij stierf 21 Januari 1872.

De geest van den eenvoudigen bachelor Grillparzer komt het meest uit in de volgende regels:

Breit es aus mit deinen Strahlen,
Such es tief in jede Brust,
Eines nur ist Glück ternieder,
Eins: des Innern stillen Frieden
Und die schuldbefreite Brust,
Und die Grösze ist gefährlich,
Und der Ruhm ein leeres Spiel,
Was er giebt sind nichtge Schatten,
Was er nimmt, es ist so viel.

De bekwame Duitsehe critikus Scherer zegt van dezen dichter: »Grillparzer's geheim is de dramatische techniek. Met eenzijdigheid wendt hij zich uitsluitend naar den dramatischen kunstvorm; maar die beheerscht hij dan ook vol-

komen. Door een moeielijk en ernstig streven heeft hij zich dat handwerk eigen gemaakt, en hij bezigde het op edele wijze, zonder tevreden te zijn met gemakkelijk effectsbejag. Veeleer streefde hij naar de merkwaardige openbaringen eener reine, ideale natuur. Hij vereenigde in zijne scheppingen de zekere hand van den geoeffenden werkman met de priesterwijding van den kunstenaar”.

Laube zegt van hem: »Hij onderscheidt zóó teeder en fijn als een beschaafd vrouwenverstand; hij antwoordt zóó plotseling en schalksch als een meisje; hij drukt zóó onwillekeurig zijne bezorgdheid uit als een vrouwelijke mond”. Dat hij althans de grootste der vrouwelijke hartstochten, de liefde, goed begrepen heeft, bewees hij in bijna al zijne drama's, doch wellicht het sterkst in zijn Saffo.

Faon. Deze bekende naam der overlevering schijnt in geenen deele te berusten op historischen grond, zoodat Faon, als minnaar van Saffo, nooit heeft bestaan.

Melitta. Scherer zegt: »Melitta was in de grieksche overlevering nergens aangegeven. Zij is de bepaalde schepping des dichters, en misschien van al zijne figuren met de meeste voorliefde geschetst. In haar heeft hij zijn ideaal van de vrouw neergelegd”.

Het Volk. Ik heb in dit Sonet mijne innige overtuiging uitgesproken — protesteerende tegen de ketterij, die zoo dikwijls verkondigd wordt: als zou een acteur slechts natuurlijk talent en routine behoeven — dat de tooneelspeler veel, zeer veel behoefte heeft aan voorstudie en ware beschaving. Al onze, zelfs de beste tooneelsten, bezitten

die in te geringe mate, en daarom juich ik de oprichting der Tooneelschool van harte toe!

Mevrouw Rennefeld Lowenstam. Ik reken den Directeur der Tooneelschool, den Heer Rennefeld, onder mijne beste Vrienden, en zijne echtgenoot is menigmaal mijne vriendelijke gastvrouw. Om vele redenen was ik zeer ingenomen met zijne benoeming, ook omdat ik begreep, dat hij in zijne echtgenoot voor die betrekking een waarachtigen steun zou hebben. Nu viel de aanvaarding der Tooneelschool juist zamen met den tijd, dat ik mijnen vrienden mijn werk kon toezenden. Ik schreef er deze verzen bij, en bood ze aan als een bouquet van bloemen uit mijn tuin.

Slotzang. Ik weet niet, of de zin, dien ik hierin heb neêrgelegd, opheldering behoeft. Zeker is het, dat, zij het dan ook door een langduriger proces dan bij de planten, de zon ook de verschillende lagen delfstoffen der aarde heeft gevormd. En zoo beweer ik, dat zelfs daar, waar men het nauwelijks zou gelooven, de poëzie, de zoo vaak miskende poëzie, nog haren verwarmenden invloed door aanhoudende werking heeft uitgeoefend.

DRAMATISCHE POËZIE.

AARD EN WEZEN.

Allen stemmen hierin samen, dat van de verschillende dichtsoorten de dramatische poëzie de jongste is. In deze overeenstemming ligt niets wonderbaarlijks, want de juistheid van deze meening is zeer duidelijk uit de historie te bewijzen. Toch dienen wij wel te bedenken, dat wij slechts van de jeugd der dramatische poëzie spreken, in zooverre wij haar kunstvorm daarmede bedoelen, want het wezen der dramatiek is te gelijk met den mensch geboren.

Om ons van deze waarheid recht te doordringen, dienen wij de vraag te kunnen beantwoorden: »wat is het wezen der dramatische poëzie?" Het wezen der dramatische poëzie is vertooning, voorstelling, nabootsing van eene handeling. (Van eene handeling;... vandaar de naam dramatische poëzie, want het grieksche woord drama beteekent: handeling). Ligt het karakteristieke der dramatiek in de vertooning of nabootsing, dan is daarmede tevens haar hooge ouderdom bewezen. Of kunnen wij ons soms een tijd voorstellen, waarin eenige menschen samenwoonden, zonder dat zij elkander hunne ondervindingen mededeelden, en in het verhaal, om den indruk levendigheid bij te zetten, de

betrokken personen handelend lieten optreden, door hen zooveel mogelijk na te bootsen in stem en gebaren? Neen! Wij mogen zelfs aannemen, dat het dramatische element zich te sterker, te zuiverder, te algemeener ontwikkelt, naarmate een volk, wat beschaving betreft, den kinderlijken leeftijd het minst ontwassen is. Hoe eenvoudiger de maatschappij is en hoe beperkter het verkeer, des te dieper zal de indruk zijn, die de voorvallen op den mensch maken; en hoe dieper de indruk is, des te inniger de poging om het verhaal er van zoo levendig mogelijk weer te geven. Dit geschiedt, gelijk reeds aangetoond is, door stem, gebaren, enz.

De wijze, waarop het kind mededeelt, wat het zag, hoorde, of ondervond, bevestigt mijne verklaring van het wezen der dramatische poëzie; evenzoo het verhaal van lieden, die de gewoonte hebben, hunne mededeelingen in alle geuren en kleuren te doen, zoodat allermintst de actie ontbreekt. Aldus is het zeer opmerkelijk, dat de Semitische volkeren, wie het toch voorzeker niet aan levendigheid ontbreekt, geen drama bezitten.

Het dramatische element is met het wezen des menschen samengevlochten. Vandaar, dat vele dichters meermalen dramatisch zijn vóór, en zonder het te willen. Zóó de dichters der Ilias en Odyssea. Hun doel was een epos te geven d.i. het verhaal van eene handeling, en ziet! tallooze malen vervallen zij van de epiek in de dramatiek. De epische mededeeling toch van een gesprek vordert, dat men b. v. zegt: »hij zeide tegen haar: dat hij dit of dat doen zou”, en zij antwoordde hem: »dat zij hem liever dit of dat zou aanraden”. Deze manier was den scheppers der Ilias en Odyssea niet levendig genoeg, vandaar dat zij de perso-

nen zelf sprekende invoeren. Reeds in den eersten zang der Ilias vinden wij er voorbeelden van; zoo in vers 24 en v.v. die aldus luiden: ¹⁾

„Aber nicht Agamemnon, des Atreus Sohne gefiel es;
Dieser entsandt' ihn mit Schmach, und befahl die drohenden Worte:
Dasz ich nimmer, o Greis, bei den räumigen Schiffen dich treffe
Weder anitzt hier zaudernd, noch wiederkehrend in Zukunft!
Kaum wohl möchte dir helfen der Stab, und der Lorbeer des Gottes!
Jene lös' ich dir nicht, bis einst das Alter ihr nahet,
Wann sie in meinem Palast in Argos, fern von der Heimat,
Mir als Weberin dient, und meines Bettes Genossin!
Gehe denn, reize mich nicht; dasz wohlbehalten du kehrest!
Jener sprach's; doch Chryses erschrak; und gehorchte der Rede.“

De Odyssea openslaande, vind ik in den 11^{den} zang vs. 209 en v. v.

„Und ich redete sie an, und sprach die geflügelten Worte:
Meine Mutter, warum entfliehst du meiner Umarmung?
Wollen wir nicht in der Tiefe, mit liebenden Händen umschlungen,
Unser trauriges Herz durch Thränen einander erleichtern?
Oder welches Gebild' hat die furchtbare Persephoneia
Mir gesandt, damit ich noch mehr mein Elend beseufze?
Also sprach ich; mir gab die trefliche Mutter zur Antwort:
Mein geliebtester Sohn, unglücklichster Aller, die leben!
Ach! sie täuschet dich nicht, Zeus Tochter Persephoneia!
Sondern Dies ist das Loos der Menschen, wann sie gestorben, enz.“

Bij dichters van den nieuweren tijd treffen wij hetzelfde verschijnsel. Zoo b. v. in het »Voor-Hout" van Huygens, waar wij lezen:

---

¹⁾ Bij gebrek aan eene goede Nederlandsche vertaling, gebruik ik den tekst van J. H. Vosz.

„Linde-blaedjens, luyster-vincken
Van soo menig' apen-klucht,
Van soo menigh traen-verdrinken,
Van soo menigh' sotten sucht,
Helpt my tuygen wat een karmen,
Wat een stommelend gelaat,
Wat een blindelingh om-armen
Onder u niet om en gaat.

Trijntgie, sei daar lestmael eenen,
By myn eer, ick heb je lief;
Van den kruyn af tot de teenen
Staen ick onder jou belief;
Laet me draeven, doet me loopen,
Hiet me stappen als een' Tel,
Doet me schencken, hiet me koopen,
Siet wat ickje weyg're sel.

Dirckgien (hoord ick strack een ander)
Sel 't dan nummer wese, kind? enz.”

Eveneens is Huygens dramatisch in zijn »Kostelick mal,»
waar we vinden:

„Die wangen zijn te doods, zij moesten anders leven;
En wat raed, Pieternel? — Me-vrouw, 't penceel sal geven,
Dat de natuer vergat; weest meester van uw vel,
Wat soud' u hinderen? die, die, die doet het wel. enz.”

De ontwikkeling van de dramatische poëzie als kunst-
vorm kunnen wij, wat de Hellenen betreft, vrij nauw-
keurig uit de geschiedenis hunner letterkunde nagaan.

Bij de godsdienstige feesten werden liederen ter eere der
Godheid gezongen. De zangen, ter verheerlijking van Dionysus,
waren deels plechtige liederen, terwijl met potsige zangen,
tot vervroolijking der stemming, de feestelijkheid werd beslo-

ten. Die beide richtingen hebben zich door alle eeuwen heen staande gehouden, en wel in den vorm van tragedie en komedie.

De plechtige lofzang, of dithyrambus, werd tot een koorzang herschapen. Daarna verbond Lasos er dans en muziek mede. Nu was het dramatische element er ingebracht, want dans, mimiek en kostuum waren hulpmiddelen geworden ter uitvoering der lyrische poëzie.

Te Athene bloeide de kunst van Lasos het weligste. Wel-dra stelden de rijke burgers er de hoogste eer in om het koor, dat toen uit vijftig personen bestond, zoo schitterend mogelijk uit te rusten. Ook spaarden zij moeite noch kosten om van de meestgevierde dichters nieuwe liederen voor hun rei te bekomen. Simonides, die geen Athener was, heeft dat verlangen dikwerf ingewilligd.

Op den duur begonnen de feestvierende toeschouwers deze wijze van huldebetoon wel wat eentonig te vinden. Derhalve verzoon Thespis van Ikaria er op, om de reizangen te doen afbreken door een verhaal aan goden- of heldensagen ontleend, dat hij den reiaanvoerder liet voordragen. Steeds meer en meer werd de nabootsing van het medegedeelde nagestreefd. Aeschylus bracht het zoover in deze kunst, dat hij de vader der tragedie dient te heeten.

In de stukken van Aeschylus komen niet meer dan twee tooneelspelers te gelijk op het tooneel, terwijl hij het koor vaststelde op twaalf personen. Hoewel b. v. de Prometheus in vele opzichten niet anders is dan vertoonde lyrische en epische poëzie, zoo ligt er toch onmiskenbaar een dramatisch element in. De toeschouwers zagen Prometheus geketend liggen aan de rotsen; zij zagen, dat Okeanus hem opzocht, enz.

Sophokles bracht de dramatische kunst weer eenige stappen vooruit. Het getal spelers stelde hij op drie; het koor breidde hij uit tot vijftien personen, en zijne stukken wonnen het die van Aeschylus in dramatische waarde ver af.

Onder Euripides neigde het drama meer of min ten val. Bij hem werkt de strekking, het doel, waarom hij de voorgestelde personen dit of dat liet zeggen, wel eens nadeelig op den kunstvorm. Want al was — gelijk o. a. door G. Bernhardy duidelijk wordt aangewezen — geen onderwerp bij de ouden van eene dramatische behandeling uitgesloten, allermintst de politiek. De kunst van 't geheel, en niet de strekking, gold bij hen voor 't hoogste.

Het wezen der dramatische kunst is dus de vertooning eener handeling. Hierbij hebben wij nu wel op te merken, dat, wat de tragedie, d. i. het heldenspel betreft, het bijna nooit geweest is de vertooning van eene handeling, die de dichter zelf had bijgewoond, of zelf ondervonden. Het drama heeft zijn oorsprong te danken aan de gewijde overlevering, bewaard in de epische zangen, of later, aan de voorstellingen der kerk. De dramatische behandeling van een verduicht onderwerp behoort den nieuweren tijd toe.

Het Helleensche drama bevat reeds de kenmerken van het drama in 't algemeen, want het karakteristieke van het Indische drama, van het middeleeuwsche heilige mysterie- of mirakelspel, van het Spaansche autos — autos heeft dezelfde beteekenis als het woord drama — ligt immers evenzeer daarin, dat het de vertooning eener handeling is. Bovendien komen deze dramatische kunst-voortbrengselen daarin

met het Helleensche overeen, dat zij hun stof ontleenen aan de heilige overleveringen.

Wat echter den vorm betreft, daarin verschillen zij niet minder van het Helleensche drama dan alle deze onderling. Iedere tijd en ieder volk uit zich, hier nu wat het drama betreft, in een vorm slechts passend voor deze natie in dien tijd. Dus: het wezen van het drama is eeuwig en onveranderlijk, de vorm daarentegen voortdurend wisselend, en naarmate een natie zelf fijner beschaafd is, zal haar vorm te kunstvoller zijn, ook zonder dat zij zich bekommert om theoriën;... theoriën toch hebben altijd uit den aard der zaak maar een zeer betrekkelijke waarde ¹⁾.

De feesten, ter verheerlijking van den wijngod gevierd, eindigden in dartelheid en spel. Allerlei vertooningen, zeer luchtig van aard en strekking, hadden daarbij plaats. De vertooners vormden een optocht en zongen inmiddels toepasselijke liederen. Dit gedeelte van 't feest noemde men komos. Bij de Hellenen heeft zich die ruwe boert, die meer dan dartele scherts is, tot eene fijne kunst ontwikkeld.

De komedie der Atheners, want ook weér te Athene tierde de komedie het weligst, heeft drie perioden doorlopen. In de oude komedie worden de volksleiders niet weinig

---

¹⁾ In Geel's: „Onderzoek en Phantasie” vinden wij van het Helleensche drama: „Behalve de eenheden der tragedie, waartegen de juiste takt der uitvinders niet zondigde, doch waarin haar wezen niet bestond; behalve intrigue, het klimmend belang, de ontknooping, en al wat zij gemeen kan hebben met iedere goede dramatische voorstelling, zijn haar voornaamste bestanddeelen: hooge personen, hevige hartstochten, groote gebeurtenissen.

gegeeseld,... volksleiders, die nieuwe begrippen en denkbeelden zochten te verbreiden. De behoudslui begrepen, en terecht, dat er geen beter middel was om het nieuwe te keeren, dan door het belachelijk te maken. Het verwondere dus niet — zoo ongeveer spreekt Geel — dat de komedie in hare eerste periode de bemoeizucht en besluiten van een beweegbaar en woelig volk bespot; het raaskallen van filosofheerende redenaars doorhaalt; eene betere wijsbegeerte, ja, die van Sokrates zelf, omdat zij den mensch leerde redeneeren en onderzoeken, somtijds aanvalt; dat zij de tragedie, die hare hooge personen tot bedrijven van het dagelijksche leven liet afdalen, die medelijden opwekte voor verfoeielijke harts-tochten, en zich niet schaamde, mannen uit het heerlijke heldengeslacht kreupel, verminkt en in bedelaarslompden voor te stellen, uitjouwt en aangrijnst. Uit deze bepaling blijkt tevens het verschil tusschen de oorspronkelijke komedie en het satyr-drama. Het satyr-drama toch — het nastukje der trilogiën — was juist niets anders dan eene voorstelling van iets belachelijks uit een overlevering.

Toen het staatsbewind geheel in handen van weinigen was geraakt, doemde hun almacht de oude-komedie ten ondergang. Zij beletten, dat mannen van gezag op het tooneel werden uitgejouwd en bespot. Met de oude-komedie ging echter de kunst zelf niet ten onder, doch trad slechts een tweede phaze van ontwikkeling daardoor in. Deze, de midden-komedie, heeft eenige overeenkomst met het satyr-drama gehad, want behalve, dat zij oudere en gelijktijdige tragedies bespote, schijnt zij ook personen uit het holdentijdperk belachelijk te hebben gemaakt. Zij deed evenwel nog meer: zij hekelde wijsgeerige stelsels en ondeugden in karakters, door er karikaturen van te maken. Voor de

nieuwe-komedie, die haar stof enkel aan het dagelijksche leven ontleende, was het karikatuur de hoofdzaak.

Wanneer men iets of iemand belachelijk wil maken, dan moet men de eigenschappen en eigenaardigheden min of meer overdrijven. Dit geldt zoowel van de uiterlijke als innerlijke kwaliteiten. Vandaar, dat de komedie, veel meer dan de tragedie, er zich op toeleegde om de voorgestelde personen na te bootsen in gelaatstrekken, stem, gang, manieren, enz. De bedoelde persoon moest uit bijzaken reeds te kennen zijn, al werd zijn naam niet genoemd.

Het wezen der komedie is ook weer bij alle volken en in alle tijden een en hetzelfde; de vorm, daarentegen, even uiteenlopend als bij de tragedie. Wat ons Nederlanders betreft, zou zich ongetwijfeld uit de kluchten en uit de blijspelen van Brederôo eene nationale komedie ontwikkeld hebben, indien het Calvinisme er niet was tusschen gekomen. Dat heeft in dit opzicht groot kwaad gedaan.

Met het wezen van het drama, zooals dit hier door mij ontwikkeld is, komt de opera, die als nabootsing daarvan is ontstaan, in vele opzichten overeen. Hoofdzakelijk in vorm verschilt zij. De klassieke opera staat gelijk met de tragedie; de opera-bouffe met de komedie.

DOEL EN STREKKING.

Dat de invloed van het drama groot kan wezen en inderdaad meermalen van zeer groote beteekenis geweest is, lijdt geen twijfel. Vandaar, dat in tijden van beroering de vertoonning van sommige stukken verboden wordt. Zekere personen te zien, de gevolgen hunner handelingen te aan-

schouwen, werkt dan ook veel machtiger, spoort veel meer tot navolging aan, dan van hen te hooren of van hen te lezen.

Daar het drama zulk een grooten invloed kan uitoefenen, dient het doel en de strekking edel te wezen; of de gevolgen, die het na zich sleept, zullen uiterst heilloos zijn. Over deze zaak verklaarde A. W. Schlegel zich ongeveer aldus: In het gewone leven vertoonen de menschen slechts hun buitenzijde. Wantrouwen en onverschilligheid houden er hen van terug, anderen een blik in hun binnenste te laten slaan, en van datgene, wat ons het naast aan het hart ligt, te spreken met het gevoel, waarmede wij het gevoelen, dat zou men in de samenleving ongepast vinden. De dramatische dichter evenwel heft den slagboom op, die den mensch van den mensch vervreemdt. Doordien hij het gemoed zijner toeschouwers zoodanig beweegt, dat de uiterlijke teekenen er van niet langer te verbergen zijn, nemen de aanwezigen die van elkander waar, en dit maakt personen, tot op dat oogenblik elkaar vreemd, opeens tot vertrouwden. 't Is ongelooflijk, welk een opwekking er ligt in de overtuiging, dat een gevoel, 't welk gewoonlijk verborgen blijft, algemeen gedeeld wordt. Het geloof aan zijn waarde put uit die verbreiding krachtig voedsel, ja, wordt er onomstootelijk door! Het ligt voor de hand, dat het voorrecht, om invloed te mogen uitoefenen op de menigte zeer gemakkelijk misbruikt wordt. Gelijk de dramaticus voor het edele en grootsche kan bezielen, zoo kan hij ook leugen en bedrog in een aantrekkelijk licht stellen; een valsche en onwaardige levensbeschouwing schijn van waarheid bijzetten; ondeugd als deugd en zelfopoffering schilderen. In de aantrekkelijke vormen van poëzie en verdichting, vindt de verleiding zoo licht den

weg tot ons hart. Bovenal moeten de komici scherp toezien, dat zij niet het gemeene en onedele in den mensch opwekken. Het komieke toch vervalt er gemakkelijker toe dan het ernstige.

Dit geldt van het doel en de strekking der dramatiek in het algemeen.

Het Atheensche drama was onverbrekelijk met den staat samengevlochten; het vloede er uit voort, zoodat zijn bloei en zijn verval geheel samenhang met den bloei en het verval van den staat. En gelijk aldaar politiek en godsdienst onafscheidelijk waren verbonden, zoo vormden staatsbelang, religie en de dramatische kunst een onverseheurbare drieëenheid. »Gelijk in alle schoonheidsvormen», zegt Geel, »die het vernuft der Grieken heeft uitgevonden, zoolang zij niet verbasterden, het moreel beginsel van den staat zich afspiegelde, zoo was het bovenal in het hoogste, dat zij bereiken konden, in hunne tragedie. Dat beginsel was: eerbied voor de goden, gehoorzaamheid aan de wetten, gehoorzaamheid aan de overheid en ouders, door de wetten voorgeschreven, schaamte,... de schaamte zelve, vergood in den hemel, die tegen alle wangedrag behoeden moest. Dat beginsel werd der jeugd ingeprent, en het bleef den mannelijken ouderdom bij, als overtuiging en geloof, dat het aldus was en behoorde te zijn, zonder onderzoek waarom men gehoorzaamde en zich schaamde. Een heilzaam beginsel, waar de godsdienst echt en de voortgang rustig is.»

Eene strekking zoo verheven en edel als het Helleensche drama, heeft het Romeinsche nooit gehad. Oogenblikkelijk genot was het voornaamste doel. Hoe reiner dus de tijden waren, des te zuiverder het genot, waarbij de toeschouwers bevrediging konden vinden. Toen alzoo zinnelijke lust daar

alles beheerschte, toen was opwekking van zinnelijken lust de eenige strekking der dramatische kunst.

Het middeleeuwsche mysteriespel stond geheel in dienst der kerk, zoodat verbreiding van haar invloed, opwekking tot godsdienstige gevoelens en handelingen het eenige doel van die dramatische kunst was. Daartoe werden verhalen uit de geschiedenis van Jezus en de legende der heiligen op hooge kerkelijke feestdagen vertoond. Langzamerhand breidde men het onderwerp zoodanig uit, dat het inplaats van een tafereel uit het leven van Jezus, de vertooning van het leven in zijn geheel werd. Daartoe was één dag ontoereikend en waren ook de kerkgebouwen veel te klein. Zoo kwam men er toe op markten en pleinen tooneelen op te slaan. Te Parijs b. v. speelden de »*Confrères de la Passion*» hunne stukken in het hôtel de la Trinité. Hun doel was: de gewijde geschiedenis aan het volk te vertoonen. Zij werden dus medehelpers van de kerk.

Het Spaansche autos had, evenals het heilige mysterie of mirakelspel, uitsluitend een godsdienstig karakter. Ontzaglijk groot is zijn invloed geweest.

In onze dagen eischt men allermeeft van het tooneel, dat het de toeschouwers ontspant; dat het hen losrukt uit de beslommeringen van het dagelijksche leven. Moraliseering begeert men niet, en terecht; maar dat er slechts zoo weinigen zijn, die van het tooneel eischen, dat het zal veredelen en verbeffen, opwekken tot het groote en grootsche, strekt onzen tijd weinig tot eer! En dat dit zoo is, wordt bewezen door de soort van stukken, die een talrijke schaar toeschouwers lokken.

Augustus '75.

HROSWITHA.

EEN PLEIDOOI VOOR HET TOONEEL.

Ik heb in Engeland rechtszittingen bijgewoond, waar de edelste familiën met ingespannen aandacht kwamen luisteren naar het woord van den rechter, naar de rede van den pleitbezorger, naar de taal van den verdediger... En geen wonder, dat velen nauwlettend acht gaven op die taal; want het gold het leven of de vrijheid van een hunner medemenschen.

Moge ook aan mijn woord eenige aandacht worden gewijd, waar ik eene pleitrede schrijf voor eene allerge wichtigste zaak... Immers het geldt hier niet het leven of de vrijheid van één mensch, maar de opvoeding en de ontwikkeling van drie millioen Nederlanders.

Ik wilde spreken over het Tooneel, en nagaan
wat het was,
wat het is,
wat het moest zijn,
en wat wij er aan moeten doen.

1. Reeds in de oudste tijden lezen we van den hoogen bloei van het tooneel. Het was in het oude Griekenland en Rome een voorwerp van aanhoudende zorg der regeering en zoozeer was het saamgeweven met het innerlijk leven

des volks, dat we het ontevreden romeinsche volk, langs de straten hunner stad trekkende, als hunne eerste behoeften hooren begeeren :

Panem et circencis.

Brood en schouwspelen.

En nu mogen de schouwspelen, die zij vorderden, van geheel anderen aard zijn geweest, als die, welke wij begeeren, het feit bestaat en leert ons, dat juist dat zien van groote vertooningen geen behoefte is, die de mode ons heeft doen verkrijgen. Zelden zien wij echter in de oudheid het tooneelspel, dat deel, wat het meest op ons tooneel gelijk, als geheel op zich-zelf staande en waar we bij de Olympische, de Isthmische, of andere spelen alle volkeren van Griekenland vertegenwoordigd vinden; daar maakt wel het tooneel het middelpunt der feesten uit, maar wordt het toch alleen beschouwd als een deel van al de feesten, bij dergelijke gelegenheden gegeven.

Voor al in verband met godsdienstfeesten, zien wij het tooneel reeds in de hooge oudheid optreden en in alle literaturen van Europa is het tooneel inderdaad een kind der kerk.

Het volslagen gebrek aan volks-onderwijs, het gemis van boeken en hulpmiddelen, maakte het den leeraren van den godsdienst hoogst moeielijk, den onontwikkelden hoorders eenig begrip te geven van de gebeurtenissen, in hunne heilige boeken opgeteekend, en de geestelijkheid, steeds scherpzinnig er op bedacht naar de beste middelen te zoeken, ten einde het volk te onderwijzen, vond weldra niets beters, dan de gebeurtenissen, die zij den volke wilde doen kennen, nog eenmaal voor hunne oogen te laten voorvallen.

Ziedaar dan de monniken en jonge priesters als tooneelspelers werkzaam... Nabootsing der natuur was hier alles,

en het kwam er slechts op aan, te zorgen, dat allen volkomen zagen gebeuren, wat ze moesten weten dat gebeurd was. Het had iets van wat nog in de Oberammergau geschiedt: de Passionsspiele aldaar, de Chesterplays in Engeland, ... het zijn voorstellingen in den geest der oude Mysteriën, die inderdaad een deel van de godsdienstoefening uitmaakten. Stippen we hierbij aan, dat de tooneelspelers wel vooraf overeenkwamen, welk tafreel ze zouden opvoeren, maar dat de eigenlijke tekst in 't eerst niet geschreven was; ... gelijk nog heden ten dage als volksspel, in Spanje, door de landlieden een geïmproviseerd tooneelstuk wordt opgevoerd, nadat men het eerst in hoofdzaak over den inhoud is eens geworden.

De stukken omvatten — naar gelang der feesten, waarbij ze gespeeld werden — een betrekkelijk groot gedeelte van de heilige schrift, en zeker werden de bijzondere feiten nauwkeuriger weergegeven dan in Spanje het geval kon zijn, als den Spanjaard, naar Lopez de Vega's eisch, »ter bevrediging zijner tooneelwoede», alles te zien werd gegeven, »van Genesis af tot aan de Openbaring toe». Kortom: de stukken duurden eenige dagen en wel uren achtereen. Geen wonder, dat enkelen gedurende die eindelooze voorstelling in slaap dreigden te vallen. Maar ook hiervor was raad. Tusschen de handelende personen bewoog zich weldra een persoon, later twee personen, die door zijne gewoonlijk zoutelooze, vaak plumpe en zedelooze aardigheden, de aandacht van het publiek op het tooneel bleef vestigen. Daar zien we den Clown, die nog in de dagen van Shakespeare op het tooneel sprak, en dien wij in het »vroolijke karakter» in ons drama nog met zooveel genoegen begroeten. Het is de „Bedelneef” in den »Zeekapitein of het

Geboorterecht"; het is „Arent" in „de Amsterdamsche Jongen, of het Buskruitverraad"; het is de „Jonker van Varick" in den gedialogiseerden roman „de Vrouwe van Waardenburg"; het is „Dr. Kenealy" in het eindelooze Tichborne proces.

De toenemende verbastering van de mysteriën dreef ze uit de kerk en naar de kerkhoven, later naar de straat. Daar verzezen de tooneelen, die door hun vorm en inwendige verdeling nog aan hun oorsprong herinnerden en aan eene kerk deden denken. Langzamerhand mengden zich tusschen de bijbelsche personen, beelden van deugden en ondeugden, en zien we de Gierigheid, de Valschheid, den Rijkdom en dergelijken op het tooneel, totdat eindelijk de oorspronkelijke bedoeling van het tooneel geheel verloren gaat en door het spel uitsluitend deugd en ondeugd tegenover elkander worden gesteld, om de eerste te laten beloonen, de laatste te doen straffen. Daar treedt de Satyre op en wordt het tooneel in de 14^e en 15^e eeuw het middel om de misbruiken der kerk te bestrijden, of te bespotten, en de eene staatkundige partij boven de andere te verheffen. Daar treedt met de hervorming het wereldlijk drama op den voorgrond, en wordt het tooneel inderdaad eene kleine wereld, waarop menschen, in alles aan de toeschouwers gelijk, handelend optreden. Daar moet het goede voorbeeld, de wijze les, de ernstige vermaning den volke ten voordeel zijn.

Eeuwen lang was aldus het tooneel de leerschool des volks, en eeuwen lang werd het in hooge eere gehouden en als iets onmisbaars beschouwd.

2. En hoe is het thans?

De algemeene klacht luidt niet anders dan: we hebben geen tooneelstukken!... we hebben geen tooneelspelers meer!

En toch, in weerwil van al die klachten, zijn er schouw-
burgen, en worden ze bezocht... En toch zijn er tal van per-
sonen aan die schouwburgen verbonden, en blijven ze er
aan verbonden... Waartoe dan die klachten?

Die klachten hebben een goeden grond. Ja! zij, die
alleen den Schouwburg willen bezoeken om schitterend
decoratief, verblindende costumes en schoone vrouwen
te zien, zij mogen tevreden zijn;... maar de man van
smaak, de man, die in het tooneel de kunst wil zien, vindt
zich teleurgesteld bij stukken waar halsbrekende kunsten hoofd-
zaak zijn; bij melodrama's, waar de spot wordt gedreven
met de goedgeloovigheid van het publiek; bij zoogenaamde
stukken uit het leven, waar de walgelijkste platheden voor
poëzie moeten doorgaan! En zoo we al stukken hebben,
men speelt ze niet; zoo de voorraad is uitgeput, men ziet
geen nieuwe verschijnen. Waaraan nu dit toe te schrijven?

De geschiedenis van alle kunsten vertoont tijdperken
van eb, tijdperken, waarin het genie schijnt te sluimeren
tegenover tijdperken van vloed, wanneer de kunst de heer-
lijkste zegepraal viert en het publiek in zijn eigen geest-
drift doet deelen. We verwonderen ons niet, zoo er geen
eindeloze reeks van V. Eyks en Leonard da Vinci's, Ti-
tiaans, Raphaëls of Michael Angelo's bestaat, of zoo er niet
steeds nieuwe dichters komen, die de groote geesten aller
eeuwen naar de kroon steken. Hoe zouden we dan kunnen
verwachten, dat het genie van den hoogsten rang in eene
kunst, die misschien meer dan eenige andere een buiten-
gewone vereeniging van lichamelijke en geestelijke eigen-
schappen vordert, zich anders dan hoogst zeldzaam zou
voordoen. In geen enkele kunst kan het genie zich anders
dan hoogst zeldzaam vertoonen, en hoe zeldzaam het zich

in de kunst van den tooneelspeler vertoond heeft, blijkt gemakkelijk uit het betrekkelijk klein aantal, wier roem hen overleefde. Palos en Æosros bij de Grieken, Æsopus en Roscius bij de Romeinen, zijn bijna de eenige namen, die aan de vergetelheid ontsnapt zijn, en klein is voorzeker de lijst van hen, die op het europeesch tooneel van den nieuweren tijd boven anderen blijven schitteren, ook nadat zij gestorven zijn.

En toch is in geen enkele kunst de invloed van het genie op den smaak van het publiek en dus ook op de volgelingen der kunst zoo noodzakelijk en zoo groot als in die van den tooneelspeler. De letterkunde, de beeldhouwkunst, de muziek, de schilderkunst, alle laten hare voortbrengselen als voorbeeld voor de nakomelingschap na. Aan geen dier kunsten ontbreekt het aan voorbeelden om hen tot navolging op te wekken, aan onmiskkenbare en onfeilbare rechters om zich op te beroepen, zoolang nog een der groote meesterstukken, die de vuurproef der tijden hebben doorstaan, in wezen is. Van die voorbeelden kan men leeren, waarin het wezen der volmaaktheid bestaat, en hij, die, hoe onvolmaakt dan ook, het geheim heeft ontdekt van de tooverkracht, die ze voortbracht, is in staat de waarde van elke nieuwe poging in die zelfde richting naar waarde te schatten. Indien dan ook deze kunsten gedurende eenig tijdsverloop in het geheel niet beoefend werden, zoo kon toch de liefde daarvoor bewaard blijven en de smaak van het publiek volmaakt goed en ontwikkeld zijn. Niet alzoo met het tooneel. Zonder dat het genie daarin leeft en werkt, moet de kunst kwijnen en de smaak van het publiek bedorven worden. En de reden ligt voor de hand. Het schitterendst succes van den tooneelspeler gaat voorbij

met het uur, dat het zag geboren worden, en met de oogen en harten, die het betooverde. Hoe levendig de kroniek zijner zegepralen werd geschreven; hoezeer ook geschetst met eene pen, in de levendigste kleuren gedoopt, ... de indruk kan niet dan zeer oppervlakkig en voorbijgaand zijn. Geen pen of teekenstift kan ons in al de kracht van uitdrukking en nabootsing, van opvatting en toon een Garrick of Kean, een Talma of Wattier Ziesenis, een Lekain of Dawison weêrgeven, met al die tooverkracht van voorkomen, houding, stem en gebaren, van waardigheid, teederheid, levendigheid en hartstocht, die de koudste ziel in vlam kon zetten en zelfs de meest onontwikkelde tijdgenoot in verrukking bracht.

Maar zonder uitmuntende acteurs baten geen stukken. De tooneelspeler toch is de tweede vader van het stuk. Het stuk wordt geschreven, opdat het gespeeld, niet, opdat het gelezen zou worden, en hoe zou eenig lezer zich ook in den toestand van elk der personen kunnen verplaatsen, die de schrijver, maar ook hij alleen, gelijktijdig in zijn geest opnam. Schrijver en speler zijn verwante zielen en het doode woord, aan het papier toevertrouwd, wordt eerst leven, waar de tooneelspeler het tot het zijne maakt. (*)

We mogen alzoo aannemen, dat het geen ziekte-verschijnsel is, waarover wij bij het tooneel klagen?

Ja, zeker is het een ziekteverschijnsel, en wel een van ernstigen aard!

Het is echter nóch de tooneelspeler, nóch de dichter, ... het is het publiek, dat ernstig ongesteld is, waar het geldt de rechte middelen ter verdere ontwikkeling te kiezen.

( ) Zie *The Quarterly Review* January '72, p. 1-26.

Men ziet niet meer in den schouwburg den tempel der kunst; men bezoekt hem gelijk men een paardenspel bezoekt, of naar een goochelaar of een koorddanser gaat kijken.

Men miskent de roeping en de weldadige kracht van het tooneel. Men gelooft niet aan de waarde van het tooneel en ziedaar het ziekteverschijnsel, waartegen ernstig gewaarschuwd moet worden, en waarvoor het geneesmiddel moet worden opgespoord.

3. En wat is dan toch de roeping van het tooneel?

De geschiedenis zegt het ons: van de oudste tijden af, was het tooneel eene leerschool. In de grijze oudheid trad de beloonende godheid, nog vaker de wrekende gerechtigheid voor de toeschouwers op. In den tijd, toen de kerk het tooneel beheerschte, ontving het volk daar de eerste godsdienstige vorming. Toen de kerk het tooneel verstiet, werd het de zedeleeraar bij uitnemendheid. Toen het tooneel na de kerkhervorming zelfstandig optrad, was het de plaats, waar men den staat en de kerk, hoe gebrekkig dan ook, leerde kennen; waar de staatspartijen zichtbaar optraden; ... en zoo min eenige kunst kan bloeien, zoolang zij de onwaardige dienaar is van wat haar ten deele vreemd is, zoo min kan het tooneel bloeien, zoolang het niet is, wat het van den aanvang was: de School des Volks.

Dat verstond Shakespeare, de vader niet alleen van het engelsche tooneel, maar van het tooneel van alle beschaafde natiën. Zijn geest bezielde de groote mannen, die in de laatste helft der vorige eeuw aan Duitschland een tooneel gaven; zijn geest was het, die Gottsched bestreed en overwon, en den franschen geest doodde, ... den geest van het fransch tooneel, dat de slaaf van het hof, de hoveling van Lodewijk XIV was geworden.

Wat maakt Molière altijd jong en altijd frisch? Het is zijn waarheid, zijn natuur. Daarom leven Æschylus en Euripides, Plautus en Terentius nog in aller harten. Zij toch, inderdaad tot dichter gezalfd, gaven de natuur, de maatschappij weer, en de menschen zagen zich-zelven als in een spiegel, zoo vaak ze de onvergankelijke werken dier groote meesters aanschouwden.

Dat begreep Lessing, die aan Duitschland zijn tooneel gaf; die de marionnetten van vorsten, die het vulden, deed plaats maken voor personen, aan zijn publiek gelijk. Geen vorsten en vorstinnen, maar mannen en vrouwen als de toehoorders, traden ten tooneele, ... personen, wier gewaardwordingen door het publiek begrepen konden worden, omdat ze hun geen van allen vreemd waren.... En zoo was de eerste schrede tot het ware volksdrama gedaan.

Veel omvattend en wijd uiteenlopend is de taak, aan dien machtigen opvoeder opgedragen.

Als oudtijds in de kerk, zal het tooneel ons gedenkwaardige stukken in herinnering kunnen brengen, en het kan niemand verwonderen, dat Gijsbrecht van Amstel te Amsterdam met meer belangstelling werd gehoord, dan op andere plaatsen. Maar evenmin verwondert het ons, zoo die geestdrift vermindert; immers de belangstelling in Amstel's heer moet verminderd zijn, sinds zooveel belangwekkender mannen zich voor ons opdoen en zijn eigen beeld plaats maakt voor personen, die ons veel nader staan.

Daarom zal de ware kunstminnaar Schimmel's Napoleon Bonaparte met vreugde begroeten en het bewijs leveren, dat het o. a. de taak van het tooneel is, ons het juiste beeld te geven van een groot man, dien we beter willen kennen en die ons niet vreemd, wiens leven en karakter ons niet

onverschillig is. Dat maakte veel van de aantrekkingskracht uit van Schimmel's Kind van Staat, waaruit we Jan de Witt leeren kennen, zooals uit geen geschiedboek, dat we ter hand nemen; dat is de tooverkracht, die ons boeit aan van Lennep's Amsterdamsche Jongen, waarin we het Amsterdam der 17de eeuw leeren kennen, beter dan uit Wagenaar en van Meeteren;... dat zou ouderen van dagen nog met genoeg van Lennep's eersteling, de Hut op de Grenzen, doen zien. Maar geen personen alleen, ook toestanden, ook geheele tijdperken kan het tooneel ons doen kennen, en naast de meerderjarigheid van Willem III en het Kind van Staat, leeren we de eerste eeuwen der Christenheid hier te lande uit Gondobald en de ijzingwekkendste periode uit Zwedens historie uit Struensee en een deel van den tachtigjarigen oorlog uit Joan Wouters kennen. En wie is er, die deze stukken — niet alleen tot uitspanning en tijdverdrijf geschreven — zag opvoeren en onvoldaan was, omdat hij daar geen valschen wissel, geen vermomden booswicht en geen kind van geheime geboorte bij zag verschijnen?

Ja, ook daar, waar de vorm gebrekkig mocht zijn, maar het ware van de voorstelling ons kan treffen, ook dáár wordt vaak het stuk met geestdrift ontvangen,... getuige Goethe's Götzt, dat zoo juist een beeld was van wat Goethe zelf beleefde, en dat, schoon de personen bijna vergeten waren en de tijd vreemd was aan het toen levende geslacht, schoon de vorm gebrekkig was en de gedachten niet altijd even schitterend waren, tòch werd begroet als een gelukkig verschijnsel, als een waar en waardig beeld.

Ja, Schiller's Räuber, hoever ook beneden den Götzt, vonden weerklank in de harten der naar vrijheid en recht

smachtenden en het was juist daarom, dat het stuk, 't welk ons nu ter nauwernood nog boeien kan, toen met onvergelykelijke geestdrift werd aangehoord en den afkeer overwon, waarmede het vreemde kunstproduct eerst was ontvangen.

Immers, welke groote gebreken dit bloedig drama hebben mag, het verkondigde luide de heilige waarheid: dat recht en vrijheid het eigendom moeten zijn van alle, alle menschen!

En dät vooral was de gewichtige taak van het tooneel: heilige waarheden op indrukwekkende wijze wereldkundig te maken en ingang te verschaffen. Zoo verkondigde ons Lessing de groote waarheid van de verdraagzaamheid in het godsdienstige in zijn voor zijn tijd niet geëvenaard drama *Nathan de Wijze*, dat als tendenz-stuk in geen eeuwen zal verouderen. En dat het publiek kan en wil begrijpen, wat lessen het tooneelstuk geeft, dat is nog kort geleden gebleken uit den opgang, dien *Glanor's* drama maakte, waarin het publiek, misschien vaak onbewust, eene waarde verborgen ziet, die het in de melodrama's der fransche school te vergeefs zoekt. Maar wat dan toch heeft Molière tot op den huidigen dag doen voortleven? Heeft hij bekende personen of bestaande toestanden geschetst?

Dat deed hij beide. Hij moge zijne Muze niet omhangen met den deftigen mantel der historie,... hij geeft ons ons eigen beeld; hij geeft ons den toestand onzer maatschappij.

Weet gij wat het beteekent, eene vrouw te trouwen, alleen om door dat huwelijk in eer en aanzien te komen? *George Dandin* leert het u, en waarschuwt dringender, dan iemand dat vermag. En meent gij met geld den adel der ziel, beschaving en wat niet al, te kunnen aantrekken als een kleed? *Mijnheer Jourdain* leert gij niet kennen, of gij zijt bekeerd van die dwaling. Of geeft u de

Vrek niet het beeld der gierigheid in zijn afzichtelijkste gedaante?... Of zal Tartuffe u niet de oogen openen voor die ellendige huichelaars, die, onder den dekmantel van vroomheid, logen smeden en snood bedrog plegen?

Ja, ik herhaal het: het drama is en zal altijd zijn: een hulpmiddel van onberekenbaren invloed ten kwade of ten goede, en het zou niet verstandig wezen, ons los te scheuren van dit machtig middel der opvoeding, zonder dat we pogingen hebben aangewend om het te verbeteren en het ten goede dienstbaar te maken.

Moge toch weldra bij allen de overtuiging levendig zijn: dat het tooneel nog tot iets anders geschikt is, dan om lichtzinnig vermaak en uitspatting in de hand te werken, en dat het hervormd kan worden tot eene reusachtige macht tot opvoeding en onderrichting der jongeren en tot stichting en voorlichting voor personen van rijperen leeftijd.

Neen, het is niet de roeping van het tooneel het oog te verblinden, het oor te verscheuren en daarbij te strekken om den smaak van het publiek te verlagen en te bederven.

Vaak heeft de treurspeldichter een deel der opvoeding op zich genomen en de blijspeldichter een ander deel. Terwijl de een het verhevene en het roerende koos, had de ander het goed-aardige en het opwekkende, of de satire en het belachelijke gekozen. Dit toch was de richting van het duitsche en het engelsche tooneel in de dagen van hun hoogsten bloei en ten tijde van hun edelste vertegenwoordigers.

Maar nog meer en nog veel hooger zijn de eischen, die wij aan het tooneel moeten stellen.

Elke kunst werkt veredelend op den mensch en wat belet ons te streven naar het bereiken van het ideaal, dat Wagner zich van den schouwburg vormt,... Wagner, die nog zooveel

verder gaat dan Lessing en wil, dat alle kunsten elkander daar zusterlijk de hand zullen reiken; dat de schouwburg inderdaad zal worden: een tempel der Muzen, waar alle priesters der kunst in plechtgewaad voor ons optreden.

En gelijk nu de kerk, waar zij den indruk harer plechtigheden wilde verhoogen, muziek en zang, beeldhouw-, bouw- en schilderkunst te hulp riep,... zoo moge ook eenmaal waarheid worden, wat het scherm van den Amsterdamschen Schouwburg ons jaren lang toeriep:

Der kunsten God aan 't Y, met geestdrift aangebeên,
Kroont hier, in 't heilig koor, verdienste en deugd alleen.

Maar zoomin als bij den roman of de novelle, mag bij het tooneelstuk de nuttige les hoofdzaak zijn. Het is in de eerste plaats de kunst, die gehuldigd moet worden, en daarom kunnen we geen hulde brengen aan een dramatisch gedicht, alleen omdat het nuttige lessen bevat, of theorieën verkondigt, die ons aangenaam zijn. Zoo moeten dan ook Joan Wouters en Gondebald, Napoleon en Gijbsbrecht niet beoordeeld worden naar de mate van geschiedkundige kennis, die de opvoering geeft, maar naar de wijze, waarop de personen handelend optreden en inderdaad leven als menschen, die niet als marionetten zich bewegen, of als spreekmachines bij beurte navertellen, wat de schrijver zelf meende te zeggen. Dat maakt Shakespeare's stukken nog aller bewondering waardig, in weerwil van zijn anachronismen; want niet den tijd van Richard II en van Henry IV, maar vooral den tijd van Elisabeth teekent de dichter, al dragen zijne personen namen, die een eeuw of meer ouder zijn. Maar levend treden zijne personen op; het menschelijk hart spreekt inderdaad zooals het bij *zijne*

personen spreekt, en het spel der hartstochten drijft den mensch *juist* zooals hij dat voorstelt. Daarom blijven die stukken jong, omdat het kleed moge gewijzigd worden en de naam moge veranderen, maar dat de mensch *zelf* door alle eeuwen dezelfde driften en hartstochten behoudt. Wie dus naar waarheid *menschen* teekent, schrijft zeker ook voor het nageslacht.

4. En wat hebben wij, ieder voor ons, er aangedaan, dat die eischen gesteld worden en dat eene directie met zulke eischen publiek vindt? Waar we in groote of kleine plaatsen wonen, ijveren wij voor 't geven van concerten; we laten onze kinderen muziek en zang beoefenen; we zouden ons schamen te moeten zeggen: dat we te A of B 't museum van schilderijen of het standbeeld van dezen of genen niet hadden gezien.

Laat er gevraagd worden: of men de Martha, of de Fidelity, de Wilhelm Tell, of de Faust van Gounod, de Belle Helène, of de Princesse gezien heeft, en men zal liever, de onwaarheid huldigende, ja zeggen, dan erkennen, dat men die stukken niet heeft gezien. Maar zonder blikken of blozen zal men met het eenvoudigste glimlachje van de wereld verzekeren, dat men geen enkel stuk van Shakespeare of Lessing ook zelfs bij name kent. En als Niemann-Seebach de Gretchen speelde, ben ik zeker, dat menigeen haar niet ging zien, om de Grenadiers en Jagers in het Park te gaan hooren.

Men zal geen geld ontzien om beroemde zangers en toonkunstenaars te hooren; maar de groote mannen uit de tooneelwereld zal men niet kennen. En toch: veel van al dat »muzikaal genot» is ijdel woordenspel! Maar al te vaak wordt er geschreeuwd over het prachtig concert,

het welbezet orkest, de heerlijke muziek, zonder dat men er iets van heeft begrepen! Daarom vooral gaan zoo velen zoo gaarne beroemdheden hooren; omdat ze, al hebben ze er niets van begrepen, gerust kunnen uitgalmen over de heerlijke muziek, en zeker weten, dat ze geen gevaar loopen te worden tegengesproken.

»Maar we hooren toch wel of het mooi is!» zeggen M. en N. te gelijk. Zeker, hooren doet gij; maar gevoelen, dat is iets anders. De muziek toch heeft een hoogere strekking, dan eenvoudig het oor te streelen. Reeds Ovidius verzekert ons, dat de ijverige beoefening van alle kunsten de zeden verzacht en den mensch een afkeer doet krijgen van al wat ruw en verkeerd is. Inderdaad alle kunsten hebben een beschavenden en veredelenden invloed op ons, mits wij gevoelen, wat de kunstenaar heeft willen uitdrukken. Die in de *Adelaide* van Beethoven niet de taal van het minnend en lijdend harte hoort en met den toondichter gevoelt; die in een fuga van Bach niet een stemme des hemels hoort, die opwekt tot eerbied en aanbidding; die kortom in een muziekstuk niets anders ziet dan eene opeenvolging van klanken zonder zin, en dus ook niets in woorden kan weergeven van hetgeen de componist bedoelde; die behoort tot de duizenden en tienduizenden, die concerten bezoeken omdat het *chique* is, maar op wien althans de muziek geen veredelenden invloed uitoefent.

Wie bij den schilder en den beeldhouwer slechts de juiste kopie der natuur, bij den dichter of den proza-schrijver slechts het verhaaltje mooi vindt, en niets gevoelt van den dieperen zin, de bezielende gedachte, die den kunstenaar aandreef tot scheppen, die behoort niet tot de menschen, die zich vlijtig aan de kunsten wijden en dus ook niet tot hen,

wier zeden door den invloed der kunsten verzacht zullen worden.

Maar het tooneel is machtiger dan die alle, want het heeft de macht der cijfers, ... in onzen tijd de hoogste macht in de wereld. Ik kan u wonderen vertellen van de werking van muziek, schilder- en beeldhouwkunst; maar terwijl deze een enkelen bevoorrechten sterveling treffen, is het tooneel door zijn leven, zijn aanschouwelijkheid, zijn eigenaardige vereeniging van elementen van alle kunsten, in staat ook op den minst ontwikkelde een diepen, een blijvenden invloed uit te oefenen.

Het drama vertoont zich bij alle volken eerst, nadat epos en lyriek zich voldoende ontwikkeld hebben, en geen wonder. Het drama toch is het ideaal der poëzie. Gelijk het epos, geeft het ons te zien, te doorleven, al wat de personen aangaat, die we leeren kennen en begrijpen, en evenals de lyrische poëzie, geeft het ons te gevoelen, wat de ziel des dichters aan innerlijke gewaarwordingen in ons wil overgieten. Maar wat nóch epos nóch lyrische poëzie vermag, dat doet het drama, dat ons werkelijk de handelende personen te zien geeft, werkelijk de gebeurtenissen voor onze oogen laat voorvallen. De naam zegt reeds, wat eigenlijk de kern daarvan uitmaakt. De Grieken noemden het geheel terecht *δράμα*, drama, dat is: handeling.

Inderdaad het is der moeite waard, dat wij er wat aan doen — dat de ongezonde toestand ophoude te bestaan, die nog altijd een der machtigste hefboomen der algemeene beschaving werkeloos laat blijven.

En dat kunnen we zeker.

We kunnen beginnen met geen gelegenheid te laten voorbijgaan om goede stukken te zien. We kunnen onze

vrienden er toe opwekken, onze knapen en meisjes er heen geleiden. Maar tevens kunnen we t'huis blijven, als er, spektakel-stukken en hansworsterijen worden vertoond, alleen dienstbaar om den tijd te verdrijven. Men ga niet daar, waar de schouwburg beantwoordt aan 't beeld, dat Goethe er van schetst:

Als d'een verveling herwaarts drijft,
Komt d'ander, welverzaad van 't middagmalen.
En wat van alles 't allerergste blijft:
Zoo menig komt van beurs en krantenzalen.
Men komt verstrooid als op een maskerade.
Nieuwsgierigheid voert slechts de kijkers meê;
De dames geven tooi en lonk ten beste,
En spelen zonder gage meê.

Maar trouw bezoek, en bezoek op goede gronden, is nie voldoende. Door woord en daad, door overtuigende rede en leerzaam gesprek moeten we het dwaalbegrip bestrijden, dat de schouwburg en de goochelaarstent gelijk staan. We moeten het denkbeeld ingang doen vinden: dat de schouwburg inderdaad eene leerschool is; dat het iets heiligs, iets vereerenswaardigs is een kunststuk door kunstenaars te zien opvoeren.

De vrienden der muziek zijn ijveriger zendelingen dan die van het tooneel. Geen toon ontgaat hun bij een stuk van Schumann of Chopin, en hoe worden de stukken onzer groote tooneeldichters vaak behandeld? We zeiden het reeds: zal het tooneel aan zijne roeping beantwoorden, dan moet er minstens één model-schouwburg zijn.

Amsterdam verheugt zich in de voltooiing van een waardigen tempel der kunst. Het gebouw, het heiligdom is er en op het publiek rust de ernstige verplichting te zorgen, dat het aan zijn doel beantwoorde! Dat is niet de taak van het

individueel streven. Ik wil geen oude wonden openrijten en spreken van »verpachting" en »exploitatie",... woorden die bij wei- en bouwland en bij spoorwegen een goeden klank hebben, maar niet vereenigbaar zijn met de kunst. Ik wil er alleen op wijzen, dat een invloedrijk zedelijk lichaam alleen in staat is het patronaat over den Tempel der Kunst waardiglijk te bekleeden. Dat zedelijk lichaam bestaat in het Tooneelverbond, waarvan de leiding werd toevertrouwd aan mannen van kunst en smaak, die doordrongen zijn van de hooge waarde van het tooneel, mannen, die gloeien van ijver voor de kunst, van vereering voor haar beoefenaars,... mannen, die, voor een gedeelte, door onsterfelijke werken hebben getoond, de ware richting van het tooneel te begrijpen.

Maar die mannen wachten en rekenen op de hulp, op den steun van minstens tien duizend landgenooten. Laat ze aanrukken, die keurbenden, die, eene kleine geldelijke bijdrage niet terughoudende, toetreden. Weldra zullen zij ervaren, wat hun op het uitgebreide veld ten taak is aangewezen. Dat ze aanrukken de pioniers der kunst, die dezen grond willen ontginnen, die nog zoo mijlen ver in den omtrek met onkruid is begroeid. Dat ze naderen die benden, en mogen ze eenmaal aan 't verbaasd Europa de verwezenlijking geven van hetgeen Engeland ontwierp, van hetgeen Duitschland droomde: eene geheele natie, die hare beste krachten veil heeft voor het machtigst opvoedingsmiddel; die zichzelf en haar land een onvergankelijke eerzuil opricht in een waardig nationaal tooneel!

Goes.

T. H. DE BEER.

DE MAATSCHAPPIJ »APOLLO».

Werd den 15^{den} Januari 1873 door den Gemeenteraad van Amsterdam afwijzend beschikt op de rekwesten van Apollo en Caecilia, de zitting van Woensdag 24 November j. l. leverde het bewijs, dat de Raad het Nationaal Tooneel gunstiger gestemd is dan toenmaals, door (onder meer) beide Maatschappijen weer het genot van vroegere voorrechten toe te kennen: het kosteloos beschikken over den Stads-Schouwburg tot het geven van één Voorstelling en twee Concerten per jaar, ten bate harer kassen.

Dat Caecilia de eer der Toonkunst zal blijven handhaven, daarvan zijn wij zeker. Sedert tal van jaren vergastte zij het gekuischte oor op de heerlijkste scheppingen der eerste meesters op het gebied dier goddelijke Kunst, en... Caecilia voer er wel bij. Hare Concerten werden wereldberoemd; haar zedelijk aanzien steeg al meer en meer; terwijl bovendien hare ontvangsten daarmede gelijken tred hielden.

De Maatschappij »Apollo» daarentegen verkoos liever een anderen weg te volgen; want er is in hare Uitvoeringen over het algemeen een zekere beginselloosheid waar te nemen, omdat haar Bestuur niet altijd bij machte was zich boven de partijen te verheffen, en het dus niet, ondanks zijn ijver, met die energie durfde optreden, die bij een goede Gecombineerde Voorstelling werd vereischt.

Doch de schuld berust niet enkel bij het Bestuur... O, neen! de grootste tegenwerking komt van de zijde der Leden, wier eerste plicht het is, hunne beste krachten voor een Maatschappij veil te hebben, die door tal van Donateurs

gesteund wordt en die, bij meerderen bloei, dan ook hogere Uitkeeringen aan Weduwen, Weezen en oude of gebrekkige Kunstenaren schenken kan.

Doch ook die oorzaak der tegenwerking van de Leden — hoewel niet geheel te vergoelijken — ligt grootendeels buiten hen en is meer te wijten aan het groot verschil tusschen Toon- en Dramatische Kunst, van welke laatste de beoefenaren hun hart en hoofd als instrument moeten bespelen, en vindt bovendien haar reden in de onderlinge verhouding der verschillende Tooneelgezelschappen.

In de Raadszitting van 24 Nov. j.l. is op *officiële* wijze medegedeeld: dat er tusschen de verschillende Tooneelspelers toenadering te bespeuren is. Wij hopen het, en raden het Bestuur van Apollo ten ernstigste aan, die meerdere toenadering ten nutte harer Instelling aan te wenden, door ten eerste dit jaar een Gecombineerde Voorstelling op touw te zetten, die allen overtreft en ten tweede, evenals Caecilia, wanneer men over de beste krachten der Dramatische Kunst kan beschikken, stukken dien Kunstenaars waardig op te voeren.

Dat de Maatschappij »Apollo» er tevens ook stoffelijk wel bij zal varen, daarvan heeft zij reeds de bewijzen gezien in de opbrengsten van »De Vrouwe van Waardenburg», van onzen onvergetelijken Van Lennep, en van Schimmel's Juffer Serclaes. Het Bestuur bedenke daarenboven: dat Kunstlievende Leden, wel niet rechtens, maar toch zeker zedelijk het geven van Gecombineerde Voorstellingen te eischen heeft, omdat de geest aan de Wetten van Apollo het duidelijk genoeg zegt, wat het Bestuur desbetreffende behoort te doen, wanneer het daarin niet belemmerd wordt.

FLORIS VAN WESTERVOORT.

MAATSCHAPPIJ „APOLLO”,

ONDER BESCHERMING VAN

HARE MAJESTEIT

SOPHIA FREDERICA MATHILDA,

Koningin der Nederlanden.

TOEZIENDE COMMISSARISSEN:

de Heeren A. J. DE BULL, sedert 1849; JOHs. HILMAN, sedert 1867, en J. F. TACK Hzn., sedert 1870

HET BESTUUR,

zoals het is samengesteld in het 27^e maatschappelijk jaar, van
1 October 1875 tot ultimo September 1876:

De Heer	C. J. Mienikus,	<i>President</i> (oprichter) sedert	1864.
»	L. A. J. Kettman,	<i>Secretaris</i> . . . . . »	1868.
»	J. P. Boas,	<i>Thesaurier</i> . . . . . »	1854.
»	J. Bersee,	<i>Muziek-Commissaris</i> . »	1875.
»	S. van Biene,	<i>Vice-President</i> . . . »	1862.
»	W. van Heesbèen,	<i>Adj. Secretaris</i> . . . »	1874.
»	D. Strelitski,	» <i>Thesaurier</i> . . . »	1875.
»	L. M. Roos,	» <i>Muz. en Loc.-Com.</i> »	1869.
»	H. G. Kiehl,	<i>Mede-Bestuurder voor</i> <i>'s Gravenhage</i> . . . »	1861.
»	J. H. Albregt,	<i>Mede-Bestuurder voor</i> <i>Rotterdam</i> . . . . . »	1865.

De Heer J. A. Burlage, *Makelaar der Maatschappij* sedert 1873. De Heer Mr. Rud. B. Benjamins, *Consulent der Maatschappij* sedert 1869. De Heer Dr. J. Hartog, *Geneesheer der Maatschappij* sedert 1869. De Heer R. J. A. Ten Doësschate, *Heelmeester der Maatschappij* sedert 1869.

Amsterdam, 1 October 1875.

L. KETTMANN, *Secretaris*.

THÉÂTRE FRANÇAIS DE BATAVIA.

LUNDI, 8 Avril 1850.

TROISIÈME REPRÉSENTATION DU QUATRIÈME MOIS DE L'ABONNEMENT.
La Compagnie Française, sous la Direction de M. HONORÉ COUGET,
aura l'honneur de donner :

LA REINE DE CHYPRE,

Grand opéra en 5 actes, paroles de M. de St.-Georges, musique d'Halévy.

DISTRIBUTION.

Jacques de Lusignan, roi de Chypre. M. Sallard.	Strozzi, chef des bravi.	M. Adalbert.
Gérard de Coucy, chevalier français. " Allard.	Un seigneur	" Léon.
Andréa Cornaro, patricien de Venise. " Jolly.	Un héraut d'armes	" * * *
Mocénigo, sénateur. " Delsarte.	Catharina Cornaro	Mme. Olivieri.

Très-incessamment : Une première représentation de la reprise de JEAN DE PARIS,
opéra-comique en 2 actes, musique de Boyeldieu.

A l'étude : *Le Plastron*, vaudeville nouveau en 2 actes.

Les délégués du Comité de l'Association des artistes dramatiques français au Public de Batavia.
Messieurs!

Incessamment sera donnée, avec consentement de la commission du théâtre, une représentation au bénéfice de l'association des artistes dramatiques en France.

En Russie, en Angleterre, en Prusse, en Autriche, aux États-Unis, en Hollande, partout où il y a un théâtre français, la société reçoit des preuves de sympathie, nous dirons même des personnes les plus haut placées, pourquoi?

C'est que, depuis dix ans, la société poursuit son œuvre avec une sage et courageuse persistance; elle donne un asile et du pain à de pauvres vieillards, elle fait élever à ses frais des orphelins! Aussi le 17 Février 1848, une ordonnance royale a-t-elle reconnue notre société comme établissement d'utilité publique.

Depuis plus d'un an, nous avons été à même d'apprécier la bienveillance du public de Batavia; douter de son concours à cette œuvre charitable, serait lui faire injure!...

Depuis longtemps de nombreuses signatures sollicitaient de M. Honoré Couget, un de ces drames, dans lesquels son talent a laissé tant de souvenirs. Par un sentiment de délicatesse que chacun appréciera tout d'abord, notre directeur avait résolument refusé, mais cette fois, on a représenté la certitude d'une belle recette pour la caisse de notre société: l'artiste a triomphé du directeur. Nous vous offrons donc par extraordinaire et pour cette fois seulement, KEAN, drame en quatre actes et cinq tableaux, de M. Alexandre Dumas, joué par M. HONORÉ COUGET, etc., etc., et *Le Tableau Pariant*, opéra-comique en un acte et en vers, musique de Grétry.

Nous avons donc l'honneur de faire un appel aux personnes, qui aiment les beaux-arts et qui se plaisent à encourager les institutions philanthropiques!

Veuillez agréer, Messieurs! nos respectueuses salutations.

PRAGUE.

AD. POTIER.

Délégués de l'Association des artistes dramatiques en France.

In het belang eener zoo hoogst nuttige instelling als "de Maatschappij tot ondersteuning van behoeftige en oude toneelspelers, en tot verzorging en opleiding hunner "weezen," mogen de ondergeteekenden hunne medewerking niet ontzeggen, ter bereiking van het doel, dat de afgevaardigden dier maatschappij hier te lande beoogen. Ook de directeur van het toneel, daartoe dringend en herhaaldelijk uitgenoodigd, zal zijn talent wijden aan dat doel, door de hoofdrol van KEAN, in het aangekondigde stuk van dien naam, te vervullen.

De meest ijverige pogingen worden, door al de artisten vereenigd, in het werk gesteld tot het weelslagen eener voorstelling, die grootendeels ten voordeele zal strekken van hunne behoeftige en gebrekkige kameraden.

De ondergeteekenden achten het niet noodig om Batavia's ingezetenen tot het bijwonen dezer buitengewone voorstelling aan te moedigen; immers daar, waar het een weldadig doel gold, is Java's hoofdplaats nimmer te kort geschoten, om mede te werken tot leening van hulpbehoevenden en tot tegemoetkoming in kommer en gebrek.

Het doel is hier: "ondersteuning des ouderdoms, hulpbetoon aan behoeftige en verlaten "kunstbeoefenaren, verzorging en opleiding hunner weezen!" Tot dat doel zal medegewerkt worden, wanneer elk voorstander van kunst en smaak een penning offert op het altaar van *Thalia* en *Melpomene*, en daarvoor eene vertooning wil bijwonen, zoo aangenaam en leerrijk tevens als de voorstelling van *Keans* leven, hetwelk menig punt tot bespiegeling aanbiedt.

De kommissarissen van het toneel bepalen zich alzoo, om de aandacht der ingezetenen van Batavia op deze toneelvoorstelling te vestigen, onder mededeeling voorts dat dezelve niet zal worden herhaald.

De Kommissarissen voornoemd,

P. VAN REES.

B. SANIER.

L. M. F. PLATE.

J. TROMP.

BATAVIA, den 2den April 1850.

OPEN BRIEF

VAN EEN EX-TOONEELRECENSENT AAN DE REDACTIE
VAN DEN TOONEEL-ALMANAK.

WelEdele Heeren!

Hoewel ik stillekens mijn Tooneel-kritiek op zij geschoven heb, met het stellig voornemen, nooit ofte nimmer in eenig dagblad of tijdschrift een woord over de tegenwoordige Tooneelspeelkunst te reppen, kan ik toch, na de lezing van het goed geschreven stuk van den Heer J. H. Rössing, „Carel Passé uitgefloten”, in den vorigen Jaargang van uw opmerkelijk boekje, de verzoeking niet weerstaan, u in een schrijven de oprechte bekentenis af te leggen, hoe ik recensent werd, hoe ik recenseerde, en welk nut ik sedert heb gesticht, vooral met het oog op de tegenwoordige richting in de kunst.

Reeds in mijn prille jeugd openbaarde zich in mij een sterke zucht tot tegenspreken. Alles wist ik beter, en niets was in dit opzicht heilig voor mij. Zelfs als oudere menschen, met een leven rijk aan ondervinding achter zich, het woord voerden, was ik altijd gereed met de een of andere, naar ik destijds dacht, scherpzinnige opmerking, en kreeg — wat rijke voldoening! — dan ook altijd de lachers aan mijn zijde. Dit versterkte mij in mijn waan, dat ik begaafd was met een critischen blik, waarmee ik in een oogwenk het valsche van het ware kon onderscheiden, zoodat het mijn heilige roeping moest zijn, den

volke te leeren wat goed, wat slecht was, waarmede het kennis mocht maken en wat het ver van zich moest afwerpen.

Zelfs kon het onderstaande mij niet doen wankelen.

Ik had namelijk een oom van moederszijde. De goede oude sprak onderscheidene talen, had veel gelezen en kende uit de classieken geheele hoofdstukken op zijn duimpje. Ofschoon van nature met een dichterlijk talent begaafd en bijgevolg een slecht mathematicus, was hij toch een ijverig beoefenaar der natuurkunde. Zoo kwam het, dat ik hem op zekeren tijd zeer verdiept vond in »*Göthe's Farbelehre*». Ik vroeg hem, wat hem zoo ernstig bezighield. Tot antwoord las hij mij eenige bladzijden voor en haalde toen de Newtonische leer er bij aan, terwijl hij besloot met Göthe gelijk te geven en het te bejammeren, dat men steeds doorging met Newton blindelings te volgen en men maar deed, of er geen Göthe had bestaan.

Nooit had ik van beide stelsels hooren gewagen zelfs en toch trok ik dadelijk partij voor Newton, stijf en sterk staande houdende, — altijd naar hetgeen ik zoo pas van oom had opgevangen — dat men door het prisma maar al te duidelijk ontwaart, dat het licht zeven hoofdkleuren bevat en dat een lichaam sus of zoo gekleurd is, naarmate het een of meer van deze bundels doorlaat.

Oom legde doodbedaard Göthe voor zich op tafel, zag mij strak in de oogen en zeide op ernstigen toon: »Neef! je telt geloof ik pas twintig jaar; je weet ter nauwernood wat het leven is en zie, waar ik eerbiedig zwijg, en Göthe, den ouden, zich immer louterenden, den altijd rusteloos onderzoekenden, hoogst genialen Göthe laat uitspreken, het gehoorde ernstig overdenk, nog eens hoor, nog eens wik en dat alweder overdenk, durft gij het met uw weinige kennis

wagen, een beslissend oordeel over twee machtige stelsels uit te spreken; durft gij het beproeven met uw nietige vuist een rots neer te ploffen. Ga heen en leer; maar ik betwijfel of gij wel ooit in staat zult zijn wat degelijks te kunnen leeren”.

Ik bromde zoo iets tusschen de tanden, als: »meent de ouderdom dan de wijsheid in pacht te hebben?” en vertrok.

De les van oom had mij niet beter, neen! veeleer driester gemaakt in het uitbrengen van mijn oordeel, onverschillig of ik de zaken kende of niet.

Eenigen tijd na het voorgevallene met mijn oom, las ik een pas uitgekomen novelle, waarin de schrijver aan zeker wijsgeerig stelsel vleesch en been gegeven en zijn geschiedenis blijkbaar uit het leven gegrepen had.

Met de mij eigen tegeningenomenheid vervolgde ik mijn lectuur; de vingers jeukten en tintelden mij, zoodat allengs een brochure te voorschijn kwam, stellig lijviger van inhoud dan de bewuste novelle.

Haarfijn, naar ik meende, maar eigenlijk op grove wijze, critiseerde ik den schrijver, ja zelfs, in mijn onwetendheid, diens aangehaalde citaten van de grootste denkers van den ouderen en den nieuweren tijd, die allen het stelsel van den auteur bevestigden. Mijn boek wemelde van sic's, van uitroepings- en vraagteekens, waarmede ik al heel wat zocht te bewijzen; zelfs ontzag ik mij niet, den schrijver eenige schimpnamen te geven, en eindigde, tot knal-effect, met eenige zoutelooze en zeer slordige rijmpjes.

Hoe het mij gelukte voor mijn libel een uitgever te vinden, blijft mij nog een raadsel.

Dus mijn doel was gedeeltelijk bereikt; ik werd opgemerkt, besproken; men hechtte waarde aan mijn geschrijf; ik moest dus stellig niet weinig beteekenen; ik werd letter-

kundige genoemd; men prees mijn moed, om mij op zulk een duizelingwekkende hoogte boven den auteur van de novelle te durven plaatsen.

Ik zeg: mijn doel was gedeeltelijk bereikt; ergo niet geheel. De schrijver zou — zoo hoopte ik althans — met mij in het krijt treden; de man zou zich boos maken, zich bloot geven en... ik, niet links, zou dan opnieuw toestooten. De man zweeg echter, en dat was voor mij eene werkelijke teleurstelling.

Zijn eenig antwoord was: een tweede novelle en een dichtstuk; maar beide sloegen in de verste verte niet op mijn critiek.

Het duurde niet lang, of een onzer dagbladen nam een Tooneelrecensie van mij op. Met denzelfden mij aangeboren weerzin luisterde ik naar het stuk en, mochten sommige phrasen, sommige oogenblikken van meesterlijk spel dien weerzin even overwinnen, of mij tot zekere hoogte meeslepen, thuis gekomen en geheel bekoeld van mijn aandoening, schaamde ik mij over mijzelf en wreekte mij, door juist datgene te bespotten, wat mij geroerd had. Schrijver en vertooner kregen er niet zuinig van langs.

Dat van langs krijgen bestond in het breed uitmeten der gebreken van geliefkoosde acteurs en wat ik zoo van tijd tot tijd daarover in de koffiekamer opving. Ik gaf ze den ergsten spot prijs; al wat goed in hen was stelselmatig afkeurende, bleef ik niettemin voor de jongere kunstenaars het zwaard zonder genade. En welk een uitmuntende stof en behandeling der stof! Zag ik in een stuk alleen »de oude garde» optreden, dan riep ik vol verontwaardiging uit: »Waarom die jeugdige talenten te laten doodkwijnen? waarom die jonge loten in hun wasdom belemmerd?

Waarom oude mannetjes als jeugdige minnaars het betalend publiek voortzetten?" Wellicht was het ten gevolge van mijn nuttige wenken, dat de Directie den volgenden keer aan jeugdige artisten belangrijke rollen had toevertrouwd. Doch nu maakte ik deze meesterlijke wending: »Neen, zóó hebben wij het niet bedoeld; wel wilden wij de jeugd niet zoo geheel veronachtzaamd zien, maar in haar nog onbevoegde handen zulk een zwaren last neder te leggen, haar zulk een taak op te dragen, is haar in miscrediet brengen, is een te kortdoening aan wezenlijke talenten, aan oude kunstenaars, die zich op deze wijze met zeer ondergeschikte rollen moeten tevreden stellen".

Eenmaal den Directeur er in gehaald, kreeg ik een zondebok te meer, en zoo iets was koren op mijn molen. Ik praatte de anderen maar zoo'n beetje na: dat de decoratiën geen zier deugden, zonder echter op te geven, welke men had behooren te gebruiken; de costumen waren mede niet overeenkomstig het tijdperk waarin het stuk speelde; ook verweet ik der directiën de slechte keus der stukken. Hieruit volgde, dat ik van elke vertooning een *analyse* gaf, die meestal kant nog wal raakte, maar toch duidelijk genoeg aangaf, welk een prul van een stuk er was opgevoerd!

Ik had menigwerf mijn collega's zien schermen met machtspreuken uit Lessing en Göthe. Waarom zou ik dat kunstmiddeltje ook niet eens aanwenden; het omgaf mij ten minste met den nimbus van geleerdheid?

Gewapend met de stormrammen uit zulke wel voorziene arsenalen, rammeide ik er op los of het zoo niets was; zelfs beukte ik met alle kracht tegen het ijzersterke gevaarte Shakespeare. Wel, hij was immers een genie en de genieën dwalen zoo dikwerf. Zoo hieuw ik al zijn metaphoren een

voor een neer, tot eindelijk — althans zoo meende ik — de groote man aan mijn voeten lag te krimpen, en ik luid victoria kon kraaien! Maar toch hielp ik hem weer op de been, om mijn acteurs Hamlet's bekende dialoog tegen de Tooneelspelers voor de voeten te kunnen werpen.

Zóó ging ik jaren achtereen voort; wat ik miste, borgde ik van anderen, en gaf dit somtijds een weinig verdraaid weer. Doode kunstenaars vooral bewezen mij heerlijke diensten om de levenden te fnuiken.

Fnuiken — juist dat was het; dus bleef fnuiken en nog eens fnuiken mijn leuze. Anticritiek had ik niet te duchten, want de acteurs zijn in den regel geen schrijvers, daargelaten nog dat, wanneer het niet bepaald enkele wetenschappelijke rectificaties betreft, de anticritikus hier te lande van te voren reeds veroordeeld is. Mijn feuilleton werd als het ware verslonden, en, verwaardigden sommige kunstenaars mij nauwelijks met een blik, er waren er genoeg, die voor mij bogen als knipmessen en in tijd van nood vleierende briefjes schreven, terwijl sommige Directiën mij den diepsten eerbied betoonden.

De roof op machtspreuken en stopwoorden had mij echter, zonder het te willen, in goed gezelschap gebracht. Ik dwaalde van Lessing op Schiller en Göthe, toen naar Jean Paul en van Heinrich Heine op Ludwig Börne. Eerst toen ontwaarde ik, tot mijn niet geringe ontsteltenis, dat ik jaren lang als een echte kritikaster, zonder kennis, door dik en dun had voortgehoud, links en rechts schoppen, stooten en slagen uitdeelende. Ja, ik verwonderde mij ten hoogste, dat ik niet reeds voor lang, of eerder, gevoelig op mijn plaats was gezet geworden.

Meer dan ooit begon ik te begrijpen, hoe belachelijk ik mij eigenlijk had aangesteld, toen ik eens een oud stuk,

welks titel men veranderd had, als geheel nieuw, als pas uit de pen gevloeid, critiseerde. Ook nu stond ik voor een soortgelijk feit; maar ik herkende een oud beestje, dat ik voorheen onder een anderen naam elders had zien opvoeren en ik stelde het aan de kaak. Doch wie stelde mij aan de kaak, omdat ik voorheen, juist wegens gebrek aan de noodige ondervinding, en dat nog wel zoo driest, dergelijke bokken durfde schieten?

Dat ging zoo voort tot ik, een paar jaar geloden, bij gelegenheid van zekere feestviering vlak tegenover een Tooneel-directeur werd geplaatst.

In het eerst gevoelde ik mij alles behalve op mijn gemak; eerst toen er eenige glazen geledigd waren ging het beter, en waagde ik het zelfs een toast op mijn overbuurman uit te brengen, een toast vol heimelijke ironie. De goede man noodigde mij uit, na afloop van het maal, aan een klein tafeltje bij hem plaats te nemen, aan welk verzoek ik voldeed.

Na ongeveer een half uur over koetjes en kalfjes gesproken te hebben, geraakten wij van lieverlede in de kunst verzeild en waarlijk, ik stond verbaasd... De man kon mij een lesje geven; ja, hij gaf mij dan ook een lesje, dat mij nog lang heugen zal!

»Gij, heeren recensenten, vormt u toch een vreemdsoortig denkbeeld van ons. Ge denkt geroepen te zijn om ons, als waren wij schoolkinderen, de les te lezen.» En nu volgde een juiste beschrijving van decoratiën, costumen, wapenen en meubelen van de vroegste tijdperken tot heden. »Wijs mij, wat ik u bidden mag,» voer hij voort, »het goudmijntje, waaruit ik putten kan, en als met een tooverslag zal ik u allen laten zien, hoe het behoort te zijn. Geloof me, wij weten maar al te wel, hoe het wezen moet, maar zijn

onmachtig het ten uitvoer te brengen. En wat de keuze der stukken aanbelangt, weet gij, hoe ik den dienst regel? Ik vraag den Regisseur, die maar al te gaarne den goeden weg op wil, hoe hem het stuk, dat ik hem ter lezing heb gegeven, bevallen is. Hij heeft wel aanmerkingen, maar vindt het toch zeer verdienstelijk. Dan vraag ik hem, of hij denkt, dat het geld zal maken, en wat is het antwoord?... een bedenkelijk gezicht. Ik, die ook het stuk gelezen heb, maar die, behalve huur van mijn gebouw, een talrijk personeel, belasting, patent, verlichting, publicatie, avondkosten ⁽¹⁾ en een legio leveranciers heb te betalen, hak heel gauw den gordiaanschen knoop door, met te gelasten: om niet het onderhavige, maar om dat en dat stuk uit te deelen, ... een »draak" met een moord of wat, doch vol effect, dat het publiek zal doen watertanden. De Regisseur gaat zuchtende heen, en volgt mijn bevelen op. Nu zorg ik bij de lezing tegenwoordig te zijn; want ik moet verhoeden, dat mijn sujetten, die een geheel anderen kost begeeren, en dan ook vol ambitie zijn, geen loopje met dat spektakelstuk nemen. Wat ik voorzag, gebeurde: ik maakte goede rekening, en vermocht zodoende de breuk te herstellen, pas door het opvoeren van een fijn stuk in de kas geslagen; want, had ik toegegeven aan mijn Regisseur en aan het verlekkerd zijn van mijn sujetten op iets goeds, er zou geen publiek gekomen zijn, om dat fijne, goed ineengezette stuk te bewonderen; want de critiek zou zwijgen, in plaats van mijn pogen te helpen schragen en, hoewel ik zelf met het meeste genoegen dat stuk had gezien, toch wist ik maar niet, hoe gauw ik

---

(1) Avondkosten, een kunstterm, zijn de kosten van wijn, koffie of gerechten, op 't tooneel gebruikt, buitendien alles, wat als buitengewone uitgaven kan genoemd worden.

tot de spektakelstukken zou terugkeeren. Maar dit is nog niet alles. Ge moet weten, dat ons niet veel tijd rest om lang te beraadslagen. Wij leven in een soort van koortsachtige haast. Nauwelijks is het eene stuk afgeleverd, (1) of we zitten weer op wat anders te blokken. Half doordacht, half gekend, half gerepeteerd, is het altijd: »haal maar weer op!» Deze of gene is plotseling ongesteld geworden; gauw de rol aan een ander. „Haal maar weer op!» Valt het nieuwe stuk, dan gauw een oud beestje van stal genomen. Wel ontbreken er eenige decoratiën; zij zijn voor iets anders verschilderd; wel ontbreken drie, vier rollen; wel heeft de eerste actrice, in de vaste verbeelding, dat het stuk nooit meer terug zou komen, haar costumen voor een ander stuk versneden. Om het even, zij heeft ditjes en datjes in massa; als het er dan maar een beetje naar lijkt. »Laat A, B en C zich dadelijk de rollen eigen maken; repeteeren kan niet; leeren is noodzakelijker; zij zullen morgenavond — want dan moet het gaan — wel van anderen hooren, waar zij staan moeten. Neem dat stuk decoratie maar; 't past er wel niet bij, maar dat doet er niets toe; het publiek heeft er toch geen kennis van, dus: „Haal maar weer op!» Zie! als ik zóó niet doe, kan ik morgen de kast wel sluiten, en als onze zaak geen Jantje contantje was, dan kon ik het toch wel doen, ondanks dat de spektakelstukken ons volle huizen bezorgen. Die volle huizen hebben wij bepaald noodig; zonder die kunnen wij niet bestaan.»

Nu volgde er een pijnlijke stilte. Ik had vrij wat gehoord in die spanne tijds en waagde het, mijn verontwaar-

---

(1) Geijkte Directeursterm.

diging lucht te geven over stukken, waarin decoratiën de hoofdrol vervullen en de kunstenaars als bijwerk, als uitleggers van het Toover-Melodrama, als requizieten moeten dienst doen; vooral kon ik geen woorden vinden, sterk genoeg, om mijne afkeuring uit te drukken over de verschijning van de dierenwereld op het tooneel; ik zou er geducht het mijne van zeggen...

»Mijn goede vriend», viel mij de Directeur in de rede, »er is niets nieuws onder de zon. Wat heeft Coster niet reeds de staf gebroken over de vertooningen met dieren. In later tijd deed de *Spectator* het niet minder; en wat heeft het gebaat? Och, ik ken die dingen beter dan iemand anders, en ik denk maar: het kon nog erger. We hebben reeds honden, katten, beeren, apen, visschen, zelfs walvisschen op het tooneel gehad, evenzoo reusachtige groenten, vruchten, insecten; vliegen en spinnen, zoowel sprekend als niet sprekend; verder schepen, vlotten, stoombooten, enz. Behalve de honden, die levend moesten zijn, waren al die dingen geschilderd en den acteur omgehangen. Het ontbreekt er nu nog maar aan, dat we die heele menagerie levend en afgericht ten tooneele brengen».

Mijn liefhebberij voor het recenseeren was er glad af, en werd niet beter door mijn reis in het buitenland. Ik vond daar weer hetzelfde oververzadigde, grillige publiek; maar de schouwburggen, ten minste de eerste, genoten een rijke subsidie. Er mogen er nog gevonden worden, die iets over hebben, om wat classiek en goed is te steunen, die liefhebbers zijn betrekkelijk gering in getal, en daarom is, ter bereiking van dat doel, de subsidie een hoofdvereischte, mits zij niet gegeven worde, dan onder goede waarborgen.

In het vaderland teruggekeerd, werd ik schier wan-

hopend. In navolging van het Théâtre Port St. Martin, in de stukken een echte stoomboot, een echte locomotief, waarschijnlijk eerstdaags echte leeuwen, tijgers en slangen, ¹⁾ misschien een wezenlijke ossenslachterij in dit of dat tooneelstuk, waarin men het beest ziet dollen, den hals afsnijden, villen en tot frikkadellen hakken.

En nu eindig ik daar, waar ik in mijn ambt van scherp-rechter mede had moeten beginnen, namelijk: met kennis te garen, met het grondig bestudeeren van classieken, van de geschiedenis der Tooneelspeelkunst en van nog zoo veel.

En thans, nu ik toch waarlijk deugden opmerk in onze Nederlandsche kunstenaars, die als omnibuspaarden dienst doen; ... nu ik genoeg kwaad berokkend heb; ... nu ik eens, tot fnuiking van groote tooneelspeelsters, na het aanhooren eener lezing van Mejufvrouw N., om het hardst heb meêgeschreeuwd: »Dat is eerst een actrice! Die moet op de planken; dan maakt zij ze allen beschaamd!» en diezelfde dame later om het zeerst heb verguisd; ... nu ik heb meêgedaan om een degelijk kunstenaar grove verwijten naar het hoofd te slingeren, omdat hij zich in een meesterstuk bekortingen had veroorloofd, daar ik Göthe nog niet gelezen had, die juist dit ten sterkste aanbeveelt en den acteur Schröder als voorbeeld aanhaalt; ... nu ik Rose Michel telkens met volle zalen heb zien opvoeren; ... nu ik ze elkaar in de dagbladen dat stuk heb zien betwisten; ... nu ik het mijne er aan heb toegebracht, om den gulden tijd voor de brekebeenen te laten aanbreken en deze thans, zoo al niet hooger, dan ten minste even hoog gesalarieerd worden als de ware, echte kunstenaars — immers, men doet het met de krukken en men komt er,

---

(1) Een echte olifant heeft reeds een bres gemaakt in den tempel der Muzen.

want het publiek ziet naar geen kunst, wel naar kunstena-
rijen —, nu heb ik besloten te zwijgen en de veeljarige
ondervinding aan het woord te laten.

Een volk, dat het algemeen stemrecht verlangt, moet eerst
door ontwikkeling dit groote recht verdienen. Hij, die als
kunstrechter optreedt, moet weten, moet gevoelen, wat
kunst en wat een kunstenaar is... en, waarlijk, dit leert
men in geen dag! Hij, die de lachers op zijn hand moet
zien te krijgen, is meestal in zijn ongelijk.

Uithoofde ik voorheen steeds anoniem mijn bitteren hoon
en spot over de kunstenaars met volle handen heb uitge-
stort, zoo tred ik weer even geheimzinnig terug; doch ik
beloof plechtig, dat, mocht eenmaal weer ware kunst te voor-
schijn treden, ik dan met bezadigdheid, met tact, het ver-
ledene mij telkens te binnen brengende, een misschien scherpere,
maar altoos rechtvaardige, nimmer afbrekende, maar altoos
opbouwende critiek voeren en mijn beoordeeling, evenals mijn
Fransche collega's, met mijn naamteekening waarmerken zal.

Tot zoo lang leg ik de pen neêr; tot zoo lang zal ik
daadwerkelijk de pogingen van hen, die luide verkondigen:
dat een door het Rijk voldoende gesubsidieerd Nationaal
Tooneel voor de kunst een levensvoorwaarde is, krachtdadig
ondersteunen, zullende, zoo lang men hiervan verstoken
blijft, de echte kunstenaars wegwijnen, uitsterven en met
hen de vaderlandsche Tooneelspeelkunst.

Verblijvende, WelEdele Heeren Redacteuren! met de
meeste hoogachting,

UWEd. dw. dr.

X.

EEN TOON DES HARTEN,
GEWIJD
AAN DE NAGEDACHTENIS
VAN EEN GROOT KUNSTENAAR.

I.

IN HET SINT JORIS GASTHUIS.

DELFT, 2 APRIL 1872.

De zware grendel werd ontsloten,
En, op het fluistren van een stem,
Klonk luid het antwoord: »Kent gij hem,
»Die tegen zooveel eedgenooten
»Zich staande houdt?... 'k Ben Mazarin,
»De Kardinaal-Minister!... Buigen
»Uw hoofden zich nog niet?... Betuigen
»Die mannen niet mijn knechts te zijn?
»'k Zal met miljoenen u beloonen,
»Zoo gij mij dient naar hartelust...
O, 'k ben mijn toestand mij bewust. —
»Een Monte-Christo werpt de kroonen,
»Het goud, dat Edmond Dantes vroeg,
»Als speelgoed van zich. Rijk genoeg
»Om mild te wezen... Maar wat geven
»Die schatten bij een hart als 't mijn?...
»Ik wil rechtschapen, eerlijk zijn,

»k Heet Jarvis, ik!... Men vraagt mijn leven!
»Laat mij dan gaan! Het uur is dáár;
»Of men vermoordt mijn gijzelaar!
»Dat kàn, dat màg niet!... Hoor!... Daar zingen
»De vogelkens in 't vensterkijn,
»Dat gij door klimop ziet omringen...
»Dat lied zal 't lied van Henri zijn!...
»Daar staat zijn staf, het loon diens eedlen,
»Eens groen als Mozes tooverstaf.
»De Nijd knaagde al de blaádrén af,
»En hij, de Kunstenaar, moet beédlen
»En liedjes zingen, kunstloos, laf!...
»Zijn vrouw is dood!... De kindren strooien
»Gebloemte op zijn eenvoudig graf...
»Neen, neen! zij zijn hem tot een straf,
»Die kwade jongens... Zie, zij gooien
»Met steenen, hem, die niemand deert!...
»Wat of zij van hem wenschen zouden?
»Och, niets! Het is de schuld van de ouden;
»Die hebben het hun kroost geleerd...
»Wat een móói boek!... Brood voor den man,
»Die niet meer dichten, zingen kan!»
En hij, die eens op bloemen had getreden,
Met lauwren overdekt, ... de Kunstenaar,
Die 't koudste hart als was wist om te kneden,
Stond, als van God en mensch verlaten, dáár,
Krankzinnig!... in dien staat van dierlijk leven,
Waaraan 't bewustzijn faalt; een levend graf
Der ziel, die God den stervelingen gaf,
Om rustloos naar de Onsterfelijkheid te streven,
En die nu, als op vleermuisvlerk, maar snel
Gelijk een vonk, in 't hemelrijk ging dwalen,

Om, met diezelfde snelheid, naar een hel
Van boezemstrijd en jammer neér te dalen.
Daar stond hij! . . . Acli, de Laster en de Nijd,
Die aan zijn glans hun helsche toorts ontstaken,
Zij zagen 't, maar met angstzweet op de kaken
Zij weenden bij dien schrikkelijken strijd.
En heel een zwerm van zwakke nietelingen,
Geboren als tot niet zijn, die een straal
Van zijn Genie, maar in 't verborgen, vingen,
En toch hem durfde hoonen door hun taal:
Zij kroopen in het duister en zij klaagden;
Hun lastertong werd krachtloos voor een tijd.
Nu voelden ze eerst, dat zij zich-zelf verlaagden,
Dat ze ondergingen in dien lasten strijd.
De Wangunst lag gebogen aan zijn voeten;
De Hoovaardij verloor heur idéaal;
Maar 't schouwtooneel moest zwaar dien deemoed boeten;
Melpoméné, ontdaan van al heur praal,
Stond somberder dan ooit en diep gebogen,
Een smartelijken trek op 't schoon gelaat,
Met tranen in de zoo welsprekende oogen,
Het hoofd omhuld, in donker rouwgewaad.
En indrukwekkend klonken hare woorden,
Van wand tot wand weerkaatst in 't heilig koor:
»Waarom, o Goôn! mijn lievling te vermoorden?
»Geen eeuw geeft weer wat ik dit uur verloor!
En uit het menschlijk harte rees de bede:
»Verlos hém toch, Natuur! Jehova! God!
»Of hoe Gij heeten moogt, en schenk hem vrede!
»Ontruk den armen Martlaar aan zijn lot!

II.

8 JULI 1872.

Daar is een goeddoende Engel,
Een drager van den Vreë,
Die dikwerf troost komt brengen,
Al voert hij jammer meê.
Daar is een blijde Bode
Op nachtelijk grauwe wiek,
Al speelt zijn trouwe lijfwacht
Voortdurend treurmuzick;
Al eischt hij bloed en tranen
En jammerklacht op klacht;
Al sluipt hij altijd nader,
Gelijk een dief bij nacht;
Al slaat hij onze harten
Zoo menig diepe wond . . .
Zijn aanblik brengt genezing;
Zijn handgreep maakt gezond.

Daar is een goeddoende Engel.
Geen mensch kan hem weerstaan
Hij treedt de hutten binnen,
Paleizen, 't Vatikaan.
Hij ondermijnt de troonen
En snuikt het hoogst gezag;
Hij breekt het juk der volken,
Hoe sterk gesmeed, als rag,
En wien de boei des levens
Te zwaar, te pijnlijk drukt,
Hij heeft hem op een oogwenk
Aan àl zijn leed ontrukkt.

Die Bode sloop weêr binnen,
In 't jammervol gesticht,
En streelde een man, vol waanzin,
Langs 't uitgeteerd gezicht.
De lijder vond verzachting,
En voor hij de oogen sloot,
Klonk 't van de veege lippen :
»Heb dank... geliefde Dood!»

III.

12 JULI 1872.

Geen trappend vierspan, ten feestrit gereed;
Een sombere doodskar, met rouwfloers omkleed.
Geen juichende stoet haalt den kunstenaar af;
Bedienaars, in 't zwart, brengen 't lijk naar een graf.

Geen krans, als van ouds, den Verwinnaar gewijd,
Die roemrijk terugkeert, na 't eind van den strijd;
Geen lauwer, gevlochten met bevende hand...
Neen, hoor! op de kist ploft een dorre schep zand.

Geen woord, uit bewondring geboren, geen toon
Dreunt boven zijn graf, den Verheève tot loon.
Zij staan als versteend aan zijn groeve, in wier ziel
Zoo dikwijls een straal van zijn hemelglans viel.

Doch stil! want daar spreekt een bewondraar, een Bard...
Neen, droog blijft uw oog en gevoelloos uw hart.
Zijn lier is verstramd en zijn toon is als ijs...
Geen wierook, geen offer, geen huldebewijs.

Zijn taal looft den Vorst bij des Kunstenaars graf,
Wiens mildheid — zoo heet het — verademing gaf.
De Bard had vergeten, dat purper verbleekt,
Wanneer het Genie door zijn werk tot ons spreekt.

De dichter vergat, dat geen dankbaarheid baat,
Wanneer een Talent ons voor altijd verlaat.
Dáár past slechts een smartkreet, een traan bij zoo 'n graf...
Maar om er een koning te prijzen, ... is laf!

Geeft immer een koning terug wie daar viel?
Was immer een koning zóó heer onzer ziel?
Heeft immer een koning zijn volk zóó verrukt,
Dat Wangunst en Haat voor hem neêr zijn gebukt?

Neen! kroonen van Vorsten zijn wuft, als het lot;
Maar 't heerlijk Genie is de krooning van God!
Zijn macht is onschendbaar, al eischt het geen bloed...
Het spreekt... en de vorst valt het zwijgend te voet.

En daarom geen dank dan den Kunstenaar alleen.
Al praalt op zijn graf ook geen denknald of steen,
De tijdgenoot heeft hem gekend en vercerd,
Bewierookt, bewonderd, geliefd, gewaardeerd.

En fluistert er menig met eerbied zijn naam,
Dan luistert zij trouw, de gevleugelde Faam,
Zij schenkt aan de woorden der treurenden kracht,
En voert ze op heur baan van geslacht tot geslacht.

Zij zal der Historie zijn beeldtnis doen zien;
Zij schetst haar de macht van zijn stem bovendien;
Zij maalt haar zijn houding en 't licht van zijn oog,
Maar faalt bij de schets, hoe zijn spel ons bewoog.

Al eert hem geen beeld van metaal of arduin,
Een rol in de hand en een krans om de kruin, ...
Toch, ... tóch, in dit lied, zij de Kunstnaar herdacht,
Wiens naam blijv' gewijd voor een volgend geslacht!

Rotterdam, Augustus 1875.

GERARD J. SPOOR.

De Tooneelkunstenaar Antonij Peters werd geboren in 1812 en overleed in 1872.

Vruchteloos zou de poging zijn om te schetsen, wat hij voor ons tooneel was; hoe hij bewonderd en benijd werd, omdat hij al wat hem omgaf in de schaduw stelde.

Vruchteloos zou het zijn den indruk te willen schetsen, die zijn prachtig geluid op alle gemoederen teweeg bracht; vruchteloos, in een woord, een beeld van Peters te willen ontwerpen, in de dagen zijner grootheid; want ons gevoel zou meêspreken en misschien een aureool plaatsen, waar slechts een krans wordt geduld.

Wie den moed heeft, wage zich aan dien reuzen-arbeid. Ons ontbreekt daartoe de kracht en het talent. Daarom leggen wij, na de eenvoudige vermelding der beide eerste regels, in het gevoel onzer zwakheid, de pen neder.

DE KONINGSKEUZE.

Bij 't rustloos galmend klokgeluid
Van de oude slotkapel, ontsluit
Zich deur en poort van elke woning.
't Is heden de uitgeschreven dag,
Belangrijk voor het hoogst gezag:
De Polen kiezen zelv' hun koning.

Het volk beslist zijn eigen lot;
Van daar stroomt alles naar het slot,
Gewekt door de onverpoosde slagen.
Wie 't kiesrecht heeft, kome om zijn stem
Te geven aan den man, aan hem,
Die waardig is de kroon te dragen.

De priesters gaan in plechtgewaad.
Op 't peinzend, diep gegroefd gelaat
Is onverzettelijke ernst te lezen,
En biddend slaan zij 't oog omhoog,
Of God hun wensch vervullen moog':
Wie 't vroomste is zal hun koning wezen.

In 't harnas blinkend, en te paard
Gezeten, met banier en zwaard
Versierd, verschijnen de eedle heeren;
Bij hen geldt kracht en heldenmoed.
Eenstemmig denkt de ridderstoet:
Wie 't sterkste is moge als vorst regeren.

Daar naadren, mede in ambtsgewaad,
De leden van den achtbren raad,
Door 't volk vereerd als halve goden;
Zij huldigen een kloeke hand,
Maar zouden liever aan 't verstand
De koningskroon zien aangeboden.

Ook de akkerlieden zijn van 't veld
Naar de open kroonzaal heengesneld.
Zij kunnen winnen of verliezen;
»Recht op hun arbeid», is hun leus.
Zij zullen, bij besliste keus,
Slechts d'edelste tot koning kiezen.

Waar, Polen! is nu 't fier gemoed,
Dat waarlijk vroom, verstandig, goed,
En krachtig tevens wordt geheeten?
Waar mag deze uitverkoorne zijn?
Hij kome en drage 't hermelijn
En zij als koning neêrgezeten!

De kanselier, aan 't eind der zaal
Gezeteld, toont in flinke taal
't Gewichtige aan van 't samenkomen:

Geen dwaze zucht naar rang en stand,
Alleen 't belang van 't Vaderland
Worde onverdeeld in acht genomen.

Dat doel betrachte elk onderdaan.
De bisschop roept de Godheid aan;
Terwijl zijn dienaars wierook spreiden.
Eerbiedig buigen allen neêr:
»Heer!» ruischt het door de stilte: »Heer!»
»Uw geest moge onze keuze leiden!»

Nu wordt de stembus neêrgezet;
Maar — vreemd verschijnsel! — geen biljet
Wordt ingeworpen als voordezen.
Men ziet elkander aan, blik rond,
En hoor! het klinkt uit aller mond:
»Prins Ladislaus moet koning wezen!»

Die naam, met groot gejuich gehoord,
Rolt als een galmende echo voort.
Op hem is aller keus gevallen.
»Prins Ladislaus!» roept groot en klein.
Één stem krijscht echter plotsling: »neen!»
Één wanklank in het lied van allen.

Is 't mogelijk? heeft men goed verstaan?
Neen!... zeker uit het helsch orgaan
Eens demons is die kreet gekomen;
En 't klinkt nog luider dan voorheen:
»Prins Ladislaus!»... maar 't korte »neen!»
Wordt nu met grooter kracht vernomen.

Nog eenmaal hoort men 't haatlijk woord,
Dat de algemeene vreugd verstoort;
Bij God! geen Pool heeft 't kunnen spreken;
Waar is de ontkenner? sleept hem voort!
De bijl des doods of 't galgenkoord
Doe d' onbeschaamde ras verbleeken!

Gedruisch alom. De felle haat
Bespiedt nauwkeurig elk gelaat,
Om d'eendrachtschender fluks te ontwaren;
En eindlijk, daar men zoekt en vorscht,
Ginds staat de man, die 't roepen dorst,
Een veldbewoner, grijs van haren.

»Daar is de booswicht!» gilt men luid,
»Die onze, ons aller keus misduidt!
»Hij slaakte 't vloekwoord! weg er mede!»
Men brengt hem voor den kanselier,
En honderdmaal vliegt 't poolsch rapier,
Den oude dreigend, uit de scheede.

En de edle heer, na streng vermaan
Tot stilte, spreekt den grijsaard aan:
»Gij waagt het ons geluk te storen?
»Nu 't heiligst oogenblik verscheen,
»Doet gij uw boos, uw krenkend »neen!»
»Ons allen tegenstrevend, hooren?

»Onzaalge, ducht het wrekend lot!
»De stem van 't volk is die van God!
»Prins Ladislaus is de eer van Polen.

»De vijand zelfs vereert zijn naam!
»De held is zonder smet of blaam
»Wien 't Vaderland is aanbevolen!

»Gij, lage knecht! verwaand en dom,
»Werpt onze rijzende cerzuil om?...
»Terwijl wij steeven op de baren
»Van eer en trouw, ziet gij een klip?
»En gij alleen, gij zoudt het schip,
»Vermeete! een veilger koers doen varen?"

De landman antwoordt kalm, bedaard:
»Heer! wat gij zegt gaat, bij mijn baard,
»Mij veel te hoog! 't is tijd verspillen;
»Maar stemmen zal ik, vrank en vrij!
»Ik wil niet dat hij koning zij,
»Al zou 't de gansche wereld willen!

»'t Is waar: ik ben een schaamle knecht,
»Maar 'k steun op 't onverouderd recht,
»'k Behoef geen rekenschap te geven;
»Ik heb mijn stem zoo goed als gij!
»Ik wil niet, dat hij koning zij!
»Uw dreigend oog doet mij niet beven!"

En nauwlijks hoort het volk die taal,
Of 't dreunt en davert door de zaal:
»De zon heeft hem in 't oog geschenen!
»Nu vleekt hij 't licht! houwt neer den boer!" —
Daar dringt, bij 't onverdoofd rumoer,
Prins Ladislaus door de andren henen.

»Terug!... zijn hoofd blijve ongedeerd!
»Hoe! wat gij voor u-zelv' begeert,
»Dat zoudt ge een ander nu onthouën?
»'k Verdedig 't recht van groot en klein!
»Spreekt slechts één uwer 't krachtig »neen!»
»Geen koning zult ge in mij aanschouwen!»

En meer gematigd gaat hij voort:
»Waarom, mijn vrienden! dus verstoord?
»Bewaren wij der vaadren wetten!
»Slechts hij, de waarlijk eedle man,
»Die aller stem verwerven kan,
»Mag op den koningstroon zich zetten!

»Licht is deze oude een afgezant,
»Tot heil van 't dierbaar Vaderland,
»Door Hooger Macht ons toegezonden.
»'k Versta die stem. 'k Eerbiedig haar!
»De kroon is voor mijn hoofd te zwaar!
»De Heer heeft mij te licht bevonden!»

Hij buigt deemoedig 't hoofd en gaat.
Een traan glijdt ieder langs 't gelaat.
Geen enkel hart blijft onbewogen.
Bij zooveel zelfverloochening
En zielegroothed staat de kring
Verbaasd, ontroerd en opgetogen.

De fiere prins houdt weigrend aan.
»Er dient een andre keus gedaan!»
Zegt 't opperhoofd, zijn leed betuigend...

Maar zie! daar stort de grijze boer
Zich plotsling op den marmren vloer,
Voor Ladislaus de knieën buigend.

»Heer!» roept hij diep getroffen uit:
»Wees koning naar Gods raadsbesluit!
»Vergeef de proef, die 'k dorst te wagen;
»Ik ben voldaan! Gij waakt voor 't recht
»Van elk, zelfs van den minsten knecht...
»U voegt het, U, de kroon te dragen!»

Aan CASTELLI ontleend.

1874.

J. BLANKENAAR.

DE ONVERWACHTE TEHUISKOMST.

Fragment uit een onuitgegeven tooneelspel:

»HET HUWELIJK».

PERSONEN.

MIJNHEER VERDRIL.		MIETJE, dienstbode bij Verdril.
MEVROUW VERDRIL.		WILLEM, haar vrijer

Eene eenvoudig gemeubeleerde kamer ten huize van Verdril. Mietje zit aan de tafel te breien, terwijl ze de wieg in beweging houdt. Op de tafel eene brandende lamp. Eenige ornamenten, waaronder eene sigarenvaas.

EERSTE TOONEEL.

Mietje.

Een meid 'hoeft toch waarlijk niet voor haar plezier

Te dienen bij menschen met kindren!

Nu wieg ik toch bijna al over 't kwartier,

En eindlijk zal 't schreeuwen wat mindren.

(Opstaande.)

Een mensch heeft op zoo'n manier nimmer gedaan;

Pas denk je, dood-moè van het schrobben
En schuren, een oogenblik zitten te gaan,
Of kunt met die schreeuwers gaan tobben!
Dat's heel in de vroegte, dat's laat in den nacht:
»Och, Mic! neem den kleine toch even!»
De kleine!... De jongen is ook maar geen vracht!
En schreeuwen!... Je zoudt er van beven!
En dan wordt je nog wel gehoord op 't verval,
En dat's van de maand nog geen gulden!
Ka had wel gelijk, toen ze zei: »Ben je mal?
»Ik zou zooveel drukte niet dulden».
Van morgen nog zeg ik: »Mevrouw! ik wou graag,
»Als 't goed is, van avond een boodschap.» —
»Neen Mietje! dat kan ik niet schikken vandaag!
»Ik moet met Mijnbeer naar 't genootschap.» —
Ja! 't volk gaat maar uit en maakt pret. Van de meid
Wordt haast geen notitie genomen!
En ik heb nog al tegen Willem gezeid:
»Dat 'k uitging en hij maar moest komen!» —
(Op de klok ziende.)
Wel, Heere bewaar me! 't is haast negen uur!
En hij zou hier zijn kwart voor achten!
Kan ik het nu helpen, kijkt hij aanstonds zuur,
Dat ik hem zoo vrees'lijk liet wachten?
(Er wordt gescheld.)
Wat nu weêr?... Een mensch heeft toch nooit hier gedaan!
Altijd dat vervelende schellen!
(Zij verwijdert zich een oogenblik en komt met Willem terug.)

TWEEDE TOONEEL.

Mietje, Willem.

Willem, *als soldaat gekleed.*

Wel, weërgaasch! wat heb je mij lang laten staan!

Mietje.

Je hadt maar wat eer moeten bellen!
Het volk is de deur uit!

Willem, *terwijl hij gaat zitten.*

Nu, vindt je het goed,

Dan blijf ik van avond een beetje!

Dan moet jij maar zeggen, als 'k opstappen moet.

Ik heb toch den tijd wel... Of weet je
Soms, dat ze gauw komen?

Mietje.

Neen, elf ure t'huis!

Willem.

Zoo!... Waar zijn ze heen?

Mietje.

'k Denk naar Artis!

Daar zal wel muziek zijn!

Willem.

Dan ga ik naar huis,

Wanneer 't zoo ten naastebij kwart is!

Mietje.

't Is mooi!... Zoo'n klein kind!... En het volk loopt maar uit!

Willem.

Hij slaapt nog al door!

Mietje.

Dat ontbrak er

Nog aan, dat hij schreeuwde!... Zeg!... Praat niet te luid!

Die jongen wordt toch zoo gauw wakker!

Dan schreeuwt hij, dat hooren en zien je vergaat!

(Willem schuift zijn stoel wat dichter bij die van Mietje, maar gaat daarbij vrij onzacht te werk.)

Pas op dan toch! Maak niet zoo'n leven!

Zeg! Wil je een sigaar?... In dat ding, dat daar staat...

Of, wacht maar! ik zal je 'm wel geven!

(Mietje staat op om een sigaar te krijgen, maar trekt in haar drift wat hard aan 't wiegetouw, zoodat de wieg omkantelt. Op 't oogenblik dat Willem opstaat om de wieg tegen te houden, gaat de deur open en komen Mijnheer en Mevrouw Verdril binnen.)

DERDE TOONEEL.

De Vorigen, Mijnheer Verdril, Mevrouw Verdril.

Mijnheer Verdril, toornig.

Wat 's dat nu?

Mevrouw Verdril, *naar de wieg snel-
lende, beurt haar op
en blijft in eenigs-
zins gebukte houding,
daarbij zitten, en zich
met den kleine be-
moeien.*

Mijn hemel! de wieg op den grond!

Mijnheer Verdril.

Die komen we leelijk verrassen!

Soldaten in huis!... Neen, dat wordt al te bont!

Mevrouw VerdriL.

Heet dat op de kinderen passen?

Mijnheer VerdriL, *tot Willem, die aanstonds in een hoek der kamer post heeft gevat.*

Wie ben jij?

Willem, *aanslaande.*

Wie 'k ben!... Wel, de vrijer van Miet!

Mijnheer VerdriL.

Zoo!... Nu, maar ik wil geen soldaten
In huis hebben; dus ik verzoek je, een, twee, drie
De meid en mijn huis te verlaten!
(VerdriL en Willem vertrekken.)

VIERDE TOONEEL.

Mevrouw VerdriL, Mietje.

Mevrouw VerdriL.

En dat zei nog »neen!» toen ik vroeg: »Mietje, zeg!
»Ben jij ook misschien aan 't verkeeren?»
Wat kun je toch liegen!

VIJFDE TOONEEL.

De Vorigen, Mijnheer VerdriL.

Mijnheer VerdriL, *tot Mietje*
Ziezoo!... Die is weg!

Je hoeft dat niet weër te probeeren!

Versta je?

Mevrouw Verdril, *tot Mietje, die al
dien tijd naar den
grond heeft gekeken.*

Maar, Mietje! mensch, zeg je dan niets?
Geef antwoord, meid! Blijf toch niet zwijgen!

Mietje.

Wat zal ik u zeggen? Een vrijer is iets,
Dat 'n meisje alle dagen kan krijgen!
Toen u er naar vroegt, neen! toen had ik er geen;
Maar dat 's al twee maanden geleden!

Mevrouw Verdril, *toornig.*

Ik dank voor je praatjes!... Ga morgen maar heen!

Mijn heer Verdril.

Wat? Morgen?... Voor mijn part nog heden!

Mietje, *brutaal.*

Dat 's goed! Dan vertrek ik op slag!... Met plezier!

Ik ben om een dienst niet verlegen!

Mevrouw Verdril, *verwonderd.*

Op slag maar!

Mietje, *driftig.*

Ik was nog geen acht dagen hier,
Of 'k heb mijn bekomst al gekregen!

(Haastig vertrekt zij.)

ZESDE TOONEEL.

Mijnheer Verdril, Mevrouw Verdril.

Mijnheer Verdril.

Die meiden zijn toch een noodzakelijk kwaad!

Je zoudt ze aan een vijand niet wenschen!

Mevrouw Verdril, *tot het publiek.*

Maar ik wensch aan elk, in wat rang ook of staat:

Treft 't goed met een meid, lieve menschen!

Amsterdam, Mei 1874.

JACOB SKRAMM.

AAN DEN KONING,

Voorgedragen, 13 April 1861, op het tooneel

IN DEN

AMSTERDAMSCHEN STADS-SCHOUWBURG,

IN TEGENWOORDIGHEID VAN

H. H. MAJESTEITEN EN DE KONINKLIJKE FAMILIE,

door den Heer J. T J A S I N K,

in het karakter van Joost Huijgesloot, Schout der Stad Hoorn, in
„LAMBERT MELISZ,”

Oorspronkelijk Vaderlandsch Tooneelspel in drie bedrijven.

door Mevr. MULLER, geb. WESTERMAN.

Tot den Koning zal ik spreken!...

Gij, die, 't oog op God gericht,
Onder 't woeden van de waatren, door Zijn Geest werdt voorgelicht;
Die, bij 't schudden van de dijken, 't volk, dat Gij regeert en leidt,
't Voorbeeld gaaft van moed en trouwe, voorgingt in weldadigheid!...
Vloaide er zelfs van iedren penning, dien uw hand ten offer gaf,
Koning! slechts een tiental tranen als een dank-erkentnis af,...
Héél uw Neêrland had geen tolken, had geen zieletaal genoeg,
Om uw Koningstrouw te zeeغن, toen uw volk om redding vroeg.
Maar die tolken, God ter eere, uw goedhartigheid ten loon,
't Zijn de schitterendste paarden aan uw Koninklijke kroon.
Kan uw hart het nooit vergeten, 't overstelpt zien van dien grond;
't Volk vergete er nooit, na 't lijden, wáár 't zijn steun en hulpe vond!
Op 't geschiedblad van uw leven zij 't geboekstaafd als met goud:
Heil ons land, als 't God blijft vreezen en Oranje in eere houdt!

Zij de volksstem, onder 't stormen, de uiting van de stemme Gods,
Wat was uwe stem dan, Koning! boven 't buldrend golfgeklots, . . .
Uwe stemme, toen de ellende nergens troost noch uitkomst zag,
En, met opgeheven handen, schreiende aan uw voeten lag?
O, herhaal 't ons! . . . zeg 't ons allen! . . . *Neen, de Koning is het niet!*
't Is de trouwe van Oranje, die zijn kindren hulpe biedt!
't Was 't geslacht weér, 't bloed, het leven, aan ons dierbaar erf verpand,
't Zelfde bloed, dat de eerste Oranje, . . . dat «uw Vader» gaf voor 't land!
Ja! 't *tranquilles*, zelfs in *undis!*.. Vorst! Gij zijt die leuze waard,
Als Uw volk, in angst en rouwe, biddend U naar de oogen staart!
Zegen, zegen op uw werken! . . . 't Is de Hoofdstad, die het smeekt,
Waar het hoogste woord der Liefde uit uw taal en handlen spreekt!
Zegen, zegen op uw werken! . . . 't Is de beé van dorp en stad,
Die den zin voelt van de pijlen tot één bondel saâmgevat.
't Gold, bij 't scheuren van de dijken, héél de kracht van 't lieve land;
Maar, o Vorst! de mildste gaven vloeiden 't eerst uit uwe hand!
Dáárom steeg langs veld en beemden, door des Heeren macht gered,
Ook het eerst voor U en de Uwen 't Godgevallig volksgebed.
En, nu 't Vaderland herademt, juicht het machtig Amsterdam:
Lang, . . . lang leve Koning Willem en de dierbre Oranje-Stam!

Bovenstaande, door Mr. J. H. BURLAGE vervaardigde (onuitgegeven) dichtregelen, werden uitgesproken in het 1e bedrijf, 8ste tooneel, na de woorden: «want door de eeuwen heen, zal er altijd een Oranje geboren worden, die zelfs *Koninklijk* steunt en sterkt, als het water aan de lippen komt.»

De directie had bij die gelegenheid door aanplakbiljetjes aan de binnenzijden der loges het publiek uitgenoodigd, gedurende deze huldigende voordracht op te staan, waaraan eenpariglijk werd voldaan en welke verrassing een blijkbaaren treffenden indruk en op Z. M. en de Koninklijke Familie maakte.

HAMLET'S ALLEENSPRAAK,

UITGESPROKEN DOOR DEN HEER WARD. BINGLEIJ,

IN HET KARAKTER VAN *HAMLET*,

IN DEN JARE 1810, NA DE INLIJVING BIJ FRANKRIJK,

IN PLAATS VAN DEN BEKENDEN ALLÉÉNSPRAAK;

TELKENMAAL VOOR EENE EIVOLLE ZAAL.

Bestaan of niet bestaan!... wat zou 't verkieslijkst zijn?

Is 't grooter, dat ons hart geduldig krimp' van pijn,
Geduldig lij' en zwijg',... of dat de vuist zich wapen',
En 't grimmig noodlot stuit'?... Te sterven om te slapen....

Niets meer!... En door dien slaap het knagend gift der smart,

— Die erfenis, helaas! van ieder sterflijk hart! —

Die jammren zonder tal, dat onverduúrbaar lijden,

Die heirvaart van ellend, voor eeuwig af te strijden?...

Gewis, dat heilrijk lot is wel verkiezenswaard!

Te sterven — anders niet — te sluimren onder de aard;

Te slapen,... slapen? ja! maar ook misschien te droomen...

Ziedaar de hinderpaal, dien wij niet overkomen!

Want, waarlijk, zulk een droom, als in dien slaap ons wacht,

Wanneer het ijskoud lijk in 't eenzaam graf vernacht,

Doet huirven bij 't besef en onvrijwillig beven...

Ziedaar de breidel, die ons vasthoudt aan het leven!

Wie anders, wie verdroeg de geesels van den smaad,

Des onderdrukkers waan, der nijdigarden haat,

Der ambtenaren trots, den overmoed der grooten,

Het schenden van den echt, voor 't oog van God gesloten,

't Verschoppen der verdienste, onwaardiglijk beloond,

't Verdraaien van het recht, te straffeloos gehoond?

Wie zou het aanzien? wie het liarden? wie zou dralen,

Die met een dolksteek hier zijn reekning mocht betalen?

Wie gaf vrijwillig zich aan 't juk van 't leven bloot,

Zoo niet de vreeze voor 't onwisse na den dood,

Voor 't nooit ontdekte land — van waar geen mensch tot heden

Weérom kwam met bericht — ons deed terugge treden,

En liever 't matte hoofd deed krommen voor de ellend

Dan dat men de uitkomst kiez', den stervling onbekend,...

Dus maakt het zwak gemoed de kloksten zelv' tot bloden;

Dus wordt aan 't edelst doel de stoutste daad verboden,

En de opgevlamde gloed van 't onversaagd besluit

Gaat smeulende onder de asch van de overpeinzing uit.

BIJ GELEGENHEID DAT DE HEER TOVAR, NA ZIJNE
 TERUGKOMST UIT SURINAME, OPTRAD ALS OROSMAN, IN
 ZAÏRE, OP HET TOONEEL IN »HET HUIS TEN BOSCH'', TE
 AMSTERDAM, OP HET TERREIN WAAR THANS DE FRANSCH-
 MANEGE STAAT, WELKE ROL EERDER OP DEN STADS-
 SCHOUWBURG VERVULD WERD DOOR ANDRIES SNOEK.

Juich thans, o Nederland!
 Wat vreugde is u beschoren!
 Wij zien in plaats van Snoek
 een Orosman herboren!
 Vlieg naar Het Huis Ten Bosch!
 Loop, ijl met snelle schreën!
 Bewonder in Zaïre
 den Orosman alleen!
 't Is al in rep en roer!
 Men loopt, wat men kan loopen,
 Begeeft zich troepsgewijs,
 ja, bij geheele hoopen,
 Om den Sur'naamschen held
 in 't schoone stuk te zien,
 En hem, zoo hij 't verdient,
 een lauwerkrans te biën!
 Een ieder is vol vuur
 en stelt zich Snoek voor oogen!...
 Maar, lieve hemel! ach!
 Hoe vindt men zich bedrogen!
 Die Orosman treedt op!
 Men krijgt hem in het oog,
 En ziet: de groote Heer
 is slechts twee turven hoog!
 Zijn kin zit in zijn das;
 zijn hals is gansch verdwenen;
 Een neus gelijk een mop!
 En wat een korte beenen!
 Kortom: hoe elks begeert'
 thans nog zoo vurig rees!
 Men zag geen Orosman,
 maar wel een watersnees. ¹⁾

TOVAR was de Acteur uit Suriname.

S. L. XIMENES.

¹⁾ Voor waterhinees.

Bij deze voorstelling bleef de actrice, welke de rol van Zaïre vervulde, steken. Zij bukte naar den souffleur, rukte hem het boekje uit de hand, scheurde er twee bladen uit en wierp 't hem weër toe met de woorden: «Lammeling! we waren afgesproken, dat over te slaan!»

T O A S T E N ,

UITGESPROKEN DOOR C. VREEDENBERG, OP EEN AVONDMAALTIJD

VAN MEESTAL LEDEN VAN HET SCHOUWBURG-PERSONEEL,

D^o. 9 OCTOBER, TEN JARE 1803.

Op den Eersten Tenor: JEAN BAPTIST NEYTS.

Gelijk in 't woud de nachtegaal
Zijn egâ streelt met zijn gezangen,
Zoo wordt het heerlijk zanggeluid
Van onzen Neyts door elk ontvangen!
Zoo dringt het overschoon talent...
Maar zacht!... Wat ga ik daar beginnen?
Zijn kunst is toch aan elk bekend,
Die steeds met vuur den zang blijft minnen!
En 'k weet ook, dat hij niet veel houdt
Van al dat complimenten maken!...
Is 't zoo niet, Jan?... Welnu, dan zal 'k
De rest dier gekheid ook maar staken!
'k Roep u slechts toe: Jan, houd je kras!
Dit is de wensch van uw vriend Cas!

Op C. VAN HULST.

't Is van een vriend, mij waard, dat ik thans zal gewagen!
Mijne achting, door dit vers, zij hem steeds opgedragen.
Apollo blijv' zijn vriend, bestraal' hem op het gulst!
Dat eens Passé herleve in onzen Coen van Hulst!

Op LAMBERT BIA (Arlequin.)

In een driekleurig pak sprcidt hij zijn kunst ten toon!
Hoe zwart van tronie ook, vindt Colombien hem schoon!
Door Klaas¹⁾ en Jan²⁾ vervolgd, moet ik³⁾ mijn dienst hem wijden,
Wanneer ik met mijn roè hem vreugde wil bereiden!
Nu, vrienden! die 't niet weet, wie 't is, ... 't is Arlequin!
En, kijk! dit glas zal thans voor Lambert Bia zijn!

Op NICOLAAS VAN DER STEL (Pantalon.)

Aan Pantalon, veelal de voogd in de balletten,
Zij thans dit glas gewijd! ... En wie durft zich verzetten,
Dat ik vriend Klaas tocroep: het ga u altijd wel!
Vast niemand! ... Dus: hoezee! en leve Van der Stel!

Op JAN VAN WEL (Pierrot.)

Hoe zal ik, makkers! mij het best nu wel gedragen,
Nu 't toch, gelijk ge weet, de beurt is van Pierrot?
Gij ziet me bij mijn taak nu gansch en al verslagen;
Want 't is een rare snaak! ... Zeg, Jantje! ... Is 't niet zoo?
Ik zeg het maar ronduit: met hem valt niet te gekken;
Want stooft men hem een kool, dan is hij bij de hand,
Om wie een poets hem speelt ook aardig te betrekken!
Ja! ik verzeker 't u: hij is een slimme klant!
Dus, Cas-maat! denk er aan! Doe net als Jan van Leijen,
En wensch hem slechts datgeen, wat opwelt uit uw hart!
Dat immer 't wisslend lot hem stof geev' tot verblijèn
En dus hem hoeden moog' voor tegenspoed en smart!
Dat nooit een schrale beurs hem kwel' ...
Dit is mijn wensch aan Jan van Wel!

¹⁾ N. van der Stel (Pantalon). ²⁾ J. van Wel (Pierrot). ³⁾ C. Vreedenberg (Toovenaar.)

Op S. L. LAMBOTTE.

Wel, Sijmen! waarde vriend! nu kom ik u begroeten,
En met mijn hartewensch, zooals 't behoort, ontmoeten!
'k Wensch als confrater u 't genoeglijkst in uw staat,
En dat de voorspoed nu noch immer u verlaat'!.,.
En tracht er iemand naar, dat hij u eens bedotte,
Roep dan gerust om Cas!... 'k Strijd voor mijn vriend Lambotte!

B L A D V U L L I N G.

S A M E N S P R A A K.

ZIJ.

Ei, zeg mij eens, mijn lieve Koo!
Waarom toch onze hond Caro
— Het antwoord is me een gulden waard! —
Zoo dikwijls kwispelt met zijn staart?

HIJ.

Wel, doodeenvoudig, beste vrouw!
Als 't lieve dier 't niet deed, dan zou,
Naar 't geen men algemeen verkondt,
De staart gaan kwisplen met den hond!

JULIANO.

Naar eene mededeeling in het Algemeen Handelsblad.

COUPLETTEN

gezongen door Mevrouw STOETZ-MAJOFSKI, in de rol van de dienstmeid Naatje Kwikmedit, ter gelegenheid van de viering harer 50-jarige tooneeldienst, op den 5^{den} October 1871, in het stukje „*Parade op den Dam*,” kluchtspel in één bedrijf, van Dr. SCRIBAX (Mr. C. T. v. d. Bruggen v. L.)

(Opgegeven *mélodie*: „Als de boom begint” enz.,
uit de Witte Kat.)

Sinds nu vijftig jaar geleden
Dien 'k in een en 't zelfd' gebouw,
Ook, sinds 'k ben in dienst getreden,
Aan zijn zelfde meesters trouw.
Vraagt gij naar hun beider namen,
Zoo zeg 'k vaardig tot replek:
— „In 't huis zijn wij thans te zamen,
Meesters zijn 't geacht publiek.” —

Als jong meisje hier gekomen,
Zong ik vaak het hoogste lied.
Zag 'k ook velen gaan en komen,
Ik hield van verandren niet;
Moest 'k ook allerlei beleven
In 't aan kunst gewijd gebouw,
Op 't tooneel ben ik gebleven
Aan bestuurdren houw en trouw.

Kende ik eerst een zevenhoofdig *),
Kwam toen één man aan 't bestuur,
Daarop volgde het driehoofdig,
Dat, na korte jaren duur,
Twee werd, ... en, nu één gebleven,
TJASINK heet, aan wien 'k gewis
Den verdienden roem mag geven:
»Dat hij 't liefst ons allen is.»

Moge ik helpen nog de jaren,
Die mij God in 't leven spaart,
Onder hem, den bloei bewaren
Van dit huis, ons lief en waard.
En van allen, die hier dienen,
(Met eene buiging voor het publiek.)
De oudste, o meesters hoog geschat!
Blijve ik steeds de gunst verdienen
Van 't publiek van Amstels stad.

Dr. SCRIBAX.

*) Dit zevenhoofdig bestuur bestond uit de H.H. P. J. SNOECK — zwager van den vermaarden ANDRIES SNOEK, met wiens zuster HELENA hij gehuwd was, — M. WESTERMAN, A. P. VOITUS VAN HAMME, R. ENGELMAN, C. J. ROOBOL, J. ED. DE VRIES en A. PETERS. Hierop volgde de heer J. ED. DE VRIES als directeur alleen; doch hij werd vervangen door een bestuur van drie leden, zijnde: de H.H. C. J. ROOBOL, J. TJASINK en A. PETERS. Na het aftreden van den laatsten, bleven de H.H. ROOBOL en TJASINK aan de directie en, na het overlijden van den heer ROOBOL, werd de heer J. TJASINK alleen directeur van den Stadsschouwburg.

S.

IN HET ALBUM VAN JOHANNES.

Gy wilt, Johan! — heb 'k wel verstaen? —
Dat in uw album sullen staen
Wat regels, in mijn breyn gebroeyt,
Wat regels, uyt mijn pen gevloeyt;
Daer wat het is u niet en scheelt,
Soo rijm ick u een sinnebeelt.

Lest, als de sneeuw op seecker Pleyn
Leeck kreck een dick tapijt te zijn,
Soo wert ick op dat Pleyn gewaer
Een tal van jongens by malkaer.
Sy packten saem een bol van sneeuw
En rolden dien met woest geschreeuw,
En, siet! hoe verder of hy quam
Hoe meerder sneeuw hy tot sich nam,
Soodat al ras de voose kloot
Was bijster hart en bijster groot.
En laeter sag ick dag aen dag
Hoe daer dieselfde bol noch lag;
Soo lang als bleef de felle kou,
Was 't, of hy noyt vergaen en sou.
Maer als het eynt des winters quam,
De vorst van 't aertrijck afscheyt nam,

De voorjaersson daer overheen
Met haer vergulde straelen scheen,
Toen bleef er van den gantschen klomp,
Noch kort geleën soo bijster plomp,
In 't alderkleynsten tijtsbesteck
Niets over als een vuyle pleck.

Dit gaf, Johan! my diep gpeys;
Het is een les voor alle vleys,
En 't heeft my heden goet gedacht
Dat ick het hier te passe bracht,
Op hope dat een kintsgeval
Aen groote menschen baeten sal.

De laster is de voose kloot,
Die, eerst heel kleyn, allencks wort groot,
En, mits men veel sich daermet moeyt,
Van dag tot dag sal zijn gegroeyt;
Maer stelt het gantsche lijf te werck,
Gy maectt hem efter niet soo sterck,
Dat, als de Son der Waerheyt schijnt,
Hij niet, gelijk de sneeuw, verdwijnt...
En 't zij dan vroeg, of 't zij dan laet,
Niets rest van al den lasterpraet,
Als hem, die 't leelick feyt bestont,
Syn leven lang een vuyle mont.

Mr. C. T. VAN DER BRUGGHEN v. L.

UIT HET DAGBOEK VAN EEN OUD-TOONEELKAPPER.

Vergeef me, Mijnheer de Redacteur van den Tooneelalmanak! dat, hoewel ik bij het inzien van mijn vroeger gekrabbel, bemerk, dat ik wel eens van den hak op den tak sprong, ik evenwel voortga met dikwijls van mijn onderwerp af te dwalen, of mij door mijn gevoel te laten meeslepen.

Dat komt, omdat mij onder het terneerschrijven dit of dat te binnenschiet, wat ik, als ik het niet gauw vastgrijp, zeker voor goed laat glippen... Hoe het ook zij, ... ik ben maar een kapper. Men neme dus de weinige orde in feiten of bijzonderheden maar voor lief.

Het spreekwoord zegt: dat de pruimpjes onzer jeugd ons veel grooter toeschenen. Dit moge misschien waar zijn, maar toch is hetgeen ik toenmaals van onze vaderlandsche Tooneelspelers gezien heb, onuitwischbaar in mijn gemoed geprent. Geloof me! als ze uit den dood verzezen, die groote helden, o! die enkele vergemakkelijkingen, die de taal sedert ondergaan heeft, hadden zij zich spoedig eigen gemaakt en stonden zij nog als reuzen dáár!... met deze bemerking nogtans: dat zij wellicht niet zoo in den trapmolen zouden verkiesen te loopen, als de tegenwoordige Kunstenaars verplicht zijn te doen, en dat alles *om er te kunnen komen!*

Ik heb wel eens gelezen, dat men het bejammerde, hoe de Tooneelspeler door de hoogere standen wordt teruggestooten. Het zou leerzaam voor hem zijn, indien de meer beschaafden hem in hun kringen opnamen. Ik hoor op de kleedkamer er wel eens over spreken. De een beaamt het, terwijl weer een ander gelooft, dat die koude, levenlooze hoogere standen hem zouden doen bevriezen. »Halt!»

roept een derde uit: »Je vergeet wat! Voorheen had men hier, en in het buitenland heeft men nog vermogende kunstvrienden, die zich niet enkel tot de dramatische kunst bepalen, maar zelfs tot alle kunsten. Hun huis is het middenpunt van alle schitterende talenten. Daar komen schilders, beeldhouwers, dichters en tooneelspelers met elkander in aanraking. Zij leeren wederkeerig van elkander en men geniet die door Göthe zoo hooggeschatte *Erholungstunden*... Thans gaat hier te lande iedere kunst zijn eigen weg. Elk dier vakken vormt een afzonderlijken kring, een eigen maatschappij of sociëteit;... en toch is het zoo noodig, dat de beoefenaren dier verschillende kunsten zeer dikwijls met elkander in aanraking komen. Ik zou er zeer vóór zijn, dat men in de eerste plaats overging tot het stichten eener sociëteit voor alle fraaie kunsten.»

Jammer, dat vooral de Tooneelspelers te weinig tijd zullen vinden, een dergelijke sociëteit te bezoeken. Tegenwoordig komen zij elkander zelfs noode zien; want men is maar blij eens een vrijen avond te hebben, om die in eigen kring te kunnen doorbrengen.

Altijd heb ik die dingen aangehoord, als de acteurs het bovenstaande onder elkander bespraken. Ik dacht er dan het mijne van. Het heugt me nog als den dag van gisteren, hoe jong ik toenmaals ook moge geweest zijn, dat de onvergelykelijke Mevrouw Grevelink bij ieder festijn de gast van den Heer Wiselius was. Nu, zoo er iemand voor de kunst leefde, dan was hij het.

Wat respectabele mannen, die Westerman en die van Hulst, beiden een paar boekverkoopers, die wat mans waren; beiden hoogepriesters in het muzenkor van den Amsterdamschen Schouwburg.

En dan vader, of liever: grootvader Jelgerhuys! Hij is de

grootvader van Mevrouw Kleine en van de Heeren Morin en Stemmerik. Was hij niet de deftigheid bij uitnemendheid, hij, wien Teylers genootschap, te Haarlem, door een fraai kunst-product den naneef aantoot als waardig zoon van Apelles?

Zoo'n acteur had toen wat in de melk te brokken, en ik weet nog zeer goed, hoe Jelgerhuys eens van uit de zaal gewaar werd, dat een acteur van minder allooi op het tooneel zijn costuum aan had, en hij zich naar achteren spoedde en niet eer rustte, vóór de ander zijn jas uittrok.

Vader Jelgerhuys was een liefhebber van een pijp tabak. Eens zat hij in zijn kleedkamer deftig te rooken, toen er aan de deur werd geklopt. Hij deed open, en wie stond voor hem? de commissaris van 's Gravenweert, die juist de ronde kwam doen, om te zien, of het verbod »van niet te rooken» ook werd gehandhaafd. »Er wordt immers niet gerookt?» luidde zijn vraag. »Neen!» antwoordde Jelgerhuys, die, de pijp op zijn rug houdende, echter in zulk een rookwolk was gehuld, dat beide personen elkander bijna niet konden zien.

Het was toen een gulden tijd onder Heeren Commissarissen. Zoo'n tijd zal wel nimmer terugkomen. Denk eens aan: beneden lag een vat bier, ten behoeve van changeerders en zwijgenden. Elk dronk zooveel hem lustte. Ieder spelend persoon, ook aan de koristen, werd een zessen-kaars verstrekt, en, dat was iets voor de koorvrouwen, die soms maar even behoevende op te treden, hare onaangeroerde kaars mee naar huis konden nemen!

De Commissarissen hadden zich dan ook de weelde veroorloofd er een Hollandsche opera op na te houden. En men mocht ze hooren de Majofski's, Neyts, de Boer en Juffrouw Mimi Bia, welke laatste wat mooi Fidelio zong!... En wat zag zij er lief uit als Tancred!

En het Ballet!... De eerste Corps-de-Ballet-dansers waren allen meesters. Zij repeteerden niet langer dan tot 12 uur; dan haalden zij hun horloge uit den zak wezen den Balletmeester, dat het tijd was en gingen heen; want op dat uur begonnen hunne lessen, die zij bij de gegoede Amsterdammers te geven hadden.

Ja, zij waren knap! Men denke maar eens aan Piet Oberg. Welk een mimist! Kort voor zijn, helaas! zoo vroegtijdigen dood, componeerde hij nog een Ballet. Er werd toenmaals wat gelest en gerepeteerd. Men ging niet over één nacht ijs, en daarom liep altijd alles goed van stapel. Ook hadden de Balletten destijds niets van dat wufte, dat zinnelijke, dat hen tegenwoordig maar al te dikwijls kenmerkt!... O foei, neen! Men had nog geen behoefte aan dat overprikkelende. Men kwam, bewonderde schoone vrouwen, mooie standen, sierlijke groepeeringsen, alles verlicht... niet door het oogverblindende gas, maar door den zachten glans van een aantal olielampen.

En die Balletjongens! dat waren me guiten!... Denkt ge, dat ooit iemand, hoe hoog ook in rang, zonder behoorlijk aan te kloppen, in hunne kamer durfde komen? Wee hem, die verraad pleegde! Hij werd voor zijn straf in de kast opgesloten. En als dan de dikke Piet Snoeck, de Tooneelmeester, met moeite bukkend, de flesschen wijn, die op het Tooneel gebruikt moesten worden, uit de kast haalde en ze zoolang tusschen zijn voeten neêrzette, wat waren die oolijke snuiters er dan gauw bij! In een wip waren er een paar flesschen geblazen, zonder dat er ooit een haan naar kraaide.

Wat wemelde het er van Van Ollefen's. Men had ze in het Orkest; men kon er vinden in de Treur- in de Tooneelspelen, en in de Balletten. Echte schalken, die Jan, die Dirk

en die Piet, wier moeder, een Gisser, de laatste loot was van dien ouden Tooneelstam. Een ijzersterke jongen, die Karel Van Ollefen. Als een echte athleet nam hij in zoo'n Ballet een aantal jongens op zijn schouders en liep er mee weg, of het zoo niemendal was! Zijn broër Hein, een echte basse-taille, zat soms op de nok van een huis even lustig te zingen als te hameren. Kwam er een boodschap van de Heeren, dan klom Hein van de nok af en ging naar de repetitie, maar kon, weer naar huis gaande, ter dege met geld rammelen! Dat was in een tijd, toen Willem, de oudste broër, nog niet dacht aan een huwelijk met Mejuffrouw da Silva.

Een lieve vrouw, die Grevelink! Ik weet nog zeer goed, dat zij, als zij s' Zaterdags in het Treurspel moest optreden, zich 's middags een rolletje stokvisch liet klaar maken. Dat was zoo goed voor haar stem, zei ze. Evenzeer heb ik nog niet vergeten, dat Dominé Fortuin wat dikwijls in de komedie kwam, om die groote vrouw te zien, en die prachtige paarden van haar lippen op te vangen. Kijk, dan stonden de menschen voor hun acht-en-twintig op stoven in het Parterre!... Zoo vol was het dan!

Ja, die kunstenaars persten wezenlijk bewondering af! Als zoo'n kleine dreumes, en er nog niet aan denkende eenmaal hun kostbare hoofden onder mijne handen te zullen hebben, stond ik menigmaal met zoo vele anderen aan de kleine deur links, om den grooten Snoek in het toesleetje te zien stappen en dan luid »Leve Andries Snoek!» uit te galmen, als de oude man, in zijn grijze overjas gedoken, ons minzaam groetende, voorbijging. Niet minder was mijn eerbied, als de groote Rombach, die zoo prachtig »de arme dichter» en in »De Speler» van Wallenfeld voorstelde, sierlijk gekleed, ja! als om door een ringetje te halen, over het Leid-

sche plein liep te flaneeren. Het was een harde slag, toen hij, tengevolge van eene uitdrooging, der Kunst en zijn talrijke vereerders kwam te ontvallen. Ja, ja! het ging toen heel anders dan nu! De jeugd durfde niet tegenspreken, maar wachtte eerbiedig af, wat de oudere zei. Als er gerepeteerd en dan alles haarfijn uitgeplozen werd, dan zaten de jonge acteurs wát in angst om op te komen; want als er maar het minste aan haperde, dan waaide er wat, zonder te rekenen het over, weér over, en nog eens overdoen, het herhaaldelijk uitleggen en onder het oog brengen, het voordoen, zoolang tot het goed ging; want die gemaakte aanmerkingen vonden een gretig oor!

De jongen gingen den ouden eerbiedig uit den weg, en durfden niet eer spreken vóór deze tot hen gesproken hadden.

Welk een onderscheid toen en nu! Vink is een kunstenaar tot in de toppen van zijn vingers. Denkt ge, dat, als de jongeren van heden de beste plaatsen in den reiswagen hebben ingenomen, zij voor den bejaarden man opstaan? ... Mis! ... Zij laten hem zich met eene mindere plaats behelpen. Ja! weet ge, hoe het nu toegaat? De ouden moeten uiterst beleefd tegen de jongeren zijn, willen de eersten geen belediging ondergaan. De leus der jongeren is: »Weg gij, ouderen! Uwe plaats komt ons toe! ... Weg!» ... En alle nietskenners schreeuwen meé! ... Neen, dan heilig de Franschen! Hunne kunstliefde duldt niet, dat de eerste jonge rollen, met zooveel inzicht, met zooveel vuur, zoo fijn geschakeerd, door dien vijftigjarigen kunstenaar vervuld, te minder, nu hij er nog zoo flink uitziet, door een jongacteur verbroddeld worden. Zij weten zeer goed, dat, wordt men ook kunstenaar geboren, men eerst eenige zakken zout moet hebben gegeten, om te weten, wat het leven is, dat men telkens

voorstelt; dus dat de tijd den kunstenaar louteren moet. (*) En omdat zij het weten, omdat regeering en volk aan de Kunst de hand houden, omdat, ondanks het uitkeeren van vijf milliarden, men niet schroomde de kunst even ruim als vroeger te subsidiëeren, mag Frankrijk het schatrijke Holland de loef afsteken, als er sprake is van Kunst!

De Haagsche directeur Hoedt speelde er ook niet mee! Ja! de jongelui moesten het hart hebben om met de handen in den zak of met een rottinkje te repeteeren, — iets, dat, met toevoeging van een sigaar in den mond, thans aan de orde van den dag is — zij zouden een aardigen uitbrander hebben gekregen!... Wat liet hij vaak den souffleur het boek dichtslaan. »Jij moet je rol kennen, maat! en je haar niet laten voorzegen!» beet hij hun toe; en dan waren zij zoo stil als een muis, als hij, in de loge grillée gezeten, driftig met zijn rotting stampte, als het niet goed ging.

De arme Hoedt had het in den laatsten tijd zwaar te verantwoorden. Hij was een hartstochtelijk liefhebber van den echten gouwenaar. Eens echter moet hij zich met den pijpsteen het verhemelte stuk gestooten hebben. De mond verkankerde. Niets, niets baatte en... de goede, oprechte, de groote Hoedt stierf een smartelijken dood!

(*) De Redactie meent hiertegen toch een klein protest te moeten aantekenen. In hoeverre oudere artisten moeten geoordeeld worden ook betere artisten te zijn, is een allermoeielijkst punt. In Frankrijk zal dat meer het geval zijn dan hier, omdat de kunst er grondiger beoefend wordt en dus de zaken minder van toevalligheden afhankelijk zijn. Buitendien zijn er rollen, waarbij jeugd en frischheid zoodanige hoofdvereischten zijn, dat zelfs de beste studie ze niet kan compenseeren. Het grootste kwaad is echter, dat niet zelden bij de oudere acteurs routine moet aanvullen, wat aan studie ontbreekt. Ontegenzeggelijk heeft men ook routine noodig om een knap acteur te zijn; maar diezelfde routine wordt op den duur allervervelendst, als waarachtige studie niet aanwezig is.

Nog eene vraag: hoe zullen zich ooit jeugdige talenten kunnen vormen, als ze altijd voor de ouderen worden achtergesteld?

Van hem Cosmo de Medicis te zien, ... och, dan bestond er geen Lazaro! En dan zijn generaal in »De Straatjongen van Parijs», zijn Jarvis in »Jarvis of De Eerlijke Man», zijn dokter in het blijspel »De pols» en zijn Lijnrecht in »De Bruid van Vreeland»... O, gulden tijd! waar zijt ge gebleven?

Holland, ge moogt trotsch zijn op uwe dramatische kunstenaars! Behalve het aantal, wier namen in den mond van het volk bestorven liggen, waren er nog velen, thans minder bekend, doch wier namen der vergetelheid behooren ontrukkt te worden, zooals een Jacobus Hilverdink, een oude Vroombrouck! En dan de komieken! Neem den tegenwoordigen eersten komiek van Frankrijk en — zonder overdrijving — men heeft slechts een flauwe copie van een Rombach, van den zijn tijd wel een halve eeuw vooruitgesnelden Rombach.

Ik gooi Stoete als niais ook niet weg! Eerst de Pieter, later de Bitterman! Wat reikhalsden we, om dat ééne woord »Keetje» te hooren in »de Bruid van Vreeland»! Men mocht den Pierrot ook gerust van hem gaan zien! Toen hij ons eens een père noble voorlei, waren we gebluft!

Ja, Nederland was rijk in komieken! Wat hebben we reeds een tal van jaren den eenigen Judels aangebeden, wiens »Meester Joris, Betooverde Prins, Doris Knopenschaar en Schoolmeester» van geen minder allooi zijn dan de Sancho Pancha van den heel ouden Rosenveld, den degelijken vertolker van »De Vrek»; terwijl er nog maar een Don Quijotte als Lambotte moet geboren worden!

Zoo ook was die kleine Bamberg eenig als Pierrot in »Moederzegen.» Hoe hartelijk hij ons ook eerst mocht doen lachen, ... later, aan het slot, als hij en Marie, dood afgemat van zoo'n verren tocht, in hun gehuchtje terugkwamen, en hij den ouden Loustelot verzekerde, dat hij dit niet ge-

daan zou hebben, als Marie niet even rein en vlekkeloos terugkeerde, als zij eenmaal heengetogen was, ... o, dan kwamen ons de waterlanders in de oogen! ... Ja! zijn »Lekain in duplo», zijn »Behanger» logen er ook niet om! En dan... welk een schoon geluid! Zoo kan ik mij nog maar altijd niet genoeg zat kijken aan Janus Vink, die zoo zonder overdrijving, zoo fijn en op zoo verschillende wijzen de dronkaards kan nadoen, en die altijd wat nieuws te zien geeft. Hoe prachtig speelde hij de »Invalide.» Hij is geen redeneer-komiek! Men moet hem zien, dikwijls zien, wil men hem naar waarde schatten.

Hoe uiteenlopend zijn de drie voortreffelijke komicken Albregt, Faassen en Morriën. Maar zij behooren tot een jonger geslacht; ... dus daarover later!

Kon voorheen een mimist Oberg ons oog menigen traan ontlokken, ... de arlequin Varangot, de Pierrot Berkman, met den vluggen, ijverigen Voitus Van Hamme, de laatst overgeblevenen van een schitterend tijdperk, wisten ter dege onze lachspieren in beweging te brengen! Hunne boertigheden bleven immer nieuw, hunne bewegingen schoon, edel en breed. Die Berkman had dat alles maar zóó geleerd! Niemand vlijtiger dan deze slanke, welgevormde jonkman, die later met Leentje Snoeck, de dochter van Piet Snoeck, een zeer verdienstelijke actrice, die al wat mooi »Magdalena» speelde, in het huwelijk trad.

Onder de zeven Directeuren: Westerman, de Vries, Van Hamme, Engelman, Peters, P. Snoeck en Roobol, was het niet meer zoo roiaal als onder Commissarissen, die het, wegens de duurte der opera, niet langer konden uithouden. Men was reeds verplicht, een beetje harder te werken... Ja! toen al was de tijd voorbij en kwam niet weer terug, dat

in het voorjaar een Jelgerhuys zich bij Commissarissen kwam beklagen. Hij had gedurende het speelseizoen reeds drie nieuwe rollen opgebracht, en nu een vierde er bij, ... neen! die speelde hij niet!... Waarachtig, dat kon hij niet doen!

Lag hierin wellicht iets overdrevens, ... men houde in het oog, dat Jelgerhuys een naam te verliezen had!... Hij wist, dat er iets grootsch van hem geëischt werd, waartegen zijn nauwgezetheid, om het dan ook grootsch weer te geven, wegens den onvoldoenden tijd voor zijn studie, zich met hand en tand verzette.

Die Engelman was ook een knap man; terwijl Peters nog in zijn volle kracht was! Welk een stelletje voor de eerste jonge rollen: deze en de zoo liefallige dochter van Majofski, Mevrouw Naret Koning! Het was een harde slag voor Amsterdam, toen beiden naar den Haag gingen.

De Vries, nu geheel alleen met de Directie belast, zag zich spoedig genoodzaakt de geleden schade te herstellen. Het was Tjasink, met zijn schoon, mannelijk voorkomen en flink geluid, die opnieuw leven in de brouwerij kwam brengen; die, nog als jong Tooneelspeler, zich er bijzonder op toelegde, zich streng in den stijl te kleeden, welk voorbeeld spoedig vele navolgers vond.

Ik heb Majofski nog bijgewoond als Thomasvaer, welke rol later door Jan van der Linden werd gespeeld, alvorens Tjasink daarin optrad. Wat speelde die Van der Linden — een echt voorkomen voor een père noble! — mooi in »Hendrik IV, huisvader».

Onder Jan Eduard de Vries, een zeer knap décorateur, — hij had meesters als een Kootje Hilverdink, de oudste zoon van den hierboven genoemden Jac^s. Hilverdink, ook Domini-que Paduzzi, élève van J. W. Pieneman, insgelijks E. Bommel

in zijn dienst — namen de Balletten een stoute vlucht. Er werd dan ook wat aan te koste gelegd! Maar de acteurs, die reeds 's avonds half tien op de kleine steentjes liepen, klaagden steen en been, dat zij de bezems waren, die het Tooneel voor het Ballet moesten schoonvegen!... Ja, de halfgevolle schouwburg begon eerst volkomen vol te worden tegen dat het Ballet zoo wat begon.

Hoe prachtig de Vries ook werkte met decoratiën en lamplicht, — men herinnere zich maar: »De overwintering der Hollanders op Nova Zembla'' — toch was het voor mij een buitenkansje, wanneer ik eens een avond bij Duport doorbracht. Hoe meesterlijk was dat troepje door den bekwamen Regisseur Amelung gedrild! Daar werd menigen kunstvriend het hoogste genot bereid, zelfs toen Boas, Judels, Van Biene, Kapper en meer anderen zich hadden afgescheiden en laatstgenoemden in de Amstelstraat een eigen Directie begonnen waren!

Wilde ik eens hartelijk lachen, dan had ik maar bij Boas, Judels en Cie aan te kloppen. Aldaar ontmoette ik in den kleinen Van Biene een kunstenaar van den echten stempel. En wat zaten die koren netjes in elkaar. Geen wonder, mijn neef, die daar korist was, vertelde mij, dat Benavente hen goed drilde. Bovendien was de Directeur Kapper bij elke les en repetitie tegenwoordig. Altijd, altijd het oog van den meester!

Met dat al: eere wien eere toekomt! De Vries schonk den liefhebbers van den zang een genot zóó groot, als ooit bij menschen-heugenis te genieten was! Wie trilt niet bij het hooren noemen van namen als Rose Garcia, Richter v. Ilsebau, Marie von Marra, Lehmann en van de zangers Steger, Gardoni, Pasqué en Karel Formes? 't Heeft de Vries veel geld opgebracht, en toch moest de arme Hollandsche troep er zich in de provinciën wat voor afbeulen!

En toch was dat afbeulen niets, neen! niets in vergelijking van later! Verbeeld u, dat, toen onder Roobol, Tjasink en Peters, eerst de Provinciale, kort daarna de stedelijke subsidie kwam te vervallen, er naar een equivalent moest worden omgezien en... gedaan was het met de zondagsrust, gedaan met den eenigen vrijen avond, dien men in zijn familiekring kon doorbrengen!

Doch dit was maar een begin van bitter lijden, want toen anno 1870, ten gevolge van eenige ongelukkige kermissen, de Groningerkermis vooral niet te vergeten, de Heer Tjasink zich genoodzaakt zag, des zomers in Amsterdam te blijven, om alle — zegge alle — avonden de voorstellingen in een Zomer-Théâter voort te zetten, ging het afbeulen alle perken te buiten!

Voorheen zocht men van het winter-repertoire een acht- of tiental stukken uit, en men had voorraad genoeg om er den geheelen zomer op te kunnen teren. Men had zich dus met geen nieuwe stukken het hoofd te breken. Daar buiten waaide de mufte stadslucht van ons af. Zelden was er dan repetitie; dus de ochtenden kon men besteden om zich in overheerlijke omstreken te vermeien. Tusschen de kermissen was een week of vier stilleg een buitenkansje; want het salaris ging door; hoewel dit woord den acteur aan een der salons kippenvel deed krijgen: met de betaling was het dan ook *stilleg*.

Ik neem aan, dat het kermisreizen ook zijn schaduwzijde heeft! Zoo is het onder anderen zeer pijnlijk, zoo'n beetje met straatkunstenmakers en orgeldraaiers gelijk te worden gesteld. Voeg daarbij, dat, nu sedert de laatste tien jaren, de prijzen der logementen meer dan verdubbeld zijn, het kermisreizen voor den in zijn appointement nagenoeg stagnant gebleven acteur een dure liefhebberij wordt.

En toch, Mijnheer de Redacteur, ge weet, wat het alle avonden spelen is! Ge zult me toevoegen: »O! ge hebt nu en dan toch eens een vrijen avond en kunt dan heengaan, waar ge wilt!»

Daarop antwoord ik u: »Een kapper is nooit vrij! Maar ik spreek niet over mij-zelf; ik spreek over Kunstenaars!

Menschen! menschen! die daar zoo op uw gemak zit te kijken, ge weet niet, wat het is, in die warme, liever smoorheete kleedkamer zich te moeten verkleeden, dan weer op de planken te verschijnen, doodmoê en braaf bezweet t'huis te komen, gauw wat eten en dan leeren, leeren en nog eens leeren, tot 's nachts half vier, als de slaap zijn rechten doet gelden! 's Morgens vóór het ontbijt alweer leeren; dan, haast je rep je, naar de repetitie, die tot drie uur duurt; vervolgens naar huis om te eten, goed uit- en inpakken, een kop thee drinken en dan weer naar het zomer-théâter.

Zoo gaat het 's zomers alle dagen, totdat de winter komt. Dan gaat het opnieuw zoo, tot het voorjaar groent, om dan, zonder ophouden, zonder verademing, weer den zomer door te leeren, te repeteeren en te spelen! En zoo zijn zes zomers en winters omgevlogen! En zóó kost nog iedere zomer, als het bijzonder meêvalt, een *f* 1800. — maandelijks, wat van de winter-campagne moet worden overgehouden! Ik voor mij, kon het in mijn vak niet uithouden. Telkens andere stukken! En er wordt dan ook wat meer gevergd dan voorheen. Hoe goed men ook toenmaals comédie speelde, de acteurs zaten zeer schaars in hun pruiken.

Het was een ijzeren tijd voor de kappers, de dames droegen enkel toeren, verder geen nieuws! Langzamerhand begonnen de acteurs een beetje meer verscheidenheid in hun kapsels ten toon te spreiden. Zoo begluurde Pauw Van der

Grijp de koppen, die in de zaal zaten; dan kocht hij van mij trems en hij spande zijn montour op de van mij gekochte pruikebol en zie, pruiken van allerlei vorm en makelij kregen wij van den ons te vroeg ontvallen Pauw te zien.

Over het algemeen waren de vroegere tooneelpruiken te overtollig van haar: het naturelletje van Piet Schouten, zaliger gedachtenis! Nu, onze dames hadden er de duurte niet ingebracht. Ik kocht toenmaals het blonde haar à 30 cts de 15 gram. Maar kom nu eens! Ik kan tegenwoordig *f* 60.— voor een half kilogram van hetzelfde haar neerleggen.

Voorheen gebruikte men baarden van geiten- of gemsenhaar. De Duitschers doen alles met geverfde schapenwol. Men krijgt dan ook een wolbaal op zijn gezicht; doch de Franschen, bij wie alles meer echt is, plakken crêpé op hun gelaat en zoo zijn hun gemaakte baarden van menschenhaar, zooals ik er verscheidenen voor de acteurs van Boas en Judels heb afgeleverd.

Zie! dit alles hakt er nog al geweldig in, en mochten sedert een kwart eeuw de salarissen verdubbeld zijn, men moest toen als acteur al vrij wat beteekenen om *f* 1000.— te kunnen verdienen. Thans, nu alles driemaal hooger in prijs is gestegen, en een acteur van dat salaris meer dan het dubbel aantal pruiken noodig heeft dan voorheen iemand met *f* 2000.— salaris behoefde, kan men wel begrijpen, dat ook het geldelijke in menig opzicht niet verbeterd is.

Er spelen mij, bij het nazien mijner aantekeningen, nog vrij wat belangrijke dingen door het hoofd. Ik hoop u die voor een volgenden keer wat beter geordend aan te bieden!

Fl. v. W.

DE GROOTMOEDER.

LEVENSBEEELD NAAR HET HOOGDUITSCH VAN
RODERICH BENEDIX,

DOOR

G. W. C. WESTENBERG.

(Eene eenvoudige kamer, zooals in burgerhuizen van kleine steden, met tafels, banken en gebruikelijk huisraad. Ter rechter zijde een schuifraam, waarbij een oude leuningstoel en waarvoor een spinrokken staat. Een weinig meer naar den achtergrond eene tafel. Links, voor-aan, eene wieg, met het hoofdeinde naar het publiek en daarnaast een stoel. Op den achtergrond eene draaibank.)

(De Grootmoeder zit aan tafel en zingt uit haar gezangboek:) »Hoe heerlijk blinkt het morgenrood"!... Och, kleine schreeuweeljk! laat mij toch mijn morgenlied zingen! *(Zij zet den bril af, staat op en gaat bij de wieg zitten.)* Nu, nu!... Ik ben er immers al!... Su, su, su!... Slaap, kindje!... slaap! *(Steeds wiegende.)* Ja, zoo gaat het! In die eigenste wieg lag ik, tachtig jaar geleden, zelve, en nu zit ik er bij en wieg mijn kleinkind!... het zevende reeds!... Kinderen zijn een zegen Gods, hoeveel zorg zij ons ook veroorzaken, die kleine schreeuwers... Het is toch zonderling: zoo'n wieg duurt lang en gaat als erfstuk van het eene kind over op het andere... En de oude kasten duren ook lang, en de tafels en banken óók!... Maar de menschen maken het niet lang, en alle jaren worden er eenige hunner naar

buiten gedragen en onder de groene zoden gelegd... Ja, ja! nu zeventig jaar geleden speelden wij op het kerkhof en toen was er nog veel plaats,... en nu is het eene kruis daar naast het andere verrezen... een aardig getal rondom de kerk heen... En weldra dragen ze mij ook naar buiten, en dan liggen we daar allemaal netjes bij elkander, en als de lieve God ons eenmaal oproept, dan hebben wij niet noodig eerst lang naar elkander te zoeken... Zoo!... Nu slaapt de kleine schalk, het lieve Lijsje! (*Zij jaagt de vliegen weg.*) Zij heeft zulke lieve roode wangen... Het kind zal toch niets mankeeren? (*Zij staat op.*) Ja, ja! Annaliese is er maar vroeg op uitgetrokken en heeft alles laten staan en liggen... En de oude grootmoeder moet 't nu maar opruimen!... Ja, 't is in den hooi-bouw; dan moeten allen vroeg bij de hand zijn... En waarom heb je anders een grootmoeder? Zij moet op het huis passen, als niemand anders t'huis is. (*Altijd opruimende.*) Als het mij nog maar zoo flink van de hand ging als vroeger... Maar de ouderdom komt toch dagelijks nader. Een menschenleven duurt zeventig jaar en, als het lang duurt, tachtig jaar, en 't levert niets dan zorg en arbeid op!... Ja, ja! zorg en arbeid!... Nu, de goede God zal wel weten waarom... Hij heeft immers alles goed gemaakt. (*Uit het venster roepende.*) Heila, Doortje!... Doortje!... Waar zit je toch? Kijk eens naar de geit! Zij vreet aan de groenten. Jaag haar weg!... Jaag haar weg! En jij!... blijf van de kruisbessen af!... Ze zijn nog niet rijp... Wat toch een zorg met die kinderen! Doortje begint al eene heele meid te worden. Maar ze moest beter oppassen. Die meid groeit goed!... 't Volgende jaar kan ze meê uit hooien... Doortje, Doortje!... waar is Hannes toch? Wat? Haal den jongen op van de straat! Hij moet in den tuin blijven... Pas op hem, dat hij niet in den vijver valt!...

Ach, die vijver!... die vijver!... Wat knorde moeder zaliger, als wij er te dicht bijkwamen. En wat al zorgen heb ik om mijne kinderen uitgestaan, nadat Trijntje van Frits Brandes er in gevallen en verdronken is... En nu zit ik weer in de benauwdheid om Hannes! Zoo'n bengel van vijf jaar heeft immers nog geen verstand... Altijd heb ik het gezegd: de vijver moet gedempt worden; maar men was van oordeel, dat hij voor het geval van brand, behouden moest blijven... God behoeft ons voor zoo 'n ongeluk!... Stil, daar beweegt die kleine zich weer! (*Zij jaagt de vliegen weg.*) Ja, klein, arm diertje! de vliegen laten je niet slapen... Ja, ja! alles is goed wat Onze Lieve Heer gemaakt heeft; maar ik zou toch wel eens willen weten, waar de vliegen eigenlijk voor dienen... Ach, ik weet het nog, als ware het gisteren gebeurd, hoe voor zestig jaar de molen in brand stond... Toen was de lucht zoo rood alsof de zon opkwam... En overal vlógen de vonken... Het is mij, of ik het nóg voor mij zie!... En de molenaar werd geheel en al arm! Ze zeiden: het was eene straffe Gods, omdat hij de maat niet gaf... Nu, ik wil niet richten, en zijne arme vrouw heb ik diep beklaagd, toen zij als daglönster den kost moest verdienen... Hè, wat schreeuwt Hannes! (*Door 't venster sprekende.*) Doortje, wat is er aan de hand? Zal je stil wezen, Hannes!... Waarom huil je zoo? (*Knorrende.*) Brood moet je hebben? Kom, kom, Hannes! 't is nog veel te vroeg!... Je moet wachten!... En als je zoo huilt, krijg je in 't geheel niets, kwà-jongen! (*Zij gaat van het venster, haalt brood uit de kast en snijdt dat.*) Het arme kind heeft zeker honger, die lieve Hannes!... Ja, ja! kinderen kunnen den heelen dag door eten... Nu, nu! kinderen zijn kinderen. (*Zij geeft het brood door het venster.*) Nu, kom dan maar hier, Hannes!... Maar je moet niet zoo huilen, hoor!... En kom niet bij den vijver!

Speel dáár in het gras; maar kom niet te dicht bij de geit; ze mocht je eens stooten... Doortje, pas op Hannes! (*Zij gaat aan 't spinrad zitten.*) Ze treffen goed weer bij het hooien... 't Vorige jaar was het slecht, bijna zoo slecht als vijf-en-dertig jaar geleden, toen de geheele oogst bedierf... O, dat was een ongeluk!... Ik stel het mij nóg voor, als zag ik het thans voor mijne oogen... Chut!... Huilde het kleine Lijsje niet?... Neen, ze is stil!... Het kind zal toch niets mankeeren, dat het zoo rustig slaapt? (*Zij gaat naar de wieg en houdt zich met het kind bezig.*) Nu, ik zal toch een dot voor haar maken!... Zoo, mijn poppetje! zuig maar ferm toe! (*Zij gaat weer spinnen*) Zoo'n kind heeft een goed leventje. Het denkt nog niet, en als het een dotje heeft om te zuigen, is het tevreden... Komaan! wil je niet meer draaien? Ja, ja! het rad wordt ook oud! (*Zij laat de handen in den schoot vallen.*) Vijf-en-zestig jaar is het geleden, dat mijn vader mij dit spinrokken schonk, om er mijn uitzet op te winnen... Vijf-en-zestig jaren!... En ik heb er mijn uitzet op gesponnen en nog menig andere zaak ook!... ook mijn doodshemd... Het ligt daar klaar... Vijf-en-zestig jaar... En geen dag is voorbijgegaan, zonder dat het gedraaid werd... En veel, heel veel dagen moeten er zijn in vijf-en-zestig jaar... Als men dát eens uitrekende... Ja, ja! mijn radje, als gij niet meer draaien wilt en blijft stilstaan, is het voor mij een teeken, dat ik ook weldra zal blijven staan... Ik heb vandaag weer een gevoel, juist zooals laatst, toen mijne ademhaling zoo moeielijk was en ik gedurende langen tijd niet wist, waar ik was, en toen de dokter zeide: dat, als zoo'n aanval zich herhaalde ik langen tijd van mij-zelve zou kunnen blijven, en niet meer wakker worden... Nu, zooals God wil!... Hij zal er

voor zorgen... Heden of morgen,... ik ben bereid... Stil! het kind heeft zich bewogen! (*Zij gaat naar de wieg.*) Neen, het zuigt in den slaap. (*Nabootsende.*) Zuig maar, zuig maar, Lijsje!... Jongens, wat smaakt dat!... Hoor, daar schreeuwt Hannes weér!... Hij zal me 't kind nog wakker maken. (*Naar het venster gaande.*) Wacht, stoute bengel! ik kom je zóó halen en je een behoorlijk pak geven... Hoor je, Hannes? (*Aan 't venster.*) Ha, Dominé! Och, neem het mij niet kwalijk!... Hannes mijn kleine kleinzoon... Maar u gaat daar op die vuile bank zitten... Wil u niet binnenkomen?... Nu, zooals u belieft... U wilt maar een beetje uitrusten?... Wat?... Ja, hoe zou het mij gaan? Ik ben eene oude vrouw!... Ja, ja! juist, tachtig jaar, Dominé! Nog weet ik het, hoe u hier voor het eerst in ons dorp aankwam. Ik was toen juist van mijne jongste dochter bevallen, Annemarie, en dat was de eerste doop, dien gij in het stadje toediendet... Dominé, dat is nu al veertig jaar geleden!... Ja, wel een heele tijd!... Hoe het mij gegaan is? (*Zij zit aan het venster en spreekt naar buiten, beurtelings luisterende.*) Wat zal ik je zeggen, Dominé?... Ik denk altijd maar: het gaat met het leven als met het weer. Vandaag schijnt de zon en morgen regent het... Eveneens heeft men nu eens vreugde en dan weer verdriet. Maar nu denk ik: de zon moet schijnen en het moet ook weer regenen, opdat alles op het veld groeien kan... En zoo zal immers, in het leven, ook vreugd met smart vermengd moeten zijn... Onze Lieve Heer zal immers alles wel goed maken... Mijn man zaliger?... Ja, het is nu dertig jaar geleden, dat hij dood is, de goede Jan Willem!... 't Is wel waar, hij had zich in den laatsten tijd

een beetje aan den drank verslaafd, en heeft mij toen dikwijls veel verdriet aangedaan!... Maar we zijn immers allemaal zwakke menschen, en als ik des Zondags op het kerkhof zijn kruis zie, dan denk ik maar: och, men zal het hem daarboven zoo hoog niet aangerekend hebben... Ik ben toch ook veel geluk aan hem verschuldigd, den goeden man! in den tijd namelijk toen wij beiden nog jong waren... Wat belieft u?... O, de bruiloft!... Ja, Dominé! die heb ik altijd met genoegen herdacht... Het was een mooie bruiloft! Daar had mijn vader bepaald zwak op... Drie dagen lang werd er gegastreerd, en drie nachten lang gedanst!... Ja, als ik dat eens bedenk!... Zoo'n jonge deerne, als ik toen was, danst maar toe en wordt nooit moe... De jongens schoten bij de bruiloft, dat men gedacht zou hebben, dat de vijand in 't land was!... Bijna was er ook een ongeluk gebeurd; want van een hunner sprong het geweer!... Maar zij maalden er niet veel om... Ja, het was een vroolijke bruiloft!... En als de muziek opspeelde, dacht niemand aan iets onaangenaams... Wat belieft u?... Negen, Dominé! negen kinderen heb ik gehad... Doortje, de geit is bij de groente!... Neem het niet kwalijk, Dominé! maar men moet de kinderen altijd bezig houden... Ja, van die negen bezit ik alleen mijne jongste nog. Mijne oudste dochter, Susanne, was met iemand uit Obernkirchen getrouwd en stierf in het kraambed. Mijne tweede heeft in de stad gediend en is lang bij goede menschen in denzelfden dienst gebleven... Hoelang?... Bijna veertig jaar... En ze wou niet trouwen, omdat zij aan haar volk zoo gehecht was... En zodoende is zij daar dan ook gestorven. En ze hebben haar mooi laten begraven. Twaalf kransen lagen op de lijk-kist; want de kin-

deren des huizes, die toch allen reeds lang getrouwd waren, hadden haar hartelijk lief... Zij had hen grootgebracht; en een prachtig kruis hebben ze op haar graf gezet en aan mij hebben zij toen een heel mooien brief geschreven... Wat, Dominé?... Neen, neen! ze was niet trotsch; maar ik denk: ze zal haar plaatsje daarboven wel gevonden hebben. Maar wat ik zeggen wilde: drie kinderen heb ik aan de pokken verloren. Nu worden ze ingeënt. Nu, de overheid wil het hebben, en dan moet het ook gebeuren... Maar ik heb er toch mijne bedenkungen tegen, dat de menschen Onzen Lieven Heer zoo naar de oogen willen steken. Maar drie zonen heb ik groot gebracht. Wat er van hen geworden is? De een is bij Groszbeeren gesneuveld, de andere bij Leipzig, en de derde kwam met een houten been t'huis. Die heeft het toen ook niet lang meer gemaakt; want hij had ook nog een schot in de borst, en dus liep het spoedig met hem af... Ja, juist! mijne jongste dochter is mij alleen overgebleven. Haar man is draaier en heeft een paar stukjes bouw- en grasland, en ik ben bij hen in huis!... Maar, Hannes! gaap Mijnheer den Dominé toch zoo niet aan! Dat mag een kind niet doen! Neen, neen, Dominé! de kinderen moeten manieren leeren, en daar moet grootmoeder op passen; want vader staat aan de draaibank, of is op het veld. De huisvrouw heeft ook de handen vol. Wie moet er dus naar kijken als het oudje het niet doet?... Hoeveel, Dominé?... Zeven!... ja, zeven kleinkinderen zijn er... Twee zijn er meê uit hooien en twee — kijk! men zou het haast niet gelooven — de twee oudsten zijn op zee gaan varen. Ja, begrijp eens: wat moet er van de wereld nog worden? Op het schip, het zeegat uit, en zij

hebben geschreven, dat zij dikwijls in dagen lang geen land hadden gezien... Zie je, Dominé! nu wil het er bij mij maar niet in, hoe ze dan den weg kunnen vinden...

Weérzien?... Och, lieve God! ik, oude vrouw, hoe zou 't mogelijk zijn, dat ik ze weérzag?... Ik maak het niet lang meer en vind weldra mijn plaatsje daar buiten, bij de anderen. De jongen willen ruimte hebben in de wereld, en daarom moeten wij, ouden, uit den weg. Maar nog in mijn graf zal ik mij verheugen over de mooie, nieuwe klok, die wij op den toren van de kerk hebben gekregen... Wilt u alweér heengaan? O, 't is al te vriendelijk, Dominé!... Nu, God zij met u, en als gij bij het studeeren een mooi vers vindt, leg dat dan op zijde om te dienen bij mijne begrafenis!... Doortje, Doortje! laat den Dominé de tuindeur uit!... Hannes blijf daar!... Laat Hannes niet meê naar buiten! Zoo, Doortje! doe de deur weér toe! (*Zij staat op.*) Een braaf man, die Dominé! Hij is nu ook reeds veertig jaar hier, maar nog altijd gezond en sterk. Hij moet toch ook al mooi naar de zeventig loopen. Daar heb ik waarachtig de kleine Lise heelemaal vergeten! (*Zij gaat bij de wieg zitten.*) Kijk, kijk! Ben je wakker, mijn poppetje? Ja, mijn kindje! kijk mij maar eens aan met je heldere, blauwe oogjes! Ja, lach maar!... Toe lach maar Lijsje!... Ken je mij al?... Ken je je oude grootmoedertje al? (*Diep ademhalende.*) Ah!... Daar krijg ik het weer! (*Klokgelui achter de schermen.*) Ja, Liesje moet slapen! (*Zij wiegt.*) Slaap, kindje! slaap!... Su, su, su!... Daar buiten... loopt... een schaap!... Su... su... su! (*Het hoofd zinkt haar op, de borst. Zij houdt op met wiegen. Het klokgelui duurt voort, terwijl de gordijn langzaam valt.*)

NEDERDUITSCH E SCHOUWBURG
DER BATAAFSCHE REPUBLIEK,
TE AMSTERDAM.

DONDERDAG, den 30sten January, 1800.
Het zesde Jaar der Bataafsche Vryheid.

DE
G R A A F
VAN
BOURGONDIËN,
T O O N E E L S P E L.

Naar het Hoogduitsch van
A. VON KOTZEBUE.

Acteurs: Roos, Kamphuizen, Majofski, Sardet, Kroese, Lambotte,
Botbergen, Byning, van Well, Malfait *en* van Maeren.

Actrices: Kamphuizen, M. Snoek, Sardet, van Stein *en* Bergers.

En na hetzelfde

DE
T W E E M O L E N A A R S,
OF
DE BEGUNSTIGDE MINNAAR;
GROOT BALLE T PANTOMIME.

Ten VYF UUREN op het Tooneel.

SATURDAG, den Eersten February, 1800.

DE
GRAAF VAN BOURGONDIËN,
T O O N E E L S P E L.

De Pryzen der Plaatzen zyn:

In de Balcons - -	f 2: 12.	Op het Tweede Amphitheater f 1: - :
In de Loges - -	» 2: 2.	Op de Gaandery - - » -: 14:
Op het Amphitheater	» 1: 12.	Op het derde Amphitheater » -: 12:
In den Bak - -	» 1: 5.	Op de Tweede Gaandery » -: 6:

De Plaatzen zyn by den Kastelyn, in den Schouwburg, te bespreken.

I N H O U D:

	Bladz.
Woord der Redactie	5.
Kalender, <i>met vele historische aanteekeningen</i>	8.
Verjaardagen van de Vorstelijke Huizen van Nederland en België.	32.
Staat der Noord- en Zuid-Nederlandsche Tooneelgezelschappen.	33.
De Tooneelschool, door H. de Veer.	46.
Een paar woorden van den onsterfelijken Mr. W. Bilderdijk. .	52.
Nog een paar woorden aan den Tooneelspeler.	52.
De Rotterdamsche Schouwburg voor honderd jaren en thans, door W. N. Peijpers	53.
De Gierigaard, door Jacob Skramm	75.
Iets over den Leidschen Schouwburg in de achttiende eeuw, door J. M. E. Dercksen	76.
De Schouwburg te Arnhem, door Gerard Keller	84.
Grand Théâtre van A. van Lier, door N. Donker	94.
Liefhebberij-Tooneelen te Haarlem.	103.
Eenige Handvesten der stad Amsterdam	104.
Schouwburgverhuring en recetten	106.
Circulaire van H. C. Dresselhuijs	108.
Een verre terugblik op Nederlandsch dramatisch gebied, door Dr. Wap	109.
Op eene afbeelding van Ward Bingley, in het karakter van Avogaro, in het treurspel Gaston en Bayard, door J. G. Doornik.	118.
Dirk Sardet	118.
Bladvulling	119.
Theodorus Johannes Majofski, door Dr. Francesco.	120.
Jan Eduard de Vries, door P. H. Witkamp. (<i>Met Portret</i>) . .	127.
Catherina Beersmans, door Edward van Bergen. (<i>Met Portret</i>).	139.

A Mademoiselle C. Beersmans, artiste dramatique, lors de son anniversaire (9 Mai 1868), par Mr. C. T. van der Bruggen v. L.	159.
Het Liefhebberij-Tooneel en de wedstrijden, door C. Ed. Taurel.	160.
Vorstenschool en Publiek, door Soranus	172.
Hoogst noodige verandering op de Tooneelgordijn van den Stads-Schouwburg, A°. 1824, door S. L. Ximenes	185.
Grillparzer's Saffo, door H. Th. Boelen	186.
Dramatische poëzie, door Hroswitha	203.
Een pleidooi voor het Tooneel, door T. H. de Beer	215.
De Maatschappij „Apollo” door Floris van Westervoort	233.
Circulaire des délégués, du comité de l'association des artistes dramatiques français, au Public de Batavia	236.
Open brief van een ex-Tooneel-recensent aan de Redactie van den Tooneel-Almanak, door X.	237.
Een toon des harten, gewijd aan de nagedachtenis van een groot kunstenaar, door Gerard J. Spoor	249.
De koningskeuze, door J. Blankenaar	256.
De onverwachte Tehuiskomst, door Jacob Skramm	263.
Aan den Koning, 13 April 1861, door Mr. J. H. Burlage, voorgedragen door den Heer J. Tjasink	270.
Hamlet's Alleenspraak, veranderd in A°. 1810, uitgesproken door den Heer Ward Bingley	272.
Bij gelegenheid dat de heer Tovar, na zijne terugkomst uit Suriname, optrad als Orosman in Zaïre, door S. L. Ximenes.	274.
Toasten uitgesproken door C. Vreedenberg	275.
Samenspraak, door Juliano. (Bladvulling).	277.
Coupletten, gezongen door Mevrouw Stoets-Majofski, door Dr. Scribax.	278.
In het album van Johannes, door Mr. C. T. van der Bruggen v. L.	280.
Uit het dagboek van een oud-Tooneelkapper, door Fl. v. W.	282.
De Grootmoeder, Levensbeeld naar het Hoogduitsch van Roderich Benodix, door G. W. C. Westenberg	296.
Aanplakbiljet tijdens de Bataafsche Republiek	304.

Bij G. THEOD. BOM, Kalverstraat, 17, *Amsterdam*,
verschijnt :

MIJN BROER DE MINISTER.

Blijspel in drie tafereelen, door H. TH. BOELEN.

Prijs *f*0.50.

---

en is verschenen :

N. DONKER. (H. TH. BOELEN). Grillparzer's **SAFFO**.
Treurspel in 4 bedrijven.

Prijs *f*1.—

MARIA VAN UTRECHT.

Historisch Drama in 5 bedrijven.

Opgedragen aan MEVROUW KLEINE GARTMAN.

Prijs *f*0.90.

GRAVIN OLGA EN HAAR

LIJFEIGENE. Een épisode uit de geschiedenis
van Rusland, ten tijde van Catharina II.

Oorspronkelijk Tooneelspel in 4 afdeelingen.

Prijs *f*0.90.

DE AFWEZIGE. Drama in één bedrijf en in verzen.
Naar het Fransch, van E. MANUEL, door J. L. WERTHEIM.

Prijs *f*0.60.

DE STERREN LIEGEN NIET! UIT ROME, A^o. 1539.
Drama in 5 bedrijven, door BETSY PERK.

Prijs *f*1.—.

DE LEUGENAARSTER. Blijspel in één bedrijf.
Naar het Hoogduitsch van „RODERICH BENEDIX,”
voor het Nederlandsch Tooneel vrij bewerkt
door F. W. BÜCHNER.

Prijs *f*0.50.

BARBARA. Eene geschiedenis tijdens de partijverklaring in den Elzas. Tooneelspel in één bedrijf, of vier tafereelen, door JAN ZEGERS.

Prijs *f*0.30.

GENEZEN. Oorspronkelijk blijspel in drie bedrijven, door LEONARD.

Prijs *f*0.90.

LIJST VAN TOONEELSTUKKEN,

uitgegeven en te bekomen bij

G. THEOD. BOM.

AMSTERDAM, 17. KALVERSTRAAT.

Door alle Boekhandelaren te ontbieden.

A.

- Adam in ballingschap.** Treurspel door J. van den Vondel.
(10 personen.) ..... f 0,40.
- Agatha of twee dagen van spanning.** Tooneelspel in 3 bedrijven,
door J. Frederiks. (7 Heeren. 2 Dames.) ..... " 0,50.
- Alles voor de Vrouwen.** Blijspel in 2 bedrijven. (5 Heeren. 2
Dames.) ..... " 0,50.
- Als men zijn beurs heeft verloren.** Kluchtspel in 1 bedrijf, naar
het fransch, door Juliano. (3 Heeren. 1 Dame.) ..... " 0,40.
- Altijd Hooger.** Tooneelspel in 4 bedrijven, door J. Both J.Jz.
(6 Heeren. 4 Dames.) ..... " 0,90.
- Altijd t'huis.** Blijspel in 1 bedrijf. (3 Heeren. 3 Dames.) ..... " 0,30.
- Anitta d'Ulloa of de dubbele eed van trouw.** Drama in 3 be-
drijven door J. Brominck. (6 Heeren. 2 Dames.) ..... " 0,25.
- Aprilbeweging, (De).** Oorspronkelijk blijspel. (2 Heeren. 2 Dames.) " 0,50.
- Arme rijkard, (De).** Tooneelspel in 1 bedrijf, door A. E. Nieuw-
meijer. (5 Heeren.) ..... " 0,25.
- Avontuurtje van Mijnheer Kikkerbil,** een les voor oude jonge-
heeren. Blijspel in 1 bedrijf, door A. A. v. d. Stempel Jr.
(4 Heeren.) ..... " 0,30.

B.

Baboe Rita. Tooneelspel in 4 bedrijven of 4 tafereelen, met coupletten, bewerkt voor Rederijkers door G. Hogendoorn Jr. (9 Heeren.) f	0,90.
Bankbiljet van duizend gulden. Blijspel met zang in 2 bedrijven, door A. Ruijsch. (4 Heeren. 2 Dames.)	" 0,75.
Barbara. Tooneelspel in 1 bedrijf door Jan Zegers. (5 Heeren. 3 Dames.)	" 0,80.
Baron Kolbielsky of de zamenzwering tegen Napoleon I. Dramatische schets in 7 afdelingen. (9 à 12 Heeren.)	" 0,60.
Bediende van mijne vrouw, (De). Blijspel in een bedrijf. (4 Heeren. 2 Dames.)	" 0,50.
Bedrogen drietal, (Het). Blijspel met zang in 1 bedrijf door M. J. Gillessen. (7 Heeren. 1 Dame.)	" 0,30.
Behanger, (De). Blijspel in 1 bedrijf met zang, door W. Färber. (4 Heeren. 2 Dames.)	" 0,40.
Beproeving, (De). Blijspel in 1 bedrijf. (11 Dames.)	" 0,25.
Beroemd man, (Een). Blijspel in 2 bedrijven. (7 Heeren.)	" 0,40.
Bernard, de advocaat der armen. Blijspel in 2 bedrijven door Leonard. (7 Heeren.)	" 0,50.
Bloem der waereld, (De). Drama door W. J. Hofdijk. (15 Heeren. 3 Dames.)	" 0,90.
Bloemenvaas, (De). Drama in 1 bedrijf, door J. M. Sinderam. (4 Heeren.)	" 0,50.
Bodegraven in 1672. Drama in 3 bedrijven door G. de Jager. (12 Heeren.)	" 0,60.
Boontje komt om zijn loontje. Blijspel in 1 bedrijf. (4 Dames.) ..	" 0,30.
Box en Cox. Blijspel in 1 bedrijf door Morton. (2 Heeren. 1 Dame.) ..	" 0,40.
Brief met het roode kruis, (De). Kluchtspel met zang in 1 bedrijf door Roosingh. (3 Heeren. 2 Dames.)	" 0,40.
Bruid van Vreeland, (De). Blijspel in 4 bedrijven. (5 Heeren. 4 Dames.) ..	" 0,90.
Buren, (De). Dramatische Klucht in 1 bedrijf. (3 Heeren. 2 Dames.) ..	" 0,60.
Burgemeesters Pruik. Blijspel in 1 bedrijf. (8 Heeren.)	" 0,35.

C.

Consigne is Snorken, (Het). Vaudeville in 1 bedrijf door E. Grangé en L. Thiboust. (2 Heeren. 2 Dames.)	" 0,40.
--	---------

D.

Danton's val. Fragment uit R. Hamerling's treurspel „Danton en Robespierre” door G. W. C. Westenberg. (14 Heeren.)	" 0,40.
---	---------

Dirk Nergenst'huis of de gewaande Baron. Blijspel in 1 bedrijf, door G. Hogendoorn Jr. (4 Heeren.).....	f 0,30.
Democratische Baard van Mijnheer Strippel, (De). Kluchtspel in 1 bedrijf. Naar een humoristisch verhaal van Frits Brentano, door Jan Zegers. (6 Heeren. 2 Dames.).....	„ 0,30.
Don Cesar de Bazan. Tooneelspel in 5 bedrijven. (9 Heeren. 3 Dames.).....	„ 0,80.
Dood van Willem I. Historisch Dramatisch gedicht in 5 afdeelingen, door K. Boom. (20 Heeren.).....	„ 0,40.
Doris Knoopenschaar. Blijspel in 2 bedrijven. (5 Heeren.).....	„ 0,90.
Doove Stoffel of de wraak van een huisknecht. Tooneelspel in 2 bedrijven met een voorspel. (6 Heeren. 2 Dames.).....	„ 0,35.
Drie Hoeden. Kluchtspel in 3 bedrijven. (5 Heeren. 3 Dames.)...	„ 0,60.
Drie puntgedichten. Blijspel in 3 bedrijven naar het Hoogduitsch van Rod. Benedix, door Leonard. (7 Heeren.).....	„ 0,80.

E.

Een Duel. Oorspronkelijk Blijspel in 1 bedrijf. (6 Heeren.).....	„ 0,30.
Een eerste dag des jaars. Dramatisch tafereel met zang, door P. A. van Overeem.....	„ 0,25.
Eene Moeder. Blijspel in 1 bedrijf, door Joh. Hilman. (3 Heeren. 2 Dames.).....	„ 0,25.
Een moet er trouwen. Blijspel in 1 bedrijf. (2 Heeren. 2 Dames.)	„ 0,40.
en paar ton. Blijspel met zang in 3 tijdvakken, door J. Dekker Cz. (8 Heeren. 3 Dames.).....	„ 0,90.
Eene vrouw die haren man verfoeit. Eene schets uit de republiek, door Em. Girardin. Tooneelspel in 1 bedrijf. (3 à 5 Heeren. 4 Dames.).....	„ 0,50.
Eene wereldsche vrouw. Tooneelspel in 3 bedrijven. (7 Dames.)	„ 0,50.
Ellendigen, (De). Drama in 5 bedrijven. (8 Heeren. 2 Dames.)...	„ 0,90.
Erfgenamen van Biesterbosch. (De). Vrolijk tafereel uit het volksleven, in 5 bedrijven met zang, door A. Wijnstok. (7 Heeren. 4 Dames.).....	„ 0,75.

F.

Fadette, de kleine heks. Vaudeville in twee bedrijven, naar het Fransch van Annicet Bourgeois en Ch. Lafont. (4 Heeren. 2 Dames.).....	„ 0,60.
Familie Morand, (De). Oorspronkelijk drama in 7 tafereelen. (12 Heeren. 4 Dames.).....	„ 0,90.
Fernand de speler. Tooneelspel in 2 bedrijven, door A. E. Nieuwmeijer. 2e druk. (6 Heeren.).....	„ 0,25.

Frankforter Loterij (De). Blijspel in 1 bedrijf. (5 Dames.)..... f	0,25.
Fransch krijgsgevangene , (Een). Blijspel met zang in een bedrijf. (5 Heeren. 1 Dame.)..... "	0,50.
Frederico de Toledo of de Spanjaarden in Haarlem A^o. 1573. Tooneelspel in 5 tafereelen. (11 Heeren.)..... "	0,90.

G.

Gansje van Lindenhof , (Het). Blijspel in 1 bedrijf naar Bayard, door A. L. J. Landré. (4 Heeren. 2 Dames.)..... "	0,50.
Geen rook zonder vuur . Blijspel in 1 bedrijf. (1 Heer. 2 Dames.) "	0,25.
Gedenkschriften van een kolonel der Huzaren (De). Blijspel met zang in een bedrijf, naar het fransch, door H. P. J. Beems. (2 Heeren. 1 Dame.)..... "	0,30.
Gedwongen vermomming . Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf, be- werkt door Wille m. (6 Heeren.)..... "	0,35.
Geémancipeerden , (De). Blijspel in 3 tafereelen door Domino. (4 Heeren. 3 Dames.)..... "	0,50.
Gefopte communist (De) of eigenbelang gaat boven alles . Blijspel in 1 bedrijf, door A. Wijnstok. (5 Heeren.)..... "	0,40.
Gefopt . Blijspel in 1 bedrijf. (6 Heeren.)..... "	0,30.
Geheimzinnige (De). Tooneelspel in 5 bedrijven, door B. A. Krep s. (5 Heeren. 2 Dames.)..... "	0,90.
Geheimzinnige brief (De). Blijspel in 1 bedrijf. (5 Heeren.)..... "	0,40.
Geld! Geld! Geld! Blijspel in 1 bedrijf. (4 Heeren. 1 Dame.)..... "	0,25.
Geleerde Heeren . Blijspel in 1 bedrijf. (3 Heeren. 3 Dames.)..... "	0,30.
Geneesheer (De) of dat heeft mijn commensaal gedaan . Blijspel in 3 bedrijven, door J. Hubertus Janssen. (4 Heeren. 3 Dames.) "	0,75.
Gerard van Velsen . Treurspel, door A. van Halmaël Jr. (7 Heeren. 1 Dame.)..... "	0,30.
Gevaren der onbescheidenheid (De). Tooneelstuk in twee be- drijven. (10 Dames.)..... "	0,25.
Gevolgen van een kus , (De). Blijspel in 1 bedrijf. (3 Heeren. 3 Dames.) "	0,40.
Gewetenszaak , (Een). Tooneelspel in 1 bedrijf, naar het fransch van O. Feuillet, door F. W. Buchner. (3 Heeren. 1 Dame.)..... "	0,30.
Gewichtige dag (De) of een excellentie in den dop . Tooneelspel in 3 bedrijven, (8 Heeren.)..... "	0,75.
Goede voornemens . Oorspronkelijk tooneelspel met zang in 8 tafe- reelen. (13 Heeren. 2 Dames.)..... "	0,60.
De Gouvernante . Tooneelstuk in 2 bedrijven..... "	0,25.

Graaf van Rotsveld en zijn Neven, (De) of de Beerendooder. Kluchtspel in een bedrijf, door M. L. Quack. (5 Heeren.)..... f	0,35.
Grap (Ecne). Dramatische schets in 1 bedrijf. (2 Heeren. 1 Dame.) "	0,35.
Gravin Olga en haar lijfeigene. Eene episode uit de geschiedenis van Rusland, ten tijde van Catharina II. Oorspronkelijk Tooneelspel in 4 afdeelingen, door N. Donker. (11 Heeren. 7 Dames.) "	0,90.
Grietje moet met een schoolmeester trouwen. Blijspel in 1 bedrijf. (2 Heeren. 1 Dame.)..... "	0,25.
Grillen van Oom, (De) of het meisje weduwe. Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf door Jacq. Lottefree. (6 Heeren. 2 Dames.) "	0,50.
Gustaaf Wasa of Masker om Masker. Tooneelspel in 5 bedrijven, naar het Hoogduitsch van B. Scholz, door Fl. van Westervoort. (14 Heeren. 2 Dames.)..... "	1,—.

H.

Haat en Liefde. Tooneelspel in 6 tafereelen door W. N. Peypers. (6 Heeren. 4 Dames.)..... "	0,80.
Hartstocht en Liefde. Groot drama in 2 bedrijven. (3 Heeren. 1 Dame.)..... "	0,30.
Hedendaagsche zonde, (Eene). Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf, door F. T. Menagé Challa. (5 Heeren. 2 Dames.)..... "	0,30.
Hertog van Alençon te Antwerpen, (De) of burgertrouw en verraad in 1583. Drama in 4 bedrijven door A. Ruijsch. (16 Heeren. 3 Dames.)..... "	0,75.
Hoed van den Horlogemaker, (De). Blijspel in 1 bedrijf naar E. de Girardin, door Leonard. (6 Heeren.)..... "	0,40.
Hollandsche Jongen, (De). Oorspronkelijk historisch volks-drama in 5 bedrijven, door A. Wijnstok. (8 Heeren. 1 Dame. 2 Kinderen.) "	0,75.
Hondenbelasting, (De). Blijspel in 1 bedrijf, door Floris van Westervoort. (5 Heeren. 3 Dames.)..... "	0,40.
Hugo en Elvire. Treurspel in 5 bedrijven, door A. v. d. Hoop Jr. (4 Heeren. 2 Dames.)..... "	1,—.
Huishoudster van twee oude Heeren, (De). Blijspel in 1 bedrijf, door F. W. Buchner. (3 Heeren. 1 Dame.)..... "	0,40.
Huisjapon van mijn Oom, (De). Kluchtspel naar het Hoogduitsch van C. A. Görner, door J. Both, J.Jz. in 6 tafereelen. (18 Heeren. 7 Dames.)..... "	1,—.
Huis te koop, (Een). Blijspel in 1 bedrijf door Leonard. (5 Heeren.) "	0,40.
Huwelijksbeletselen. Blijspel in 2 afdeelingen door Martin Kalff. (2 Heeren. 1 Dame.)..... "	0,50.

- Hij is niet jaloersch.** Blijspel in 1 bedrijf, naar het Hoogd. door
A. A. van der Stempel Jr. (3 Heeren. 1 Dame.)..... f 0,75.
Hij weet niet wat hij wil. Blijspel in 1 bedrijf. (3 Heeren. 3 Dames.) " 0,30.

I.

- Ideën van Papa,** (De). Blijspel in 1 bedrijf, door W. Färber. (5 Heeren. 2 Dames.)..... " 0,40.
Ik ben flegmatiek. Blijspel in 1 bedrijf, naar het Hoogduitsch, door
W. Färber. (10 Heeren. 1 Dame.)..... " 0,40.
Ik inviteer mijn Kolonel. Blijspel met zang in 1 bedrijf. (3 Heeren. 2 Dames.)..... " 0,30.
Incognito, (Het). Blijspel in 7 afdeelingen. (6 Heeren. 3 Dames). " 0,40.
Isegrim de Menschenhater. Vaudeville in 1 bedrijf. (3 Heeren. 2 Dames.)..... " 0,60.
Ising (A). TOONEEL IN HUIS. 2 deelen..... " 1,50.
Inhoud: **Bang en niet bang.**
Beter doen dan zeggen.
Broer Karel.
Leugentje om bestwil. (Een).
Men moet het ijzer smeden, enz.
Neef August.
Oom Gus.
Verloren en weergevonden.
Vernielde Roos, (De).
Woord houden.
Per stukje..... " 0,25.

J.

- Jaloersche dwaas** (De), of **hij is onzichtbaar.** Blijspel in 1 bedrijf, door A. A. van der Stempel Jr. (6 Heeren. 1 Dame.) " 0,30.
Jeanne, de vrouw van den Diamantslijper. Oorspronkelijk drama in 5 bedrijven, door H. de Saan. (11 Heeren. 3 Dames)..... " 0,75.
Jocrisse de Vondeling. Kluchtspel in 1 bedrijf. 2de druk. (5 Heeren.) " 0,35.

K.

- Kaartlegster,** (De). Tooneelspel in 5 bedrijven, met een voorspel uit 't fransch, door B. (9 Heeren. 6 Dames.)..... " 0,50.
Kamer in 't huis van Jan Salie, (Een). Komische schets..... " 0,25.

Karakterlooze (De). Blijspel in 5 bedrijven, door Joh. Hilman. (5 Heeren. 3 Dames.).....	f 0,75.
Karel de Stoute, Hertog van Bourgondië. Historisch drama in 5 bedrijven, door Joh. Hilman. (15 Heeren. 1 Dame.).....	" 0,60.
Karel van Anjou, Koning van Napels. Historisch drama in 5 tafereelen, door Joh. Hilman. (10 Heeren.).....	" 0,60.
Kasteleinsse van Fischbach, (De). Blijspel in 1 bedrijf door Jac. Lottevreë. (7 Heeren. 2 Dames.).....	" 0,50.
Kennis is Magt. Blijspel in 3 bedrijven, 4 tafereelen. (4 Heeren. 2 Dames.).....	" 0,50.
Kikkert en den Dikkert. Blijspel in 1 bedrijf, door L. Kettmann. (3 Heeren. 1 Dame.).....	" 0,40.
Kikkerstein en Eksterlust, of de twee villa's. Blijspel met zang in 2 bedrijven, door A. Ruijsch. (4 Heeren. 2 Dames.).....	" 0,75.
Kind van den Huize, (Het). Vaudeville in 1 bedrijf, door W. Fär- ber. 2de druk. (3 Heeren. 1 Dame.).....	" 0,40.
Kinderroofster (De). Drama in 8 tafereelen, naar het fransch van Eug. Grange en L. Thiboust. (19 Heeren. 4 Dames.).....	" 1,—.
Klaveren vrouw. Blijspel met zang in 1 bedrijf. (4 Heeren. 2 Dames.)	" 0,50.
Kleêren maken den man, (De). Blijspel in 1 bedrijf, door P. Gouwe. (6 Dames.).....	" 0,25.
Kleêrenmaker en de Bakker (De), of de twee dichters. Blijspel in 1 bedrijf. (3 Heeren. 1 Dame.).....	" 0,30.
Klein misverstand, (Een). Blijspel in 1 bedrijf, door Martin Kalff. (3 Heeren.).....	" 0,30.
Kleinzoon, (De). Tooneelspel in 1 bedrijf door A. F. J. Reiger. (5 Heeren. 4 Dames.).....	" 0,45.
<i>(Bekroond met den eersten prijs bij den internationalen wed- strijd van Tooneelletterkunde, gehouden te Antwerpen in September 1874.)</i>	
Knoeijer in de knip, (De). Blijspel met zang in 1 bedrijf. (4 Heeren. 1 Dame.).....	" 0,35.
Knorrepot (De). Tooneelspel in 2 bedrijven. Naar het fransch van Bayard en Varner, door Juliano. (5 Heeren. 3 Dames.)...	" 0,70.
Koning der bedienden tegen wil en dank, (De). Blijspel in 2 bedrijven, door Leonard. (7 Heeren.).....	" 0,70.
Koning van vijftien jaren (De), of die wil die kan. Blijspel met zang in 2 bedrijven. (3 Heeren. 3 Dames.).....	" 0,30.
Koopman van Antwerpen (De). Tooneelspel in 6 tafereelen. (7 Heeren. 4 Dames.).....	" 1,—.

- Kop thee** (Een). Blijspel in 1 bedrijf, door A. L. J. Landré.
(3 Heeren. 1 Dame.)..... f 0,30.
- Koperen ring** (De). Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf, door A.
Wijnstok. (4 Heeren. 1 Dame.)..... " 0,30.
- Kort van memorie**. Blijspel in 1 bedrijf, door A. A. van der
Stempel Jr. (4 Heeren. 1 Dame.)..... " 0,30.

L.

- Lastige Overbuur** (Een). Kluchtspel in 1 bedrijf, door A. A. van
der Stempel Jr. (2 Heeren.)..... " 0,25.
- Levend doode Snijderpaar** (Het). Blijspel met zang. (3 Heeren.
3 Dames.)..... " 0,30.
- Levend verbrand**. Kluchtspel in 1 bedrijf, uit het Hoogduitsch,
door Leonard. (5 Heeren.)..... " 0,50.
- Lichtgeraakte** (De). Blijspel met zang in 1 bedrijf. Naar het fransch
door Gus. (5 Heeren. 1 Dame.)..... " 0,60.
- Liefdes-pionier** (Een). Blijspel in 1 bedrijf, door F. W. Büchner.
(3 Heeren. 2 Dames.)..... " 0,40.
- Liefde zoekt list**. Tooneelspel met zang in 1 bedrijf, door J.
Breeman. (3 Heeren. 1 Dame.)..... " 0,25.
- Linkerhand** (De). Blijspel in 2 bedrijven, door Julian o. (4 Heeren.
2 Dames.)..... " 0,75.

M.

- Macht van het kwade** (De). Oorspronkelijk tooneelspel in 4 be-
drijven en 1 voorspel door Rellum Nestem. (9 Heeren.)... " 0,40.
- Machteld van Velzen**. Tooneeldicht, door Martin Kalf. (2
Heeren. 1 Dame.)..... " 0,40.
- Man met honderd kwalen** (De). Blijspel in 1 bedrijf, door Dr.
B. Jr. (5 Heeren. 1 Dame.)..... " 0,50.
- Marcel**. Drama in 1 bedrijf naar het Fransch. (3 Heeren. 3 Dames.
1 Kind.)..... " 0,40.
- Maria van Utrecht**. Historisch drama in 5 bedrijven, door N. Don-
ker. Opgedragen aan Mevrouw Kleine Gartman. (15 Heeren. 5
Dames. 1 Kind.)..... " 0,90.
- Marion de l'Orme**. Drama naar het Fransch van Victor Hugo,
door L. J. Veltman. (24 Heeren. 2 Dames.)..... " 0,90.
- Max Havelaar, een strijder voor recht en billijkheid**. Naar
Multatuli's meesterstuk bewerkt door A. A. van der Stempel Jr.
(9 Heeren. 1 Kind.)..... " 0,90.

Mejufvrouw Larifla. Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch van E. Labiche en A. Choler. (2 Heeren. 2 Dames.)..... f	0,50-
Mietje's vrijer. Oorspronkelijk blijspel in 1 bedrijf, door A. Wijnstok. (4 Heeren. 3 Dames.)..... "	
Misdaad bij ongeluk, (Een). Blijspel in 3 bedrijven door E. Labiche en A. Choler. (6 Heeren. 4 Dames.)..... "	0,90-
Moderne Simson, (Een) en eene nieuwe Delila. Blijspel in 1 bedrijf van Emil Claar. (1 Heer. 2 Dames.)..... "	0,35-
Moed adelt, door Willem R. Tooneelspel in 1 bedrijf. (6 Heeren. 2 Dames.)..... "	0,40-
Mozes Mendelssohn. Naar het Hoogduitsch door W. C. Royaards. (4 Heeren. 1 Dame. 1 Kind.)..... "	0,40-
Mijnheer Candaule, of de koning der Echtgenooten Vaudeville in 1 bedrijf, naar het Fransch van Fournier en Meijer. (6 Heeren. 2 Dames.)..... "	0,50-

N.

Nachtwacht. (De). Kluchtspel door Th. Körner. (3 Heeren. 1 Dame.)..... "	0,25-
Neef Piet, of die kaatst moet den bal verwachten. Blijspel in 1 bedrijf, naar het Fransch door J. J. Cohen Stuart. (2 Heeren. 2 Dames.)..... "	0,30-
Neef uit Oost-Indië. (De). Blijspel in 1 bedrijf door J. M. Sinderam. (5 Heeren.)..... "	0,40-
„Neen”. Blijspel in 1 bedrijf door Rod. Benedix. (2 Heeren. 2 Dames.)..... "	0,40-
Nichtje van den bakker. (Het). Blijspel in 1 bedrijf door J. Huf van Buren. (4 Heeren. 2 Dames.)..... "	0,50-
Nieuwe Landheer. (De). Blijspel in 1 bedrijf; door Leonard. (5 Heeren.)..... "	0,40-
Nimrod, of de assessor jager. Blijspel in 1 bedrijf. (8 Heeren. 1 Dame.)..... "	0,40-
Nog iets vergeten, of die men 't liefst heeft plaagt men het meest Blijspel in 1 bedrijf. (2 Heeren. 2 Dames.)..... "	0,30-
Noblesse oblige. Dramatische schets, in 1 bedrijf. Naar het hoogd. door J. G. Boursse. (3 Heeren. 3 Dames.)..... "	0,30-
Nooit tevreden Tooneelspel in 4 bedrijven, door J. Both J.J.z. (12 Heeren. 5 Dames.)..... "	0,90-
Noord en Zuid Blijspel in 1 bedrijf. (1 Heer. 2 Dames.)..... "	0,25-
Nummer 33. Door Dr. I. B. Jr. Blijspel met zang. (8 Heeren. 1 Dame.) .. "	0,50-

- Olivier Goldsmith en Dokter Johnson, of Dichter en Criticus,**
Blijspel met zang in 1 bedrijf, door W. Färber. (5 Heeren.
2 Dames.)..... f 0,30.
- Ongeluksvogel.** (De). Blijspel in 1 bedrijf, door Leonard. (8
Heeren.)..... " 0,30.
- Onschuld en misdaad.** Oorspronkelijk drama in 9 tafereelen door
J. Hubertus Janssen. (13 Heeren. 4 Dames.)..... " 0,90.
- Onzichtbare hand,** (De). Tooneelspel in 3 bedrijven. (7 Heeren.) " 0,25.
- Oom Bankman, de nicht van den menschenhater.** Tooneelspel
in 3 bedrijven, door J. Both, J.J.z. (4 Heeren. 3 Dames.)..... " 0,80.
- Oom en Neef of misverstand op misverstand.** Blijspel in 1 be-
drijf, door P. C. J. Meijs. (4 Heeren. 3 Dames.)..... " 0,40.
- Oom Sommerville.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Fransch van E.
de Calonne. (3 Heeren. 2 Dames.).....,..... " 0,25.
- Oom uit Oost-Indië,** (De) of **de drie gekroonde artisjokken.**
Blijspel met zang in 4 bedrijven door A. Ruijsch. (4 Heeren.
4 Dames.)..... " 0,90.
- Oude-Kleër-kooper,** (De) of **een vriend in den nood.** Blijspel
met zang in 3 tafereelen. Naar het Hoogduitsch: „Einer von
unsere Leut” van O. F. Berg. (10 Heeren, 2 Dames.),..... " 0,90.
- Oud mal gaat boven al.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het Hoogduitsch
bewerkt door P. H. Lamberts Jr. (4 Heeren. 2 Dames.).... " 0,40.
- Oude Nicht.** (De). Blijspel in 1 bedrijf naar het Fransch van Emil
Souvestre door Lawr. Pennewisch Jr. (5 Dames.)..... " 0,25.
- Oud soldaat.** (Een). Tooneelspel in 3 bedrijven, door A. E. Nieuw-
meijer. (5 à 8 Heeren.)..... " 0,25.
- Oude vrijgezel.** (De). Blijspel met zang in 1 bedrijf, naar het
hoogduitsch. „Eine verfolgte Unschuld”. (3 Heeren. 1 Dame.) " 0,40.
- Oudste zoon.** (De). Tooneelstuk in 2 bedrijven. (7 Heeren),..... " 0,25.

P.

- Papa gaf permissie.** Blijspel in 1 bedrijf. Naar het hoogduitsch, door
Mr. C. Th. van der Brugghen van Lauwenrecht. (3 Hee-
ren. 4 Dames.)..... " 0,50.
- Pawlona.** Tooneelspel..... " 0,25.
- Piëtra, eene dochter van 't Zuiden.** Treurspel naar het Hoog-
duitsch, door J. H. Ankersmit Wz. (7 Heeren. 2 Dames.)... " 0,50.
- Pruissen komen,** (De) of **de scherpschutters van St. Pieters-
dorp.** Kluchtspel in 1 bedrijf, door A. A. v. d. Stempel Jr.
(10 Heeren.)..... " 0,30.

B.

- Regimentskinderen**, (De). Tooneelspel met zang in 2 bedrijven. Vrij gevolgd naar het Fransch: „Les enfans du régiment”, door A. A. van der Stempel Jr. (6 Heeren. 2 Dames.)..... f 0,90.
- Rok en mantel**. Blijspel in 1 bedrijf, naar het fransch van Moreau, door F. C. Craushaupt Jr. (3 Heeren. 4 Dames.).... „ 0,30.
- Roosje van St. Flour**. (Het), Blijspel in 1 bedrijf, door M. Carré. 2 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0,25.
- Rozengeur en maneschijn**. Blijspel met zang in 1 bedrijf, door Martin Kalff. (2 Heeren. 2 Dames.)..... „ 0,30.
- Ruy Blas**. Drama in 5 bedrijven van Victor Hugo. In Nederduitsche verzen overgebracht door F. H. Greb, 2de verbeterde druk..... „ 1,—.
- Rijzweep**, (De) of **Twintig jaren later**. 2e druk. Tooneelspel in 3 bedrijven. (10 Heeren. 4 Dames.)..... „ 0,90.

S.

- Saffo**. Treurspel in 4 bedrijven, naar Grillparzer, door N. Donker. (3 Heeren. 3 Dames.)..... „ 1,—.
- Schaakmat**. Blijspel in 2 bedrijven. Naar het engelsch van A. Halliday. (7 Heeren. 5 Dames.)..... „ 0,75.
- Schoolmeester-Schoonzoön**. (De). Blijspel naar het hoogduitsch van Th. Körner. (3 Heeren.)..... „ 0,30.
- Schoonvader**. (De). Blijspel in 1 bedrijf. (4 Heeren. 1 Dame.)... „ 0,50.
- Schoonvader** (De), of **de man met de blauwe brief**. Blijspel in 3 bedrijven, door Hubertus Janssen. (7 Heeren. 3 Dames.) „ 0,90.
- Schoonvader en Schoonzoön**. Blijspel in 1 bedrijf, naar C. A. Görner door H. Edw. Capadose. (4 Heeren. 2 Dames.).... „ 0,40.
- Schijnheiligen** (De). Blijspel in 5 bedrijven, door Joh. Hilman. (5 Heeren. 5 Dames.)..... „ 0,60.
- Sleutel van de Secretaire** (De), Blijspel in 3 bedrijven, door J. Hubertus Janssen. (3 Heeren. 3 Dames.)..... „ 0,75.
- Sterren liegen niet** (De). (uit Rome A° 1539.) Drama in 5 bedrijven, door Betsy Perk. (17 Heeren. 4 Dames.)..... „ 1,—.
- Stille Jan**. Tooneelspel met zang in 2 bedrijven, door A. Wijnstok. (7 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0,40.
- Swarte Pieter**. Blyspil mei sang in ien utkomst. Fry nei it Tsuitsk fen Krist Frearks. (2 Heeren. 1 Dame.)..... „ 0,40.

T.

- Tante's Engel.** Blijspel in 1 bedrijf naar het Fransch door J. R. Ratz er. (3 Heeren. 2 Dames.):..... f 0,40.
- Testament** (Het). Tooneelstuk in 1 bedrijf. (7 Heeren.)..... " 0,25.
- Testament uit Amerika** (Het). Tooneelspel in 3 bedrijven, door A. Ruijsch. 2de druk. (6 Heeren. 4 Dames.)..... " 0,90.
- Testament van de Wed. Poot** (Het). Blijspel in 1 bedrijf. Naar het fransch van E. Souvestre, door J. J. Cohen Stuart. (5 Dames)..... " 0,40.
- Toornig oogenblik** (Een). Drama in 5 bedrijven. Naar het fransch door J. Both, J.Jz. (6 Heeren. 4 Dames.)..... " 0,90.
- Te zijn en niet te zijn, of de schilderswinkel.** Blijspel in 1 bedrijf, door J. H. Grave. (5 Heeren. 2 Dames.)..... " 0,30.
- Twee bedienden, of het spook te middernacht** (De). Kluchtspel in 1 bedrijf, door Juliano. 2de druk. (4 Heeren.)..... " 0,25.
- Twee bijziende Heeren en eene Dame.** Blijspel in 1 bedrijf. (3 Heeren. 2 Dames.)..... " 0,75.
- Twee dooven.** Blijspel in 1 bedrijf, door Jules Moineau. (5 Heeren.)..... " 0,30.
- Twee echtscheidingen,** (De). Blijspel met zang in 1 bedrijf, door H. van Peene, (3 Heeren. 2 Dames.)..... " 0,50.
- Twee gepensioneerden en een geëmancipeerde.** Blijspel in 2 bedrijven. (2 Heeren.)..... " 0,30.
- Twee invaliden,** (De). Blijspel in een bedrijf, door E. Grangé en L. Thiboust. (3 Heeren. 1 Dame.)..... " 0,30.
- Twee klippen.** (De). Tooneelspel in 2 bedrijven. (7 Heeren.).... " 0,25.
- Twee Schoolmeesters.** (De). Blijspel in 1 bedrijf, naar het fransch van E. Scribe. (5 Heeren.)..... " 0,30.
- Twee Weduwen,** (De). Tooneelspel, in 1 bedrijf, naar het fransch door J. Both, J.Jz. (2 Heeren. 2 Dames.)..... " 0,60.
- Tweelingbroeders.** (De). Blijspel met zang in 1 bedrijf, door M. J. Gillessen. (7 Heeren. 2 Dames.)..... " 0,40.

U.

- Uurtje in een dorpsschool.** (Een), Blijspel met zang in 1 bedrijf, door J. Dekker, Cz. 2de druk. (15 personen.)..... " 0,50.
- Uurtje op 't kantoor,** (Een). Blijspel in een bedrijf, naar het hoogduitsch door Egmond. (5 Heeren.)..... " 0,30.
- Uurtje vóór de bruiloft.** (Een). Blijspel in 2 bedrijven. (5 Heeren. 1 Dame.)..... " 0,40.

V.

Valeria. Drama, naar het fransch van J. Lacroix, door J. H. Ankersmit Wz. (15 Heeren. 4 Dames.)..... f	0,50.
Veel leven om niets. Blijspel in een bedrijf, naar het fransch van L. Gozlan, door F. H. Greb. (2 Heeren. 1 Dame.)... „	0,30.
Verbanning van Rochester, (De). Blijspel in 1 bedrijf. (7 Heeren.) „	0,35.
Vergissing, (Eene). Blijspel in drie bedrijven, door Leonard. (7 Heeren.)..... „	0,60.
Verkeerde overjas. (Een). Vaudeville met zang in 1 bedrijf of 2 tafereelen, door M. J. Gillessen. (1 Heer. 1 Dame.)..... „	0,25.
Verkiezing en huwelijksnegotie. Blijspel in 1 bedrijf, door Leonard. (6 Heeren.)..... „	0,30.
Verliefd op mevrouw. Blijspel in 1 bedrijf, door A. A. van der Stempel Jr. (2 Heeren. 2 Dames.)..... „	0,30.
Verruilde overjassen. (De). Blijspel in 1 bedrijf, door Domino. „	0,30.
Verwarring. (De). Blijspel in 1 bedrijf. (3 Heeren. 1 Dame.).... „	0,60.
Verzegelde Burgemeester. (De). Blijspel in 3 bedrijven, door W. Färber. (5 Heeren. 3 Dames.)..... „	0,40.
Vier berijmde Dialogen voor Rederijkers. Vrij bewerkt naar het Friesch door Waling Dijkstra. No. 1—4..... „	0,50.
No. 1. Afzonderlijk: Geen ding naar genoeg ..... „	0,15.
„ 2. „ Liefde en geld ..... „	0,15.
„ 3. „ Vriendschap ..... „	0,15.
„ 4. „ Boeldag ..... „	0,15.
Vier kommen kokend water, of ontdekkingsmiddel van een Justitie-ambtenaar. Blijspel in 2 afdeelingen. (6 Heeren.)... „	0,30.
Voorwaarts. Karakterschetsen uit het leven. Tooneelspel in 3 bedrijven, door Jan Zegers. (6 Heeren. 3 Dames.)..... „	
Vorstin en vrouw, of Jacoba van Beijeren, gravin van Holland. Drama in 5 bedrijven. (7 Heeren. 5 Dames.)..... „	0,25.
Vrouw is de baas. (De). Blijspel..... „	0,25.
Vrouwentranen. Vaudeville in 1 bedrijf, naar het Fransch door G. A. Johnson. (3 Heeren. 2 Dames.)..... „	0,40.
Vrijshot (Het) of de zwarte jager. Een volksoverlevering naar het Hoogduitsch: „Der Freischütz“ door A. A pel..... „	0,30.

W.

- Waarheid kan geen herberg vinden.** (De). Tooneelspel in 8 tafereelen, vrij bewerkt naar het Engelsch, door J. C. van Osselt. (9 Heeren. 5 Dames.)..... f 0,75.
- Warm uurtje.** (Een). Blijspel in twee bedrijven. Naar het Hoogduitsch door J. G. Boursse. (5 Heeren. 3 Dames.). .... " 0,50.
- 't Was maar een loods.** (Eene kroon voor den ouden zeeman.) Tooneelspel in 3 bedrijven door A. Ruijsch. 2de druk. (7 Heeren. 3 Dames.)..... " 0,90.
- Watermolen aan de Vlierbeek.** (De). Drama in 4 bedrijven door Emil Seypgens. (9 Heeren. 3 Dames.)..... " 0,70.
- Wees van Brussel, (De) episode uit de drie laatste dagen van Alva's schrikbewind.** (1573). Drama in 4 bedrijven door A. Ruijsch. (12 Heeren. 3 Dames.)..... " 0,90.
- Wees uit het gebergte.** (De). Tooneelspel in 4 bedrijven door A. E. Nieuwmeijer. (9 Heeren.)..... " 0,25.
- Weldoen.** Tooneelspel in 3 bedrijven door J. M. Sinderam. (7 Heeren.)..... " 0,60.
- Willem Leeuwendaal, of Bodegraven in 1672** Historisch drama in 5 bedrijven. (18 Heeren.)..... " 0,75.
- Willem Tell.** Tooneelspel in 5 bedrijven. Naar het Hoogd. van Fr. v. Schiller, door A. Doyer Tz..... " 1,—.
- Wraak van een kapper, (De) of de uitwerking van den Milton-Balsem.** Blijspel in 1 bedrijf, door A. A. van der Stempel Jr. (4 Heeren. 1 Dame.)..... " 0,40.

IJ.

- IJdelheid en straf, of de edelmoedige vergelding.** Tooneelspel in 2 bedrijven, door Juliano. (7 heeren.)..... " 0,25.
- IJverzucht.** Blijspel in 1 bedrijf, door A. Wijnstok. (3 Heeren. 2 Dames.)..... " 0,40.

Z.

- Zeven Hoofdzonden.** (De). Tooneelspel in 5 bedrijven. (10 Heeren. 4 Dames.)..... " 0,90.
- Zoon der wildernis.** (Friedr. Halm's) Drama, door L. J. Veltman. (13 Heeren. 3 Dames.)..... " 0,90.
- Zonder geld op reis, een avontuurtje van twee schoolmeesters.** Door A. A. van der Stempel Jr. (5 Heeren.)..... " 0,35.

Zonder tamboer of trompetter. Vaudeville in 1 bedrijf. (3 Heeren. 1 Dame.).....	f	0,30.
Zwaard van Damocles. (Het). Kluchtspel in 1 bedrijf. (3 Heeren. 2 Dames.).....	"	0,30.
Zwarte Piet. Blijspel in 1 bedrijf. (2 Heeren. 1 Dame.).....	"	0,30.
Zijn hart zit in Scheveningen. Blijspel in 1 bedrijf, door A. A. van der Stempel Jr. (4 Heeren. 2 Dames.).....	"	0,30.

OPERA TEKSTBOEKJES.

Der Vampyr.....	f	0,15.
Jessonda	"	0,15.
Die Zigeunerin.....	"	0,15.
Othello, der Mohr von Venedig.....	"	0,15.
De ster van het Noorden	"	0,15.
Euryanthe.....	"	0,15.
Don Pasquale.....	"	0,15.
Marie, oder die Regiments-tochter.....	"	0,15.

Onderstaande werken mede uitgegeven of aangekocht
door den Uitgever

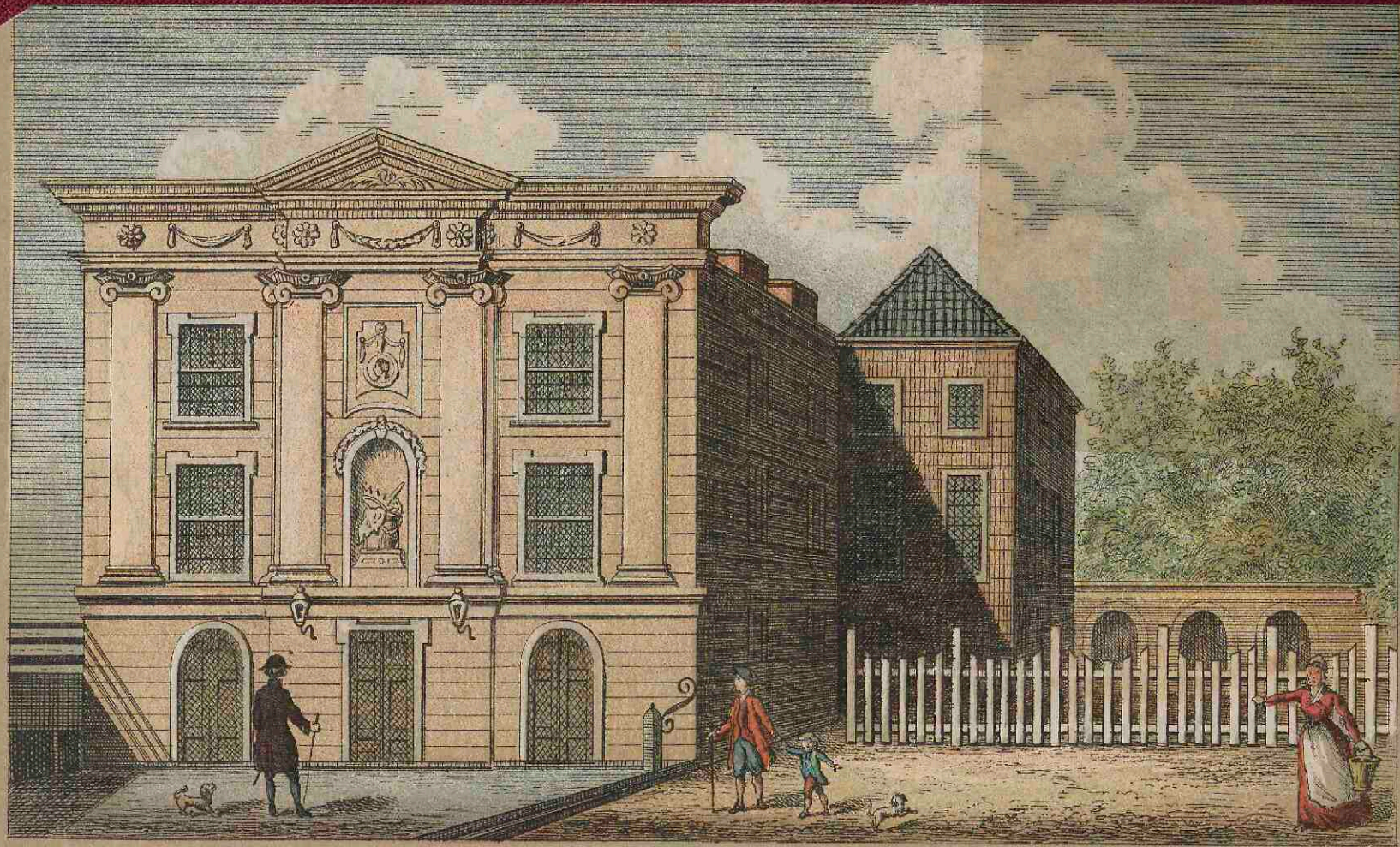
G. THEOD. BOM,
Kalverstraat 17, Amsterdam,

worden zoowel om haren **degelijken inhoud**, als wegens hun
praktisch nut, den beoefenaren der **tooneelspeelkunst** en
der **uiterlijke welsprekendheid** ten zeerste aanbevolen.

Handboek voor Practische Tooneelspeelkunst , en voor allen die zich op de uiterlijke welsprekendheid toelaggen. Vrij bewerkt naar het Hoogd. van A. Lewald, door C. J. Roobol. 3e uitg. f	1,90.
Theoretische Lessen over de Gesticulatie en Mimiek , door J. Jelgerhuis Gz. Met platen.....	" 7,—.
Iets over de uiterlijke welsprekendheid. Praktische wenken en opmerkingen.....	" 0,15.

- Handleiding tot bevordering der welsprekendheid.** Door A. Helmig van der Vegt..... f 0,25.
- De Rederijker. Handleiding** voor hen, die zich in een **juisten voordracht** wenschen te bekwamen, door Philomusis. Postf. „ 0,75.
- Le costume** ou essai sur les **habillemens** et les **usages** de plusieurs peuples de l'antiquité, prouvé par les monuments, par A. Lens, peintre. Un vol in 4°, avec 51 planches..... „ 4,—.
- De Tooneelspeelkunst**, inzonderheid met betrekking tot het **Treurspel** door Mr. S. J. Wiselius. Gr. 8°..... „ 0,30.
- Welmeenende toespraak** aan jeugdige **dichters** door Mr. S. J. Wiselius. Gr. 8°..... „ 0,10.
- Kunstmatige Lichaamsoefeningen** door Gutschmuth en van Geuns. Gr. 8°. 2 deelen. Met platen..... „ 1,—.
- Vinger- en Handgewricht-Gymnastiek** door Jackson. Met vele houtgravuren. 8°..... „ 0,40.
- Een woord over ons Tooneel**, door Martin Kalf. 2e dr. Gr. 8° „ 0,30.
- Wattier-Ziesenis. Eerste Tooneel-kunstenaresse van Nederland**, in een redevoering geschetst door M. Siegenbeek. Gr. 8° „ 0,25.
- Dramatische Poëzy.** Gedichten van S. J. van den Bergh, A. J. de Bull, J. M. E. Dercksen, W. J. Hofdijk en Mr. J. van Lennep..... „ 1,—.
Hetzelfde werk gebonden..... „ 1,50.
- Dramatische fragmenten**, Keur van Tooneelpoëzy. Post 8°..... „ 0,75.
- Tooneel-Poëzy** door N. S. van Winter en L. W. van Merken. 2 deelen. Met platen. 8°..... „ 3,—.
- Dichterlijke werken** van P. Langendijk. Ie deel inhoudende: **Don Quichot, — Wederzijdsch Huwelijksbedrog**..... „ 0,60.
- De Antigone** van Mr. C. W. Opzoomer getoetst aan de **Antigone** van **Sophocles** en aan de regelen van taal en kunst, door Dr. P. Epkema..... „ 0,20.
- Sophocles Antigone.** Naar de koren van Dr. F. Mendelssohn Bartholdy, door Dr. Wap. Imp. 8°..... „ 0,50.
- Aristophanis Plutus**, door N. J. B. Kappeyne van de Coppello. Postformaat..... „ 1,20.
- Tooneel-Almanak** voor het jaar 1843. Met portret..... „ 0,25.
- Noord- en Zuid-Nederlandsche Tooneel-Almanak.** Onder redactie van N. Donker. Jaarg. 1875. Met 2 gekl. platen... „ 2,50.
Idem. Idem. voor 1876..... „ 2,50.
- Lessen over de Wellevendheid.** Naar de 5de fransche uitgave door Mr. C. M. A. Simon van der Aa. 4de druk..... „ 0,60.

Schouwburg te Rotterdam A° 1774.